ШПИРО ЛАГАТОР

ХРОНИКА
УГАНЬЯ И ВРЕЛА
1392–1992

Шпиро Матов ЛАГАТОР

ХРОНИКА УГАЊА И ВРЕЛА

(1332-1992)

Београд
1994.

ДРАГИ УГЊАНИ И ВРЕЉАНИ

Разлог писања овог дописа је стање у коме се, тренутно, налази црква св. Митра на Угњима, коју су подигли наши претци. Црква има велики значај за све нас који станујемо или потичемо са Угања и Врела, чији се претци већ не колико вјекова сахрањују испред олтара цркве св. Митра.

Пошто црква већ дуги временски период није поправљана дошло је услед оштећености кровне конструкције до прокишњавања, а самим тим и до опасности од пропадања како објекта тако и фресака унутар цркве. Да бисмо то спречили, у договору са неколицином Угњана и Врељана, ја сам се прихватио да будем организатор извођења радова на санацији цркве св. Митра. Поводом тога сам се обратио црквеним властима за помоћ и од њих добио одговор да немају никаквих могућности да они финансирају радове на поправци објекта.

Из разлога да се хитно спречи даље пропадање објекта, принуђен сам да се обратим свим становницима Угања и Врела, без обзира где станују, да у границама својих могућности дају свој прилог у новцу или радној снази.

Молим зато све оне који се одлуче да помогну ову акцију, да доставе своје добровољне прилоге или податке да желе да учествују у радовима на поправци цркве и то најкасније до 30. јуна 1994. године. Планира се да се радови на поправци цркве изврше у периоду од јуна до октобра 1994. године. Све податке доставити на адресу:

Слободан Мировић — Бећо
Бевбелиска 45
11000 Београд
Тел. 011-402-366

или

Слободан Мировић — Бећо
Алексе Шантића 13
81310 Будва
Тел. 086-42-246

За достављање овог дописа одлучио сам се за доставу уз књигу „Хроника Угања и Врела" чији је аутор Шпиро Лагатор, а која се доставља свим домаћинствима седам обраћених братстава.

Напомињем да ће се оформити књига у којој ће бити унесен списак свих дародаваоца и висина поклона. Књига би се чувала у цркви и била би доступна сваком заинтересованом. Уз књигу би се чувао и предрачун радова и трошковник.

Уз захвалност дужно поштовање

Београд, април 1994 год.

Слободан—Бећо Мировић

С. Мировић

Ријеч аутора

Полазећи од чињенице да традиција није формално његовање прошлости, већ свега трајног и вриједног у свакој породици, племену, народу и нацији, покушао сам да прикупим и сачувам од заборава најосновније податке и изворе о прошлости и садашњости Угања и Врела, као и братстава Белада, Зубер, Капа-Капичић, Лагатор и Мировић. Издвојио сам оно што сам сматрао најбитнијим за поруку младим генерацујама, утолико прије што су се многи житељи ових мјеста иселуили у друге крајеве Црне Горе и разишли широм земље, па и свијета. Жеља ми је била, такође, да забиљежим и предања о завичају, породичним лозама, обичајима, животу и сеобама наших предака, о средини у којој су вјековима живјели. Док сам радио наилазио сам понекад на несавладиве објективне тешкоће. Подаци су често оскудни и недоступни, а често и непоуздани, погототову кад се односе на вјековну борбу против Турака, на погинуле, рањене, расељене или протјеране са својих огњишта. Посебно ми је жао што нијесам могао дати исцрпне податке о погинулим житељима ових села за посљедњих 150 година.

Прошло је много времена и прошлост је неминовно покривена копреном заборава. То вријеме отупљује бол и сјећања за свим оним што је изгубљено, затире путеве и попришта борби, замагљује историју и ликове јунака који су је стварали, лијечи ране народа за многим изгубљеним синовима и кћерима, који су дуго и болно крварили. Али, ипак, то вријеме није све покрило заборавом, није могло да однесе из сјећања народа неке велике тренутке наше историје и страшне борбе, у којима се рјешавало бити ил' не бити, живјети или умријети.

Многи значајни догађаји одиграли су се у даљој и ближој прошлости на територији Угања и Врела. Као и на другим мјестима гдје су се нашли становници овог краја. Неки од њих потпуно су нестали у забораву, а то би се свакако догодило и са другима. Зато сам ријешио да у границама својих могућности то спријечим и да их унесем на странице ове хронике.

Овај рад нема других претензија, осим да члановима братстава Белада, Зубер, Капа-Капичић, Лагатор и Мировић, као и братствима Капа и Шоровић, која су се одселила у црмничке Лимљане, прикаже њихову прошлост. Не заборављам, наравно, ни Беладе који су се одселили у Никшић, нити Мировиће и Зубере који су свој други завичај нашли у Улцињу, па ни друге које све ово занима, да на једном мјесту нађу што више података

о свом селу, братству или ранијем завичају, података који су до сада били расути по разним публикацијама или живјели још само у предању.

Грешке које се тичу података о ратовима и међусобној борби настојао сам да објасним обичајима и карактером људи, патриотским осјећањима, страначким опредјељењем, идеолошким подјелама и тежином живота на камену, за који се стално гинуло, као и за слободу и част своје породице, племена и краја; ријечју – за опстанак.

Напомињем да сам у посљедње три деценије, што из љубави према писаној ријечи, што према традицији, настојао да што више сазнам о свом родном крају, о Угњима, Врелима и Конаку. Трагао сам за писаним документима и усменим казивањима и предањима, биљежећи их и провјеравајући.

Догађаји у Угњима и Врелима везани су за догађаје у Конаку и катунској нахији, а шире и за цетињско подручје и Црну Гору. Такође ми није био циљ да опширније уђем у историјске догађаје, који траже детаљније и студиозније описе и оцјене.

Желио сам да што вјеродостојније прикажем догађаје, братства и појединце, без уљепшавања или тешких осуда, схватајући да су многи протекли догађаји, посебно у рату, пресудно утицали на понашање појединаца и породица.

Мислим да ће овај мој рад бацити бар мало више свијетла на догађаје и људе ова два села и пет братстава која живе у њима. А читаоци ће видјети кроз какве све тешкоће сам морао да прођем да бих до неопходних података дошао, података који се тичу петстогодишње историје Угања и Врела. Садашњим и будућим нараштајима Угања и Врела овај преглед користиће као нека врста кућног адресара докумената и података вјечне вриједности.

Договор да се напише једна исцрпна хроника Конака постигнут је још прије десетак година, а то је требало да учини више људи. Договорено, међутим, није остварено, а како ја сам за то нијесам имао ни снаге ни способности, ослучио сам да се, уз помоћ више својих земљака, усредсредим само на два мјеста, Угње и Врела. То је разлог што сам са жаљењем морао да изоставим Бјелоше и Очиниће.

Некада су становници садашњих пет поменутих братстава сви живјели у Угњима, да би касније дошло до расељавања. Најприје су се населили на Врелима, а затим и даље, у Лимљанима, Туђемилу, Никшићу, Улцињу, Цетињу, Метохији. Данас их има у преко 40 мјеста, широм наше земље и свијета. Зато сам саставио више спискова, у којима сам покушао да евидентирам све породице свих ових братстава, како би они који су због посљедњих догађаха остали изван граница наше земље, или су се у бијели

свијет одселили раније, мислим на оне у Загребу, Сплиту, Сарајеву, Америци и другдје, знали да су поријеклом испод гордог Ловћена, са Угања и Врела.

Датум 1. јануар 1992. године узео сам као завршни. Оно што се догодило касније нијесам све могао да евидентирам. А знам да је од тада до данас било умирања и сеоба.

Свјестан сам да ће бити и оних којима се понешто неће свидјети, али понављам још једном да сам до краја настојао да дођем до истине, ма каква она била.

Извињавам се због могућих пропуста и непотпуности, који нијесу били резултат мојих намјера. Основни циљ био ми је да оставим писани траг, који ће, надам се, бити од користи садашњем и будућем нараштају. Ова књига је и мој дуг према прецима, чијим су се јуначким и слободарским дјелима напајале генерације.

Знам да о Угњима и Врелима, о Угњанима и Врељанима, овдје није све речено што треба и што они заслужују, али ја сам написао све што сам знао и могао, у границама својих умних и физичких моћи. А бићу срећан ако млади учени Угњани једног дана учине нешто више, посебно ако се то догоди за мога живота. Нека знаду да могу рачунати на моју пуну подршку и помоћ, јер ћу ја и даље наставити да прикупљам и изучавам податке о свом завичају.

Сматрам својом обавезом да на крају ове уводне ријечи захвалим свима који су ми помогли у прикупљању и провјери података, како бих што потпуније и вјерније остварио своју скромну замисао.

Конак и Конаџије

Име Црне Горе налазимо у Повељи краља Милутина, 1330. године и то је први писани споменик у коме се она помиње. Други пут име Црне Горе налазимо у једном уговору између деспота Ђурђа Бранковића и Млечана (Ј. Ердељановић). Иван Црнојевић наводи 1489. године да је Црна Гора имала 24 властеле, и то из Цеклина, Угања, Побора и Брајића. У "Октоиху", који је штампан по налогу Ђурђа Црнојевића, 1494. године, потпуно се одомаћило име Црна Гора. Јиречек планински крај изнад Котора назива 1496/98. именом Црна Гора или Монтања Монтенегро. Касније, 1544. и 1597. године помиње се само Црна Гора. Најподробније податке о Црној Гори и територији која се некад звала стара Црна Гора дао је Марјан Болица, млетачки чиновник, родом из Котора. Касније, у XVII и XVIII вијеку писаних докумената о Црној Гори много је више. Занимљиво је да се у Црној Гори прво помињу четири нахије и више племена у њима. За нас је најинтересантнија катунска нахија, која је бројала девет племена. То су Цетиње, Његуши, Ћеклићи, Бјелице, Цуце, Озрнићи, Комани,Загарач и Пљешивци. Остале три нахије биле су ријечка, црмничка и љешанска.

Заједничко име за становнике Конака – Врела, Угњи, Очинићи и Бјелоши – данас је Конаџија, мада би језички исправно било – Конагџија. Ми ћемо овдје употребљавати име које користе стасновници овог краја. Ријеч *конак* је турска, и то новотурска османлијска, што значи да се овај топоним јавља тек послије продора Турака у Зету, а још вјероватније пошто су Млечани загосподарили Доњом Зетом, у ранијем значењу – Приморјем (Котор 1420. и посебно Будва 1442. године), када ловћенски и подловћенски сточари практично губе могућност да само љети бораве на катунима, а зими у Приморју. Највјероватније се име Конак јавља у вријеме када су Турци загосподарили просторима око Жабљака и Ријечкога Града (посљедњих престоница Ивана Црнојевића у плоднијим предјелима Зете, који ће касније бити названи Доњом Зетом, а који обухватају плоднију земљу око Скадарског језера). Према историјским изворима, сточари, звани Иван-бегови катунари, изгонили су љети стада из равнице на подловћенске и ловћенске пашњаке, катуне, а зими боравили у питомијим предјелима ријечке нахије.

Нигдје нијесам нашао попдатак када се први пут спомиње име *Конак*, али је сигурно да се као стално станиште (и љети и зими) формира у

врујеме Иван-беговог преласка на Цетиње. Постоје претпоставке да је тај простор био настањен и прије доласка Турака, што значи и прије доласка Иван-бега на Цетиње, али тешко је утврдити да ли су то били само катуни, за љетну испашу стоке, или стална станишта. У Повељи Ивана Црнојевића из 1489. године ријеч је о томе "како се пред Иваном Црнојевићем судише Бајичићи и Бјелошевићи, Бјелошевићи и Очинићи и о замјени земље између Ивана Црнојевића и кнеза Вука Бјелошевића". Говори се, дакле, о формираним и власнички одређеним насељима, Бајицама, Очинићима и Бјелошима, а из података о *властели*, која учествује у рјешавању имовинског спора (сеоских граница), види се да су формирана као стална насеља и Његуши, Цеклин, Ћеклићи и Угњи, а такође и Цетиње (очито као село) и Брајићи.

Током првог таласа насељавања Словена на Балкан, подручје Цетиња, посебно подловћенски простор Цетиња и Конака, највјероватније није било насељено словенским живљем, али вјероватно јесте другим народима. Али за вријеме другог таласа насељавања, у такозваном периоду Лужана, или старих Зећана, досељеници су морали допријети до наших простора, до Цетиња и Конака. Нема, међутим, поузданих историјских података да се то заиста и догодило на нашем простору, али има за окружење, и са приморске сране (првобитно Доње Зете), и са стране Скадарског језера, тадашње Горње Зете. А ко су били старосједиоци на подручју наше стране Ловћена? Грци, Илири или неки трећи? Са ким су се помијешали Словени пристигли у другом таласу насељавања цетињског краја? За одговор нема поузданих података, али је ипак вјероватно да је дио породица (братстава) поријеклом од тих најстаријих досељеника.

Трећи талас насељавања посебно је значајан, а он је почео у другој половини XV и наставио се у XVI вијеку. Безмало све породице и братства Конака, Цетиња и катунских племена настали су у овом периоду. Треба, међутим, имати у виду да је између другог и трећег таласа био још један период коме је у науци посвећено мало пажње, а по мом мишљењу био је веома битан, и то због више разлога. То је период управе Немањића у Зети, касније Црној Гори. Тај период, који је трајао од краја XII до друге половине XIV вијека, то јест од почетка Немањиног освајања Зете (1181) па до појаве Балшића и њиховог осамостаљења у Зети (1361), и касније династије Црнојевића.

Маријан Болица, Которанин, потомак старе патрицијске породице, обилази 1614. године скадарски санџакат и за потребе млетачке власти пише извјештај, под насловом "Опис Санџаката скадарскога од године 1614." ("Старине", ЈАЗУ XII, Загреб 1880). Овај извјештај је драгоцјени извор података о Црној Гори, па и о Цетињу, Ловћену и Конаку. Многи

историчари га цитирају. Говорећи о *Катунима* (Cattuni) катунске нахије, он између осталог каже да "...у Цетињу има 70 домова и 24 дома у Бјелошима". Ово свакако значи да је ријеч о сталним насељеницима, који тамо бораве и љети и зими. Занимљиво је да Болица не спомиње Очиниће и Угње, али сигурно је да су ова два мјеста у саставу Цетиња, дакле у оних 70 домова. Бјелоши се наводе посебно, што је случај и у неким другим изворима, а то упућује на претпоставку да су они најстарије стално насеље у подловћенском крају, док су Угњи и Очинићи нешто млађа насеља, формирана, могуће је, кад и Цетиње, па се због тога и не наводе посебно, већ као Цетиње, то јест у његовом саставу. Друга занимљивост у извјештају Маријана Болице јесте што он наводи да "љети од маја мјесеца сав народ Црне Горе догони овамо своја стада, а у октобру се спушта у приморска мјеста, гдје остаје до краја априла...". Под "овамо" Болица свакако подразумијева горњи Ловћен и пашњаке који га окружују.

Овдје се Црна Гора очигледно узима као цјелина са Приморјем. Првобитно то су били катуни, а временом су се ту образовала стална насеља и почела је да се обрађује земља. Но та насеља, привремена или стална, увијек су била у саставу Приморја. Из ове тезе Ровински развија доста претпоставки, мада неке темељи и на историјским изворима, нарочито оне о могућим, по њему чак извјесним, правцима насељавања тих првобитних катуна. Ровински каже да су најстарији досељеници на те катуне дошли са приморске стране (нису дакле били Словени), да су се међусобно мијешали, па и са словенским елементом, а да су и прије Црнојевића имали одређени културни ниво живљења и стална насеља. Доласком Црнојевића, а са њима и великих група, чак читавих братстава, села и племена, старосједиоци (старинци) већином напуштају тај простор, селе се, а нови досељеници, по Ровинском, били су Срби, који су дефинитивно населили Цетиње и Конак.

Ровински мисли да је Приморје, коме по њему, природно, припада и катунска нахија, у вријеме те посљедње селидбе, један од праваца досељавања. Било је и других разлога да се ту формирају насеља. Приморским залеђем свакако су пролазили важни путеви од Млетака (касније и словенских градова, Дубровника и Котора) ка источним земљама и Цариграду, а у вријеме јачања Србије – ка њеним градовима. То црногорско приморско залеђе било је погодно за одмориште. Утолико прије што цетињско поље (Ловћенски долац) до доласка Црнојевишћа можда није било погодно за стално боравиште, због ријеке, могућег мочварног терена, а и језера у доњем дијелу. То није био случај са околином тог поља. Није немогуће да је почело неком постајом или *лагатором* (опет нека постаја или мјесто за преноћиште, првобитно можда за алагаторе (гла-

снике), то јест воће гласника, како каже Радусиновић, позивајући се на Ковијанића.

Није немогуће да је дио братстава (породица) које срећемо у Конаку у неко доба стигао из Приморја. Уосталом, нека коначка братства своје поријекло доводе у везу са приморском страном (не знам само да ли словенском или романском). Не може се искључити могућност да су нека коначка братства заиста врло стара и да су се ту населила прије Црнојевића, али је ипак мало вјероватно да нијесу словснеког поријекла. Но, пошто нема никаквих писаних докумената, која доказују генезу, узећемо овдје онако како се ко осјећа, онако како нам каже породично, братственичко и сеоско (па и шире: племенско и црногорско) *предање*.

У историји Црне Горе углавном се све зна о зетско-млетачким односима. Налазимо запис да су "крајем маја 1684. године... Угњи и Очинићи пришли Млечанима". То је било у вријеме турско-млетачког рата, познатог под именом морејски, у који су били уплетени и Црногорци, а и неки други наши народи. ("Историја Црне Горе", књ. 3, стр. 168-170). Даље у овој књизи пише: "Од црногорских кнежина прво су се Мајињани изјаснили за Венецију... Средином маја 1684. од двадесет двије црногорске кнежине десет је положило заклетву вјерности (то још не значи да су примиле млетачку управу) Венецији..." Што се тиче записа о Угњима и Очинићима, нигдје се изричито не каже да су ова два мјеста кнежевине, али се логично може закључити да и она спадају у те двадесет двије "кнежине", које су се обавезале на вјерност Венецији.

Бјелоши се овдје не спомињу, али из податка који налазимо на страни 175 поменуте књиге, а који каже да су послије пораза од Сулејман-паше на Вртијељци, 1685. године, вјерност Венецији ипак платили, јер "из освете, паша је спалио... Бјелоше, Угње, Очиниће...", види се да је и ово мјесто потписало поменуту заклетву на вјерност.

Догађало се понекад да читава села, па и шире заједнице, буду сатрвене. Сулејман-паша је послије Вртијељке, 1685. године, спалио коначка села. Познато је, такође, како је прошла цијела Црна Гора послије Ћуприлићева похода 1714. године. И разне епидемије наносиле су доста зла. Нарочито су катастрофалне биле посљедице куге, која је харала од 1450-1600. године, коју су донијели Турци.

Овако гледано могло би се претпоставити да је већина данашњих братстава у Конаку из реда оних каснијих досељеника. Ипак не смијемо искључити ни могућност да има и неких старинаћких, то јест старинаца са могућношћу етничког поријекла, без обзира што за све нема поузданих података чак ни за читав XIX вијек. Многе породице су нестале из Угања и Очинића. Њихове трагове траже етнолози, али углавнином нагађају и

служе се претпоставкама о истим или сличним презименима или присјећањима неких братстава из Србије, Босне и Хертцеговине, садашње Републике Српске Крајине (подручје Динаре, Лике и нешто мање Кордуна, Баније и Славоније), Војводине и Косова да су им преци из Црне Горе, а као доказ наводе исту крсну славу или друге сличне појединости.

Да је Конак био цијењен у саставу катунске нахије, као битан фактор, најбоље се види из писма митрополита Петра гувернадору и његушким главарима, писаном 28. јуна 1813. године, објављеног у Записима Историјског друштва Црне Горе (књига 5, свеска 4-6, април-јун 1950, стр. 213-214). У том писму између осталог стоји: "Пишући о односима Његуша са Цуцама и Бјелицама... И при томе случају можете се разговарати за сиромахе Бјелоше, које неки Баице изгнаше силом да се припишу при Ријечкој Нахији, ако им који начин не учините, зашто већ овако живјет не могу, а кад они и остали Конаџије пођу при Ријечкој Нахији, расудите што ће тада бит от Катунске Нахије..."

За вријеме аутономије Црне Горе, у XVII вијеку, у списку племенских главара (кнежева,, војвода и спахија) налазимо и кнеза угањског. Кнез Вуксан из Угања (conte Vuxan da Ogna) је 4. децембра 1660. године, уз одобрење општег збора, склопио са представником пограничне власти Млетачке Републике уговор о заједничкој сарадњи и ненападању, који је био против интереса Турске, с којом је Млетачка Република тада била у рату (кандијски рат 1645-69). Италијански превод уговора протоколисан је у Котору за мај 1661. године. Овај документ нам јасно говори да су Угњи у XVII вијеку били самостално племе, али нема никаквих других података о кнезу Вуксану, тако да се не зна којем је братству припадао, али се зна да су због овог уговора, 1685. године, Турци спалили Угње.

Да село Угњи није било бројно и велико говоре подаци до којих су дошли Вукмановић и Ердељановић. Вукмановић наводи да је у XV вијеку на Врелима било 170 кућа, а Ердељановић сматра да је тај број био мањи – свега 70. Даље слиједе подаци: 1523. године – 21 кућа (14 у Угњима и 7 на Врелима); 1812. године – 48 кућа и 80 људи под оружјем; 1879. године – 52 куће (фамилије) и 255 становника.

Године 1992. било је више кућа, али мање становника, али зато има више од 250 породица Угњана и Врељана, које стално живе ван својих села, многи од њих и ван Црне Горе. То се лијепо види из списка братстава, сачињеног јануара 1992. године, у коме се наводи гдје ко живи.

Више аутора писало је о Врелима и Угњима, а скоро све што је написано ослања се на предање. За вријеме рада на овој књизи дошло се до једног скромног фонда докумената, у којима налазимо нешто података о селима, братствима и појединцима. То је омогућило да се нешто више сазна о братствима која данас живе на Врелима и у Угњима.

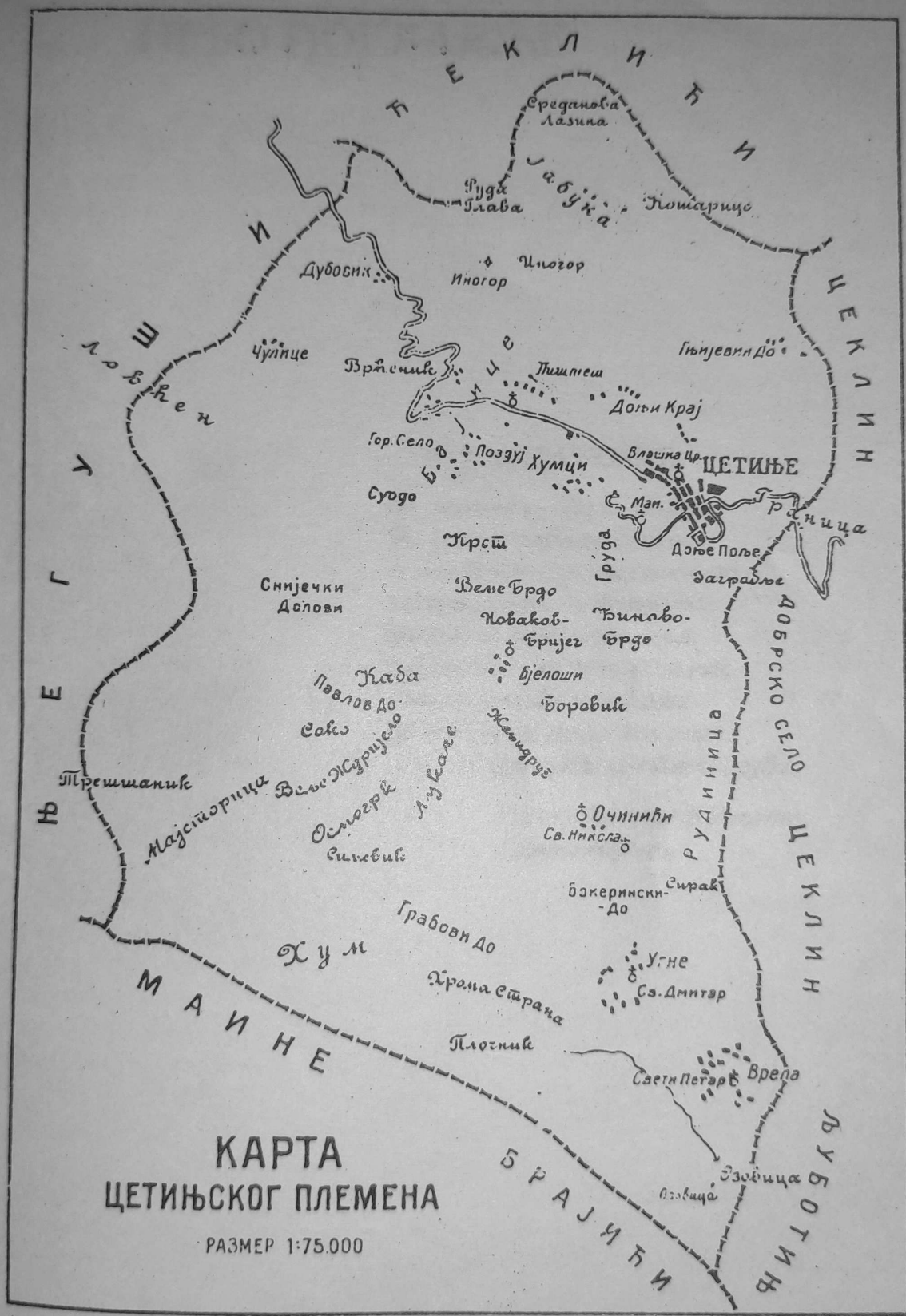
ЦЕТИЊЕ
Средanова Лазина
Руда Глава
Јабука
Пошарице
Иногор
Дубовик
Чулпце
Врбенк
Пишпеш
Гњијевић До
Доњи Крај
Гор. Село
Позојј Хумци
Влашка Цр.
Суодо
Ман.
Грнчица
Дође Поље
Заграђе
Крст
Грудa
Велебродо
Синјечки Долови
Новаков-Бријег
Биново-Брдо
Бјелошн
Каба
Павлов До
Соко
Боровик
Жалидруг
Трешњаник
Мајсторица
Вељ Журијело
Осмагрђ
Лубаге
Очинић
Св. Никола
Сиковић
Пекерински-До
Сирак
Грабови До
Хум
Угне
Хрома Страна
Св. Дмитар
Плочник
Свети Петар
Врела
Озовица
ЦЕТИЊСКИ
ЛУБОТИЊ
ДОБРСКО СЕЛО
РУДИНИЦА
ЦЕТИЊСКИ
ЛУБОТИЊ
ЦЕТИЊСКИ
ЛУБОТИЊ
ЦЕТИЊСКИ
ЛУБОТИЊ

Општи подаци о Угњима

Угњи се налазе на југоисточним падинама ловћенске површи. Од Мајстора на Ловћену удаљени су око једанаест километара, а од Цетиња седам и по. Пут, дуг 1,8 километара, изграђен 1934. године, данас асфалтиран, излази код Црвене стијене на пут Цетиње-Будва и повезује село са ова два града. Од Будве су Угњи удаљени 24 километра. До Котора је, пак, поптребно превалити стазама читавих 27 километара, или шест до седам сати хода. Сусједна Врела су на три километра, а Очинићи на два и по.

Записи и народна предања говоре да су Угњи једно од од најстаријих насеља Црне Горе, оформљено прије доласка Ивана Црнојевића у цетињски крај. Шири атар села могао би се ограничити линијом која иде падинама планине Хума, од сјеверо-запада до Шкробтуше, ка путу за Цетиње, затим пролази испод Сјенокоса и продужава на Црно камење, а одатле, преко стазе за село Очинићe, излази на пут Цетиње-Будва. Затим иде кроз Рудиницу, спушта се путем за Гроздијељ (изнад засеока Баљице), у подножје Тигларице, па преко Шеварних долова, Смилова, Дебелог бријега и Огорелина излази на Мало коњско, Мали и Вељи хум и затим на већ поменуту Шкроботушу. По дужој оси (запад-исток) атар има око четири километра, а ширином (сјевер-југ) око два, захватајући површину од око осам квадратних километара.

На граници Црне Горе

С обзиром на особен географски положај, Угњи нијесу увијек дијелили судбину Црне Горе. На ту чињеницу указује и Бранислав Ђурђев, у књизи "Турска власт у Црној Гори у XVI и XVII веку" (Сарајево, 1953. године, стр. 60): "Границе Црне Горе нису биле исте са границама оне брдовите области за коју тврде да није била под турском влашћу. Та област се почела формирати крајем XVII века, а формирана је у XVIII веку. Тада када је турски феудализам постао велика опасност за дотадашњи положај народа у Црној Гори, када су слободни сељаци потиснути у брда, настала је та област у којој се нису могле учврстити читлук-сахибије, бегови и аге. Та се област стварала у процесу ослободилачке борбе, а обухватала је прво област Катунске нахије, па се после ширила. Тада је настао појам Црне Горе, у којој Турци нису имали трајну власт." Из овог се види да је

ловћенско подгорје, у коме се налазе села Угњи и Врела, под турску власт пало много касније него територија Доње Зете и да под турском влашћу никада није било дуго, као што су то неки дјелови Црне Горе, све до 1912. године.

Млеачани су, миром са Турском 1718. године, добили Грбољ, Мајине, Поборе и Брајиће, па је тако Црна Гора изгубила излаз на море, а граница Угања и Врела, на том дијелу, према Поборима и Брајићима, практично је постала државна граница између Црне Горе и Млетачке Републике. Али, и поред тога што су Брајићи одвојени од Црне Горе, Угњани су у њима, у свим тешким приликама, налазили сигурно уточиште и добијали помоћ.

Црногорско-аустријска комисија имала је задатак 1837. године да означи црногорско-аустријску границу, која је једним дијелом била и граница између Аустрије, с једне, и Врела и Угања, с друге стране. Али, та граница није успостављена одмах. Због сукоба између Црмнице и Паштровића вријеме за разграничење развукло се све до 1842. године. Са аустријске стране, уз границу, нашле су се општине: Кривошије, Леденице, Доњи Ораовац, Горњи Ораовац, Доброта, Дуб, Сутвара, Шишићи, Мавешићи, Стојановићи, Јовичићи, Горњи Побори, Доњи Побори, Угљешићи, Мајини и Паштровићи. Села Угњи и Врела граничила су се са селима-братствима Брајићи, Стојановићи, Јовичићи, Мартиновићи и Угљешићи. Ове податке налазимо код др Лазара Томановића ("Петар Петровић други Његош", Цетиње 1896, стр. 114). Ова граница, која је успостављена 1848. године, данас је граница између Брајића и Угања.

Остао је сачуван текст протокола о разграничењу између Јовичића и Угања, договорног 7. јуна 1838. године, који је потписан у Брајићима, 25. маја 1842. године. То су учинили главари два села и представници Црне Горе и Окружног капетаната у Котору. Тај текст гласи:

Разгледање

од границе установљене с Протоколом учињеним у Браиће на 7. јунија 1838. год. међу австријскием селом Јовичиће од обчества браицкога и црногорскием селом Угње.

Граница међу поменутиема селима почиње на главицу *На врх Огорељин* – трострука граница међу австријскиема селима Стојановиће и Јовичиће и црногорскием селом Угње. Ова тачка нашла се забиљежена с крстом и ч: 4.

Одавлен граница пење се на мјесто брдовито – *Дебели брије*г или *Јежерца*, ће на једноме кршу нашао се забиљежен крст с ч: 5.

Одавлен граница пријамолинејно низходи и проходи кроз једну густу дубраву у долину *Иванишевића доци* и пење се пак на мјесто брдовито именовато *На ждријело Цмилова доца*, ће на једном кршу нашао се забиљежен крст с ч: 6.

Одавлен граница простире се пријамолинејно на мјесто брдовито именовато *На ūоглед Веље лазине*, ће на једном кршу нашао се забиљежен крст с чис. 7.

Овден доспјева граница међу австријскием селом Јовичиће од Браићах и црногорскием селом Угње.

Настојашчиј Протокол од Разгледања подписују га од стране австијскога села Јовичиће Марко Перов Јовичић, главар од села, а од стране црногорскога села Угње подписују га Саво Капа, главар сеоцки, и стаарјешина Иво Мировић, а подписују га и ниже именовати посланици ц.к. окружнога капитаната од Котора и владике црногорскога.

Учињено и закључено у Браиће данас 25. маја 1842. года (хиљада осам сто четрдесет и два).

Главар од Јовичића:
крст Марка Петрова Јовичића,
главара од села.

Главари црногорски:
крст Сава Капе, главара од села,
крст Ива Мировића, старјешина
криж Марка Вујовића, перјаника
протопоп Никола Калуђеровић,
капетан перјанички,
от стране владичине.

Толико о границама у прошлости. Село Угњи током времена полукружно је изграђено на падинама Зуберове главице (тт 839 м), Голог врха (тт 1011 м), Дубраве и стијена Шкамбе. Куће су грађене у збијеном поретку, по братствима, терасасто и високо изнесене изнад сеоских имања, која се нагибно и удолинасто пружају ка југоистоку и Врелима.

Та удолина са нагнутим ободом представља кичму сеоског атара и заједно са планинама у залеђу, северозападно од села, представља његову економску основу. Ова сеоска удолина је заклоњена, присојна, жупна и плодна, богата шумом и са доста воде, у односу на друга села старе Црне Горе. Низ ту падинасту удолину сливају се површинске и подземне воде, па је земљиште изложено ерозији.

Први трагови

Не зна се поуздано од када се мјеста Угњи и Врела зову тим именом. За Врела се може готово са сигурношћу рећи да своје име носе од најстаријих времена и да су га добила по изворима (врелима), којих ту има више. Послије већих падавима кроз село тече права бујица, а та вода увире у бројне поноре, на мјесту које се по њима и прозвало – Понори.

Први и најстарији познати писани траг о Угњима потиче из 1332. године. У которском архиву чува се документ у коме се помиње Тушо Угања. А 1485. године Угњани учествују у свечаном дочеку господара Црне Горе, Ивана Црнојевића, који из Обода долази на Цетиње, своју нову престоницу. Марко Драговић, у књизи "Сеобе господара црногорскога Ивана Црнојевића на Цетиње 1485." (Нови Сад, 1886), на странама 46 и 47 пише:

"...У Горњему пољу цетињскоме бјеше село Баице које се и данас тако зове. У оближњим Цетињу планинама бјеху села Бјелоши, Очинићи и Угњи који се броје при Цетињу. И ако житељи округа цетињскога не бјеху многобројни, опет се бјеху постарали да приправе Господару што љепши дочек." И нешто даље:

"Код Грудице бјеху наложени стотина огњева, а око њих се пецијаху двјести пецива. На ћипуријама, близу манастира и двора, бјеху направљене десет трпеза, око свакоје могаше сјести по двјести људи. Те трпезе бјеху направљене од буковога и грабовога лишћа, које бјеше разастрто по ливади. Било је шест сати у вече кад се донесоше пецива на трпезу. Онако цијели брави постављаху се један до другога на сваку трпезу по двадесет пецива. Између пецива постављена бјеху виједра са вином, и чаше за пиће.

"Пред сами дворац Господарев, на малу ливаду, бјеше постављена трпеза за Господара и више главаре.

"Кад је све готово било, народ на уречене шест ура прикупи се на ћипурије. Пошто сједе за трпезом Господар, и с њим Нашљедник, владика и војводе, тада поче сиједати и народ. Сви сједоше на зелену траву прекрстивши ноге, јер не бјеше постављено другијех сједница (осим за господаревом трпезом). Један војвода извади мач те с њим пресијече пециво, које стајаше пред Господаром; за тијем запраскаше ножеви и мачеви по свијем трпезама те у тили часак сва пецива бише искомађена у комаде."

У Повељи Ивана Црнојевића, из 1485. године, Угњани се помињу као "Оугнне", а у другој његовој Повељи, из 1489. године, говори се о властели "от Угње". У которским споменицима јављају се 1506. године, под именом Угњана (Угана), а 1601. као Угањи (Угагн). Ердељановић сматра да је назив села српског поријекла и да му је право име Угне, а да Н. Дучић

"погрешно саопштава име овог села у облику Угња". Он је забиљежио да се Угњи, Очинићи и Бјелоши "зову у народу и општим именом Конак или Конације, зато што су по њима коначили Зеђани, идући на Катуне". И данас се пјева у том крају: "Од Конака, од племена јака." Неоспорно, ово је старо насеље на главном путу Котор-Подгорица-Плав-Пеђ, као што су сусједна Врела, гдје је било средњовјековно караванско појилиште и одмориште, а по свој прилици и караванско преноћиште-конаци.

Мајстор Радић Радиновић, обућар, изјавио је пред судом, 9. маја 1506. године, као свједок, да су Бојко Новаковић и Лука Микић (или Никшић), оба из Црне Горе (Boicho Novachovich Montinigri et Lucas Nichich Montinigri), заиста у сродству, да се Лука настанио у Минополи (Minopoli), и да је тамо умро, да Новак, отац Бојков, има брата Радича, који је ожењен Љубом из Црне Горе (Gliubam de Montinigri), да Рајко има жену Даницу, сестру Ђурђа са Цетиња (Danicam sororem Georgi de Cetigne) и да су Радич, Бојко и Лука, из села Угана (villa de Ungana), сродници. Ово биљежи Ристо Ковијанић.

Турци поред осталих мјера предузимају 1521. године и попис становништва на подручју Црне Горе, да би на основу тога имали преглед броја домаћинстава и њихове имовине, ради одређивања пореза. Попис је вршен по наредби Скендер-бега Црнојевића, потурченог Станише, сина Ивана Црнојевића, који је постављен у Црну Гору 1514. године, за санџак-бега, а од сакупљеног пореза добијао је годишњу плату. Тада је у Угњима живјело 28 породица, од којигх је 14 имало кућу и баштину, а остале нијесу. Племе Угњи припадало је пјешивачкој нахији, као и сва остала села-племена, касније уједињена у катунску нахију. Свако домаћинство било је задужено са 55 оспри (један дукат) филуније (пореза).

Други опис, из 1523. године, показује да је у Угњима живјело свега 17 породица, од којих је седам имало кућу, а остале нијесу. Те 1523. године Црна Гора је имала 3151 кућу и 572 празне баштине. Султан је од пореза, како пишу Бранислав Ђурђев и Ламија Хаџиосмановић ("Два дефтера Црне Горе из времена Скендербег-паше Црнојевића", Сарајево 1973, стр. 47 и 114) требало да прими 122.859 аспри, а Скендер-бег Црнојевић 103.000. Из једног текста Риста Ковијанића ("Порекло црногорских братстава, по которским споменицима", Цетиње 1973, стр 166/167) види се да је село имало више назива, док се није усталило садашње име – Угњи. Среће се, ипак, и име Угње. Скупљајући грађу нашао сам да постоји више насеља која имају слично име, а да ли она имају какве везе са Угњима, тешко је установити. Ево неколико примјера. У Цетинској крајини, општина Сињ, постоји село Угљани, чији становници себе називају Угљанима, за разлику од нас, који се зовемо Угњани. Поставља се питање могу ли ова два

мјеста имати какве медјусобне везе, с обзиром да су се у овај крај сјеверне Далмације масовно исељавали становници старе Црне Горе и да су они поријеклом били Срби. На овом терену, у неколико села, постоји презиме Лагатор, али у питању су католици. Вјероватно су они поријеклом из Црне Горе, а католичанство су примили пошто су се населили у Далмацији. У селу Угљани, како пише Маринко Перић ("Синь и Цетинска крајина у борби за слободу", 1974), постоје следећа презимена: Брнас, Пешо, Струкан, Кнезовић, Врцан, Самарџић, Марасовић, Ковачевић... а има укупно 184 домаћинства.

Сличне називе има још неколико мјеста: Угањ, у општини Задар, Угњара, у општини Орашје, Угњаре, у општини Глина, код Приштине, и Угљари, код Зворника. Сомијер 1812. године наводи да Угњи имају 48 кућа и 80 људи под оружјем (Андрија Лаиновић, "Три официра"), дакле скоро свака кућа двојицу. Године 1879. извршен је вјероватно први попис становништва Црне Горе и тада су Угњи имали 52 домаћинства и 255 становника (Архив Црне Горе, Цетиње, Министарство унутрашњих дјела, попис становништва 1879. године).

Сви ови подаци врло су занимљиви. Они показују да је број становника Угања практично стално растао, без обзира што су се људи из села стално исељавали, што су протјеривани, а мјесто више пута спаљивано. Чак и послије великих катаклизми насеље се брзо обнављало. Разлог је, вјероватно, што село има врло повољан географски положај, заклоњено је од великих вјетрова, земља је плодна, има довољно воде, шуме и пашњака, па је одувијек привлачило људе да се настањују у њему.

Путеви

Угњи су, исто тако, као што смо видјели на почетку, доста добро повезани са осталим мјестима. Значајни путеви водили су овуда и у стара времена. Један још у доба Римљана, од Епидаура, преко Требиња, Билеће и Гацког, до Пљеваља, а други, из истог доба, од Љеша, преко Скадра, Дукље (Зете), Подгорице, па лијевом обалом ријеке Зете, преко Оногошта (Никшића) и Херцеговине, ка долини Неретве. Котор и Будва били су такође повезани путевима, који су водили преко угњанске земље и Дукље.

У средњем вијеку (турско доба) главни пут био је онај који је повезивао Подгорицу и Скадар. Преко Скадра стизала је у Црну Гору сва увозна роба. Овај пут водио је даље ка Никшићу, спајајући Херцеговину са скадарским санџакатом. Пут од Котора, којим се данас иде према Његушима (стара стаза), наставља, преко Кривачевог ждријела, до Цетиња, а онда, преко Тројице, Мирца, Пода, Чавора и Мајстора, кроз Угње, води преко Врела и

раскрснице Обзовице за Будву, или ка Црмници, односно преко Љуботиња за ријечку нахију. Вјероватно је један крак овог пута у старо доба ишао од Мајстора и Коњског, преко Кулијеша (тт 1357) и Лашке рупе за село Брајиће, а одатле за Будву, или преко Доњих села и Вишњице за Црмницу и даље ка Зети. Мало је, пак, вјероватно да је пут од Будве до Цетиња ишао преко Брајића, Буковика, Прекорнице, Љуботиња, села Мужевића, Цеклинштака и Вртијељке, а обилазио Обзовицу, Врела (Црвену стијену) и Угње, што је дупло даље, а терен је тежи и безводнији.

На постојање тих старих комуникација указују и топоними. Има их доста у Угњима и Врелима, по којима се може закључити да су ова мјеста дуже или привремено у прошлости насељавали Римљани, затим Илирри, па стари Власи и Дукљани. То наговјештавају називи Удаћи, Грдомани, Арбанашки до, цркве на Врелима и споменици (гробља), као и стари катуни и остаци кућа (изби) у Бокеринама, Гроздијељу, Вељој страни (громаде), Арбанашком долу... Ако су ти старосједиоци заиста постојали, они су морали имати и своје путеве. Кад се пише о путевима у Угњима и Врелима не треба заобићи један текст из књиге "Цетиње и Црна Гора", објављене 1927. године на Цетињу. На страни 236, под насловом "Путеви у зетској области", пише: "У почетку друге половине 19. вијека у Црној Гори није било никаквих колских путева, те није било ни саобраћаја. У то доба не само што није било колских путева, него су и коњички путеви били сасвим неуређени. Једини бољи јахаћи пут, тзв. качаник, био је онај од Цетиња преко Његуша. Он је почо да се гради још 1844. године. Ови јахаћи путеви, стазе, крчаници, како их је народ звао, били су једине саобраћајне везе између појединих крајева, па и између Црне Горе и сусједних држава..."

Саобраћајнице, ако су се тако могле звати, између села, заселака, па и према Цетињу, Ријеци Црнојевића, Котору и Приморју биле су проходне углавном за пјешаке и ситну стоку. Тек 1835. године приступило се изградњи колског пута од Цетиња до Његуша и даље према Котору и од Цетиња до Ријеке Црнојевића. На подручју Угања и Врела прва права саобраћајница изградјена је 1931. године, а то је била она која је спајала Цетиње и Будву. Послије овог пута изграђени су и локални путеви, прије свега онај који је спојио Угње са путом Будва – Цетиње, дугачак километар и 800 метара. Сличан пут изградјен је и до Врела, приближно исте дужине. Из овога се види да се сељак из Угања и Врела стотинама година кретао пјешке, преношећи тако и терет, прије свега намирнице, које је носио на пазар у Котор, јер то је била најбогатија пијаца. Исто тако ишло се и у Ријеку Црнојевића. Чак су се и дрва на Цетиње носила најчешће на леђима, а да се превали тих седам километара требало је сат и по хода. До

Котора се ишло шест сати, а до Ријеке Црнојевића око три. А на пазар су углавном ишле жене, носећи тешка бремена, чак и преко 50 килограма! Данас је тешко и замислити како је могло да изгледа то мучно путовање под теретом низ и уз Которске стране, или Цеклишњак, кад се ишло до Ријеке, као и пењање уз Оћу брајићку. Једина олакшица за живот у Угњима и Врелима била је што је имало доста воде и млиниова, а то није био случај са осталим мјестима у катунској нахији.

Већ кад су пробијене стазе, којима је могло да се креће магаре, сељацима је живот био увелико олакшан. А данашњи пут Цетиње -Будва модерна је асфалтна саобраћаница. Асфалтирани су и прикључни путеви до Угања и Врела. То су, међутим, једини прави путеви. Све остало су пјешачке стазе, које воде до сусједних мјеста. Ипак, више се пјешке не иде на Цетиње, а камоли у Котор или Паштровиће, у Црмницу или Ријеку Црнојевића. Дошло је и такво вријеме.

Пољопривреда

Становништво Угања није се могло прехранити од земљорадње, те се дуго бавило углавном сточарством. Мада се не зна када су Угњи и Врела добили прве становнике, то је свакако морало бити прије доласка Црнојевића на Цетиње, 1485. године. У то вријеме читаво ловћенско подгорје било је покривено густом шумом, коју су сељаци касније мало помало искрчили, како би добили обрадиво земљиште и имали гдје да саде кукуруз, кромпир, раж, па и пшеницу. И не само да су крчили шуму, већ су чистили и камењаре. У Угњима је пред други свјетски рат било више километара међа – подзида, од којих су неке биле и преко два метра висине. Исто тако, од Студенца, преко Бабунице, до под Шкамбе, све је било подигнуто, како би се искористило свако парче земље. Била је велика срамота кад би се срушила нека међа ако је домаћин не би одмах подигао. Слично је било и у Врелима, од Цркве св. Петра до поврх Лубарде и од Плоча, преко Барина, до Рађенове скале – око кућа Лаза Лабудова и Ивана Илијина Капе. Данас, 1992. године, то су развалине и ријетко могу да се виде новоподигнуте међе, а ништа чешће ни обрађене њиве. Данас је скоро пустош. Од жита се сије нешто кукуруза (руметина), пшенице, ражи, ријетко јечма. До рата се орало дрвеном ралицом, а тек послије другог свјетског рата почео је да се употребљава плуг, у посљедње вријеме понегдје и трактор. Од поврћа гаји се кромпир (кртола), купус (зеље) и пасуљ. У новије вријеме сади се и мрква, парадајз, краставац, першун и

друго поврће. Од воћа највише успијева мурва (дуд), ораси, трешње, а у новије вријеме лоза, јабуке, крушке, шљиве...

Уочи другог свјетског рата било је у Угњима и Врелима 70 домаћинстава. Ријетко који домаћин је имао пар волова, а многи ниједног. Они који су држали по једног вола удруживали су се, уортачивали, како би заједнички завршили послове. Они, пак, који нијесу имали ни волове ни коње често су морали својим радом, надничењем, да одраде код оних који су им позајмљивали животиње, како би поорали своју њиву.

Шуме

Стање шумског фонда некада је било сасвим другачије. Читаво ловћенско подгорје било је прекривено шумом и пашњацима. Тако је било и у Угњима и Врелима. Али чим је почело стално насељавање, сељак је почео и да крчи шуме, у жељи да створи какве-такве услове за живот и земљорадњу. За огрев на огњишту било је потребно много дрва, а она су још сјечена и непланski. Козе су, пак, уништавале младо дрво. До повећане сјече дошло је и због сталног раста Цетиња, које се, такође, гријало само на дрва. Дрво је, уосталом, сељаку било један од главних извора прихода. Није било домаћинства у Угњима и Врелима које није сјекло дрва и односило их у град. Пред други свјетски рат велики број житеља ова два мјеста бавио се само продајом дрвета. У тој трговини посебно су предњачили Никица Богданов Зубер, Боро Лукин Капа, Стево Лукин Капа, а и неки други.

Шума је служила и за животињску храну. Због тога је много страдала од косијра, којим су сељаци сјекли гране, врхове и изданке младог јасена, цера и граба. Дрвеће се зато сушило или је спорије расло. Сељаци су листом хранили козе, сјекли су га љети у великим количинама и остављали у појате, или слагали на стогове. На једном истом мјесту лист је сјечен сваке пете или шесте године. А кад би хране за козе понестало, у зиму или почетком пролећа, оне су извођене да брсте, па је шума и тако уништавана.

Проблему обнове шумског фонда, сађењем нових садница, ни до данас није посвећена никаква пажња, иако има изузетних услова.

Послије забране гајења коза, након другог свјетског рата, као и због све веће употребе течних горива и електричне енергије за загријевање, шума се мало опоравила, али све је то још веома далеко од некадашњег стања у овом крају.

Клима

Због географског положаја и геоморфолошких карактеристика клима је на простору Угања и Конака двојака. Топла приморска долази из јужног и југоисточног дијела Средоземља, али се мијеша са континенталном климом из сјеверозападног залеђа. Тако помијешане, ове двије климе дају трећу, прилично пријатну за живот. Континентални утицај манифестује се повременим учесталим падавинама. Кад се смањи температура смањи се и влажност, димензионирају струјања и долази снијег и мраз.

Температура ваздуха има обиљежја умјерених географских ширина, јер су њене максималне и минималне вриједности изражене у средишњим мјесецима љета и зиме, јулу и јануару. Просјечна температура у јулу је око 20,5 степени, а у децембру 3,3, док је просјечна годишња температура око 11 степени. Најхладнији мјесеци су јануар и фебруар. Средња јануарска темпоература је око 1 степен, а фебруарска – 1,5.

Просјечан број дана с мразом у јануару је – 22, у фебруару – 20, марту – 14, априлу 2,3, мају 0,3, октобру 3,9, новембру 9,5 и децембру 17,3. Годишњи просјек дана с мразом је – 91, док је просјечан број љетних дана, када је температура 25 степени, 72,5. Највише топлих дана је у јулу – 23, а затим у августу – 22.

Велике врућине су ријетке; дана у години кад температура прећи 30 степени има свега 16,9, док је таквих у Подгорици, која је свега тридесетак километара од Угања, чак 71,2.

Поред општих услова, прије свега термичких, који проузрокују различит ваздушни притисак, велики утицај на правац и брзину вјетра има рељеф. Јужни и југоисточни дјелови Конака и Угања имају највише вјетра. Вјетрови са југа и југоистока равномјерно су распоређени у Конаку, са просјецима: Бјелоши 26 одсто, Врела 27 одсто, а Угњи 24 одсто. Најбољи просјек тишине имају Угњи, 52 одсто дана без вјетра, затим Бјелоши 50 одсто, а Врела 48 одсто. Вјетрови са сјевера и сјеверозапада учествују у годишњем проценту у Угњима са 21 одсто. Облик, дубина и висина крашких депресија веома утичу на брзину и правац ових вјетрова. Они су врло хладни и јаки. Најчешћи су крајем јесени, зими и почетком прољећа. Вјетрови из овог правца снижавају температуру, смањују облачност и релативну влажност ваздуха.

Вјетрови са југа, југоистока, југозапада и осталих праваца повећавају температуру: јужни за 3,8 степени у просјеку, југозападни за 3,5, а западни за 2,1 степен Целзијусов. Занимљиво је да западни вјетрови врло ријетко дувају у Конаку, али ако се то догоди могу да буду врло јаки, праћени пљусковима кише или градом, тако да наносе штету. Рељеф, пак, услов-

љава локална струјања, првенствено даника и ноћника. Та струјања су посљедица велике разлике у надморској висини, јаког дневног загријевања и ноћног хлађења кречњачке подлоге.

Средња мјесечна облачност износи: јануар – 5,6 дана, фебруар – 5,7, март – 5,5, април – 5,2, мај – 4,6, јун – 3,7, јул – 2,5, август – 2,2, септембар – 3,5, октовар – 4,4, новембар – 6,6 и децембар 6,4. Средња годишња облачност је 4,6. Иако на први поглед изгледа да облачност није велика, Угњи, као и читави ловћенски крај, имају довољно кише, преко 3.400 милиметара падавина годишње. Највише их има у новембру и децембру, а најмање у јулу и августу. Разлика између максималних и минималних падавина је упадљво велика. Зими падне 1.412 милиметара или 41,5 одсто, у прољеће 745 милиметара (21,9 одсто), љети 238 милиметара (7 одсто) и у јесен 1.019 милиметара (30 одсто). Три годишња доба су кишна, а кише најчешће падају у јаким пљусковима, тако да од њих нема увијек праве користи, чак буде више штете.

У вишим предјелима снијег је редовна појава. Најчешће пада у периоду децембар – март, а најснијежнији мјесеци су јануар (просјечно 5 снијежних дана) и фебруар са 4,7 снијежна дана. Током цијеле зиме има просјечно 17 до 18 снијежних дана, када је снијег већи од 10 сантиметара. На висини од 1.ооо до 1.400 метара надморске висине снијег се задржава два до четири мјесеца.

На угањском крашком терену вода је посебан проблем. Цијела ловћенска површ, којој припадају и Угњи, има релативно доста воде у односу на друга крашка подручја катунске нахије. На Угњима постоје три стална извора: Студенац у центру села, Точак у засеоку Зубери и Грохот испод Мировића главице. Осим ова три, има и више неуређених издана, из којих повремено или стално извире вода.

У планини постоје још три бистијерне, једна врста бунара, које се с јесени и зими пуне водом и снијегом, а на прољеће, љети и у јесен с њих се поји стока. Једна бистијерна је код Вељег сиљевика, близу кућа Богдановића (Богдана Зубера), а друга код Грабовог дола, близу куће Протовића (Стевана Капичића). На Трешњи, код прве куће која припада Угњима, такође постоји бистијерна, а власништво је Пера Савова Зубера, који је у своју нову кућу и стају увео воду за пиће из градског водовода Врела – Цетиње. Западније од поменуте бистијерне, само 100 метара даље, преко пута, налази се још једна, надомак Шлијепог дола, која припада Павлу Милову Капичићу, али она више није за употребу. Поред поменутих бистијерни у планини постоји још неколико локава, ублова и снијежница, које се могу користити ако би се вода филтрирала, не само за појење стоке, већ и за пиће. Ријеч је о Руцовој локви, Хумском убу, Вељој и Малој снијежници, све на потезу Огорелине – Мали и Вељи хум – Коњско.

Највише извора у овом крају има на Врелима, а најјачи од њих даје пет литара воде у секунди, што је отприлике довољно за овај крај.

С обзиром да се ради о крашком терену, на коме су шуме доста крчене, па чак и паљене (Радове лазине, Огорелине), земљиште се ипак релативно добро сачувало, јер је подзиђивано, ограђивано, понегдје чак и пошумљавано. Обрадиво земљиште је пропустљиво, плодно, а понегдје је, ипак, ододржљиво. Више од 1/4 планинског атара Угања покривено је густим шумама, а остало су шикаре, пашњаци и голетни камењар. Шуме овог краја су разноврсне и представљају посебно богаство, које треба правилно експлоатисати и одржавати, плански сјећи, просијецати, чистити и пошумљавати.

Живот

Сточарсво је одувијек било основна дјелатност, а домаћини су држали по 30 до 70 грла ситне стоке, најчешће коза и оваца. Овца је домаћа праменка, звана жуја. Врло је покретљива, али годишње може дати свега 26 – 30 литара млијека по грлу, а вуне мање од једног килограма. Од говеда, која се гаје у овом крају, најчешћа и најпознатија раса је брдска буша. Једно грло достиже 140 – 160 килограма тежине, а краве дају око 500 литара млијека годишње. Због малих посједа и начина обраде, свака, или свака друга кућа држала је вола или коња, за орање или друге послове.

Видјели смо већ да је сјеча дрвета био посао којим су се бавили многи Угњани; неки то чине чак и данас. Да би се то дрво изнијело из фалуге на цесту у планини, или до села Угања, било је потребно јаче товарно грло. Стари Угњани су често набављали мазге у Далмацији, Конавалима и Херцеговини. Оне су биле најбоље домаће радне животиње, јер су служиле за товарење, орање и вучу.

Земљорадњом се бавило све становништво Угања. Кукуруз се гаји у нижем ободном појасу. Некада је ова биљка била врло значајна за исхрану и људи и стоке, а данас се користи само као сточна храна; чак се и стабљика (овршина) даје говедима. Осим тога кукуруз је омогућавао и међуусјеве (тикве, пасуљ, купус). Пшеница се раније мање гајила од кукуруза, а раж је сијана у вишим предјелима. Поред зрна, слама је такође коришћена, најчешће за покривање штала, ређе кућа.

Незамјењиве прехрамбене биљке у угањском крају биле су, а и данас су, купус и кромпир (кртола). Купус се гаји у цијелом атару, а кромпир у вишим бухавичавим зонама. Кромпиром су мјештани подмиривали своје потребе, а један дио су продавали на пијаци, или мијењали за друге

производе у југоисточном залеђу, за вино, ракију, дуван, грожђе, смокве или рибу. Слично је било и са купусом.

Већина Угњана није производила довољно житарица да би подмирила своје потребе, па се брашно често куповало на Цетињу или у другим мјестима, а уз брашно понекад и хљеб и, наравно, остали прехрамбени производи. Млијеком и мљечним производима подмиривале су се потребе, а поједина домаћинства су сир и вуну чак продавала. Угњани су вриједни ратари и баштовани, па су оно мало плодне земље, која је веома родна, увијек добро искоришћавали.

Расељавање

Узроци непрекидног исељавања становништва Конака, сталног одласка у печалбу, прије свега су у слабим материјалним условима живота. Недовољно плодне земље, честе неродне године, мали или слаби приноси, доста брз прираштај становништва, непостојање других извора зараде, чести ратови, пљачке, паљевине и убиства, брзо смањење сточног фонда, заразне болести, међуплеменске зађевице и свађе због посједа, катуна или испаше, општа несигурност у граничном подручју, којем је припадао и Конак, затим крвна освета и још штошта друго, све су то разлози због којих су се људи исељавали.

Конаџије су одлазиле из свог родног краја на четири стране свијета; у Европу, Азију, Африку и Америку. Били су то одласци у неизвјесност, а мало ко од њих је пошао а да се претходно није задужио, бар да извади пасош. А у новој домовини сналазио се свако како је знао и могао. Прилагођавање је било отежано јер су ти људи најчешће били неписмени. Но то им није сметало да се у новим условима на крају ипак снађу и прилагоде, да стекну репутацију добрих и вјештих радника. Ово се односи не само на Конаџије, већ и на све Црногорце.

И док су с једне стране тешке економске прилике притискивале сва села Конака, па и читаву Црну Гору, тјерајући људе у туђину, тамо их је носталгија стално вукла ка родном крају. Зато се може рећи да је исељавање у неку руку стално било привремено. Чим би нешто зарадили, Угњани и Врељани су се враћали у своја мјеста, своје домове. Мало их је који су заувијек оставили свој родни крш.

Захваљујући попису становништва, који је извршен прве деценије XIX вијека, а из кога се види колико је које село имало становника и колико за војску способних људи, данас имамо и податке о броју кућа у Угњима. Врела се у овом попису не помињу као посебно село. Ови подаци утолико

су драгоцјенији кад се има у виду да у то вријеме још није било централне државне власти у Црној Гори.

Према овом попису у старој Црној Гори било је пет нахија, и то: катунска, са 16 села, 907 кућа и 2.013 људи способних за ношење оружја; ријечка, са 34 села, 989 кућа и 2.269 војника; пјешивачка, са 8 села, 277 кућа и 660 војника; љешанска, са 40 села, 1.286 кућа и 2.936 војника и црмничка, са 18 села, 712 кућа и 1.660 људи способних за ратовање. У пет нахија било је укупно 116 села, 4.171 кућа и 9.540 војника. Село Угњи имало је 48 кућа и 80 људи под оружјем.

Ријетко се може наћи здрав и способан Угњанин или Врељанин који није бар једном одлазио у неки други крај, нарочито у Америку. Они су тамо, обично, остајали неколико година, док нешто не би зарадили, а онда су се враћали у завичај. Зна се, према предањима, да је још од 1850. године велики број Црногораца одлазио у Цариград, Аустрију, Грчку и друге земље, док се у XX вијеку највише одлазило у Америку.

О масовном одласку Црногораца у бијели свијет, ради зараде или потпуног исељавања, најпоузданије свједочи књига пасоша, из које се види да је међу тим исељеницима било доста Угњана. У Цариград су отишли: Иво Петров Белада, Јоко Ников Белада, Јоко Томов Зубер, Нико Павићев Зубер, Зеко Јоков Зубер, Јоко Ников Капа, Вуко Беров Капа, Ђуро Марков Капа и Иво Мићов Капа. А у Грчку су се запутили: Перо Ђуров Капа, Лазо Ивов Капа и Илија Ивов Капа. Неки су, пак, кренули у Бугарску, Влашку и Аустро-Угарску.

Одмах послије завршетка ослободилачких ратова (1875-1879), када се у Никшићу додјељивала земља ратничким породицама, Угњани и Врељани нијесу показали веће интересовање за њу, па се 1885. године у Драгову луку код Никшића са Врела доселио само Видо Белада, са синовима Јованом-Јошом, Шпиром и Милом. У Метеризе код Улциња, 1887. године одселила породица Андрије Зубера, затим је, 1906. године, тамо отишао Митар Мировић, са својом породицом, а 1916. године њима се придружила и породица Јована Мировића.

У XX вијеку долази до масовног исељавања у Сјеверну Америку и неке друге земље. Готово да није било мушкарца из Угања и Врела, способног за рад, који се није упутио у печалбу. Многи од њих оставили су и кости у туђини – у Турској: Мило Шутов Капа, Андрија Ников Капа, Перо Ђуров Капа, Андрија Ђуров Капа, Шуто Ивов Капа, Зеко Јаков Зубер и Саво Петров Зубер, а у Америци: Митар Андријин Лагатор, Стево Јашов Лагатор, Ђуро Митров Лагатор, Петар Ђуров Лагатор, Кићо Илијин Лагатор, Рако Андријин Зубер, Марко Лукин Капа и његов син, Баро Лукин Капа, Лука Марков Мировић и Стево Митров Мировић. Исто тако, у Француској су преминули Мило Илијин Белада и Кићо Јаков Зубер.

* * *

Послије ослобођења земље, 1945. године, такође је почело масовно исељавање, тако да данас најмање чланова сваког братства живи у Угњима и Врелима. У Војводину су отишли колонисти, и то углавном у село Секић, данас Ловћенац, у општини Бачка Топола, на путу Нови Сад – Суботица. То је једно од најљепших села у Војводини.

Иако тамо живе више од 45 година, иако су у Ловћенцу настале нове генерације, ови људи нијесу прекинули везу са завичајем. Задржали су и обичаје, а у великој мјери и нарјечје, као и друге особине, па се без обзира на сасвим ново окружење нијесу "одродили". Ипак, прихватили су све оно што им омогућава савременији и лакши живот.

А што се тиче оних који су остали, ситуација је све до недавно била прилично тужна. Мало је ко заиста живио у Угњима и Врелима. Они који су били способни да нешто раде посао су тражили на Цетињу или у неком другом крају, а на селу је остајало само старо и нејако. Имања су била запуштена, обрађивало се врло мало земље. Уништен је био и сточни фонд. Мало су се искоришћавалле и шуме, више за огрев него за продају. Ипак, има неких знакова да се понешто мијења набоље. Нека домаћинства су у посљедње вријеме оживјела, има мало више стоке, отварају се мини фарме. Граде се и нове куће, зачиње се сеоски туризам, за који постоје повољни услови.Оживљава и један стари обичај заједништва. Они који могу да раде одлазе на мобе и тако помажу другима, који то више нијесу у стању. Повећава се и број младих који остају на селу. Неки, иако раде на Цетињу, свакодневно се враћају у Угње и Врела. Можда ће ова мјеста поново оживјети.

Просвета

Због тешких услова живота у овим крајевима, за вријеме Турака, могућности за школовање биле су никакве. Прва основна школа, као што је познато, на Цетињу је отворена 1834. године. Требало је да прође још 61 година па да се прва школа отвори и у Конаку. У њу су долазили ђаци из Бјелоша, Врела, Очинића и Угања. Та прва школа отворена је, дакле, 1905. године, у кући Госпаве Рашове Батрићевић, у Очинићима. Пет година касније (1910), на ургирање прота Стефана Капичића и црногорског официра Мата Мрњова Мартиновића, подигнута је нова школа, у близини саборне цркве у Очинићима. Она је почела да ради те исте 1910. године.

Први учитељ био је поменути прото Стефан Капичић, који је тај посао обављао бесплатно. Нема поузданих података када је неки мали Угњанин

или Врељанин пошао у школу и ко је то могао бити, али је вјероватно да се то догодило крајем XIX вијека. Али кад је школа отворена у Очинићима мушка дјеца, већ поодрасли дјечаци, кренули су у њу. Прво женско дијете које се уписало у школу била је Милица Илијина Капа, а она је у школску клупу сјела 1916. године. Кажу да је била одлична ученица.

Од 1905. до 1936. године школа у Очинићима била је једина и у њу су ишли сви ђаци из Конака. Она је од Угања и Врела била удаљена три до четири километра. Ђака је било толико да је школа радила и прије подне и поподне. До ње се ишло пјешачком стазом од Врела преко Јасенова дола, Тигларице, испод Цера, па поред цркве у Угњима и преко Скале у Очиниће. И тако и зими и љети, а ђаци су обично били скромно одјевени и обувени. Почевши од 1920. године сва мушка дјеца редовно су ишла у школу, а женска су се уписивала, али често нијесу остајала до четвртог разреда. Кад би завршили основну, један мали број дјечака се уписивао у гимназију или неку другу средњу школу, касније чак и на факултет. И како је сваке године било све више ђака, школа у Очинићима постала је тијесна. Зато је 1936. године узета у закуп кућа Марка Ивова Капе, на Врелима и ту је отворена нова школа за дјецу из Врела, Угања и Обзовице. Она је радила све до 1944. године.

Послије ооослобођења, у септембру 1944. године, отворена је школа у Угњима, у кући Душана поп-Стевова Капе. У ову школу ишла су дјеца из Угања, Врела и Обзовице, а школа је носила име "Иво Капичић". Иво је био првоборац и храбро је погинуо 1. децембра 1941. године, у бици за Пљевља, борећи се против италијанских фашиста. Ђаци сва четири разреда ове школе ишли су истовремено. Школа је радила до 1959. године, када је подигнута нова школска зграда на Врелима, због чега је дошло до несугласица између Врељана и Угњана, па су ђаци из Угања почели да иду у школу у Очиниће, а дјеца из Врела и Обзовице у новоподигнуту. Но, тада је ђака било све мање, па је школа у Очинићима затворена и тада су ђаци који су ишли у њу, из оба мјеста, почели у школу да иду на Цетиње. Иста судбина задесила је убрзо и школу на Врелима, у којој је 1971. године било само 10 ђака, и то без првог разреда, док су у други ишла четири, у трећи такође четири, а у четврти два. Зато је и ова школа затворена.

Угњани су дали учитеља за цетињску школу још 1861. године. Био је то прото Стефан Капичић, који је у једном тренутку са својим ђацима ишао на ратиште у Херцеговину. Било је и других Угњана који су радили као учитељи. Митар Капичић је службовао у школи у Цеклину, Никола Нико Зубер у Бару, Подгорици и Србији, а Мило Ђуров Капа био је професор на Цетињу.

Из братства Белада у гимназију је први пошао Блажо Милов Белада, али је није завршио. Његов син Вељко, Илија Јованов Јошов и Данило

Шпиров били су, пак, први који су завршили факултете. Прво женско чељаде из овог братства, које је пошло у гимназију, била је Даница Јованова, али ни она није дошла до матуре. Средњу школу прва је завршила Десанка Блажа Ристова, а факултет Радмила Блажа Милова.

У братству Зубер први је у гимназију кренуо Нико Новаков. Он је матурирао и послије постао учитељ. А факултет је први завршио и касније у Америци докторирао његов син Новак. Од женске дјеце у гимназију и на факултет прве су се уписале Никове кћери Гордана и Загорка.

Из братства Капа-Капичић потекли су први угњански и врељански ђаци. До 1941. године Капе-Капичићи су дали двојицу прота, Стефана и Петра, а и пет попова, Гоша, Илију, Маша, Стева и Луку. Дали су и просветне раднике, Митра и Мила, а Милутин попа Стева први је завршио факултет, и то медицину. Од женске дјеце прва је пошла у гимназију и на факултет Олга Ђурова и успјешно дипломирала.

Од Лагатора први је у гимназију пошао Илија Видов, не завршивши је, што су успјели послије њега Лука и Милорад Видов, који су и дипломирали на факлултету. Од женске дјеце прве су матурирале и пошле на факултет Наташа и Соња Шпирова. Учитељску школу завршио је Ђуро Савов.

Колико се зна, у гимназију је од Мировића први пошао Ђуро Илијин, али је није завршио, а први матурант из овог братства био је његов син Шпиридон. У овом братству први доктор медицине постао је Милан Савов.

Из ових пет братстава данас има више десетина интелектуалаца, који су правници, економисти, инжењери машинства, грађевинци, просветни радници, умјетници, доктори наука... Све је то млада генерација, која се школовала послије другог свјетског рата, а највећи број њих је и рођен послије рата.

Нијесам овдје навео имена првих школараца из братстава Капа и Шоровић, који живе у Лимљанима, а поријеклом су из Угања, јер нијесам располагао потпуним подацима. Зна се, међутим, да су Нико Савов Капа и Данило Ђуров Шоровић још прије рата били просветни радници.

Црква

Не зна се када је и ко подигао прву цркву у Угњима. О томе не постоји никакав запис. Сигурно је, међутим, да она постоји одавно. Најприје је то била мала богомоља, која је носила име св. Димитрија, исто које има и данас. Зна се такође да се налазила на мјесту гдје се силази са прве заравни

на дољу, ту гдје су први стари гробови. Капија на гробљу и данас је иста некадашња, али простор од капије до степеништа раније није био обухваћен гробљем, већ је оно настало касније. Зна се и то да су се садашњи братственици свих пет братстава сахрањивали само на угњањском гробљу, иако је Црква св. Петра на Врелима старија. Не памти се да је код ње неко од Врељана сахрањен све до 1941. године, сем Иво Петров Белада.

Како је прва црква била мала и неизгледна, Угњани и Врељани су прилозима подигли нову, садашњу, највјероватније у XIX вијеку, и то прије 1860. Црква је, међутим, завршена тек 1910. године, када је изграђен звоник. Послије другог свјетског рата Врељани се већином сахрањују код Цркве св. Петра, док Угњани и даље користе само своје старо гробље, код Цркве св. Димитрија.

У "Побједи" од 22. априла 1992. године, на страни 13, описује се како је довршена угњанска црква: "Године 1877. по налогу књаза Николе, прото Стево Капичић био је у Русији, са задатком да тражи помоћ за цркве и школе. По повратку из Русије свратио је у своје село. У то вријеме се градио кампанел цркве на Угњима. У недостатку новца за исплату мајстора, он се ангажовао да обезбиједи средства, па је у знак захвалности уписано његово име приликом обнове иконостаса 1878. године. Овај иконостас се обнови под покровитељством протојереја Стефана Капичића 1878. године на Угњима." (Провјери цитат, сигурно није тачан).

Прото Стево Капичић није навратио у своје село, већ је у њему стално живио. Није се, затим, радило о подизању кампанела, него о обнови Цркве, јер звоник је подигнут тек 1910. године, а зна се и то да је новац за његову изградњу дао Иво Голубов Мировић, што је у знак захвалности записано на спољном зиду Цркве. Али, када је пред њу дошао прото Стефан Капа и прочитао шта пише на плочи, захтијевао је да се натпис уклони, а Иву Голубову врати прилог. Ово је и учињено, а од Угњана који су се затекли на раду у Америци прикупљен је новац и враћен несуђеном добротвору. Постојао је неки разлог због кога угледни прото није желио да се име Ива Голубова Мировића налази на Цркви. А на иконостасу, изнад улаза у олтар, и данас пише: "Црква на Угње обновљена 1877. године за вријеме књаза Николе I под надзором протојереја цетињског Стефана Капичића." Није, међутим, записано шта је обновљено. У књизи "Педесет година на престолу Црне Горе" (Цетиње, 1910) налазимо податке о црквама подигнутим послије 1860. и оним које су сграђене до те године и обновљене. У списку обновљених цркава, под редним бројем 83, уписана је Црква св. Димитрија у Угњима, а Цркве св. Петра на Врелима нема ни у списку сграђених, нити у списку обновљених богомоља.

Личности

Из редова Угњана потекле су многе значајне личности. Најозбиљнији кандидат за владику цетињског, односно црногорског, био је Угњанин, прото Стево Драгов Капа-Капичић. А Никола Андријин Зубер био је предсједник општине Цетиње у два изборна мандата. Два Угњанина били изборни посланици у Београду, за вријеме Краљевине Југославије. То су Никола Андријин Зубер и Рако-Лале Зубер.

Угњани су били: Начелник среза цетињског, Душан поп-Стевов Капа; предсједник сељачког братства Црне Горе, са сједиштем у Цетињу, Душан Ников Капа; предсједник Удружења свештеника Црне Горе прото Петар Илијин Капа; директор цетињске гимназије Мило Ђуров Капа; неколико перјаника књаза Николе; предузимач код књаза Николе Богдан Милов Зубер; више официра црногорске војске, као Ђуро Андријин Капа и Јоко Ивов Капа; министар Црногорске владе Јово Милов Капа, који је и први Угњанин генерал и народни херој; први црногортски адмирал Павле Милов Капа и пет виших официра ЈНА – пуковник Шпиро Матов Лагатор, Ђорђије Стевов Зубер, Чедо Ђуров Зубер, Владимир Милов Капичић и Лука Илијин Капа. Шесторица Угњана су носиоци Споменице 1941. и још двојица који су се раније одселили. На крају, један од највећих експерата за безбједност нуклеарних реактора је др Новак Ников Зубер, који је члан Америчке комисије за атомску енергију и члан Америчке академије наука.

Освета и умир

Склоност ка освети једна је од значајних особина људи овог краја; готово би се могло рећи да је урођена. Крвна и свака друга освета потичу из оног доба кад је у Црној Гори владала сила јачег, кад није било закона и судова, који су штитили човјека и његова права. У таквим околностима Црногорац се сам светио. Навикнут да живи слободно и самостално он није трпио да га било ко угњетава, да му чини зулум, да га прогони или му угрожава највеће светиње – слободу и част, које су га привезале за овај врлетни крај.

Сваком је човјеку ових крајева највећа брига да му нико не дира имање, живот и част. Ко би му дирнуо у то, дирнуо је себи у живот. Црногорац је само због једне ријечи, рђаве наравно, био спреман да потегне оружје; на увреду је одговарао из пушке. Ако не би устао у одбрану части, корили би га касније његови најближи и подстицали га на освету. Неосвећен ударац

и ружна ријеч памте се дуго и догађало се да освета услиједи и послије десет година, или да се завада прошири на читава братства и племена.

Умир је помирење двије завађене стране. И он датира од давнина, посебно у Црној Гори, гдје неке особине људи долазе до посебног изражаја. Умири су могли развадити и рођену браћу, али и братсва, села и племена. За умир су бирани виђенији људи у братству, селу или племену, а кад су биле у питању веће заваде, у мирењу су учествовали и представници духовно-црквене и државне власти Црне Горе. Међу првим изабраним људима за умир, по доласку Црнојевића на Цетиње, били су представници Угања. Група одабрана за умир звала се *властела*, а данас би то био народни суд.

Професор Иван Т. Калуђеровић у књизи "Стефан Митров Љубиша", објављеној у Београду ("Народна књига", 1992), на страни 14 и 15 наводи податке о саставу властеле из Повеље Ивана Црнојевића, написане 1489. године. Према тој повељи у властелу је из Угања одређено неколико чланова, ради утврђивања границе између Бјелоша и Бајица и Бјелоша и Очинића. "Према Цетињском љетопису (стр. 37а и 38) та властела су... из Угања. Радич Остојић, Радосав Богосалић, Радосав Калуђеровић, Никола Павловић." Ова лица именована су за разграничење између Бјелоша и Бајица, а касније и између Бјелоша и Очинића. Појављују се једино двије разлике, али вјероватно се, ипак, ради о истим лицима. Кад се говори о разграничењу између Бјелоша и Очинића помињу се Радосав Калођеровић и Радосав Богосављевић. Вјероватно је да се ради о Калуђеровићу и Богосалићу. Но, много важније је што се из ове повеље види да је године 1489. село Угње постојало и да је у њему било тако угледних људи да су бирани у властеле. Занимљиво је, међутим, да ниједно од ових презимена не налазимо у каснијој познатој нам историји Угања, нити се зна њихова даља судбина; ни њих као појединаца, ни њихових братстава.

Иста имена наводи и Јован Ердељановић, у књизи "Стара Црна Гора" (стр. 279). Први помен о сукобу Очинића и Угњана датира с краја XV вијека. Он није сачуван у запису већ у предању. Данашње село Очинићи некада се звало Козјевићи и имало је 80 кућа. О томе Ердељановић пише: "У доба Иванбегово они учине неку кривицу (по једнима убију "неку бабу и дијете", а по другима "побију угањске чобане"), те морадну одавде бјежати."

Ово је прво помињање сукоба Угњана и сусједа, али не и посљедње.

Да је село Угњи било мјесто гдје се састајала властела, ради умира, видимо и у књизи Глигора Станојевића, "Црна Гора пред стварањем државе" (Београд, 1962, стр. 55): "Његушки и цеклински главари и нешто народа састадоше се на Угње 19. јула 1781. године, гдје је требало да се прочитају гувернатурова писма. Писма су изазвала жесток коментар, који

се завршио проливањем крви. Погинула су четири лица, од којих један Његуш и три Цеклињанина, међу којима и главни цеклински сердар Јово Ђурашковић, којега су убили гувернатурови рођаци.

"Убиство сердара Ђурашковића на Угњима још више је распалило пламен освете између Катуњана и Ријечана." Станојевић подсјећа (стр. 28) да је, колико се зна, и једном раније дошло до оружаног сукоба међу Цетињананима, у прољеће 1776. године, у коме су учествовали и Угњани, када су напали Брајиће. Сукоб је трајао седам часова и било је, наравно, жртава, али Станојевић не наводи да ли је погинуо неко од Угњана. Тада су Млечани поставили страже на граници између катунске нахије и Брајића, практично између Угања и Брајића.

Нијесу, дакле, Црногорци гинули само у борбама против Турака, касније против Аустријанаца. Многи животи нестали су у међусобним сукобима, нарочито на граници. Узроци тих сукоба били су често пашњаци или стока, а из њих је проистицала крвна освета. Глава за главу била је код Црногораца најправеднија пресуда и они су често узимали улогу пресудитеља.

Зна се да су и Конације често биле умијешане у те обрачуне, посебно Бјелоши, о чему пише и Ђоко Д. Пејовић, у књизи "Црна Гора у доба Петра I и Петра II (Београд 1981, стр. 31): "Спорови између Доњокрајаца и Конација, с једне стране, и Бајица, с друге стране, у којима су пале 54 главе и нанесено 148 рана, уз много плијенова, преузима, паљевина, одерачина и другог, пресудио је суд од 60 главара и главарских синова у Цетињском манастиру, крајем љета те године (1831), свакако са сагласношћу новог владара." Овдје се не износи податак колико је жртава било из сваког братства понаособ, али познато је да је из Угања погинуо Андрија Зубер. Да је било сукоба између Угања и Бајица види се и из приложеног умира између Мартиновића из Бајица и Капичића из Угања. Било је и сукоба између Цеклињана и Зубера из Угања, у којима су погинула три Цеклињанина, наводно Јанковића, а од Зубера браћа Шћепан и Станко. Ово је записао Нико Павићев Зубер, а догађај се наводно одиграо 1830. године, на Врелима.

На умиру Бајица и Паштровића, у Будви, 13. марта 1851. године, учествовао је Ђуро Капа из Угања, као главар села. А како су спровођени умири, лијепо је описао Андрија Јовићевић ("Ријечка нахија /у Црној Гори/, Етнографски зборник, књ. XV, стр. 739-742. Записи цетињског Историјског друштва): "Интересантан је стари умир освете. Ко би убио човјека, морао се је крити и бјежати, чувао се је и дању и ноћу и његово се имање, будући да га није могао пазити, крњило; дома се није смио вратити, јер га је чекала смрт. Та невоља је гонила убицу да шиље молбу брату или оцу убијенога, да му опрости крв, а да за крв иште колико хоће, и нека зове

колико хоће људи и кога хоће да цијене крв и умир учине. Молба се није одмах примала, и овај се молио и другом и трећем, а најпослије је шиљао и куме, које су носиле мушку дјецу и преклоњене главе молиле: 'Прими, куме, Бога и св. Јована!' Ако је овај примио, онда се славио дан умира, и тада би се скупили племенски главари, братство убице и братство убијенога. Убица је вјешао пушку крвницу о врат, па се побаучке примицао оцу или брату убијенога и све је гледао у земљу. Кад би се примакао, овај га је подизао, пољубио се с њим, смакао му пушку с врата и дао му је. Онда су жене доносиле дјецу и колико је дјеце, толико изађе људи из братства убијенога, сваки приступи по једном дјетету, целива га и дарује. Дјеца су била прије крштена, а сад се само прима кумство, које се унапријед испуњава. Бивало је да дјеца имају и по 12 година, кад их се млађе не може наћи. Послије умира главари кметују колико се има платити за крв, а обично уцијене стотину тридесет и три цекина и по, један грош и по и једну пару и по. Главари који заступају убицу одмах ваде залоге и паре и мире се; пошљедње по паре прекину по пола, једну полу задржи убивалац, а другу друга страна, као знак умира и потпуне исплате, јер се пара не сијече докле се крв не исплати, а кад се прекине нема што да тражи ниједна страна. Ту се чини и 'сетенција', писмо којим се потврђује умир и сви се главари на њој потпишу и метну мохуре. Кад је све свршено, прималац пара зове крвника и враћа му нешто, а гдјекада и половину или све; он дарује куме и крвникову чељад; па се онда сиједа за пуну трпезу, коју је спремио убивалац и његово братство. Послије умира нема поговора ниједна страна, да тражи што своје."

Оригинални записи

Бајице позивају Доњокрајце и Конације на умир, 15. марта 1830.

Благодарној господи нашој браћи и крвницима, пак нашој браћи племеницима м(или) и (драги) п(оздрав).

Од мене сердара Ђика и војеводе Богдана и Прела Стијепова и Петра Попова и свијех Мартиновићах скупа и с договора господину Вукану Гаврилову и попу Ђикану, Ивану Голубову и Саву Јовишину и Мартину Прелову и Мркши Илијину и попу Андрији и Лазу Вулетину и попу Гошу и свему Конаку и Доњему Крају за наше и ваше зло и погибију. Нама се чини да смо се наситили сваке наше погибије и свакоме нашему непријатељу срце напунили, како и сами знате, но вас молимо и Богом кумимо да преклоните ваша и наша жалосна срца, да се умиримо. Кумимо ве Богом и светијем Јованом у сто путах и у триста путах и послушајмо нашега господара, зашто не вазда кумио и молио да се не кољемо и пребијамо папрати(?) за три главе и ми ћемо главу лишску(?) нашега сестрића и

одиву његушку и жену нашу, за ове двије главе одговарамо, да вас нико не дозива, ако ве ико посијече, да ви нас посијечете за ове двије главе. Пак сада промислите ваше и наше ране какве су, и ако ве каил, да се умиримо, да бројимо главе и ране од погибије Ђура Илина досада. Пак вас молимо и богом кумимо, хоте браћо да се умиримо, ми хоћемо, ако ћете ви. Ако ли нећете, фала Богу. Пак вас трећом молимо и кумимо Богом и светијем Јованом у сто путах и у триста путах, да се умиримо без икакве пријеваре. И по данас по умиру који Цетињанин убије Цетињанина, да будемо свака пушка на тога крвника, да га ископамо.

И да сте здраво.
У Бајице
марча 15; 1830.

Сви Мартиновићи скупа како нашој браћи,
ја ваш брат и слуга Поп Иво,
који чекамо скори одговор

("Гласник Цетињског историјског друштва",
Цетиње 1939, стр. 170/171)

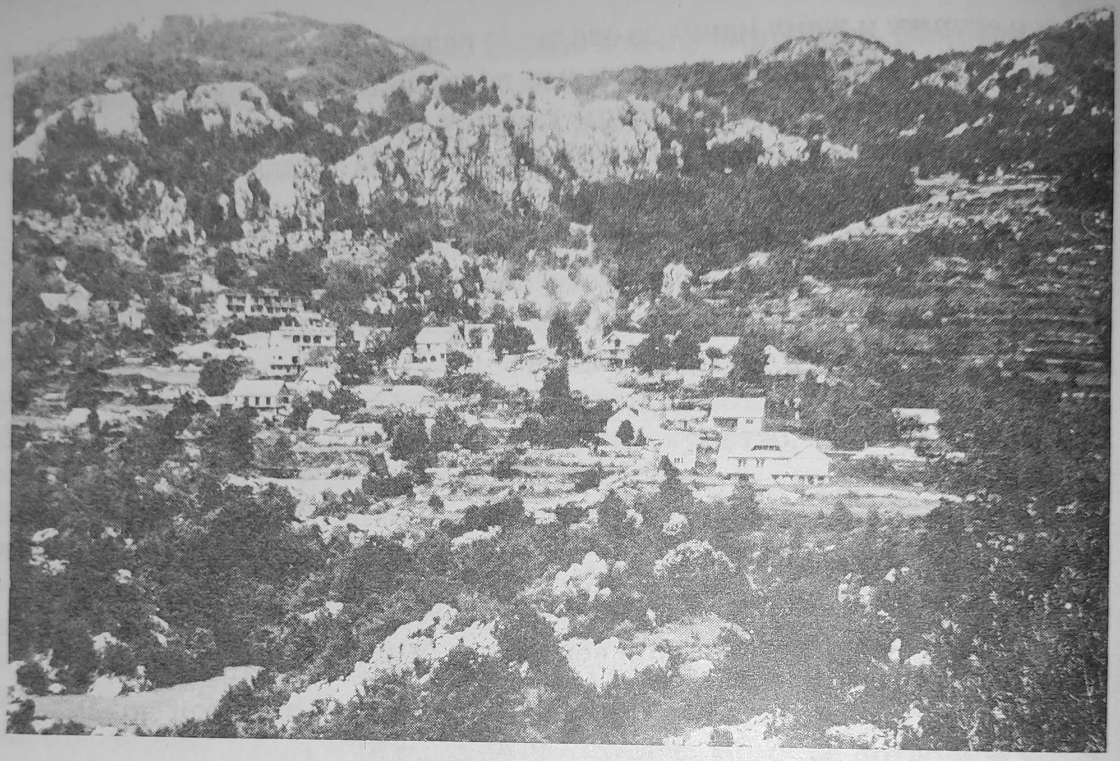

Поглед на Угње од Студенца до Мировића главице

Куће Зубера на Угњима

Црква св. Митра на Угљима

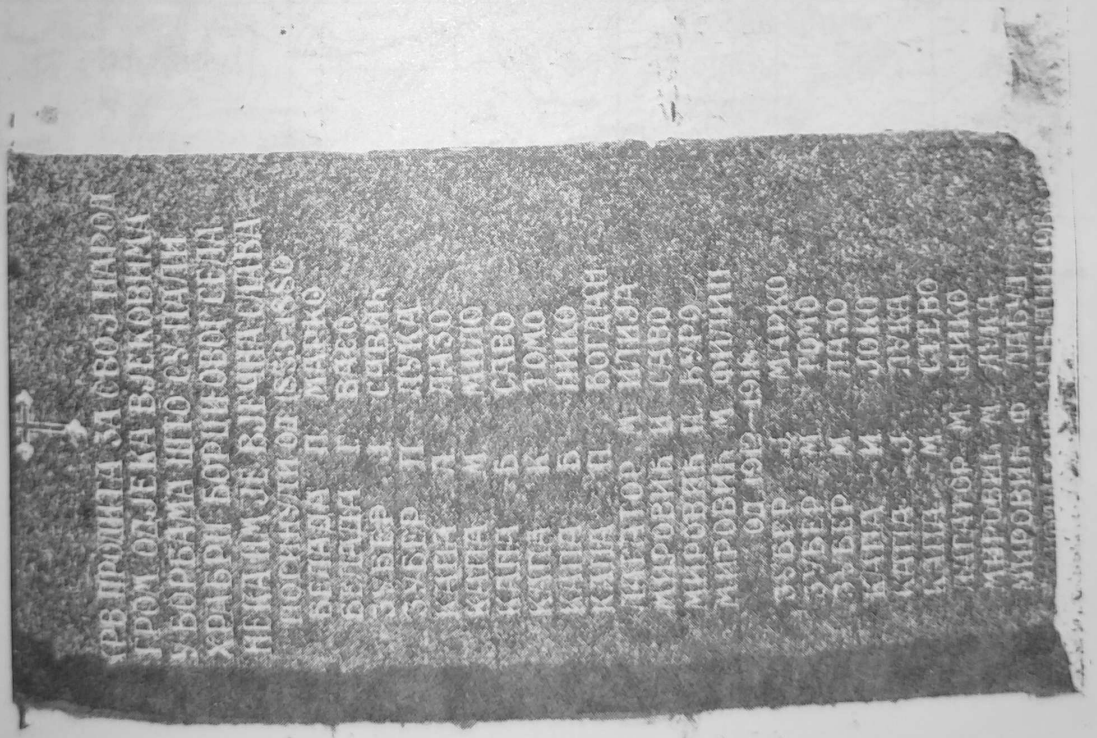

Спомен-плоча подигнута погинулим Угљанима и Вреоанима у борбама против Турака, пред Црквом св. Митра на Угљима

KARTA ATARA UGANJA I VRELA

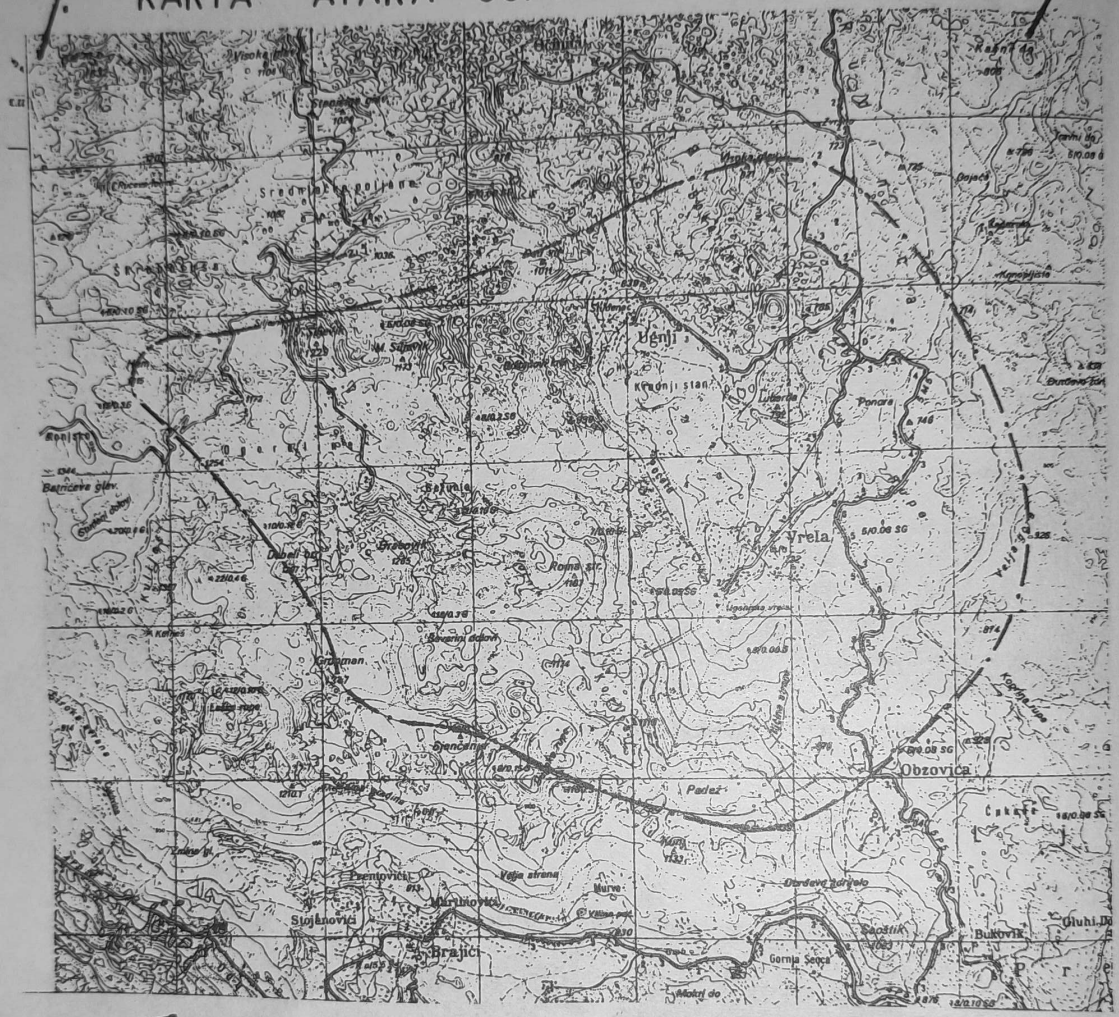
Ugnji
Vrela
Obzovica
Brajići
Bukovik
Gornja Seoca
Kranji stan
Panare
Padež
Mlinište
Mlinčići
Stojanovići
Pantovići
Velja strana
Murve
Đurđevo Zdrelo
Kopanje
Ćukare
Glubi Do
Mokri do
Gradman
Dubrave
Ograđine
Rupa
Crkve
Kolnes
Batricevo Glav.
Ljubina vrata
Ljubina vrpca
Ljubina vrpca
Ljubina vrpca

Топоними на подручју Угања и Врела

А

Андријино гувно
Арбанашка страна
Арбанашки до
Арбанашко почивало

Б

Бабиба крушка
Бабуница
Балићеве зграде
Баљице
Барине
Баторова долина
Бежунта
Бијела скала
Бијело ждријело
Блатишта
Бобоишки до
Бобовичка страна
Бобовишта
Бокерине
Боране
Брштанов крш
Брегови
Бријег
Брваче
Буровина
Буздованове рупе

В

Ваљало
Велика главица
Вељa гора
Вељa страна
Вељи до
Вељи сиљевик
Весекова главица
Весеково ждријело
Висока главица
Врела

Г

Главичица
Главица Мировића
Голи врх
Горњи ундаћ
Грчице
Грабов до
Грабовик
Градина
Градински крш
Граница
Грдомани
Греда
Грохот
Гроздијељ

Д

Дебели бријег
Доци
Долови
Доње поље
Доњи крај
Доњи ундаћ
Дренова улица
Дренова главица
Дубоке рупе
Дубрава
Дуги до

З

За коцеље
За корита
За греде
Забрђе
Заграбље

Запод
Запонорје
Засједа
Зуберов точак
Зуберова главица
Зуберово гувно

И

Иличина страна
Имор
Извор

Ј

Јабука
Јагњило
Јанково ждријело
Јасенов до
Јасенове рупе
Јасика
Јасиковац
Јаворов до

К

Какрикова главица
Каменица
Каменито присоје
Ками долац
Коцељев врх
Коцељева главица
Конџула
Корита
Козарев врх
Крш
Крадњи стан
Кременичави до
Кркачева главица
Крушка
Кун

Л

Лагаторов крш
Латице
Лазине
Лишник
Лубарда

М

Мали сиљевик
Манато почивало
Метиљави до
Мировића главица
Мокри до
Мољачин бријег
Мољачина рупа
Мрђанова лазина
Мрамори
Мучни камен

О

Оштри бријег
Обер
Огорелине
Осоје

П

Падеж
Падешки доци
Пећине
Печурица
Пестиш
Петров дочић
Плоче
Плочник
Почекове рупе
Пођета
Почивало
Под убал
Под лубардом
Подамлини
Подкуће
Подрудине

Понора
Пољана
Поток
Потпећине
Прчоришта
Процијеп
Прогорели до
Пропашница
Пропали до

Р

Рађенова скала
Рашин бријег
Радољево поље
Радове лазине
Рељина
Рома страна
Рудиница
Рупе
Рупни до

С

Сијенокоси
Сиљевачко ждријело
Сирак
Скале
Снијежница
Соко
Соколова снијежница
Стара клачина
Страна
Студенац
Сулејманов до

Т

Тигларица
Точак
Трешња
Трлица
Трн
Трнови до

Ћ

Ћепезини доци
Ћурике

У

Удовичића до
Угањска понора
Угањски студенац
Угњи
Умски до
Ундаћ

Х

Хум
Хумско ждријело

Ц

Цер обзовички
Цицмилов бријег
Црвена стијена

Ч

Чабор
Чедомина

Ш

Шеш
Шеварин до
Шкамбе
Шлијепи до
Шоров до
Шорово ждријело
Штрбаљева рупа

Врела

Врела се налазе мало десно западно од пута Цетиње – Будва, на 693 метра надморске висине. Окружена су Весковим ждријелом, Коцељском главицом, Вељом страном, Рудницом, Гроздијељом и Бијелим ждријелом. Од Цетиња су удаљена осам, а од Будве 22 километра. Са магистралним путем повезује их крак дуг 1,8 километара, који је изграђен 1935-39. Насеље је смјештено на пристранцима главица, које окружују једну присојну увалу. У њој је земља плодна, па је природно била погодна за формирање насеобине.

Шири атар села могао би да се ограничи линијом која почиње од пута Цетиње – Будва, на сјеверу, више Горњих понора, и води, поред тог пута, на југ, до Веље горе, затим преко Више цера и Попратне вале скреће на запад и, обухватајући Падеж, Мали плочник и Пољашки до, излази на Цицмилов бријег. Гранична линија атара иде, затим, ка сјеверу, заобилази Шеварин до и врх Греда, па преко Тигларице и Баљица поново излази на пут Цетиње – Будва. Атар је правцем исток – запад дуг три километра, а широк, правцем сјевероисток – југозапад, 1,7 километара. Површина му је 5,10 квадратних километара.

Ердељановић је забиљежио, према казивању Угњана, да је "на Врелима у доба Иван-бегово било 70 кућа, па кад су тамо доходиле слуге Иван-бегове да узимају воду и да перу на врелима, потуку их Врељани, те су од војске Иван-бегове морали сви бјежати". ("Стара Црна Гора", стр. 288). Ковијанић истиче да су и Врела, као Угњи, била на главном путу Котор – Подгорица – Плав – Пећ, да је ту било средњовјековно караванско појиште и одмориште, највјероватније и преноћиште.

Врела су од давнина припадала племену цетињском, катунској нахији, а некада пјешивачкој нахији. Село се први пут помиње 1485. године, у Повељи Ивана Црнојевића, затим 1521. у турском дефтеру, и то као махала, са седам кућа, послије чега Врела као да нестају, све до половине XVIII вијека. Павле Радусиновић наводи још неколико занимљивих података који се налазе у разним турским дефтерима. ("Сеоска насеља", Цетиње, 1985, стр. 336).Године 1521. у Врелима се региструје њива и млин Црнојевића. Дефтер написан само двије године касније каже да је махала Врела пуста. А у дефтеру из 1529-36. године Врела су уведена са млином и мезром, док их у дефтеру из 1570. уопште нема. Радусиновић наводи још да је према казивању мјештана у селу, на локацији данашње цркве, по-

дигнуте средином XVIII вијека, био је манастир, који је 1714. године спалио везир Ћуприлић.

Село је добило име по бројним изворима, врелима, који цијелом овом крају издашно дају воду. У Црној Гори, међутим, има више мјеста, која се зову Врела. Гавро А. Шкриванић, у књизи "Имена географских назива средњовјековне Зете" (Титоград, 1959) пише да да је у дефтеру из 1570. године село Врела уписано у Бјелопавлићима, а Андрија Лубурић ("Дробњаци племе у Херцеговини", Београд, 1930, стр. 45 и 213) наводи да се једна Врела налазе у Дробњацима, а друга у Ускоцима, гдје су куће Раонића.

Куће у селу грађене су тако да око њих има довољно простора за додатне објекте, прије свега штале за стоку. Обично су покривене цријепом, тиглом како се то каже у овом крају.Дворишта су најчешће ограђена. Имања су размјештена и у равном и у околном брдском дијелу атара. Оранице и ливаде од кућа су удаљене у просјеку око 800 метара, а пасишта, шума и брањевина два до три километра.

Павле Радусиновић у поменутој књизи истиче да је "крупан утицај на напредак села долазио од оних мјештана који су ради зараде ишли у друге земље. Враћајући се са релативно добрим зарадама, куповали су имања и стоку и доградивали куће.(...) У исто вријеме у селу је било и сиромашних људи, који су надничили или узимали земљу под аренду. Многи мјештани су увелико продавали дрва за огрев или правили кречане."

Планина се налази југоисточно и источно од села. Даље према истоку је љуботињска, према југу брајићка, а према југозападу угањска планина. Читав овај простор захвата сјевероисточне обронке Ловћена, односно дијелове на Коцељевој главици, Падежу, Зановјетном бријегу, Коритима, Чабору, Шеварном долу и Ромој страни. Падеж је висок 1182 метра, а Плочник, који се такође диже изнад села, 1190 метара. Читав тај дио Ловћена је у приватним посједима и испарцелисан је, а покривен је шумом и пашњацима. Ова земља некада је била веома значајна, јер је била основ за држање ситне стоке, а и за сјечу шуме. Данас, кад у селу има много мање људи, који имају другачију економију а често раде и у граду, она се мало користи. Врела данас имају главни дио села, у коме је 19 кућа, и неколико мањих дијелова, заселака, као што су Мокри до, са двије куће, Баљице, са четири, Градина, са само једном, Јагњило, са четири, и Рођенова скала, са двије куће. Са источне стране Врела се граниче селом Почарађи-Љуботињ, југоисточно са Обзовицом, јужно и југозападно са Брајићима, а сјеверно са Угњима. Село је дуго било гранично мјесто према Млетачкој Републици, а касније према Аустро-Угарској.

Што се породица тиче, Беладе су, као најстарији становници, груписани углавном у средини села, а Капе, Зубери, Мировићи и Лагатори су у

новијим дјеловима, а свако од њих је градио кућу тамо гдје је имао нешто више земље за обраду, те су они међусобно измијешани и доста удаљени једни од других.

Више од 50 одсто површине Врела чини обрадива земља.

Ердељановић у "Старој Црној Гори" (стр. 87 и 88) погрешно пише да се у цетињском селу Угњима налази врло стара црква, посвећена св. Петру. Ова црква налази се на Врелима, а поред ње је, како даље пише Ердељановић, такође веома старо гробље. Зна се поуздано да ту цркву нису градили преци садашњег угњанског становништва и да се нико од њих није копао у њеном гробљу, а памти се, међутим, да су некада Зећани, кад су долазили овамо на катуне, давали завјет тој цркви и копали се у њеном гробљу.

Од Божа Ђ. Михаиловића ("Цетињски манастир", Цетиње, 1962, стр. 11) сазнајемо да је Иван Црнојевић својом Повељом из 1485. године Врељанима дао једну воденицу, "као и дрва, која су Врељани и Угњани били дужни да му о Божићу донесу (свака кућа по 80 бремена годишње)".

И околина Врела била је некад насељена. О томе свједоче велики број кућишта и сувомеђа у Гроздијељу, Арбанашком долу, Рупном долу, под Лубардом и на другим мјестима. А Врела су, изгледа, насељена тек у релативно новије вријеме. Зна се да је најстарија грађевина у Врелима некадашњи Беладин млин. Он је зидан модерно за то вријеме, од клесаног камена. У приземљу је био млин са два камена, а на спрату простор за становање. Зидине тог млина и данас постоје, а кров је пропао. Жито је овдје мљевено све до краја другог свјетског рата. Млин су од 1569. године држали браћа Миховићи, а 1786. Петар I га је дао Беладама, истина само на коришћење. А за Миховиће се не зна када и куда су се одселили, нити шта је било с њима.

Постоји могућност да су Врела, а и још нека сусједна села била под влашћу Млечана, те да су ти крајеви били насељени још прије доласка Црнојевића на Цетиње, 1485. године. На овакву претпоставку наводи и постојање млина у Врелима, који је, као што је речено, био модерно зидани објекат, на спрат, већих димензија, а у то вријеме у Црној Гори и Зети није било таквих грађевина. Млин је био типична приморска грађевина. Занимљиво је још да у Врелима нема таквог камена од кога је сазидан млин, што значи да је он однекуд донесен. А онда се поставља питање одакле и како, с обзиром да је терен био беспутан. Тешко је и замислити да је ношен на рукама или у товарима, с обзиром на величину и тежину. Зато овај млин остаје велика енигма Врела.

Насеље

С обзиром да се Врела налазе на свега километар и по до два од Угања, са којима су спојена колским путем, садашњи становници села свакако су угњански досељеници. Поједине угњанске попродице су се дијелиле и досељавале на Врела због диобе земље , тако да данас овдје живе дјелови братстава која су и у Угњима. Од Зубера у Врелима живи само једна породица, од Мировића двије, а нешто бројнији су Капе и Лагатори. Једино братство које живи само у Врелима је Белада, али се зна да је и њихов предак рођен у Угњима, а да се одселио на Врела.

Све ово, међутим, не значи да су Угњи старије насеље од Врела. Напротив, писани подаци кажу да су Врела била насељена прије Угања, чак да је то насеље било веома бројно. Јован Вукмановић наводи податак да су Врела у XV вијеку имала чак 170 домаћинстава, док Јован Ердељановић мисли да их је било 70. Разлика је велика, а нијесу нам попзнати извори који би потврдили једну или другу бројку. Затим се ово мјесто, према турским дефтерима, именује само као махала и на крају насеље остаје без становништва, и то негдје у XVII вијеку. Тада поједине угњанске породице почињу да се пресељавају на Врела. Највјероватније да су се прве селидбе догодиле половином XVIII вијека, а трајале су све до педесетих година XX вијека, од када се село још звало Врела Угањска, или чак заселак Угања. И у топографским картама налазимо име Врела Угањска. Данашњи назив Врела усталио се послије другог свјетског рата.

У другој половини овог вијека село је доживјело прави препород, који почиње његовим повезивањем са путем Цетиње – Будва. Кроз насеље су такође изграђени локални путеви, тако да данас до сваке куће може да се стигне аутомобилом, или ако не баш пред саму кућу, онда врло близу. Врела данас имају струју и воду у кућама, школа је, како је већ раније речено, подигнута 1954. године, али данас, нажалост, у њој нема ђака, јер у селу нема дјеце. Све куће су углавном модерно адаптиране и опремљене савременим кућним апаратима. Највећи број данашњих становника посједује аутомобил.

Несрећа је што је село данас практично остало без сељака. Само два домаћина обрађују мало више земље и држе нешто стоке. То су Саво Јованов Капа и Петар Раков Мировић. Остали мјештани Врела мало се баве земљорадњом. У селу је девет напуштених кућа, које ће у најскорије вријеме постати рушевине. Има и један број кућа у које се долази само повремено.

Село је некада имало четири млина, који су радили не само за потребе Врела и Угања, већ и за сељаке из Очинића, Бјелоша, Обзовице, Пачарања,

Доњег Краја, па и Ћеклића. Данас су они рушевине и нико их више не користи. Послије увођења воде у куће запуштен је и извор, одакле су се некад Врељани снабдијевали водом и гдје је било уређено појилиште за стоку.

Послије другог свјетског рата Врељани најчешће сахрањују своје умрле на гробљу Понора, код Цркве св. Петра, које је једно од најстаријих у том дијелу Црне Горе. Ту су саградјене и многе породичне гробнице.

На врх села саградиле су 1917. године аустријске власти централу, која је пумпала воду за потребе Цетиња. Она се налазила у дивној боровој шуми, а било је засађено и нешто шљива. Био је то прави парк, веома пријатан за одмор. Али једне ноћи, 1978. године, десила се велика временска непогода. Дунуо је вјетар какав никада до тада није и поломио све борове, однијевши их неколико десетина метара! Остала је права пустош. У катастрофалном земљотресу, 1979. године, који је задесио Црну Гору, тешко је оштећена и централа.

Врела имају добре услове за развој пољопривреде, али то нико не користи. Неколико домаћина је посадило јабуке, које изузетно добро рађају. Ово воће никада раније није сађено. У селу има и веома квалитетног украсног камена, на мјесту званом Градински крш. Тај камен је чак ношен на изложбу у Београду, али нико није предузео нешто да почне експлоатација. Врела су веома богата иловачом, од које може да се производи цријеп и цигла, али се ни то не користи, иако је анализом утврђено да је та глина боља од оне којом се снабдијева циглана "Рачица" у Тивату.

Досељеници

Павле Радусиновић пише у својој књизи "Сеоска насеља" (стр. 338) да се најстаријим дијелом села "сматра мјесто гдје се налазе зидине млина, који је Петар I поклонио Беладама. Држи се такође да су се овдје из Угања први доселили (прије око 300 година) Лагатори. По свој прилици Врела су првобитно била угањска пасишта, па су их Угњани касније почели насељавати, и то прво Лагатори. Они су заузимали и најбоље дијелове села." Мислим да Радусиновић гријеши. Зна се да је из Угања, са Лагаторова крша, у Врела први доселио Вукац Томов Лагатор. Нешто касније учинио је то и његов отац, Томо, са још три сина, Андријом, Милом и Јошом. Од њиховог досељавања тешко да је прошло више од 200 година. Јер од Тома до данас има највише шест пасова. Узмемо ли да између пасова има по 30 година, то је око 180, а Радусиновић тврди да су се Лагатори на Врела доселили прије 300 година. Зна се поуздано да су Томови синови рођени у Угњима, на Лагаторовом кршу. Тачно је да су они заузели

најбоље дјелове Врела, али су ту земљу већином купили. Тако је 1916. године Филип Марков Лагатор купио од Јована Маркова Мировића Јасенов до и Извор. Зна се и то да су од појединаца на Врелима синови Филипови, Лука и Мато, имали скоро највише земље и шуме.

Сигурно је такође да су Врела, од садашњих становника, први населили Шоровићи, од којих потичу Беладе. Њихове куће су најстарије и налазе се у центру насеља, посебно млин, који су Беладе,као што се зна, добили од Петра I, 1786. године, значи прије 217 година.

А ко се први од Шоровића доселио на Врела? Највјероватније неко од потомака Ника-Николице Шоровића. Према предању Беладе су потомци Ника Дракулова Шоровића и њима је Петар I предао у закуп манастирски млин, 1786. године. Значи Шоровићи, то јест Беладе, доселили су се на Врела у XVIII вијеку. Такође према предању, на Врелима је живио један огранак братства Мировић. Они су се звали Ланговићи и имали су велики посјед на Врелима, а највјероватније и куће, које су се налазиле изнад Ступа, на падини Ћурике. Браћи Ланговић се губи сваки траг, а зна се да је у Јасеновом долу живјела породица Јована Маркова Мировића, која се 1916. године одселила у Улцињ. И данас у Јасеновом долу постоје два кућишта и сувомеђа, који су власништво Вида Лукина Лагатора, а овај их је купио од Мировића.

За остала братства се зна када су се доселила на Врела. Међу првима су то учиниле Капе, који су од Петра I, 1786. године, такође добили у закуп један млин Цетињског манастира. Тај Капа је од Савовића, а Савовићи су касније сви живјели на Врелима.

Воде

Врела су, како је већ речено, име добила по бројним изворима, који се, слабији или јачи, најчешће појављују на југозападном ободу увале, састављене од двије вртаче. Између њих тече поток дужине један километар, али је он готово нестао када су извори каптирани. Треба рећи да се водом са Врела снабдијева дјелимично и Цетиње. "Извори, – како пише Милорад С. Васовић, у књизи "Ловћен и његова подгорина" (Цетиње, 1955, стр. 40-41) – избијају управо на оним местима, на којима се додирују кречњаци са глинцима, умом и глином уопште. На јужном крају увале, управо на њеном ободу, постоје два пећинска отвора, од којих је први на 703-705, а други на 710-715 м апсолутне висине. Доњи отвор је приступачан, те се види да у његовом продужењу ка западу и северозападу води хоризонтални подземни канал. Отвор је пречника 1,5 м. Пре изградње водовода, из овог отвора је избијало најјаче врело увале, које је данас каптирано и

његова се вода спроводи цевима до једног резервоара. Али с јесени, када настану јаке кише, овај отвор није у стању да прими сву воду, која му подземно притиче. Тада она почиње истицати и кроз горњи отвор, што извесно значи да се вода асцендентно креће од сталне ка прелазној хидрографској зони. Изгледа да знатна количина воде отиче подземно између ниже и више "пећине". То се може закључити по јаком подземном хујању, које не долази из ниже ни више пећине, већ из стеновите масе која их раставља."

На јужном ободу Врела избија још седам-осам извора, а вода из свих њих највјероватније подземно отиче према Црмници, а могуће и према Ријеци Црнојевића. Народ чак вјерује и о томе прича легенде да вода из Врела избија поново баш у Ријеци Црнојевића. Људи који стално живе у Врелима запазили су да извори почетком октобра ојачају и тада се сјеверноисточни дио увале брзо напуни водом, која буде чак и до десет метара дубине. Вода се затим прелијева и у друге вртаче и тако буде све до средине прољећа, кад кише ослабе, а ујезерена вода послије тога брзо отече.

Кад воде с јесени надођу почне да тече поток од извора према сјевероистоку, дуг око један километар. Раније док извори нијесу каптирани у њему је било воде већим дијелом године и на њему су мљела четири млина, све до краја јуна. Кад су извори каптирани количина воде у потоку се смањила и млинови су могли да раде само повремено. Од та четири млина, како пише Павле Радусиновић ("Сеоска насеља", стр. 338), два су била приватна, а два братственичка. "Овдје се, – пише Радусиновић – доносило мливо из Цуца, Ћеклића, Цетиња, дијела Љуботиња и других крајева. Два братственичка млина поклонио је 1786. године владика Петар I; један Капама, а други Беладама. Прије тога били су у посједу Цетињског манастира. Њему су до другог свјетског рата давали ренту у натури."

Прије изградње водовода Цетиње је веома оскудијевало у води, која је за потребе домаћинстава доношена у бурилима, чак и са Врела. Први водовод овдје је саградила Аустрија, 1917. године, када је са извора Главичице вода одведена на Обзовицу (уз помоћ пумпе), одакле се водом снабдијевало Цетиње. Истим правцем касније је изграђен водовод од Црмнице. Са Главичице цијеви су до главног водоводја, у Мокром долу, постављене 1967. године. Од извора сада се користи још Градина, а на извору Главичици направљена је чесма.

Црква

Црква св. Петра налази се на улазу у село, на једном благом узвишењу, у церовој шуми, а удаљена је свега око 50 метара од пута Цетиње – Будва.

У њеној близини се одваја локални пут за село Врела. Изграђена је на плодној заравни званој Понора. Не зна се када је подигнута, али је она, без сумње, једна од најстаријих цркава у старој Црној Гори, то јест горњој Зети.

За Цркву св. Петра каже се да је некад била манастир сувомеђа, покривена сламом као и остале куће. Кад су Турци попалили Угње и Врела, 1685. године, наводно је изгорела и црква. Други пут ова богомоља је запаљена 1714. године, када је везир Ћуприлић похарао Црну Гору. Данашња црква подигнута је негдје половином XVIII вијека и сигурно је мања него што је била стара.

У Цркви се до данас сачувао један натпис, који нам свједочи да ју је обновио поп Гошо Шоровић. Нечитак је податак који казује када је то било. Поп Гошо се спомиње у једном документом датираним 1821. године. У "Побједи", у једном фељтону (13 – 22. април 1992), о цркви на Врелима налазимо следеће: "За вријеме Ћуприлићева напада на Црну Гору порушена је стара црква на Врелима. На иницијативу проте Стева Капичића, житељи Угања и Врела обновише ову богомољу заједнички, прилозима и радном снагом, за свега 24 часа. Тако од 1878. године ова црквица постаде завјетна богомоља Угњана и Врељана, у којој се сваке године, на Петров дан, врши послужбица и доносе прилози у новцу, сиру и вину." Подаци који се наводе у "Побједи" нијесу тачни. Иницијативу за обнову Цркве дао је поп Гошо Шоровић Капа, како је записано на њеном зиду. Тешко да је било могуће у оно вријеме обновити цркву за само 24 часа, без обзира што је била сувомеђа. Свакако није тачан ни датум обнове, који се наводи у "Побједи". То је морало бити учињено раније, јер је црква у Угњима обновљена 1877. године, под надзором протојереја Стефана Капичића. Угњани и Врељани нијесу носили вино као завјет, јер ово пиће нијесу ни производили. Носили су проскуру, сир, а понеко и вуну. Неки вјерници то носе и данас, а други, као и некад, дају прилоге у новцу.

Пред улазом у Цркву налази се једна камена плоча величине гроба и на њој је уграviран вијенац. Према предању ту је сахрањена млада, са дјеверима, послије трагичног сукоба двоје сватова. Предање, међутим, не каже када се то догодило и чији су сватови били. Око Цркве, изван ужег круга, данас практично у жбуњу, налазе се трагови многих гробова. Када је грађен пут за Врела, 1936/39. године ископано је на десетине костура. Те кости, као и поменути гробови, највјероватније су из XIV и XV вијека, када су се у околини налазила бројна насеља. Не искључујући могућност да су се ту сахрањивали и Зећани, како то сматра Јован Ердељановић. Могуће је, међутим, да су ту сахрањивани и умрли из збјегова, за вријеме турских

напада. Угњани су се, колико је познато, сахрањивали код Цркве св. Димитрија. Како од Врела до Угања није било колског пута, а растојање је око два километра, пјешачка стаза преко Јасенова дола, Тигларице и испод Цера није била згодна за пренос покојника на носилима, нарочито не у зимском периоду, јер туда снијег може бити и до један метар. Вјероватно је то разлог што су Врељани послије другог свјетског рата престали да сахрањују своје умрле у Угњима, већ то чине код своје цркве, иако сада постоји околни колски пут преко Поноре и Црвене стијене.

Јован Ердељановић, пишући о Угњима и Врелима, омашком Цркву св. Петра смјешта у Угње, мислећи очигледно на Врела. Он такође наводи да се код ње налази врло старо гробље. "Зна се поуздано, – пише он – да ту цркву нису градили преци садашњег становништва и да се нико од њих није 'копао' у њеном гробљу, а памти се, међутим, да су некада Зеђани, када су долазили овамо на катуне, давали завјет тој цркви и копали се у њеном гробљу." Тачна је примједба др Ердељановића да од новог становништва до 1910/11. године није сахрањен на гробљу у Врелима и да је на њему први укопан Иво Петров Белада. Остаје, међутим, питање гдје су раније сахрањивани умрли становници из околине. Јован Вукомановић пише да је на Врелима у XV вијеку живјело 170 домаћинстава, па без обзира што Ердељановић тај број умањује за стотину, сигурно је да је на том простору у то доба и нешто касније живјело доста људи. Бранислав Ђорђевић наводи да је 1521. године у Угњима и Врелима живјело више од 40 домаћинстава. Ристо Ковијанић, Вукомановић, па и Ердељановић наводе да су у ова два села живјела и друга братства, која највјероватније немају никакве везе са садашњим становницима. Када се има у виду да су те породице и кућне заједнице бројале и до 30 чланова (Радусиновић, "Сеоска насеља", стр. 55), мора се помислити да су бројни гробови око Цркве св. Петра остаци тог становништва. Чак не искључујући могућност да су се ту сахрањивали и Зеђани.

На 300 метара од Цркве налази се јама безданица, у коју су, наводно, Врељани бацили неке момке и кћер Ивана Црнојевића. О овом случају постоји више записа.

Црква на Врелима није баш у најбољем стању и доскора се мало шта предузимало да се тако стар културни споменик сачува од пропадања. Фреске су, наиме, скоро сасвим уништене. Послије другог свјетског рата прилог за обнову Цркве дала је Моша Маркова Капа, која је из Америке долазила на виђење са својима. Послије земљотреса 1979. године сами Врељани и Угњани су дали прилоге да се богомоља заштити. Затим је Завод за заштиту споменика Црне Горе комплетно обновио и заштитио Цркву, али конзервација живописа још није урађена.

Саобраћај

Све до 1931. године становници Врела нијесу имали ниједан колски пут, којим би изишли из села, већ су се служили путељцима, којима су могли да се крећу само пјешаци и животиње. Изградњом пута Цетиње – Будва, који пролази поред села, и прикључног пута, који пролази кроз централни дио насеља, омогућено је да се у село може стићи запрегом и аутомобилом. А прије изградње ових путева пјешачка стаза из Врела према Цетињу, општинском центру и главном пазаришту, водила је преко Понора, Рудинице, Забрђа и Загробља. У Котор, главни пијачни град у раниојим временима, ишло се преко Планине-села и Мајстора, а у Очиниће, гдје се налазила школа за цио Конак, још од 1905. године, преко Тигларице, Угања и Скале. Из Очинића продужавало се за Бјелоше. За Обзовицу стаза је водила преко Пастиша, испод Пећине и преко Цера обзовачког, а затим из Обзовице до Црмнице преко Татиња, Његолице и села Подгора. Даље се настављало за Вир Пазар. Из Обзовице ишло се преко Ђурђева ждријела, Брајићког гроба и Космача за Паштровиће. У Паштровиће се одлазило да би се размијенила храна, кромпир и купус за уље, маслине и слично. Због размјене хране ишло се чак до Будве и Буљарице. Кретало се прије зоре, а враћало ноћу. У Љуботиње, сусједно племе, из Врела се ишло преко Мокрог дола, Дренове улице, села Пачараћа и села Прекарнице. Најзад, у Ријеку Црнојевића стизало се преко Рудинице, Забрђа и Цеклишњака, да би се тамо купила риба, а и друге потрепштине, на пијаци која је увијек била богата, боља од цетињске.

У свим овим правцима ишло се преко тешког терена и савлађивале велике висинске разлике. Дода ли се томе да се вријеме пута није бирало, ишло се значи и по киши и по снијегу, по врућини и мразу, комуникација Врељана са осталим свијетом била је врло тешка. Наравно, увијек треба имати у виду да су на пут најчешће полазиле жене, са обавезним бременом на леђима. Данас су ове стазе зарасле. Пјешке мало ко иде и до Цетиња, а камоли даље. Треба, међутим, још додати да ове стазе нијесу биле једине. Многе су још водиле у планину, тамо одакле су се доносила дрва, лист, сијено, или се стока тјерала на испашу.

Предања о смрти кћери Ивана Црнојевића

Много је историјских догађаја из наше прошлости, који нијесу забиљежени и нема им помена у писаним документима, па се о њима зна само на основу предања и приповиједања, које се преноси с кољена на

кољено. А усменим предањима и приповиједањима се увијек додавало и одузимало, тако да се слика о догађајима мијењала. Таква су и предања о доласку Ивана Црнојевића на Цетиње, о његовим сукобима са старосједиоцима и о смрти његове кћери Јелене.

О овим догађајима писали су многи аутори, између осталих Јован Ердељановић, у књизи "Стара Црна Гора", користећи приповиједање Вида Јаблана, затим Јован Вукмановић, у књизи "Поријекло неких братстава према народним предањима", па Милован С. Васовић ("Ловћен и његова Подгорина"), Ђоко Јовичевић ("Легенде из наших крајева" и "Освета Угљана"), Марко Драговић ("Сеобе господара црногорског Ивана Црнојевића") и многи други. Али, сви су они то радили на основу предања, па није чудо што се у њиховом приказивању ових догађаја појављују разлике, чак противречности. Сматрам, ипак, да је занимљиво навести овдје понешто од оног што су ови аутори написали.

Врељани и кћи Ивана Црнојевића. – О томе како је дошло до заваде између старих Врељана и Ивана Црнојевића, услед које су се Врељани расселили, има интересантно народно предање, које ми је забележио г. Видо Јаблан.

То предање каже да се после досељења Ивана Црнојевића с Обода на Цетиње морала за његов двор доносити вода чак са Врела угњанских. Стражари ("чауши") Иванови приликом путовања за воду на Угна правили су штете тамошњем становништву, немарно газећи и кварећи усеве. Кад је Угњанима (Врељанима) додијало, почели су претити да ће им забранити воду због свраћања с пута.

Једнога дана са чаушима дођу и праље, међу којима и једна дјевојка, која је одвајала од осталих лепотом и отменошћу. То је била кћи Ивана Црнојевића. – Тога су дана чауши правили веће штете становништву него обично. На ово се Угњани, и иначе од раније љути, још јаче наљуте и нападну их. И чауши и сва послуга утеку. Али један од Угњана стигне у бекству кћер Ивана Црнојевића на Понорима, где има једна јама у близини данашње цркве св. Петра, и он је у оној љутини због свађе баци у јаму. Ово је видео само један старац; али о овоме није никоме ништа говорио. Међутим се једнога дана прочуло као чудо, што је један пастир, кад је пио воде са Ријеке Црнојевића, нашао у води руку, на којој је био златан прстен са знаком Ивана Црнојевића. Онда је старац пошао и испричао Ивану Црнојевићу шта је видео и казао му да је то рука од његове кћери. – Да је та рука заиста могла тамо испливати, наводи се као доказ и то

што Ријека Црнојевића избаца буково лишће, кога нема нигде у околини осим око Угна.

Од тада се то место, где је у реци нађена рука, зове Ђевојачки вир.

(Јован Ердељановић, "Стара Црна Гора", стр. 754-755)

Капе (Капичићи). – По предању они су старином из Босне, али се не зна њихов родоначелник нити доба кад је дошао. Сами своје претке називају Властелионвићима, а други их зову Селишићима, односно Селићима. Они су првобитно били насељени око Врела и било их је свега 170 кућа, ограђене у сухомеђине. У то вријеме већ је био досељен Иван-бег на Цетиње, чије периље би, с момцима, у доба велике суше ишле на Врела да перу. Момци би сваком приликом свраћали у куће да једу и пију. Селишићима се досади бахат момака, нарочито силовито поступање према њиховим породицама, те се окупи једне ноћи тајно свих стоседамдесет домаћина у цркви и ту се договоре да побију момке и периље ако почну поступати као прије и "да их обестрве у један бездан". Од Цетиње до Врела била је толико густа и велика шума да се по највећем жаропеку могло ићи хладом. Овога пута са момцима и праљама дошла је и кћер Иван-бега. Кад су почели да иду по кућама, Селишићи их све, па и кћер Иван-бега, побију и баце у оближњи бездан да их нико не види, осим једне њихове одиве, која је била удата за неког Коћанина, па се вратила у род. Сјутрадан дође Иван-бег са пратњом да тражи изгубљене и упита за њих Селишиће, али ови одговоре да су се вратили као увијек. Након три мјесеца дође онај Коћанин код Селишића и поврати жену дома. Она у повјерењу каза мужу што јој је учинио род са момцима и осталима, али овај одлучи да открије ствар и пође код Иван-бега. Чим жена видје да јој је муж отишао на Цетиње, пожури у сумраку у род и обавијести га о овоме. Исте ноћи сви Селишићи, са породицама, стоком и покућством, које су могли носити, прећу у Приморје и у зору стигну у Будву. Ту се укрцају на брод и сви стигну под Цариград, гдје остану 130 породица и касније се потурче, а остали се врате. Од њих се 40 породица настани у сјеверној Далмацији, од којих се 36 покатоличи, а 4 прећу у Лимљане и прозову се Шоровићи.

(Јован Вукмановић, "Поријекло неких братстава према народном прредању", "Гласник Етнографског музеја на Цетињу", књ. IV, том IV, стр. 370)

Постоји народно предање да је Иван Црнојевић слао слуге да му у бурадима доносе воду са Врела. Врела су, међутим, била својина

неколицине властеле из Угања, који нису дозвољавали да Црнојевићеве слуге захватају воду. Када су једном на Врела дошле слуге са Ивановом ћерком, власници извора су их побили и побацали у поноре (којих има седам). После извесног времена вода је код Црнојевића Ријеке избацила руку са прстеном и монограмом Иванове ћерке.

Ма колико ово предање било непоуздано и наивно, ипак је извесно да с јесени и с пролећа вода отиче у поменутом правцу.

(Милорад С. Васовић, "Ловћен и његова Подгорина",
Цетиње 1955, стр. 41)

Освета Угњана

За владе Мехмеда Освајача, Иван Црнојевић, господар Зете, мораде напустити Доњу Зету и дође у подловћенске горе, где се, после пропасти на Косову, беху доселила три српска племена: Очинићи, Бјелоши и Угњи. Прво вече по доласку Иван закључи с војском и живљем у њиним селима. Отада се сва три ова села заједно зову Конак. Он замоли сеоске кнезове да избеглице помогну хлебом и месом. Истом тада он потврди срамоту угањском властелину; њу му беху доделили Млечићи за савез његов против Турака.

За Иваном су једнако притицали дошљаци из Доње Зете и других покорених српских земаља, и сви су признавали његову власт. За мало, дошљаци се осетише довољно јаким, па се стану владати као господари; осиле се и почну пленити овце и волове. Једном тако заплене у Врели Угањској стадо оваца и ограбе лепу чобаницу. Ово расрди Угњане. Њихов властелин сазове збор; људи реше да се срамота опере крвљу, те почеше вребати прилику да се освете. Кад, једног зимњег јутра, Иванова јединица Јелена дође с вереником у лов, у околину Врела, где беше густа шума. С њима је било стотинак људи на коњима; многи са псима и соколима. Пси открише заседу Угњана, али ови не смедоше ударити први, јер их не беше мнозина – тек по десет од сваког братства, с једва педесетак пушака. Зато властелин изађе с три друга пред заповедника страже и затражи да се плати почињена штета, и да се врати стадо и девојка.

Заповедник зорно одговори да њему може заповедати само господар Иван Црнојевић, трже мач и тешко обрани властелина, рекавши: "Ово нека ти је за памет." Угњани запуцају, заповедник падне с коња; за њим коња, завијања паса и звекета ханџара.

Очинићи и Бјелоши чуше за погибију својух саплеменика, Угњана, те им прискочише у помоћ. Онда Иванови коњаници утекну у Цетиње, а на разбојишту мртва оставе несуђена Иванова зета и много погинулих и рањених. Од жалости за вереником Иванова кћи Јелена скочи у понор, који народ зове бездња јама.

Ивану дође глас о погибији, и он науми да с војском затре сва три села. Али му пријатељи из Бјелица и Доњег Краја рекну: "Кривце нећеш наћи тамо куд си кренуо, него их потражи у својој кући. Ако ли удариш на Конак, ударио си и на нас. А Турци ће то једва дочекати."

Иван се предомисли и пристаде на мир. Угњани тад пошљу на његов двор по једног човека од сваког братства, да углаве мир.

Отада братственицима Угњана остану ова имена: Капа, по властелину, старешини села; Лагатор, по предводнику преговарача са Иваном; Мировић, по братственику који је предложио услове мира; Белада, по горостасном узрасту; Зубер задржа старо име, по месту одакле се доселио под Ловћен.

На месту погибије Угњани идуће године саграде цркву. Њу је после два века обновио поп Гошо Шоровић-Капа. И она до данас остаде.

На три сата хода од овог места, на извору Обода, вода избаци Јеленину капу. Народ то место назва Девојачки вир.

(Предање саопштио Ђоко Јовићевић, наставник из Ријеке Црнојевића. Објављено у "Илустрованој политици")

ЛЕГЕНДЕ ИЗ НАШИХ КРАЈЕВА

Предање: „Освета Угњана", саопштио Вуко Јовичевић, наставник, из Ријеке Црнојевића; „Чудан запис", саопштио Миодраг Лаковић, из Титограда. Легенде обрадио и за штампу приредио Марко Миљковић.

Освета Угњана

За владе Мехмеда Освајача, Иван Црнојевић, господар Зете, мораде напустити Доњу Зету и дође у Подловћенске Горе, где се, после пропасти на Косову, беху доселила три српска племена: Очинићи, Бјелоши и Угњи. Прво вече по доласку Иван закључи с војском и живљем у њиним селима. Од тада се сва три ова села заједно зову Конак. Он замоли сеоске кнезове да избеглице помогну хлебом и месом. Истом тада он потврди грамоту угањском властелину; њу му беху доделили Млечићи за његов савез против Турака.

За Иваном су једнако притицали дошљаци из Доње Зете и других покорених српских земаља, и сви су признавали његову власт. За мало, дошљаци се осетише довољно јаким, па се стану владати као господари; осиле се и почну пленити овце и волове. Једном, тако, заплене у Врели Угањској стадо оваца и уграбе лепу чобаницу.

Ово расрди Угњане. Њихов властелин сазове збор; њуди реше да се срамота опере крвљу, те почеше вребати прилику да се освете. Кад, једног зимњег јутра, Иванова јединица Јелена дође с вереником у лов, у околину Врела, где беше густа шума. С њима је било стотинак њуди на коњима; многи са псима и соколима. Пси открише заседу Угњана, али ови не смедоше ударити први, јер их не беше многима — тек по десет од сваког братства, с једва педесетак пушака. Зато властелин изиђе с три друга пред заповедника страже и затражи да се плати почињена штета, и да се врати стадо и девојка.

Заповедник зорно одговори да њему може заповедати само господар Иван Црнојевић, трже мач и тешко обрани властелина, рекавши: „Ово нека ти је за памет" Угњани запуцају, заповедник падне с коња; за њим још неколицина његових. Учас се заметну бој, те стаде јека од јаука, рзања коња, завијања паса и звекета ханџара.

Очинићи и Бјелоши чуше за погибију својих саплеменика, Угњана, те им прискоче у помоћ. Онда Иванови коњаници утекну у Цетиње, а на разбојишту мртва оставе несуђена Иванова зета и много погинулих и рањених. Од жалости за вереником, Иванова кћи Јелена скочи у понор, који народ зове Бездња јама.

Ивану дође глас о погибији, и он науми да с војском затре сва три села. Али му пријатељи из Бајица и Доњег Краја рекну: „Господару, кривце нећеш наћи тамо куд си кренуо, него их потражи у својој кући. Ако ли удариш на Конак, ударио си и на нас. А Турци ће то једва дочекати".

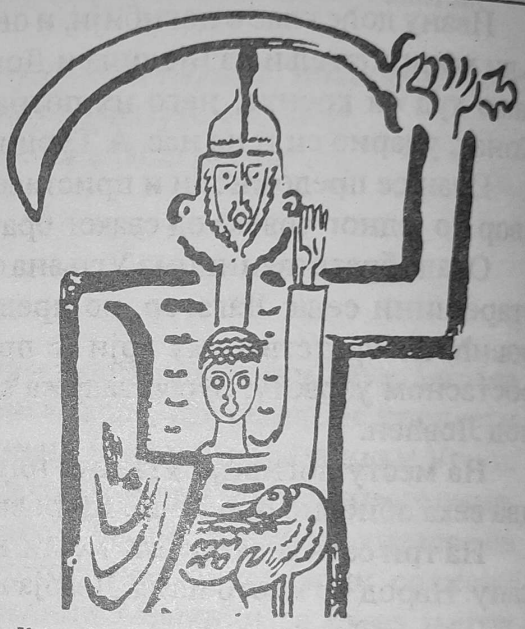

Иван се предомисли и пристаде на мир. Угњани тад пошљу на његов двор по једног човека од сваког братства, да углаве мир.

Отада братствима Угњана остану ова имена: Капа, по властелину, старешини села; Лагатор, по предводнику преговарача са Иваном; Мировић, по братственику који је предложио услове мира; Белада, по горостасном узрасту; Зубер задржа старо име, по месту одакле се доселило под Ловћен.

На месту погибије Угњани идуће године сагради цркву. Њу је после два века обновио поп Гошо Шоровић-Капа. И она до данас остаде.

На три сата хода од овог места, на извору Обода, вода избаци Јеленину кагу. Народ то место назва: Девојачки Вир.

Врела од Какрикове главице до Рађенове скале

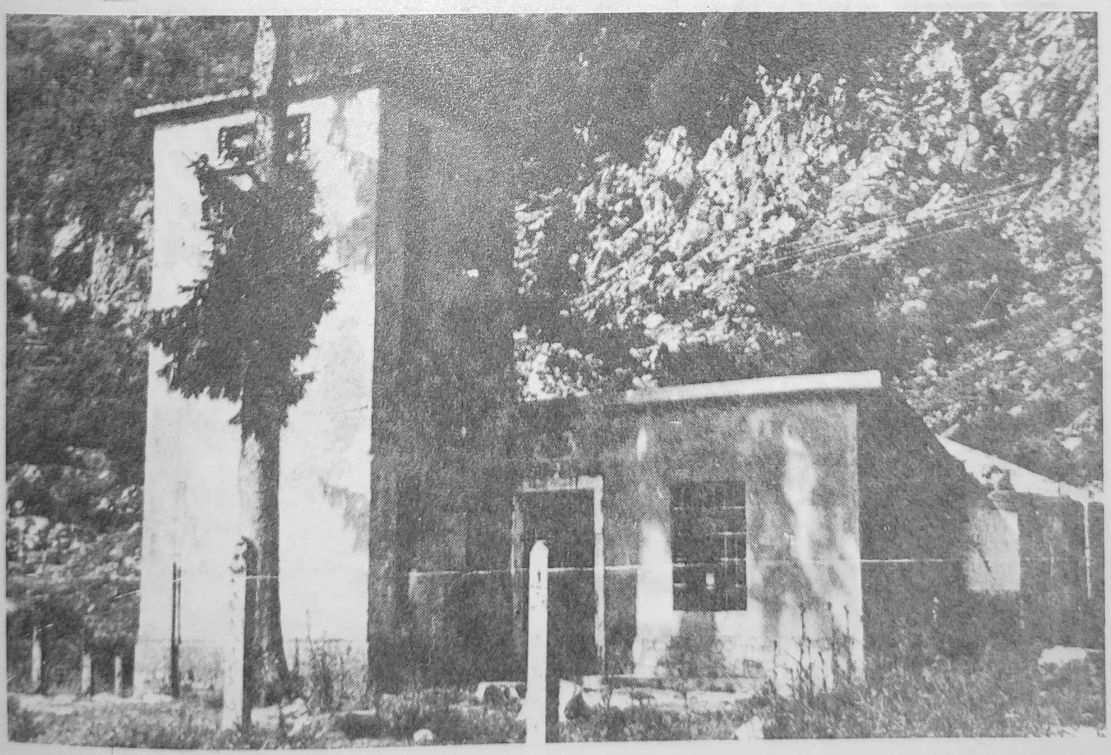

Централа за пумпање воде са Врела на Цетиње

Црква св. Петра на Врелима

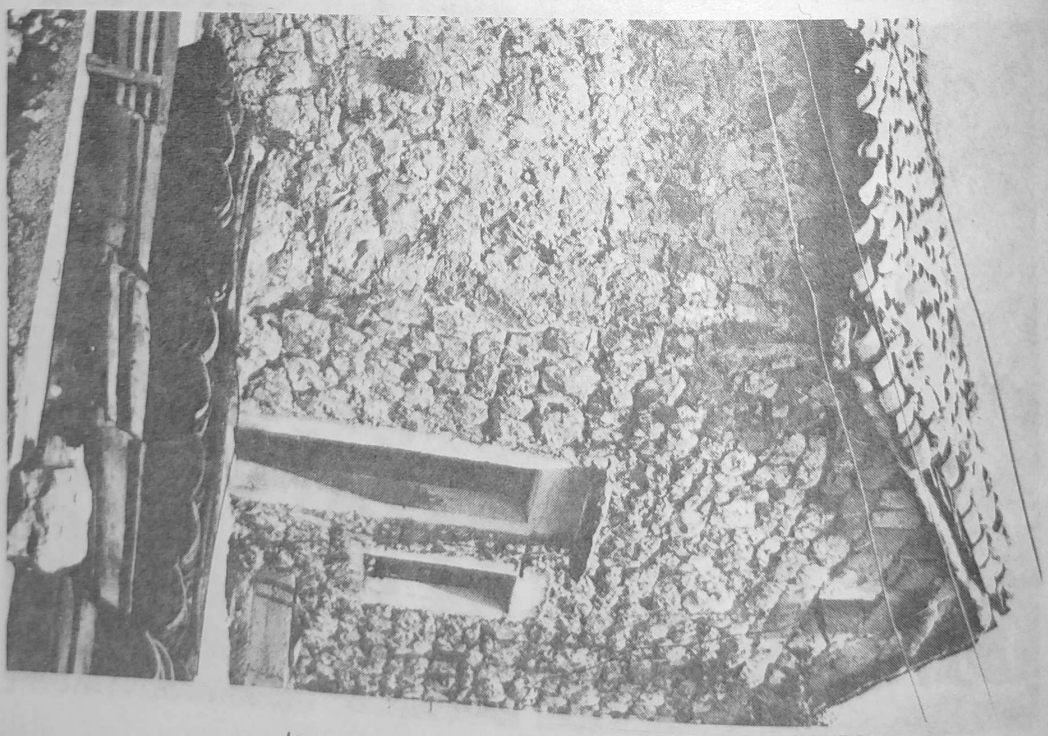

Једна од старих кућа на Врелима

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ

ЦРНА ГОРА

Тамо, гдје се Ловћен с небом
вјечно љуби у ведрини,
једна мала кућа тамо
подигла се у висини.

Двоимена куће та се
зове, кажу, Црна Гора,
сљеме њено грије сунце,
а темељ јој плачу мора.
(...)

Никола I Петровић Његош

Братства Угања и Врела

Од првих писаних података, из XV вијека, па до данас (1992), у Угњима и Врелима живјеле су многе породице и многа братства. Од неких више нема ни трага, нити је познато да ли имају неку везу са садашњим братствима, која живе у ова два села.

Први подаци о људима ова два мјеста, до којих смо могли доћи, датирају из 1485. и 1492. године, а налазимо их у повељама Ивана Црнојевића, којима он неке Угњане одређује међу 24 властеле. Касније, међутим, о тим људима нема помена; губи им се сваки траг. Од њих не води поријекло ниједно од садашњих братстава; на супротан закључак не упућује ниједан познати нам траг. Та четири Угњанина у властели била су: Радосав Богосављевић, Радосав Калуђеровић, Никола Павловић и Радић Остојић. Ристо Ковијанић помиње име Бојка Новаковића, везано за један догадјај из 1506. године. Сем тога, у попису црногорског становништва, 1521. и 1523. године, о коме говоре турски дефтери, забележено је око 50 имена и презимена, а ни међу њима не појављује се неко од четири наведена.

Тај попис врло је значајан за неке друге податке о старој Црној Гори, али чак ни један Ристо Ковијанић, веома упорни истраживач ("Помени црногорских племена у которским споменицима", Цетиње, 1963, стр. 4), није могао утврдити да данашња братства имају везе са неким од тих старих житеља Угања и Врела. Тешко да Шоровићи могу бити поријеклом од некога ко је у том попису наведен као Шоро, а Лагатори потомци неког Бојка. У том попису имена су помијешана са презименима, па се често не разликују, а презимена су час према оцу, час према дједу, а час према неком заједничком претку. За Шоровиће се зна да су из Угања и да су се одселили у село Лимљане, у Црмници. Зна се такође да су Радић, Бојко и Лука, из Угања, сродници. Претпоставља се да је од тог Бојка настало презиме Бојковић, а неки мисле да су од Бојковића Лагатори.

У списима которске архиве, у којима се налазе поменута имена, стоји да је Бојко Новаков (Новаковић), а Лука Никић (или Никшић). Новак је отац Бојков, што наводи на закључак да су презимена давана по имену оца или неког другог родоначелника. Помиње се и име Николе Радоњића, сточара из Угања. Године 1569. четири брата Миховића узела су у закуп млин на Врелима. Не зна се да ли су Миховићи били становници Угања

или Врела, а ни то да ли су њихови потомци држали млин до 1786. године, када га је Петар I дао у закуп Беладама.

У списима из 1569. године појављују се и два Капичића, али се не каже одакле су. Ристо Ковијанић претпоставља да су Иван Капица Капичић и Радо Капичић из Угања, а то значи и да су преци данашњих Капа Капичића. (Ковијанић, "Помени црногорских племена у которским споменицима, Цетиње, 1963, стр. 167-168).

У которском суду има и других података о Угњима. Тако налазимо да се 2. јула 1615. године као солидарни јамац појављује Батрић Раичевић из Угања, села код Цетиња. Овај податак налазимо код Бранка Павићевића ("Стварање црногорске државе", Београд, 1955, стр. 25). А данашњи Угњани о старим Раичевићима из Угања не знају ништа. Већ смо рекли да Јован Вукмановиц износи податак да је на Врелима у XV вијеку живјело 170 породица, и то Властелиновића, односно Селишића-Селића, од којих поријекло наводно воде Капе. Шоровићи су се одселили из Угања у Црмницу вјероватно у XVI вијеку. Они су сродни са братствима Лукић, Бошковић и Беловић.

Више аутора, Ердељановић, Вукмановић и Јовићевић између осталих, наводе да је Иван Црнојевић, због убиства своје кћери, протјерао све становнике Врела, односно да су они, плашећи се одмазде, у току једне једине ноћи, напустили своје домове и отишли ка Будви и даље, све до Цариграда. Но, ако је ово тачно, морамо да се запитамо зашто се у турском дефтеру из 1521. године наводи да у Угњима живе 24 породице, а на Врелина 14, те да половина од њих има куће и баштину, а друга нема. Истина, дефтер из 1523. године у Угњима региструје само 14 породица, а на Врелима ниједну. То би могло да значи да су Врељани били прогнани, али јавља се неслагање датума. Јер прогон се, наводно, догодио прије поменутог пописа, како то примјећује и Бранислав Ђурђев.

По Ердељановићу још се наводе братства Властелиновићи, Радовићи, Грдомани, Бојковићи, Рвалићи, Шоровићи... Од ових братстава данас је једино зна за Шоровиће, да су они из Угања и да су се одселили у Лимљане, село у Црмници, сада општина барска.

Списак становника Угања и Врела према турским дефтерима:

Угњи, 1521.

Брана Колић (Голић), Данко Колић, Вулице Лазар, Ратко Вукић, Бранко (Брајко) Лазар, Бор Радин, Бојко Новак, Данич Никола, Никола Андрија, Братић Радан, Данич Радосав, Радован Никола, Богавац Борко, биве Мара, Бастине и Петрић Бранија, Бастине и Миладин Бранија, Бастине и Никола Бранија, Бастине и Божидар Ратко, Бастине и Братић Ратко, Бастине Ђурђица Бор, Бастине и Медо Бор, Бастине и Јакша Бор, Бастине и

Бранореd Бор, Бастине и Петрић Бор, Бастине Калина Бајко, Бастине Медош Вулич, Бастине Миладин Зинде, Бастине и Никоча.

Махала Врела, 1521.

Стјепан Радосав, Вучко Радун, Вуксан Радич, Милија Бранко, Ђураш Радун, Бранија Остоја, Илија Милаш, Бастине и Богдан Стјепан, Бастине и Латко Стјепан, Бастине и Ратко Војко, Бастине и Бранард Милија, Бастине и Богоје Милија (Милета), Бастине и Ђурица Бранија, Бастине и Миладин Бранија.

Угњи, 1523.

Ратко (Радко) Радованн Никола, Радисав Јанчо, Вулић Лазар, Дадижив Калич, Никола Андрија, Братић Радун, Радун Шоро Радо,

Бојко Новак, Никола Данче, Вук Братић, Бастнсе и Серго Брајан, Браторад Братић, Богавац Бранко, биве (удовица) Мара.

Махала Врела, 1523.

(пусто празно)

Има само млин и стаје Црнојевићеве, односно два млина.

Бастине-и су власници посједа, а остали не.

У њиховом посједу је земља на коју се плаћа порез.

Капе Капичићи сматрају да су њихови преци Властелиновићи, који су живјели око Врела. Било их је, наводно 17о кућа, а иселили су се истовремено послије убиства кћери Ивана Црнојевића и његових слугу, негдје крајем XV вијека. Јован Вукмировић мисли да су Капе наследници Властелиновића из Босне. Но, други не дијеле његово мишљење. Вјероватније је да се сви Врељани нијесу иселили и да су данашња угњанска братства потомци једног Властелиновића из Врела, који је, како мисли Јован Ердељановић, остао кад су остали побјегли. ("Стара Црна Гора", стр. 291).

Поменути турски дефтери из 1521. и 1523. године у оригиналу преносе Бранислав Ђурђев и Ламија Хациомеровић, у свом заједничком раду "Два дефтера Црне Горе из времена Скендер-бега Црнојевића", Сарајево, 1973. Преносим га овдје у цјелини, са стране 47 и 114 поменуте књиге:

Karye-i Ugna

Ratko (Radko) Vukič 53, Brana (Braja, Brata?) Kalić (Galić?) 53, Danko Kalić (?) 53, Vulica Lazar 53, Branko (Brajko, Bratko?) Lazar 53, Bor (?) Radin 53, Bojko Novak (Jovak?) 53, Danič Nikola 53, Nikola Andrija 53, Bratić (Brajić?) Radin 53, Danič Radosav 53, Radovan Nikola 53, Bogavac Borko (Božko?) 53, bive Mara 53, Bastine-i Petrić der yed-i Branija 53, Bastine-i Miladin der yed-i Branija 53, Bastine-i Nikola der yed-i Branija 53, Bastine-i Božidar der yed-i Ratko (Radko) 53, Bastine-i Bratić der yed-i Ratko (Radko) 53, Bastine-i Đurđica der yed- Bor (?) 53, Bastine-i Medo der yed-i Bor (?) 53,

Bastine-i Branorad (Bratorad?) der yed-i Bor (?) 53, Bastine-i Petrihc der yed-i Bor (?) 53, Bastine-i Jokša der yed-i Bor (?) 53, Bastine-i Kalina der yed-i Bojko 53, Bastine-i Medoš der yed-i Vulič 53, Bastine-i Miladin (der) zinde 53, Bastine-i Nikoča der yed-i ehl-i karye 53.

Yekun-i hane ma'a bastine: 28.

Mahalle-i Vrela, tabi'-i o

Stjepan (Istepan) Radosav 53, Vučko Radun 53, Vuksan Radič 53, Milija (Mileta?) Branko (Brajko, Bratko?) 53, Đuraš Radun 53, Branija Stoja (Ostoja?) 53, Ilija Milaš 53, Bastine-i Bogdan der yed-i Stjepan (Istepan) 53, Bastine-i Latko der yed-i Stjepan (Istepan) 53, Bastine-i Ratko (Radko) der yed-i Vojko (Vitko) 53, Bastine-i Branorad (Bratorad?) der yed-i Milija (Mileta) 53, Bastine-i Bogoje der yed-i Milija (Mileta?) 53, Bastine-i Đurica der yed-i Branija 53, Bastine-i Miladin der yed-i Branija 53, Haša zemin der yed-i ehl-i karye (Hasa zemqe u posedu stanovništva sela) 53, Haša zemin der yed-i ehl-i karye 53.

Haša mezra'a-i veled-i Cirne — hasil 50.

Hasa mezra Crnojevića. Prihod 50 (akči)

Haša asyab-i veled-i Cirne — resim 15.

Hasa mlin Crnojevića. Resim 15 (akči)

Yekun-i hane ma'a bastine: 16

Karye-i Ugne

Ratko (Radko), Radovan Nikola, Radisav Dančo, Vulič Lazar, Dabiživ Kalič (Galič?), Nikola Andrija, Bratić (Brajić, Branić?) Radun, Šoro (?) Rado, Bojko Novak (Jovak?), Nikola Dančе, Vuk Bratić (Brajić, Branić?), Bastine-i Sergo (?) der yed-i Brajin (Bratin?) Ratko (Radko), Hali Bastine-i Bratorad 'an yed-i Bratić (Brajić, Branić?), Hali bastine-i Bogavac Borko (Božko?), Hali bastine-i bive Mara.

Haša mezre'a-i veled-i Cirne — hasil 50.

Hasa mezra Crnojevića. — Prihod 50.

Asyab-i veled-i Cirne — Bab 1. Nim sale — Resim 15.

Mlin Crnojevića. Staja 1. Pola godine — Resim 15 (akči).

Hane: 11

Bastine-i ma'mul: 1

Bastine-i hali: 3

Mahalle-i hali Vrela haliyan (pusto, prazno)

Haša mezre'a-i veled-i Cirne.

Hasa mezra Crnojevića.

Asyab-i veled-i Cirne. Bab 1. Resim 15 — Der yed-i Iskender bey veled-i Cirne. Resimin verir.

Mlin Crnojevića. Staja 1. — Porez 15 akči. — U posedu Skender-bega Crnojevića. Daje svoj porez.

Asyab-i diger der yed-i (nepročitano). Bab 1. Resim 15.

Drugi mlin u posedu ... Staja 1. — Resim 15 (akči).

Подаци о садашњим братствима

Грађа о садашњим – стариначким братствима Угања и Врела прикупљена је на основу писане, доста скромне грађе и разговора са већим бројем становника ова два мјеста. Успут се дошло и до података о онима који су се одселили и данас живе негдје другдје, али знају да су поријеклом из Угања. Ипак, тешко је дати сигуран родослов садашњих братстава. Родослов за Лагаторе почиње у XVI вијеку иако је сигурно да је њихов родоначелник живио вијек раније. Исто је и са Шоровићима, који највјероватније потичу од Шора, чије име се спомиње 1523. године. Али од њега па све до Николе-Николице Шоровића нема родослова за ово братство. Доста сигурним може се сматрати родослов Белада, који почиње са три имена: Никола, Дракул и Нико. (Име Дракул јавља се у изворима у још два облика: Дракула и Дракуле, док у текстовима срећемо само један облик присвојног придјева – Дракулов. С обзиром да је у питању XVI вијек, одлучили смо се за облик ДРАКУЛ, мада су данас приличнија друга два.) Од Дракула је Јово, од кога опет потичу Капе, а од Дракулова брата Мартина су Шоровићи у Лимљанима. Према подацима које наводи Јован Вукмановић, Јован Дракулов је имао сина Ивана, чији потомци се презивају Капе. Иван је имао пет синова и од њих се Каппе гранају. Нема поузданих података о Нику Дракулову, од кога су Беладе. Према подацима Петра Томова Беладе тај родослов би се кретао: Никола – Ћепура – Дракул – Новак – Маркиша, одакле се Беладе дијеле на два огранка. Од тог времена подаци у родослову су поуздани, што није случај са родословом Капа, који даје Вукмановић. Он се по огранцима не слаже са родословом који данас имају Капе. Садашња подјела овог братства на колјена почиње највјероватније у XVIII вијеку (девет пасова).

За Шоровиће није спорно да су стариначко братство, да потичу из Угања, али се не знају подаци о њиховим прецима прије Мартина, а ни послије, све до родослова који дају садашњи Шоровићи (девет пасова). Зна се поуздано да од Стијепа Иванова Капе из Угања потичу Капе у Лимљанима, али је сигурно да ова два огранка имају исто поријекло. Они се и данас својатају као рођаци. Садашње Капе знају за осам до девет пасова, почевши негдје од половине XVIII вијека.

За Мировиће се зна да су у Угњима негдје од почетка XVIII вијека, када се ту доселио њихов први предак, рођен у мјесту Мирац, по коме је узео презиме Мировић. Њихов родослов, као и родослов братства Зубер је

најпотпунији. Зубери су посљедње братство које се населило у Угњима. Они су дошли из Херцеговине, вјероватно у XVIII вијеку. Из овог се види да у Угњима данас живе три стариначка братства: ЛАГАТОРИ, КАПЕ и БЕЛАДЕ, а досељеничка братсвта су МИРОВИЋИ и ЗУБЕРИ, док су поријеклом из Угања ШОРОВИЋИ и КАПЕ који данас живе у Лимљанима. За свако од ових братстава слиједи опширније објашњење.

Спискове носилаца домаћинстава по братствима сачинио сам на основу постојећих података – грађе и предања. Сваки списак је састављен по периодима за које је било највише података. Из којих се јасно види пораст броја породица од 1879. до 1992. године, дакле за период од 113 година. Види се, такође, и расељавање становништва, јер од 1879. до 1910. године скоро сви чланови наведених братстава живјели су у Угњима и Врелима. Од 1910. до 1941. године настаје период расељавања, да би та појава од 1945. до 1992. године достигла кулминацију. Као фиксне датуме узео сам 6. април 1941. и 1. јануар 1992. године, јер је то вријеме кад почињу ратни сукоби и долази до масовне промјене пребивалишта. За јануар 1992. године унесена су само имена носилаца домаћинстава, јер је готово немогуће пратити промјене, због умирања и стварања нових домаћинстава, тако да има разлике између списка, који је у књизи и завршен је почетком 1992. године, и стварног стања у вријеме изласка књиге, 1944. године.

Да не би било забуне у списак су унесена и имена жена, било да се ради о удовицама или неудатим одивама, само ако су носиоци домаћинстава. Спискови су састављени по братствима, азбучним редом.

На крају и једно објашњење које се односи на братство Капа-Капичић. Све до 1945. године било је само презме Капа, па су и писани само тако, осим ако за неког нисам нашао у архивској грађи да је носио и презиме Капичић. У списку за 1992. годину носиоце домаћинства сам уписивао онако како се ко од њих опредијелио, а већина њих данас се презивају Капичићи.

Некада су сви Беладе, Капе, Лагатори и Мировићи живјели у Угњима и Врелима. Затим су се Капе и Шоровићи населили и у Лимљанима, гдје су остали. Предања кажу да су се Угњани и Врељани насељавали и у другим мјестима Црне Горе, па и изван ње. За то, медјутим, нема сигурних доказа. Крајем XIX вијека било је појединачних сеоба у Никшић и Улцињ, да би касније дошло до масовног расељавања, тако да су ове породице данас најмање бројне у Врелима и Угњима, односно у Лимљанима. Ево кратког прегледа гдје је ко живио 1992. године:

Капичићи-Капе: Угњи – 8 породица, Врела – 3, Цетиње – 11, Подгорица – 3, Тиват – 1, Улцињ – 1, Будва и Бечићи – 3, Бар – 1, Мојковац – 1, Никшић – 1, Београд – 10, Крушевац – 1, Ловћенац у Бачкој – 9, Кула у Бачкој – 5,

Нови Сад – 1, Загреб -1, Пула – 1, Карловац – 1, Трогир – 1, Рудо – 1, Цариград – 1, Италија – 1 и САД – 5. Слично је и са осталим братствима.

Документа су више него оскудна и показују да немамо сигурних података на основу којих би се направили тачни родослови свих братстава. Они су ипак поузданији од предања, мада ни ова не треба занемарити. Обрада родослова била је врло тешка. Ниједан документ не показује поуздано када су ове породице добиле данашња презимена и ко су им били најстарији преци. Кад су они у питању више смо се ослањали на предања. Тешко је утврдити зашто су ти први преци добили баш садашња презимена. У већини случајева може се рећи да су подаци у родослову у потпуности тачни тек од подјеле братстава на огранке.

Проучавајући један архивски фонд, у коме има и података о Угњима, видимо да је оно што су написали др Јован Ердељанових и др Јован Вукмановић засновано понајвише на предању и да у њиховим описима и пописима има празнина, недостатака и нетачности, што се најбоље види из наредног приложеног рукописа. Но прије тог документа наводимо неке податке о братствима, које је користио Јевто М. Миловић, у књизи "Петар I Петровић Његош" (Титоград, 1987, књ. 1):

Беладе: Године 1792. године у Цариграду је умро Станко Белада, кога нема у родослову, иако је он, највјероватније, један од најстаријих Белада. Уз текст се налази и копија документа о Станку.

Зубери: Уговором о продају угњанских имања 1727. године помиње се Милош Зубер. Њега Зубери немају у свом родослову. Исто тако, како смо већ видјели, 30. јануара 1739. године евидентиран је тестамент Милоша Вучетина из Угања, којег ниједно братство не наводи у својим родословима, па се поставља питање није ли он Милош Зубер. Тестамент је у прилогу.

Из ове Миловићеве књиге сазнајемо да је између Угњана и Брајића било више спорова и оружаних сукоба за које се раније није знало. Сазнајемо и за одлазак Гоша Шоровића у Цариград, као и то да Шоровића има у Угњима још у XVIII вијеку, што говори да се сви Шоровићи нијесу одселили у Лимљане. Зна се да су Капе и Беладе од тих преосталих Шоровића. Дакле, већ из ових података види се да има лица која нијесу ушла у досада важеће родослове, што намеће обавезу даљег рада на њима.

А колико предање може да буде површно показује и једна прича Ђока Јовићевића, која нема никакве везе са наведеним братствима. Ђоко Јовићевић, наставник у Ријеци Црнојевића, пише у "Илустрованој политици", у чланку "Освета Угњана", а ради се заправо о умиру између Угњана и Ивана Црнојевића због убиства његове кћери на Врелима. Јовићевић саопштава да су овом умиру, који се могао догодити крајем XV

вијека, присуствовали представници пет братстава, која сада живе у Угњима и Врелима, а да су по тим представницима та братства касније добила презимена. Јовићевић пише: "Отада братствима Угњана остану ова имена: Капа, по властелину, старешини села; Лагатор, по предводнику преговарача са Иваном; Мировић, по братственику који је предложио услове мира; Белада, по горостасном узрасту; Зубер, задржи старо име, по месту одакле се доселио под Ловћен." Наравно да ово предање нема никакву историјску основу.

А сада да се вратимо једном значајном документу, који износи многе податке о угњанским и врељанским братствима. Ријеч је о првом до сада познатом нам попису становништва у Црној Гори, извршеном јуна 1879. године. У оригиналном документу, који дајемо у књизи, Врела нијесу узета као посебно насеље, а у списку нема ни презимена. Овај документ нам открива више занимљивости. Види се да су у Угњима и Врелима живјеле 52 породице, или 255 становника; у просјеку у сваком домаћинству по пет чланова. Најстарији међу њима, у вријеме пописа, били су Драго Лукин Капа и Перо Савићев Зубер, који су имали по 90 година.

Наводимо списак домаћина у Угњима, према поменутом попису:

Домаћин куће	Број чланова породице	Домаћин куће	Број чланова породице
К. Поп Стефан	6	К. Мићо Стевов	9
К. Нико попов	5	К. Филип Прелов	1
К. Јоко Ников	4	К. Симо Богданов	4
М. Филип Андријин	5	К. Јоко Лазов	7
К. Баро Лукин	6	К. Илија Ивов	6
К. Јово Илијин	6	К. Крсто Шмуров	4
К. Ђуро Илијин	7	К. Марко Жмуров	6
З. Новак Никчев	6	М. Нико Јовов	6
К. Филип Савов	4	Л. Митар Перов	6
К. Ђикан Лазов	4	М. Илија Савов	5
К. Перо Вукалов	3	М. Пуро Ивов	7
Б. Петро Голубов	6	М. Перо Пуранов	6
Б. Ђуро Голубов	5	М. Мило Радов	5
Б. Нико Ђуров	3	М. Нико Вуков	6
Л. Крсто Тодоров	2	З. Петро Савићев	6
Б. Нико Томов	6	Л. Божо Петров	6
З. Мило Павићев	7	М. Иво Голубов	6
З. Нико Павићев	2	М. Бело Радов	7
К. Марко Мартинов	5	З. Мило Савићев	4

К. Нико Мартинов	4	З. Марко Милов	2
Л. Томо Јошов	6	З. Јоко Томов	8
Л. Јошо Томов	3	З. Стефан Милов	5
Л. Андрија Томов	3	Л. Марко Тодоров	4
М. Станко Митров	3	З. Илија Томов	4
М. Иво Мијатов	4	М. Лука Марков	3

Како на оригиналном документу нема презимена, испред сваког имена домаћина стављено је почетно слово презименма братства. Тако К. значи Капа, Б. – Белада, Л. – Лагатор, М. – Мировић и З. – Зубер. Овај списак је направљен по редоследу какав је и у оригиналу. У њему су 52 породице, са наведеним бројем чланова, којих је укупно било 255. А по братствима домаћина је било: Белада – 4, Зубера – 9, Капа – 20, Лагатора – 7 и Мировића – 12. Пошто се у оригиналном списку не наводи ниједно презиме, већ само име и очево име, било је доста тешко утврдити ко коме братству припада. То сам учинио уз помоћ Илије Видова Лагатора, Луке Илијина Капичића, Ђорђија Никичина Зубера и Слободана-Бања Ђурова Мировића, као и на основу личних сазнања.

Бр. куће	Село Уже — Мушких	Број година рада	Број година	Бр. куће	Село Уже — Женских	Број година рада	Број година	Разлика	
1	Јов Васић		45.	4.	Сима Јова		41.		
2	Илија Јовов		20.	5.	Мара " "		6.		
3.	Ива " "		10.	6	Јока " "		12.	у Ива	2.
1	Јово Јовов		80.	3.	Сима Андрија		30.		
2.	Андрија Јова		35.	4.	Јоана " "		1.		
3	Јоко Јовов		38.	5.	Соана Јанова "		70.	у Јова	
2.	Лука Јоков		15.	3.	Сима Јакова		36.		
				4.	Ирина " "		13.	у Јоко	
1	Филип Андрија		40.	2.	Савина Андрија		70.		
				3.	Анђа Филипова		35.		
				4.	Маша " "		8.		
				5.	Соана " " "		4.	у Филипа	5.
1	Драго Лукин		90.	3.	Сердо Лукина		70.		
2.	Марко Драгов		35.	4.	Сердо Драгова		30.		
				5.	Јока Маркова		4.	у Драга	5.
1	Бајо Лукин		70.						
2.	Сава Бајов		35.						
3.	Вуко " "		26.	5.	Ирина Бајова		60.		
4.	Лука " "		12.	6.	Лубица Савова		25.	у Бајо	
1	Јово Илин		60	3.	Ивана Јовова		40.		
2.	Сава Јаков		2	4.	Ика		10.		
				5.	Ика Савова		8.		
				6.	Соана Савова		6.	у Јова	6.
1	Јуро Илин		57						
2.	Лико Јуров		22.	5.	Соана Илина		60		
3.	Перо		15.	6.	Мара Јурова		50		
4.	Андрија		12.	7.	Ика " "		80.	у Јура	7.
1	Новак Никин		80.	4.	Јока		60.		
2.	Андрија Новаков		30	5.	Ирина		28.		
3.	Милор Андрин		2.	6.	Мара		6.	у Новака	6.
1	Филип Јовов		70.						
2.	Филип Јаков		20.						
3	Марко Филипов		12.	4.	Јока Филипова		50.	у Филипа	4.
1	Јаков Лазов		40.	3.	Анђа Јакова		30.		
2	Филип Јаков		6.	4.	Соана " "		3.	у Јакова	4
1	Перо Вуков		26.	3.	Ика Вукова		25.		
				4.	Ирина Перова		20.	у Пера	13.
			1005				940	Разлика: 12 жена	59.

	Село Улице Живинице				Село Улице Живинице			
1.	Лазо Јаћимов		93.	1				
2.	Ило Лазов		24.					
3.	Јако " "		20.	5.	Ивана Лазарова		50.	
4.	Јоко " "		15.	6.	Јоке Лазарова		25.	у Пеара
5.	Јуро Јаћимов		55.	3.	Ђурђа Ђурова		50.	
6.	Видо Јаћимов		23.	4.	Ивана Видова		25.	
				5.	Ике Ђурова		15.	у Ђура
1.	Лило Ђурев,		25.					
2.	Митар Лилов		4.	3.	Јоке Лилова		23.	у Лило
1.	Крсто Радоев		55.	2	Ивана Крстова		50.	у Крста
1.	Лило Томов		60					
2.	Јоко Лилов		26.					
3.	Маца " "		19.					
4.	Перо " "		14.					
5.	Радо " "		10.	6.	Ивана Јокова		23.	у Лила
1.	Ило Павлов		42.	4.	Ђорђе Лилова		42.	
2.	Шуто Лилов		8.	5.	Јоке " "		16.	
3.	Јако " "		4.	6.	Саре " "		16.	
				7.	Соке " "		6.	у Лило
5.	Лило Павлов		30	2.	Саре Павлова		20.	у Шкоа
1.	Марко Марков		45.					
2.	Перо Јанков		17					
3.	Митар " "		13.					
4.	Јоко " "		10.	5.	Маке Јанкова		45.	у Марка
1.	Лило Марковов		40	3.	Соке Лилов		30.	
2	Перо Лилов		2.	4.	Ике " "		6.	у Лила
1	Томо Томов		80	4.	Ике Лила		50	
2.	Вуко Томов		45.	5.	Крсте Вукова		13.	
3.	Лила Вуков		18.	6.	Јоке " "		9.	у Томо
1	Анђија Томов		27.					
2.	Лило " "		25.	3.	Ђорђе Томова		70.	у Анђија
1.	Томо Томов		30.	2.	Саре Томова		25.	
				3.	Ките Јокова		½	у Томо
1	Лазо Лилов		50					
2.	Томо Јанков		16.	3.	Крсте Лазова		40	у Марка
1	Ило Мијатов		45.	3.	Анђа Мијатова		70	
2.	Митар Ило		12	4.	Јока Ило		30	
			982				Збир 1350	

34

25

751

Бр.	Село Уже Турских	Куће с њима	Број становника	Бр.	Село Уже Енглеских	Број кућа	Број становника	Фотилија	
1.	Мато Савов		60	4.	Рамиза Митова		40.		
2.	Ило Митов		8.	5.	Сотке " "		15.		
3.	Само Мамов		18.	6.	Крста		12.		
				7.	Мара		9.		
				8.	Дака		6.		
				9.	Јока		3.	у Мита	9.
								у Ранка	1.
1.	Ранко Обрен		30.						
2.	Ранко Богданов		4.	2.	Мака Богданова		35.		
				3.	Сотке " "		8.		
				4.	Гордо " "		5.	у Сима	4.
1.	Јоко Сазов		50						
2.	Лабуд Јоков		25.	5.	Ивана Јокова		40.		
3.	Кико " "		20.	6.	Јоке " " "		12.		
4.	Илија " "		16.	7.	Марија Кикова		18.	у Јоко	7.
1.	Чучо Ивов		25.	2.	Ивана Ивова		20.	у Шуја	2.
1.	Илија Ивов		30.	3.	Ивана Кика		25.		
2.	Ило Илин		8.	4.	Крста " "		5.		
				5.	Сотке " "		7.		
				6.	Зека " "		3.	у Илија	6.
1.	Крсто Шпиров		60.	3.	Сотке Крстова		50.		
2.	Митар Крстов		15.	4.	Јека " "		10.	у Крста	4.
1.	Марко Шпиров		60.	3.	Давина Маркова		50.		
2.	Ђуро Марков		25.	4.	Јека Ђурова		20.		
				5.	Сотке Маркова		14.		
				6.	Ђоме " "		10.	у Марка	6.
1.	Кико Јовов		60.	3.	Сотке Кикова		30.		
2.	Богдо Киков		20.	4.	Мара " "		40		
				5.	Гордо " "		30.		
				6.	Кике " "		11.		
1.	Митар Перов	✓	50.						
2.	Ђуро Митров	✓	9.						
3.	Кико " "	✓	8.	5.	Јока Митрова		30.		
4.	Видо " "	✓	6	6.	Кике " "		2.	у Митра	6.
1.	Илија Савов		11.	2.	Ивана Кикова		70.		
				3.	Сотке Савова		28.		
				4.	Ике " "		6.		
				5.	Сотке " "		5.	у Илија	5.
			610				719	Свега: 10 Чељад.	50

Село Ушће — Мушкиња				Село Ушће — Женска		Фамилије		
			6.	Соаје Ивова	12.			
Пуро Ивов ?			7.	Савино " "	4.	у Ива	7.	11.
Перо Пуровов		45.	4.	Јована Пуровова	70.			
Јоко Перо		10.	5.	Јока Перова	50.			3.
Митар Пуров		3.	6	Соаре " "	14.	у Перо	6.	
Ивко Радов		50.	3.	Соане Ивова	15.			
Ирија Ивков		8.	4	Јоке " "	10.			
Ивко Вуков		30.	5.	Крсте	50.	у Ивко	5.	
Марко " "		20.	3.	Ивана Вукова	70.			
Пуро " "		15.	4.	Јоке " "	25.			
			6.	Крсте " "	30.	у Ивко	6.	2.
Петро Савитев	v	90.						
Ило Ило Петров	v	50.						
Вуко Лукин		10.						
Урван " "		6.						
Митар " "		4.	6.	Анка Лукина	30	у Петро	6.	
Божо Петров	v	55.	4.	Ђорђа Божова	40.			2.
Јоко Божов	v	14.	5.	Саше " "	15.			
Лука " "	v	10.	6.	Ике " "	4.	у Божа	6.	11.
Ило Голубов		70	2.	Соане Пурова	30.			
			3.	Соре Ивова	60			2.
			4.	Ике " "	35.			
			5.	Анка " "	10.			
			6.	Анђе " "	8.	у Ива	6.	
Бело Вдов		40.						
Ђико Белов		12.	5.	Крсте Белов	30			8.
Соајко " "		3.	6.	Соане " "	4.			
Јурај Ивков		7	2	Соре " "	2.	у Бела	7.	
Тадеја Ивов		32.	3.	Соре Ивова	60			
Перо Ивов		16	4.	Јока	25.			
			5.	Соане	3.	у Соајка	5.	1.
Ивко Савитев		80.						
Богдан Ивов		22.						
Ило Богданов		2.	4.	Ђорђа Богданова	20	у Ивка	4.	
Марко Ивов		25.						
Јуро " "		2.						
Јоко Голов						у Марка	2.	
					Фамил: 11. Чева		60.	5.

Т. Бр.	Село Угњ. Мушких	Која година Рођен	Колико на година	Т. Бр.	Село Угњ. Женских	Која година Рођена	Колико на година	Фамилије	
2.	Зеко Јоков		35.						
3.	Филип " "		10.	6.	Стане Томова		70		
4	Кило " "		8.	7.	Јане Јокова		30.		
5.	Марко " "		½	8.	Маре " "		3.	у Зеко	8
1.	Илија Томов		28.	3.	Стане Илина		25.		
2.	Мило Илин		3.	4.	Анђе " "		1.	у Илија	4
1.	Лука Марков		33.	2.	Стане Лукина		30.		
1.	Марко Тодоров		70.	3.	Јоке " "		8.	у Лука	3
2.	Саво Марков		30.						
3.	Филип " "		27.	4.	Крете Маркова		64.	у Марка	4

Фамилија 4. чеља. 19

38+2 946 35 1002

4

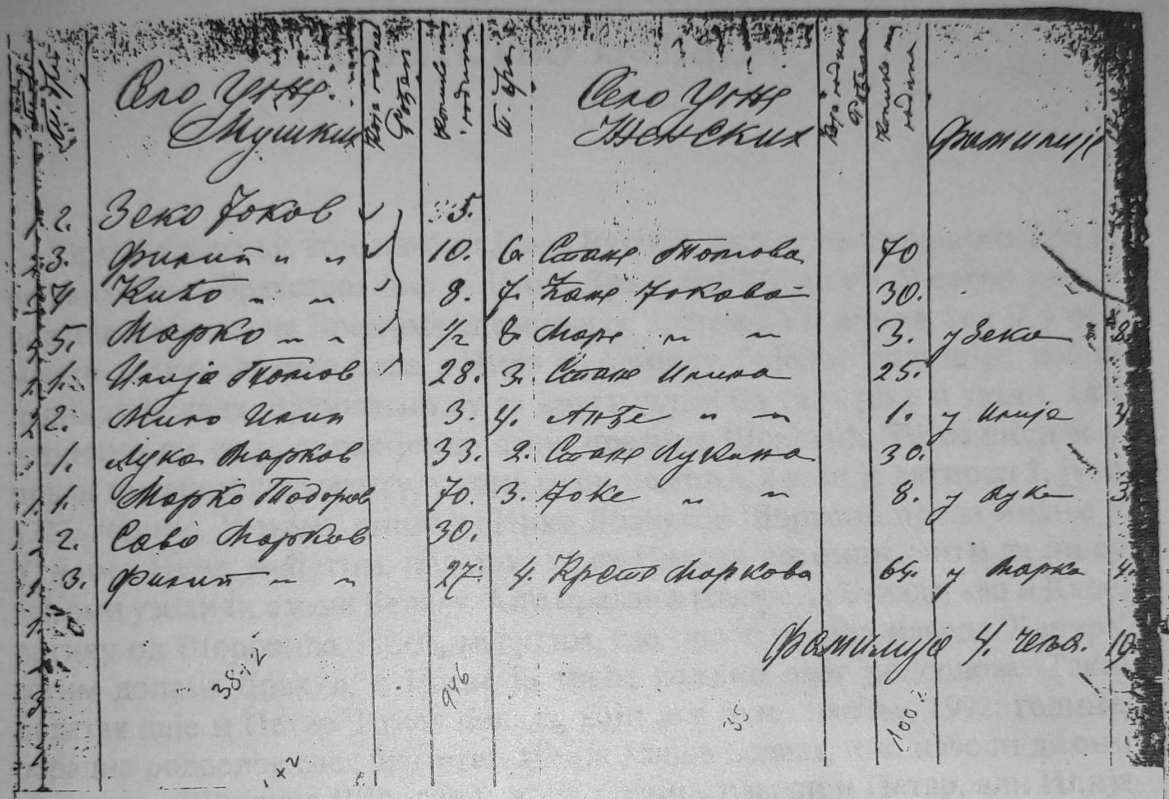

Први попис становништва у Црној Гори извршен је јуна 1879. године. Како је у Архиву Црне Горе, на Цетињу, сачуван оригинални списак, са пописом свих особа у Угњима, а Врела нијесу третирана посебно као село, дајемо копију списка у оригиналу.

Ова копија вјерна је оргиналу који се чува у Државном архиву Црне Горе Цетиње у фонду _____ збирка М. У. Д.

Статистички одјелак - 1879 год.

Датум 9. II. 1997 год.

Потпис овлаш. лица Ђорђан Ђурђановић

Социјалистичка Република Црна Гора АРХИВ ЦРНЕ ГОРЕ (м.п.) ЦЕТИЊЕ

Братство Белада

Према предању, које наводи Јован Вукмановић, први становник Врела од данашњих братстава био је Нико Дракулов Шоровић. Његово име и податак да живи на Врелима спомиње се крајем XVII вијека, кад је у ово мјесто дошао владика Сава, а Нико по одијелу, бијелој јапунџији, добио надимак Белада. Вјероватно су га други људи од тада тако и звали, али званично он није промијенио своје презиме Шоровић. То се види и у првом писаном документу, у коме се он помиње, а који је датиран 1. јуна 1727. године. У њему пише да Нико Дракулов Шоровић прода имање у Угњима. Нема, међутим, података ко су Никови потомци, нити да ли су већ они узели презиме Белада. Али предања говоре да Беладе, као и Капе, потичу од Шоровића. Неки, међутим, као првог претка наводе Ћепура, затим долази Дракул, а Новак је треће колено овог родослова. Такав податак даје и Петар Томов Белада, који је с пуно пажње, 1992. године, обрадио родослов свог братства. Илија Јошов Белада, пак, наводи да они постоје од Шћепура (Шћепана), кога, истина, наводи и Петар, али Илија иза Шћепана ставља Новака, а Дракула у његовом родослову уопште нема. Даље се ова два родослова слажу. Јован Ердељановић и Јован Вукмановић, међутим, наводе да Капе и Беладе потичу од Николице Шоровића. Временски је све то везано за почетак XVIII вијека, што се поклапа са бројем пасова, које Беладе имају од Ћепура до данас. Ипак, мора се имати у виду да родослов овог братства од Ника до Маркише није у потпуности сигуран. Јер, једни наводе Дракула, од којег су Мартин и Нико, али тај Мартин могао би бити и од Ћепура, или обратно, да је Дракул Ников син, јер се и тада, као данас, унуку често понављало дједово име. Овако мисле и неки други Беладе, који прво наводе Ника, па Дракула и онда Ћепура, док има и оних који узимају редослијед Нико – Ћепур – Дракул. Једно је, ипак, сигурно: сви они су од Шоровића, а тако се презивао и Нико. По мом мишљењу као тачан треба узети податак који се наводи у документу о продаји имања у Угњима, јер је он најстарији и нема сумње да је записан вједостојно. А тај документ гласи:

"У име Христа, амин. На 1727, јунија 1.

Да се зна како ја Милош Вучетин стимах и уцијених баштину на Угње. Најприје дионицу на Блатишта и дионицу на Подубал и дионицу успут па дионице и печицу на врх Ундаћа и под Ками-долац и трн под кућом и зграду и кућиште и гору и воду и сухо и сирово

што имаше Шоровићи, и то стима и уцијени по прилици и по души 50 грошах.

Стимадури по имену поп Јово Гиговић и Станоје Вуков и Јово Вукчев. Здруге стране и стимасмо и уцијенисмо баштину, што му бљеше с Милошем Зубером, ћегоће се нахоћаше по чисту конту његове куће и баштине и гору и воду, сухо и сирово 50 грошах, и у грош по 40 динаричах. А у арбанашку баштину руке не метасмо, нити је цијенисмо, докле нађу хочет. Ма остаде при Милошу Вукадинову, кад нађу хочет, да му је плати, како и осталу, а на Гроздијел и на Главочевиће осташе 10 грошах, потеже Нико Дракулов душом, да је од његове баштине и да их он да."

Овај документ је објављен јуна 1937. године у часопису "Гласник цетињског историјског друштва", стр. 35-36, под насловом "Продаја Угањских имања 1. јуна 1727. године". (Историјска грађа "Епоха митрополита Данила", 1696-1735, Архив Црне Горе на Цетињу).

За Ника Шоровића се не зна када се тачно населио на Врела. У сваком случају Беладе се 1792. године тако презивају, а то видимо из писма Петра I Гаитану Минотију, датираног 1. јула 1792. године, у коме црногорски владика помиње да је у Цариграду умро Станко Белада и да је оставио тестамент. Из тог писма се још види да је Станко имао кћер, брата и синовца, чија се имена не наводе. Беладе у свом родослову нигдје не помињу Станка, а он би морао бити један о њихових првих предака, што закључује и Јевто М. Миловић ("Петар I Петровић Његош – писма и друга документа – грађа 1780-1820, књ. 1, стр. 51-52, Титоград, 1987). Претпоставимо ли, наравно, да је он кад је умро био човјек у годинама.

Рекли смо да се не зна када су се Беладе населиле на Врелима. Једни мисле да је то било исте године када им је Петар I дао млин у закуп (1786), али ако воде поријекло од Шоровића оправдано се можемо питати гдје су они били послије продаје имања у Угњима, 1727. године. Логичније би било да се Нико Дракулов већ тада насело на нову земљу. Но, ако је овај податак споран, сигурно је да су Беладе, кад су отишли на Врела, кућу имали на мјесту које се зове Барине. Ту се данас налази кућа Јована Милова Капичића, у чијој близини је зидина и сувомеђа једне од првих кућа братства Белада.

Беладе су у почетку били малобројни. То знамо на основу пописа становништва Угања, 1879. године, када су постојале само четири породице овог братства, са укупно 20 чланова, и то породица Петра Голубова (6 чланова), Ника Ђурова (3), Ђура Голубова (5) и Ника Томова (6). Јован Ердељановић наводи податак да је на Врелима 1910/11. године било осам

кућа братсва Белада, а једна породица, Вида Никова, живјела је тада у Драговој Луци код Никшића, гдје се одселила 1885. године. Ни у априлу 1941. године братство Белада није толико бројно, док их је у јануару 1992. више од 30 породица, које живе на Врелима, Цетињу, Драговој Луци, у Београду, Подгорици, Карловцу и Ловћенцу. Само у Ловћенцу има 10 домаћинстава.

Како смо видјели, кад је ријеч о претку Белада, ствар је замршена, јер Ердељановић пише једно, Вукмановић друго, а код Белада постоји трећа верзија, па је тешко утврдити шта је тачно. Ердељановић на страни 292 његове књиге "Стара Црна Гора" набраја пасове Маркиша – Ћепура – Нико (Николица Шоровић) и тврди да су од овог посљедњег Капе. Затим пише: "А Беладе су се опет прозвале тако по неком претку (можда Ћепури) који је донио из свијета некакав бијели гуњић, што се зове белада." Тако по Ердељановићу испада да су Беладе од Ћепура, а не од Ника-Николице Шоровића. Пошто се, пак, и Ћепур презивао Шоровић, онда се његов први наследник, а то је био Маркиша, може сматрати првим Беладом.

По Вукмановићу је, међутим, обрнуто. На страни 371 његове већ поменуте књиге пише: "Нико Дракулов се одијели од браће и настани се на Врелима. Много доцније ту су нешто радили Угљани, међу које дође и владика Сава Очинић. Међу браћу дође и стари Нико Дракулов, обучен у бијелу приморску 'јапунџију', а владика Сава се нашали с њим и рече му" 'А што си то дошао Белада?' И тако постане Белада."

Ровински је мишљења да је презиме Белада од имена Бјеладин, што Ердељановић негира, иако се поставка Ровинског може прихватити као много вјероватнија од онога што наводи Ердељановић. Постоји и предање да је презиме Белада дато по некоме ко је радио као млинар у манастирском млину на Врелима, па како је из њега излазио сав брашњав, то јест бијел, људи су почели да га зову бијели и на крају га прозвали Белада. Ово изгледа доста вјероватно, с обзиром да је Петар I тај млин дао на коришћење баш Беладама, 1786. године, а да је он и сада њихово власништво. Од тада до данас је прошло 217 година, а братство Белада набраја 9 пасова, што би у просјеку могло одговарати овом времену. Поред тога, не треба искључити ни могућност да је неко од њихових предака и раније држао тај млин, јер се не зна тачно до када су га имали њихови претходници, браћа Миховићи. Ако се зна да су се Нико и Дракул презивали Шоровићи, како наводи Ердељановић, те да се они не могу убрајати у Беладе, испада да је презиме Белада старо тачно колико и власништво над млином у Врелима, односно да оно датира из XVIII вијека.

Из овог проистиче да Беладе почињу са Николом Дракуловим, а то је временски могло бити у XVII вијеку. А по званичним документима вла-

дика Сава Очинић је умро 1695. године, а Никола Дракулов продао имање Шоровића у Угњима 1727. године, и то као Нико Дракулов Шоровић, а не као Николица. Сада се поставља питање , ако је тачно да је Нико дошао међу браћу као стар човјек крајем XVII вијека, а земљу продао 1727. године, значи у првој половини XVIII, По Вукмановићу са бијелом јапунцом се појавио Нико Дракулов Шоровић, а по Ердељановићу је у бијелом гуњићу дошао Ћепура. Све ово је контрадикторно и тешко може да се протумачи, утолико више што ниједан од ове двојице не наводи изворе својих података, нити каже да ли је ријеч само о казивању. Остаје дакле поменути уговор о продаји земље, који, ипак, уноси највише свијетла у поријекло Белада.

Ако прихватимо да су Шоровићи од Шора, који се налази у попису Угњана 1523. године, а мислим да је то највјероватније, онда је Никс-Николица први предак Шоровића, али не знамо тачно када се он појављује. Даље налазимо да је Никс имао синове Мартина и Дракула, а да је Дракул имао три сина, од којих је један био Нико, који се званично помиње око 1690-95. године. Значи од Шора (1523) до Ника Шоровића имамо дистанцу од 167 година, а по пасовима за то вријеме појављују се четири потомка: Шоро, Никола, Дракул и Нико. Могуће је, ипак, да је био још неко, који није оставио никакав траг. Они који наводе Ћепура-Ћепца као првог родоначелника Белада наводе нас на помисао да би то могао бити Ников син. Он би повезао лозу у низ: Шоро – Николица – Дракула – Нико – Ћепур (Шћепан) – Новак – Маркиша – Голуб – Петро – Мило – Саво – Милутин – Драган.

Кад се гледају разни родослови Белада појављују се неке разлике у пасовима.

Јован Ердељановић 1910/11 наводи: Саво – Мило – Петро – Голуб – Маркиша – Ћепура – Нико (Николица Шоровић). Он, дакле, иде од Ћепура до Никса-Николице, а зна се да није тако, већ обрнуто: Ћепура – Нико – Дракул или Мартин, па Никс – Николица Шоровић, јер је Николица имао два сина, Мартина и Ника, од кога су Беладе.

Петар Томов Белада набраја овако: Саво – Мило – Петро – Голуб – Маркиша – Новак – Дракул – Ћепура. Он не наводи нити Ника, нити Никса-Николицу, иако је Нико Дракулов тај који је назван Белада (око 1690-1695).

Илија Јованов-Јошов Белада има следећи родослов: Саво – Мило – Петро – Голуб – Маркиша – Новак – Шћепан (Ћепура). Код њега нема Дракула.

Из свега овога можемо да закључимо да је родослов Белада сигурно поуздан од Маркише, када се они дијеле на два огранка, по Голубу и Тому,

а прије њега можемо само да говоримо о њиховим прецима. Ово нам потврђује и писмени документ из 1786. године, када Петар I даје Беладама млин на Врелима у закуп. Од тада па све до 1910/11, дакле током 134 године, набраја се пет пасова, а тај период заиста и одговара за толико. Све прије тога можемо сматрати предањем, у које се може, али не мора вјеровати. Спорна је, дакле, само 91 година, од како се први пут помињу Беладе, истина не као презиме, већ као надимак по дијелу одјеће. То је раздобље од најмање три паса, а која су то три данас је тешко утврдити, јер не знамо поуздано како се звао син (или синови) Ника Дракулова, који се 1727. године још презива Шоровић, а не Белада. Због тога морамо да нагађамо да ли су Никови потомци Дракул, Шћепан, Новак и Мартин и којим редом они иду.

По оном што је до сада познато и овдје написано, преци старих Белада и Капа живјели су отприлике у XVI вијеку, а преци садашњих братстава у XVIII. А да су Беладе и Капе-Капичићи у Угњима и на Врелима, као и Капе у Црмници, у Лимљанима, садашња презимена добили приближно истовремено види се по броју пасова у сва три братства, између девет и десет, за које се са сигурношћу може рећи да носе садашња презимена. Тај број пасова сва три братства обухвата временски период од 250 до 260 година. Истина, приликом одређивања временског периодда једног паса узето је трајање 20 до 30 година, али то није увијек поуздано, па зато није чудо што у истом братству један огранак има осам, други девет, а трећи само шест предака. Ево пар примјера. Петро Голубов рођен је 1805. године, а првог сина Ивана добио је тек у 49. години живота. Ђуро Голубов је кад му се родио први син Видо имао 33, а Саво Милов је добио наследника Милутина као четрдесетогодишњак. Слично је и код других братстава.

* * *

Из Повеље Ивана Црнојевића се види да на Врелима у XV вијеку постоји млин владарске породице, који она даје цетињском манастиру. Касније, у XVI вијеку, тачније 27. марта 1569. године, према једном документу, млин се даје у закуп браћи Миховић, којих је било четворица. Из докумената се не види да ли су они у то вријеме били становници Врела или Угања, нити одакле су дошли. У "Црногорским исправама XVI-XIX вијека" ("Записи – Гласник цетињског историјског друштва", год. X, књ. XVII, јануар 1937, стр. 26) сазнајемо да у том уговору пише:

> "Да се зна што давали отприје за млин вреоски 4 брата Миховића, 36 кварат жита, 5 кварат пшеници, ржи 8 кварат, мијешана жита 23 кварта, и жлијеб нов, и коло ново, и 3 грош, и вједро вина, то са више жита.

И томе јемац све Цетиње и Очинићи.
И тому рок Благовјештење.
Писа се сије на лето 7077, марта 27. дн.“

Из овог текста се да закључити да су браћа Миховићи држали у закуп млин у Врелима и прије поменутог датума, односно прије 1569. године. Даље, из “Записа – Гласника Цетињског историјског друштва“ (година XII, књига XXI, Цетиње 1939, стр, 113) види се да 1774. године браћа Миховић више нијесу држали овај млин.

Владика Саво о црквеном млину на Врелима, 20. септембра 1774. године пише:

“Ми Владика Саво са братом
Давамо Наш Млинн Црквени у Врела Јову Иванову и његовој браћи да га држе, а да дају доходак цркви што иде; другоме га не дијелимо ни дајемо Угњанину ни другоме, како бисмо ставили нашега чојка манастирскога. А ви Угњани стојте с миром од црквеног млина, но гледајте своје после, а ја не дијелим Угњанима млин црквени.
Сектевра 20 1774. Владика Саво рукоју
на Стањевиће

Из овог документа се види да је Јован Иванов држао у закуп млин на Врелима 1774. године, а зна се да је Јован Иванов један од пет синова од којих су Капе. Он није имао потомства, како то пише Јован Вукмановић. Значи послије браће Миховића млин су држали Шоровићи све до 1786. године, када га је Петар I дао у закуп Беладама, један њима, а други Капама. То нам потврђује да у XVIII вијеку имамо два, а не један млин.

Нема поузданих података одакле су и када на на Врела дошли браћа Миховићи. Зна се једино да у Горњем Грбаљу они и данас живе.

Један од тих грбаљских Миховића, Илија, носилац је партизанске Споменице 1941. године, а умро је 1992. у Ластви Грбаљској. Рајко Миховић у Будви директор је Морског добра Црне Горе.

Писмо Петра I Гаитану Минотију, писано из Стањевића, 1. јула 1792. године, у коме црногорски владика моли млетачкога посланика у Цариграду (баила), да се оставштина покојнога Станка Беладе, која се с његовим тестаментом налази у канцеларији Посланства, раздијели по закону:

“Прес(вие)тли и преузвишени г-дине, г-дине,
“Не примите за досаду но с обичном добротом молим ваше преузвишено г-дство да моју понизну мобу и прошење нижеслједујуће

погледате. Има близу двадесет годиштах от када је поша један Црногорац, именом Станко Белада, у Цариград и тамо се недавно преставио, а његово течење и тастамент оставио у канзалерију при двору преузви)шенога г-дина баила млетачкога. Находи се један Цетињанин који хоће да узме његову кћер за жену и да његово течење редита, а то по законима и обичају от Церне Горе бити не може, будући речени Белада има брата и синовце, и ови сиромах његов брат хранио је његову ћецу и жену и тако браћа у нашу земљу докле заједно стоје уживају своје имуће заједно, а када се раздијеле и корист и штету дијеле на главе једнако. Учиниће ваше преузвишено госпоство превелику задужбину ако на овога сиромаха милостивијем оком погледате, јер не само што је убоги сиромах него и тешко от неколико годинах болестан. Ваше једно само писмо може учинити да течење његова брата буде по тастаменту раздијељено и да га други с пријеваром не ограби, што ви от свега сердца с молбом препоручујем и остајем на ваше заповиједи."

Јулија 1. по старом броју, 1792,
на Стањевиће

понизни и держани слуга
Петр Петрович.

Прес(вие)тлому и преузвишеному г-дину, г-дину Гаитану Миноти, прор. страо. от Боке и Арбаније у Котор.

(Задар, Државни архив, Colto di documenti...,CCII.)

Остаци млина Белада, подигнутог у XV вијеку

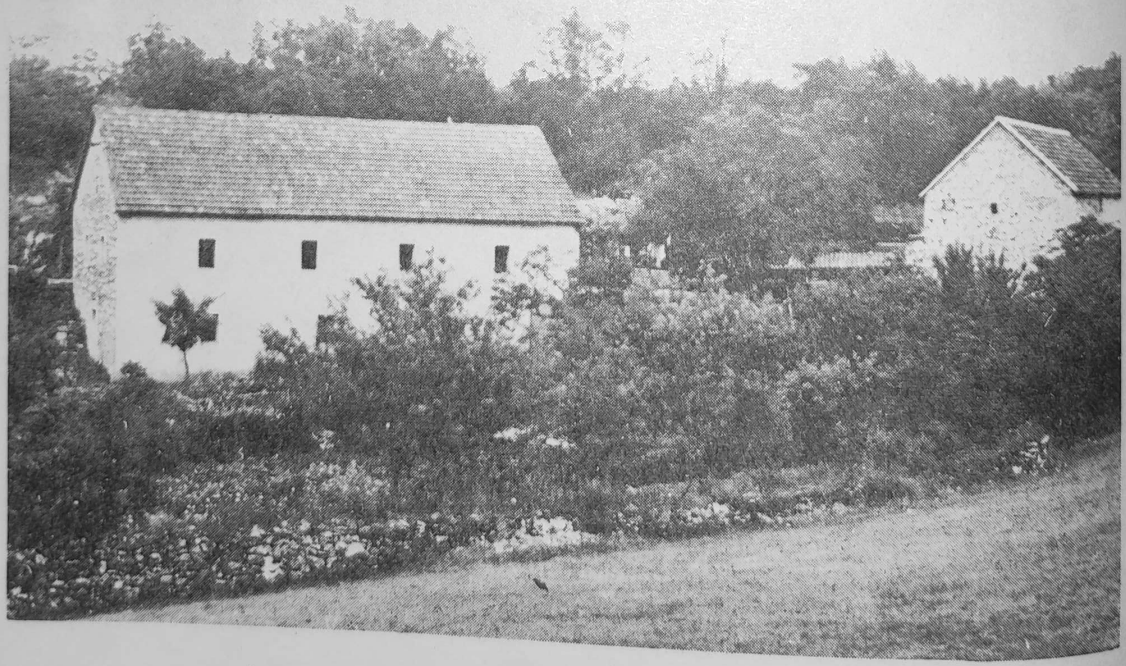

Списак носилаца домаћинства братства Белада по мјесту становања 1879, 1910/11, 6. IV 1941. и 1. I 1992. године

1879. ГОДИНЕ

Врела

Ђуро Голубов
Нико Ђуров
Нико Томов
Петро Голубов

1910/11. ГОДИНЕ

Врела

Илија Ников
Марко Перов
Мило Ников
Митар Милов
Јоко Петров
Иво Петров
Перо Ников
Нико Ђуров
Саво Милов

Никшић – Драгова Лука

Видо Ђуров

1941. ГОДИНЕ

Врела

Васо Милов
Васо Мила Илијина
Марко Перов
Машан Илијин
Мило Ников
Митар Милов
Рако Јоков
Ристо Јоков
Саво Милов
Саво Илијин
Томо Ников

Подгорица

Блажо Милов

Никшић – Драгова Лука

Видо Ђуров
Шпиро Видов

Београд

Мило-Миња Раков

Француска

Мило Илијин

1992. ГОДИНЕ

Врела

Божо Милов
Икача Милова
Петар Томов

Цетиње

Васо Милов
Гојко Ђуров
Душан Митров
Надо Петров
Никола Душанов
Рајко Божов
Миливоје Божов
Марко Савов

Никшић – Драгова Лука

Драгутин Јованов-Јошов

Никшић – Ћетењци

Божидар Димитријев
Данило Шпиров
Димитрије Шпиров
Петруша Шпирова

Београд

Борислав Милов
Даница Јованова-Јошова
Илија Јованов-Јошов
Обрад Милов
Павле Васов

Бар

Милорад Васов

Подгорица

Вељко Блажов
Милутин Савов

Прчањ – Котор

Велика Ракова

Бијела – Бока Которска

Марко Ристов

Херцег Нови

Бранко Машанов

Ловћенац

Блажо Ристов
Блажо Машанов
Бајо Савов
Божо Митров
Димитрије Марков
Ђуро Ристов
Икача Машанова
Милорад Блажов
Никола Савов
Слободан Блажов
Босиљка Савова

Сарајево

Мило-Миња Раков

Опово – Војводина

Арсеније Савов

Загреб

Саво Машанов

Карловац

Драгутин Божов

Од како је састављен овај списак па до изласка књиге од Белада са Врела умрли су сљедећи домаћини: Блажо Ристов, Васо Милов, Велика Ракова, Миња-Мило Раков, Душан Митров и Икача Машанова.

РОДОСЛОВ БЕЛАДА
(ОГРАНАК ОД ГОЛУБА)

ПОДАТКЕ ДАЛИ
ПЕТАР ТОМОВ БЕЛАДА
ИЛИЈА ЈОШОВ БЕЛАДА

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО
Инг. МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

ШОРО
НИКС-НИКОЛИЦА ШОРОВИЋ
ДРАКУЛЕ ШОРОВИЋ
НИКО-ШОРОВИЋ "БЕЛАДА"
БЕЛУРА БЕЛАДА
ДРАКУЛЕ
НОВАК
МАРКИША
ТОМО
ГОЛУБ
ОГРАНАК ОД ТОМА
ПЕТРО
ЈОКО
ВАСО
ЂУРО
ИВО
МИЛО
ЈОКО
ВИДО
НИКО
ЂУРО
ЈОКО
ВАСО
ТОМО
ПЕТАР
МИЛО
ЈОВАН
ШИЉО
ПЕРО
САВО
МИТАР
ЂУРА
ЂУРО
РАКО
ЈОКО
ПИСТО
МИТАР
ЂУРО
ЂОРЂЕ
ЂУРА
ЂУРО
ЂОРО
ЂОЖО
ЂУРА
ЂУРО
ЂОРО
ЂОЖО
ЂУРА
ЂУРО
ЂОРО
ЂОЖО

РОДОСЛОВ БЕЛАДА
(ОГРАНАК ОД ТОМА)

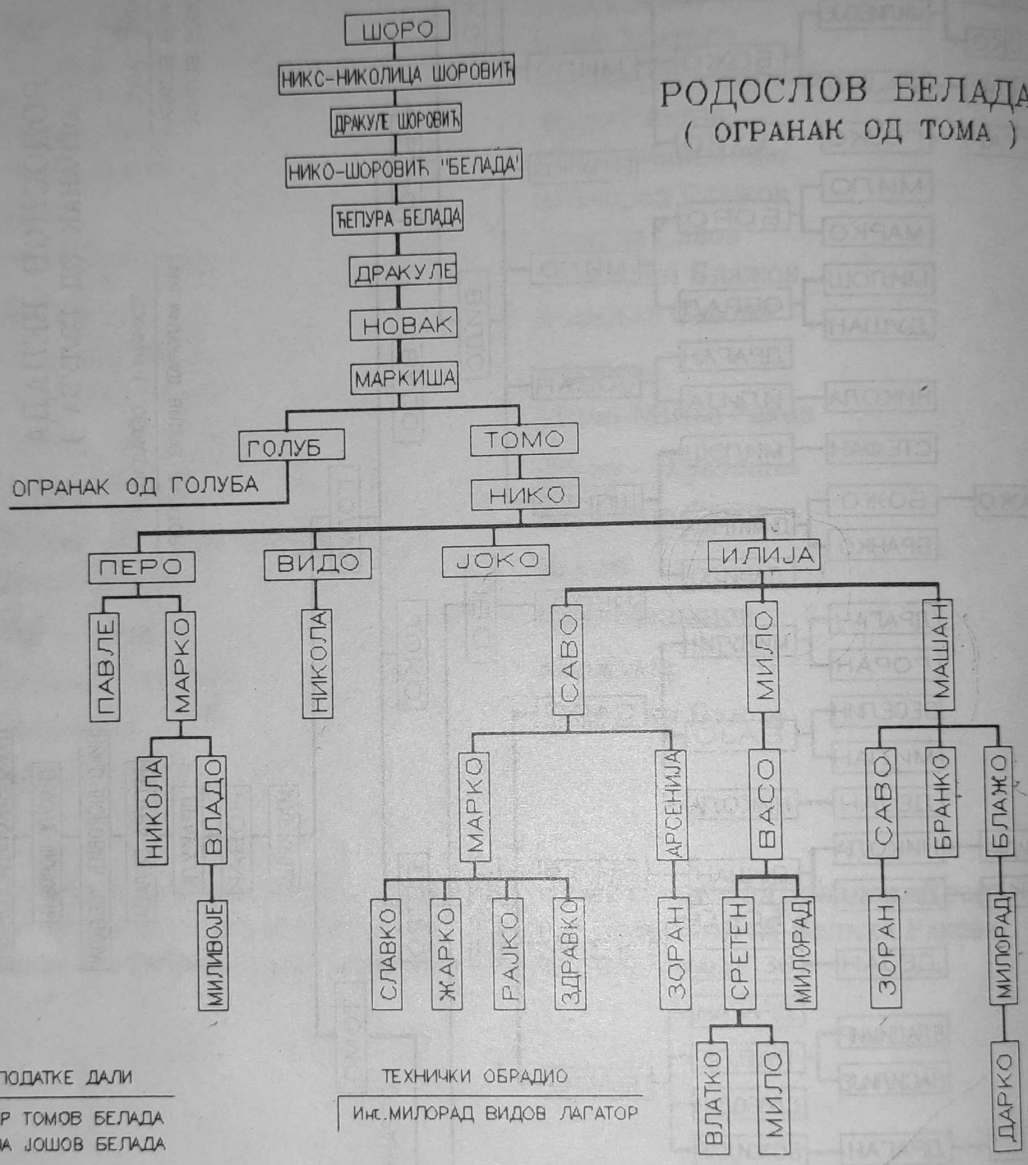

ПОДАТКЕ ДАЛИ

ПЕТАР ТОМОВ БЕЛАДА
ИЛИЈА ЈОШОВ БЕЛАДА

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО

Инг. МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

Братство Зубер

Што се тиче братства Зубер, зна се да су Новак и Јовета, највјероватније, синови Станојеви, дошли у Угње из села званог Зупци, у Херцеговини, које постоји и данас, а налази се у општини Требиње. Не зна се да ли су су дошли сами или је још неко стигао са сњима, али је познато да је Новак имао два сина, Шћепана и Станка, а Јовета само једног, Савића. Непознато је такође да ли су се они родили у Херцеговини, или тек пошто су им очеви дошли у Угње, мада је вјероватније да су Станко и Јовета у Црну Гору дошли неожењени. Прихватили су св. Димитрија за крсну славу, као и остали Угњани.

Не зна се ни када су Станко и Јовета дошли у Угње, али се по броју пасова њихових потомака може закључити да је то било почетком XVIII вијека, јер Зубера до сада има највише десет пасова, рачунајући и двојицу родоначелника.

Константин Јиречек сматра да презиме Зубер потиче из Босне, из околине Градачца. У Славонији има много породица Зубер, а ово презиме срећемо још на Банији, у околини Тузле, Пакраца и Новске. Зубера има још у Загребу и Вараждину, али су католици, док су сви остали са презименом Зубер православне вјероисповијести. Према данашњим сазнањима ови Зубери нијесу у сродству са угњанским.

О доласку Зубера у Угње не сазнајемо само из предања, на које су се углавном ослањали Ердељановић и Вукмановић, већ о томе говоре и неки документи, мада су они заиста малобројни. Први датира из 1727. године, а у њему се наводи име Милоша Зубера, чија њива се граничи са њивом Шоровића. Али, до данас се о том Милошу ништа више није сазнало, па он и није унесен у родослов. Овај документ, међутим, уноси мало сумње у вјеродостојност постојећег родослова Зубера, јер се не зна да ли је Милош имао потомства. Документ наводимо у прилогу.

У истом документу наводи се и име Милоша Вучетина, али се не помиње његово презиме. Документ говори о процјени имовине Милоша Вучетина у Угњима. Тај исти Милош Вучетин пише тестамент 30. јануара 1739. године и свој посјед оставља владици Саву, што говори да он није имао потомства. Из тестамента се види да је и његова жена у роду била једини насљедник, па је очевину донијела у мираз. У прилогу дајемо и овај документ.

Из ова два документа може да се закључи да су Милош Зубер и Милош Вучетин иста особа. Ако би то било тачно онда Милош Зубер није имао потомство, па је можда зато испуштен из родослова братства. Исто тако, ако су Милош Вучетин и Милош Зубер иста особа, онда то значи да он није Новаков и Јоветин брат, јер налазимо и податак да се њихов отац звао Станоје, који је највјероватније остао у Херцеговини.

Из једног другог документа, тестамента Стијепа Зубера, из 1835. године, може приближно да се одреди вријеме кад су се Новак и Јовета доселили у Угње. Стијепо је праунук Новаков, а зна се да је Новак имао синове Шћепана и Станка, који су највјероватније родјени у Угњима, пошто се Новак оженио одивом Татара, из Цеклина. Шћепан је имао сина Пера, а овај синове Андрију, Никца, Марка, Новака, Станишу и Стијепа, тако да испада да је Стијепо трећи пас од Новака, а од почетка XVIII вијека до његовог тестамента прошло је 138 година. С обзиром да је Стијепо био у годинама, овај временски распон изгледа логичан и вјероватан. Ово такође негира мишљење да су се Зубери у Угње доселили раније. Тестамент Стијепа Зубера наводимо у цјелини.

Да се почетак XVIII вијека може узети као вријеме досељавања Зубера у Угње говори и писмо Јова Савова, из Цариграда, писано 1852. године. Саво је био Јоветин праунук (Саво-Савић – Јово -Јовиша – Савић – Јовета; четири паса за 150 година). Ово писмо такође нам говори колико су предања непоуздана. Јер у њима су имена често другачија од крштених. Саво Јовов се, на примјер, по предању зове Савић, а његов отац Јово-Јовета, како пише и у родослову. Ово, међутим, нема никаквог утицаја на историју братства. (Документ у прилогу)

Посједујемо и писмо Ника Павићева Зубера, од 3. XI 1924. године, у коме се говори о поријеклу братства Зубер. У њему се, такође, каже да су се у Угње први доселили Новак и Јовета, синови Станојеви. Читајући ово писмо уочавамо неколико нејасноћа. Нико поставља питање да ли су Новак и Јовета презиме донијели из Херцеговине, или су га добили по доласку у Угње, по свом родном мјесту Зупци. Нико се, такође, пита јесу ли Новак и Јовета браћа или не, иако их обојицу наводи као Станојеве синове. Даље, ово писмо нам пружа драгоцјене податке о судбини појединих Зубера, затим о њиховој подјели на два огранка, Павићевиће по Павићу и Савићевиће по Савихцу. (Докуменент у прилогу)

О погибији Шћепана и Станка Новакова, као и осталих Зубера у стара времена, предање нам је оставио Нико Павићев. Њега данас чува унук му Михајло-Мујо Лукин Зубер:

"У једном сукобу Угњана, односно братства Зубер, са Цеклињанима из братства Јанковића, који се одиграо изнад Врела, на путу за Падеж, од Зубера су погинула два брата, Шћепан и Станко, Новакови синови. Зубери

су од раније били дужни двије главе Цеклињанима, братству Јанковић, а у овом сукобу задужили су се за још једну, пошто су тада убили и трећег Јанковића.“ Како наводи Нико Павићев, Зубери су Цеклињанима, братству Јанковић, морали да исплате новчани дуг за трећу главу. Помирењу око овог спора испред братства Зубер присуствовао је преговарач Томо Савићев, а испред Цеклињана, односно братства Јанковић, преговарач је био поп Јанковић.

У сукобу Конација, па самим тим и Угњана, са Бајицама, на Бјелошима, погинуо је Андрија Перов Зубер, а било је још мртвих и рањених. Нико Павићев Зубер у својој забиљешци пише о овом догађају. У истој забиљешци он наводи да је у Русији, код Севастопоља, погинуо Новак Никчев Зубер, али не прецизира када се то десило.

У спору братства Зубер са племеницима из Доњег краја, Доњокрајцима, око појила за стоку и угањских убала на планини, испред Сиљевика, покољ је спријечио Боро Лукин Капа.

Према подацима Јована Ердељановића, Зубери су 1910/11. имали 13 домаћинстава у Угњима и два на Врелима. Он не износи податак да је у то вријеме једна породица живјела и у Улцињу, једна на Цетињу и једна у Америци. Колико је било породица и гдје су оне живјеле 6. априла 1941. и 1. јануара 1992. године види се из приложеног списка.

Први попис Зубера учињен је 1879. године, када је било 9 породица, са 46 чланова, и то: Нико Павићев – 2 члана, Мило Савићев – 4, Марко Милов – 4, Новак Никчев – 6, Мило Павићев – 7, Петро Савићев – 6, Стефан Милов – 5, Јоко Томов – 8 и Илија Томов – 4 члана.

Зубери су почели да се расељавају 1887. године, када се Андрија Новаков Зубер, са два сина, Николом и Раком-Лалом, одселио у Улцињ. Андрија је тамо добио нешто имања од краља Николе. Павић Новаков је имао два сина, Мила и Ника. Мило се одселио на Врела, а Нико је остао у Угњима.

Са доста сигурности може се рећи да се зна ко се од Зубера одселио из Угања, када и куда. Знају се потомци свих исељеника. То може да се каже и за остакла братства, сем за Мировиће. Неки, наиме, мисле да су данашњи Мировићи у више мјеста поријеклом из Угања, али за то нема ваљаних доказа.

Други о братству Зубер

Јован Вукмановић:

“Зубери – они су старином из Херцеговине, из Зубца, а доселили су се посљедњи у Угње. Један Зубер ожени се дјевојком од Бошковића, који су

били без мушког насљедства, а наслиједили су велико имање. И овај умре без наслиједства, те настане спор између других Зубера и Капичића. Остали Зубери, као посљедњи досељеници, имали су мање посједе него остала угањска братства." ("Поријекло неких катунских братстава према народним предањима", Гласник Етнографског музеја Цетиња, IV књига, Цетиње 1964, стр. 370-371)

Јован Ердељановић:

"Зубери или Зубер (тако у једн. на Угњима 13 кућа и на Врелима 2) су такође врло давнашње братство на Угњима, о чијем се поријеклу ништа не зна. Најстарији предак, којег памте, звао се Јовета и до њега набрајају нпр. овако пасове: Лука – Митар – Лука – Петар – Савић – Јовиша – Савић – Јовета.

"Презименом Зубер зову се од старине и не знају да га објасне. Познато је да Јиречек наводи имена: Зубер (планина код манастира Поганова), Зуберово брдо (код Градачца у Босни) и Зуберова ријека (притока Равнице), до назива за животињу зебру. Таквих топографским имена биће по нашим крајевима још приличан број. Знамо нпр. Зуберов дол, у селу Алдинцима, у Заглавку. У Славонији има и разгранат род са презименом Зубер (у новоградишком протопрезвитерату, у парохијама Доњем Рајићу, Ратковцу и Суботској), који слави Ђурђев дан, те се не може непосредно доводити од ових угањских. На основу свих изведених података можемо вјеровати да је презиме Зубер српског поријекла, па и да је какав стари надимак, који стоји у вези са ријечју за зубра. Зубери знају само за једнога свога одсељеника у Улцињ, гдје се веле зове Новаковић, по дједу." ("Стара Црна Гора", Цетиње, 1978, стр. 294-295).

Неки детаљи о појединцима из братства Зубер

Никола Андријин и брат му Рако-Лале Зубер основали су прву црногорску прекоокеанску пловидбу у Боки Которској, са три брода, од којих је највећи и најљепши био "Ловћен". Купили су и прву електричну централу у Црној Гори и дали је граду Цетињу на коришћење, а приходе намијенили цетињској сиротињи. Ова помоћ дијелила се сваке године о крсној слави Угњана, св. Димитрију. Поклонили су Цетињу најљепше палате, односно резиденције ондашњих амбасада Краљевине Црне Горе, као што су италијанско, енглеско, руско и француско посланство. Цетињу су дали први хотел, "Гранд", који је нажалост срушен у катастрофалном земљотресу 1979. године. Основали су и прву црногорску банку у Цетињу, а први су започели рударске радове у Црмници и Буљаррицама.

У знак захвалности браћи Николи и Раку Зуберу, Цетињани су једну улицу назвали њиховим именом. На жалост, 1945. године та им је улица "одузета".

Николин син Новак је доктор атомских наука у Сједињеним Америчким Државама, члан Америчке академије наука, свјетска елита. Добио је америчка, њемачка и јапанска признања као познати и признати експерт за безбједност нуклеарних реактора.

Лале Андријин Зубер завршио је Поморску академију у Котору и као поморац још 1907. године отишао у Хондурас, који се налази у Средњој Америци. Ту је почео да се бави трговином, оженио се кћери хондурашког милионера, па како је она била јединица, наслиједио је богаство свог таста. Његова жена је умногоме подигла основни капитал браће Зубер, Лала и Николе. Они су све вријеме заједнички водили цјелокупно пословање, поморство, привреду, банкарство, трговину и саобраћај. У оно доба браћа Зубер били су најбогатији Црногорци.

Лале је више водио послове, док се Никола бавио политиком, али је 1939. године Лале изабран за посланика Скупштине Краљевине Југославије. Године 1940. бродом "Ловћен" отишао је у Америку, гдје је 1947. умро.

Приликом женидбе краља Александра I Карађорђевића Маријом, кћери румунског краља, 1921. године, испред Цетиња и Угања у сватове је ишао Богдан Милов Зубер, врло угледан домаћин и виђен човјек.

Прилози

(Неки од ових докумената већ су наведени, али сам сматрао да је потребно да их још једном поновим, како би читалац лакше пратио оно што пише о појединим братствима.)

1) Стимадури, поп Јово Гиговић, Станоје Вуков и Јово Вукчев, процјењују имовину Милошда Вучетина, 1. јуна 1727. године:

У име Христа, амин. На 1727, јунија 1.

Да се зна, како ја Милош Вучетин стимах и уцијених баштину на Угње, напријед дионицу на Блатишта, и дионицу на Подубал, и дионицу ус пут на Дионице, и печицу на врх Ундаћа, и под Камидолац, на Имору долац и трн под кућом, и зграду и гувно више куће и два коматића на Засаку, и кућиште, и гору и воду, и сухо и сирово, што имаше Шоровићима. И то стима и уцијени по прилици и по души 50 грошах.

Стимадури по имену поп Јово Гиговић, и Станоје Вуков, и Јово Вукчев,з друге стране.

И стимасмо и уцијенисмо баштину што му бљеше с Милошем Зубером, ће гоће се нахоћаше по чисту конту његове куће и баштине, и гору и воду, сухо и сирово, 50 грошах, и у грош по 40 динарићах.

А у Арбанашку баштину руке не метасмо, нити је цијенисмо, докле нађу хочет. Ма остаде при Милошу Мухадинову, кад нађу хочет да му је плати како и осталу. А на Гроздијел и на Главочевиће осташе 10 грош. Потеже Нико Дракулов душом да је од његове баштине и да их да он.

(Оригинал у ДМЦ-АО, 1727, 40)

2) Тестамент Милоша Вучетина, писан 1739. године

Ва име Христа, амин. На 1739, генара 30.

Да се зна, како ја Милош Вучетин находим се у телу немоћан, а у памети здрав и препоручујем душу моју Господу Богу и пречистој јего матери и васем светим. И остављам за душу моју и мојијех мртвијех господину владики Сави моју старину, кућу и баштину на Угње. А очинство Андријино, ње дио на врх Лазах, Милош да се у то не пача, ни Андријана у Јовов дио да се не пача. И остављам куће и баштине и све што се моје назива овијем старицама, мојој домаћици Стани и мојијем невјестама, Андријани и Анђуши, да га уживају и да се њим мантењају до њих самрти, докле тече једна. И да се нема у ово моје тицат нитко докле је жива једна, а пошто се преставе ове бабе, да дијеле зетови ово што би остало како браћа. А овому ћетету Ђуканову, ако ме послужи посад за које бријеме, да му буде једна стиманица савише од друзијех, како узмирита. И дужан ми је Прентовић 50 и 2 гроша и 12 кумствах и 4 побратимства, а глава братина ми остаде на Лучића и његову дружину, од тога нијесам има него 4 цекина кумах, друго ништа. И остаде дужан Станоје Вуков с братом и синовцем Ивом и Вујошем Милошу Вучетину 30 грошах врх баштине под Рељином, с ову банду Долацах.

Свему свједоци Раде Јовов, Нико Краповић, Иво Тановић. Ја поп Јово Гиговић писах.

На полећини: Тестамент Милоша Вучетина

(Оригинал у ДМЦ-АО, 1739, 14)

3) Тестамент Стијепа Зубера, из Угања, писан 1838

Ва имје Исуса Христа, амин. 1838.

И да се зна како се находим ја Стијепо Зубер на Бјелоше у Маркише Иванова и ево сам се разболио и чиним тастамент. И јесам у животу слабу, а у памет чисту. И препоручујем моју душу Богу и Богородици, да ми буду калаузи на том свијету.

Прво, остављам Маркиши Иванову зграду под кућом, за два цекина.

Моји синовци што сам дужан био дуг подмирише, а мојојм баштином се намирише, узеше Врела и Латице и комат на Понора, и Блатишта, узеше колико сами кћеше, докле се намирише. А остало остављам тебе господару све, зграду украј гумна, и лозе, и бостан под кућом, и четвртину от Богулине њиве, и оградјена долина за Скалом, по дочића, и Бобовишта на Запонаре, коматић под Голубињи бријег, четвртина долац на Сиљевик, у њем четртина, у Грабови до четвртина, у Вајкове долина четвртина.

И остављам попу, који ме укопа, па и начин црkомни учини, долац за Скалом под Крш.

И тому сједоци Мартин Маркишин, Саво Лазов, Саво Вуков, Драго Жутков. И ја поп Вуко, сједок.

Како дођох из свијета мојијема синовцима да ме предриже, а они ме изагнаше да лившем насред пута. И прифатише ме синови Маркише Иванова за њих душу.

И књигу господару што си ми је да, ето је у попа Капе, да је не скрије.

(На полеђини) Књига Стијепа Зубера с Угњах

(Препис у Богишићевој библиотеци, к. XVI 15, 209-210)

4) Саво Јовов Зубер враћа дуг из Цариграда, 10. јула 1752.

Преосвештењејшему Високосијатељному Митрополиту
Скендеринскому и Приморскому Черније Гори Повелитељу,
Христову другу, Архијереју, Владици л. м. в. г. д. п. е.

А по сих високопреосвештени, високосијатељни господине,смјерно се поклањам грешни са лицем до низу земље и зело Преосвештењејшеје и госпоцке ваше руце лобизајемо, јакоже намјестнику Христову на земљу посажденому.

А по сих да веси, прештедри, како ви ево шиљем 2 цекина у злато по Лазу Звеклевићу из Долах а за оне друге 2, што ти остајем дужан, препоручујем се Богу и вашему преосвештењејшему госпоству, да се на мене не разјазбите, а и њих ћемо ви послати, ако Бог да, колико прије узможемо, него саде некако не могах. И препоручујем се,

преосвештени господине, истиному Богу и вашему госпоству сиромах жив и мртав, да ми погледнете милосрдним оком вашега госпоства на моју сиромашку кућу и чељад, да ми их не прште злотвори, јер их имамо доста, као и ваше госпоство знаде, а будући нијесмо радили такве злотворе тећи, него пријатеље. И не друго, него ви подржа преблаги Христос многа љета у здрављу, амин.

Вашега Пресвијетлога Госпоства нижајши служитељ Саво Јовов Зубер с Угањах остајем на службу божју и вашега Преосвештенства, да ви нам заповиједати, а ми са умиљенијем да ви послужимо.

1752, јулија 10. дан, у Цариград.

("Гласник цетињског историјског друштва",
Цетиње 1938, стр. 101)

5) Поријекло братства Зубер, према казивању Новака Никчева Зубера

Зуберова породица оклен је додигла и населила се на Угње, чуо сам од мога стрица Новака: да су дошли из Херцеговине два Зубера, избјегла као циљикавци и населили се на Угње.

Мој стриц није ми зна казат' јесу ли браћа они били те су додигли, само знаваше да је НОВАК СТАНОЈЕВ и ЈОВЕТА СТАНОЈЕВ. Од НОВАКА смо МИ, а од ЈОВЕТЕ "САВИЧЕВИЋИ"

1. Од НОВАКА, ко је био:
2. ШЋЕПАН и СТАНКО, оба погинули;
3. Од ШЋЕПАНА ПЕРО, од Пера:
4. НИКАЦ, СТАНИША, АНДРИЈА, МАРКО, НОВАК и СТИЈЕПО;

Шест (6) су били Перових синова: Новак погинуо на Севастопољу; Андрија на Бјелоше кад су се Конаџије биле (бориле – примј. С.З.) с Бајицама; а од Никца:

5. ПАВИЋ и НОВАК Никчев.

Шћепан је погинуо са братом Станком више Врела, на врх Падежа. Убили их Цеклињани, пошто су им били дужни двије главе мртве. Трећу су ту задржали, гхе су сами погинули, које су новцем мирили (њихови потомци – примј. С.З.).

(На полеђини)

1. А од ЈОВЕТЕ је:
2. Био САВИЋ, погинуо је на Планинцу (код Никшића – примј. С.З.);
3. Од Савића ЈОВИША;
4. А од Јовише био је САВИЋ;

5. ПЕТАР Савићев, МИЛО Савићев и ТОМО Савићев.
Писа': НИКО ПАВИЋЕВ, по доказу мога стрица НОВАКА НИКЧЕВА ЗУБЕРА

Угње, 3/11/1924.

(Препис извршен 2. августа 1973. год. у Цетињу)

Други о браћи Зубер, Николи и Раку-Лалу и Николином сину Новаку

Никола-Нико Андријин родио се на Угнима, селу код Цетиња, 1882. године. На Цетињу је свршио полугимназију и богословско-учитељску школу. Био је учитељ у Бару, Улцињу, а бурна 1907. година затекла га је као учитеља основних школа у Подгорици. При формирању ондашње Народне странке, он је један од првих који је ступио у њене редове и са својим друговима Димитријем Беговићем, Мићом Вукчевићем, Јованом Дапчевићем и осталим члановима редакционог одбора, покренуо је лист "Слободна Ријеч", којом су осуђивали ондашњи режим владавине у Црној Гори, радећи на томе да се еволуцијом дође до бољих политичких и економских прилика онога сиромашнога краја. Томе плодноме раду дошао је крај у априлу 1907. године. Једне ноћи стрпани су у затвор сви угледнији чланови Народне странке, који се нађоше у Подгорици. Те ноћи полиција је гонила Зубера до Кучког Пазара, терала га да трчи ка Рибници, како би га у бегству убила. Маса народа спасла га је од очигледне смрти. Скоро иза тога, он је напустио Црну Гору и дошао у братску Србију, где је добио учитељско место у рудничком округу. То је први долазак Зуберов у Београд. Сиромашни учитељ, са седамдесет и пет пара динарских у џепу, свом његовом имовином, нашао се је пред Министарством просвете, које и њему, као и многим борцима за слободу и уједињење Српства, дало ухљебије и то баш на Руднику, срцу Шумадије.

За време анексионе кризе вратио се је у Црну Гору и постављен је за учитеља на Дрезги, па у Доњем Цеклину, док није конкурсом добио учитељско место на Цетињу, одакле је 1911. године отишао на курсеве ручног рада у Неес (Шведска) и Асков у Данији, где је провео осам месеци. Као учитеља основне школе и наставника учитељске школе на Цетињу затекао га је Балкански рат. Као храбар војник у чети Бјелогорског батаљона провео је тај рат. На Барбалуши је са још неколико војника заробио петнаест турских војника под оружјем, а сутрадан по овоме, уи окршају са Турцима, исто на Барбалуши, рањен и после лечења од месец дана опет се

је вратио својој чети. После Космача и Брдице, пада и напуштање Скадра, а он је болестан отишао у Швајцарску, уписао се на педагошки курс у Женеви, да га после месец дана напусти и оде своме млађем брату Лалу у Хондурас у Средњој Америци.

Ту је обојицу затекао Европски рат. Лале је у Хондурас дошао као дечко још 1907. године и створио себи угледно место као трговац. Браћа су се бавила све време трговином све до 1918. године, не заборављајући свој крај са обилатом новчаном помоћу. Свршетком Европског рата са добрим капиталом међу првима вратили су се у своју нову велику Отаџбину. У Београду су отпочели свој трговачки рад, али увек у вези са радом у Црној Гори. Сваке хвале достојан рад обојице браће Зубера познат је данас особито Црногорцима. На Цетињу су својим капиталом основали Српско-арбанску банку. Капитал јој је 10.000.000 динара. Основали су Јадрабско-скадарску пловидбу, са три лепа параброда: "Ловћен", "Зета" и "Скендер-бег" за саобраћај од Боке до Скадарског језера. "Ловћен" је први параброд наше државе. Први је на мору истакао нашу заставу и први је регистриран у наш поморски регистар. Велик је 440 тона а купили су га у Марсељу 1920. године. Они су поклонили цетињској општини за сиротињу једну електричну централу у вредности од пет милиона динара. Сваке године о Митрову дану, њиховом крсном имену, дели се од тог легата цетињској сиротињи четрдесет хиљада динара. Они су предузели и рударски рад у Црној Гори. У Црмници са најмодернијим машинама врше бушење на петролифичном терену. У ово предузеће уложили су до сад око 8.000.000 динара.

За дивљење је да ова два сиромашна сељачка сина искључиво својом снагом тако успешно прокрче себи да послуже својима на корист. Налазимо за умесно напоменути да је краљ Никола био одликовао Николу са сребрном медаљом за храброст, Даниловим орденом четвртог степена и именовао га за отправника послова у Вашингтону а младјегаа Лала одликовао је такође медаљом за ревност и Даниловим орденом петог степена, али су они као родољуби ширега погледа на учтив начин вратили заслужена одликовања и захвалили се Краљу на пажњи, очекујући уједињење Српства овако какво је данас.

Оба брата, Никола и Лале, истакнути су данас радници на политичком, културном и економском пољу Црне Горе. Енергични и предузимљиви воле неизмјерно онај сури крш.

(Пантелија Јововић, "Црногорски политичари – портрети", Београд, 1924, стр. 34-35)

Др Новак Николин Зубер

Америчка национална комисија за регулисање употребе атомске енергије додијелила је посебно признање – Медаљу за заслуге Југословену др Новаку Зуберу за његов "изванредни научно-истраживачки допринос" у области система регулације и безбједности код употребе атомске енергије у мирнодопске сврхе, посебно код реактора за производњу електричне енергије. У образложењу овог великог признања каже се да је др Зубер, који ради у Америчкој комисији за атомска истраживања, један од познатих и признатих експерата за безбједност нуклеарних реактора, да је на том плану дао изузетан допринос, за што је добио признање и од Америчке академије наука, као и од научних институција из неких других земаља, на примјер СП Њемачке и Јапана...

Новак је докторирао у Сједињеним Америчким Државама, дуго је радио код једне од највећих свјетских фирми, "Џенерал електрик" а данас је члан атомске комисије САД. Приликом посјете америчким универзитетима у Тусону, Лос Анђелесу, Сан Франциску и Сент Полу интересовало ме је мишљење Новакових колега на научном плану, који са пијететом и поштовањем говоре о овом врсном стручњаку...

На крају нећу претјерати ако кажем да реноме др Новака Зубера импонује и испуњава поносом и радошћу наша срца. Желимо му и даље успјехе и признања.

Јован Маркуш

(Аутор је новинар Тањуга. Чланак објављен у "Цетињском листу", 25. новембра 1985. године.)

Списак домаћинстава братства Зубер по мјесту пребивалишта 1879, 1910, 6. IV 1941. и 1. I 1992. године

1879. ГОДИНЕ

Угњи

Илија Томов
Јоко Томов
Марко Милов
Мило Савићев
Мило Павићев
Нико Павићев
Новак Никчев
Петар Савићев
Стефан Милов

1910. ГОДИНЕ

Угњи

Лука Ников
Перо Ников
Ђуро Ников
Стеван Милов
Ђуро Милов
Богдан Милов
Марко Милов
Перо Милов
Крсто Јоков
Зеко Јоков
Филип Јоков
Марко Јоков
Митар Лукин

Врела

Лазо Милов
Саво Милов

Улцињ

Андрија Новаков

Цетиње

Никола Андријин

Америка

Рако-Лале Андријин

1941. ГОДИНЕ

Угњи

Душан Филипов
Саво Перов
Митар Милов
Петар Богданов
Митар Богданов
Никица Богданов
Бошко Марков
Лука Ников
Икача Кићова
Мило Перов
Стево Ђуров
Петар Ђуров
Лука Митров
Ћаке Перова
Крцун Перов
Перо-Петар Савов
Ристо Филипов

Врела

Новак Савов
Марко Лазов

Цетиње

Васо Лазов

Котор

Павле Лукин
Ивица Раков (Лалов)

Метохија

Ђуро Ников

Америка

Јован Стеванов

Рако-Лале Андријин
Перо Ников
Душан Милов

1992. ГОДИНЕ

Угљи

Душан Филипов
Јово Видов
Стана Крцунова
Даница Милова
Перо-Петар Савов

Врела

Нико Савов

Цетиње

Перо Душанов
Марко Душанов
Драго Душанов
Марко Бошков
Миодраг Вељков
Зоран Вељков
Слободан Васов
Иво Савов
Станоје Ђуров
Блажо Марков
Никола Марков
Мило Марков
Драго Марков

Котор

Љубица Новакова

Будва

Мило Марков
Љубица Маркова

Бар

Михаило Лукин

Бијељина

Божидар Петров
Богдан Крстов

Београд

Ђорђије Никичин
Ђорђије Стевов
Чедомир Ђуров

Врбас

Милија Ристов

Бачка Топола

Филип Душанов
Блажо Петров
Марко Петров
Миодраг Ристов

Ловћенац

Марко Лукин
Ристо Филипов
Стана Петрова
Јоко Крцунов
Видо Крцунов
Вељко Стевов

Сарајево

Михаило Петров

Биоград на мору

Блажо Никичин

Загреб

Данило Марков

Америка

Павле Лукин
Душан Милов
Блажо Перов
Драго Перов
Рако Перов
Никола Јованов
Спасоје Павлов
Новак Ников

Од како је састављен овај списак, 1. јануара 1992. године, па до изласка књиге, умрли су следећи носиоци домаћинастава у братству Зубер: Михаило-Мишо Марков, Марко Бошков, Богдан Крстов-Кићов, Видо Крцунов, Слободан Васов и Стане Крцунова.

РОДОСЛОВ ЗУБЕРА

(ОГРАНАК ОД ЈОВЕТЕ)

ПОДАТКЕ ДАЛИ
ЂОРЂЕ НИКИЧИН ЗУБЕР
ЂОРЂЕ СТЕВОВ ЗУБЕР
СТАНОЈЕ ЂУРОВ ЗУБЕР

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО
Инг. МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

РОДОСЛОВ ЗУБЕРА
(ОГРАНАК ОД НОВАКА)

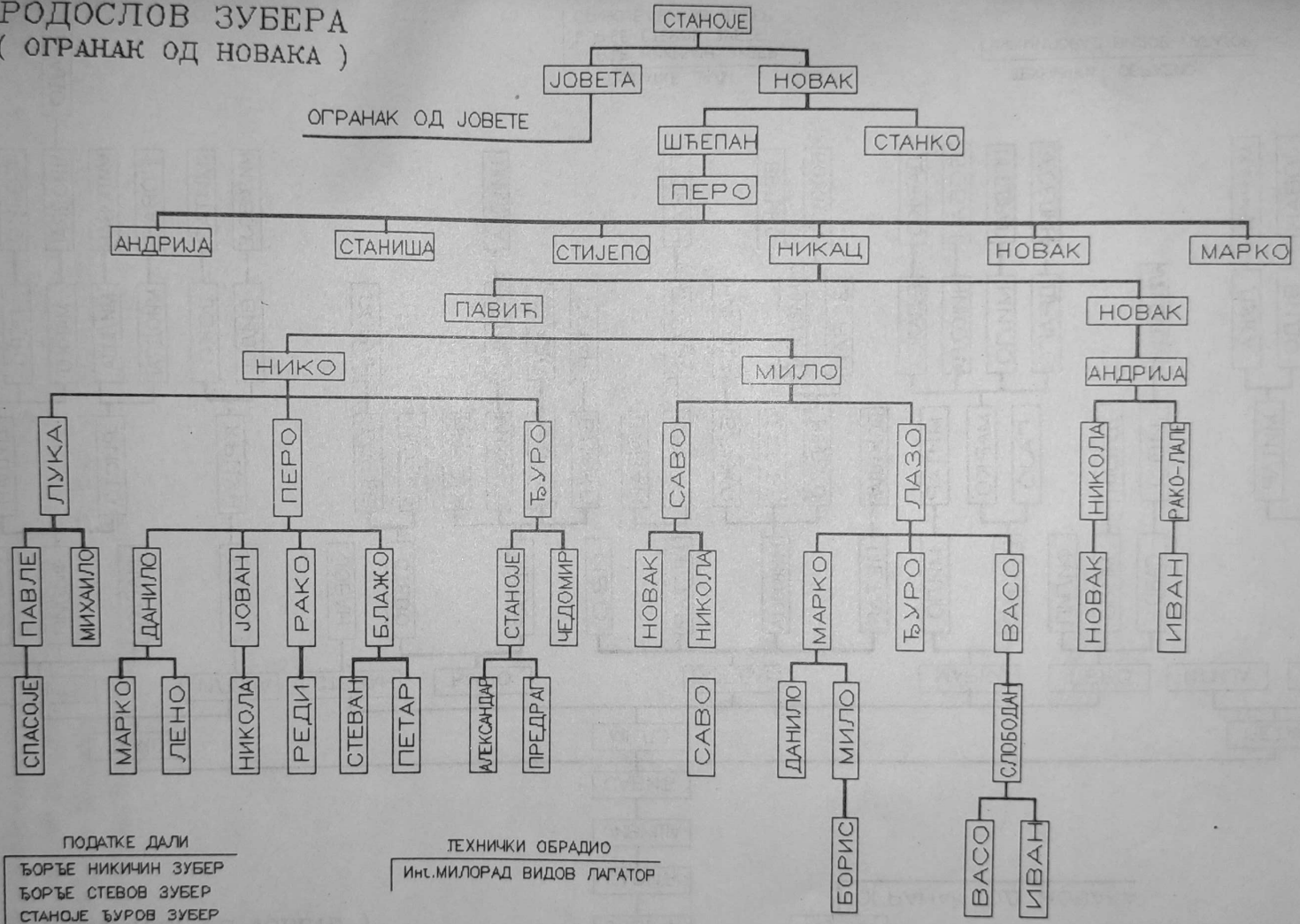

ПОДАТКЕ ДАЛИ

ЂОРЂЕ НИКИЧИН ЗУБЕР
ЂОРЂЕ СТЕВОВ ЗУБЕР
СТАНОЈЕ ЂУРОВ ЗУБЕР

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО

Инг.МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

Братство Капа-Капичић

Капе тврде да се њихов најстарији предак-родоначелник звао Шоровић. У турском дефтеру из 1523. године у списку Угњана спомиње се Радун Шоро, па се може претпоставити да је он родоначелник Шоровића.

На основу до сада познате архивске грађе зна се да су Капе-Капичићи из Угања и Капе из Лимљана од истог претка, а као први предак Шоровића спомиње се Никс-Николица Шоровић. Он је имао синове Мартина и Дракула, а Шоровићи из Лимљана су од Мартина. Дракул је имао сина Јована, који се спомиње у документима из 1687. године, а од њега су данашње Капе-Капичићи ("Црногорске исправе", историјска грађа, књ. II, урадили Томица Никчевић и Бранко Павићевић, Цетиње, 1964, стр. 13-14). Даље се, према предању и писању Јована Вукмановића, види да је Јован, од кога су Капе, имао синове Ивана и Мартина. Од Мартина нема потомства, а Иван је имао пет синова: Стијепа, Драга, Ника, Јова и Марка. Од њих су настали огранци Капа. Јован Вукмановић у чланку "Поријекло неких братстава према народном предању" ("Гласник Етнографског музеја на Цетињу", књ.IV, том IV, Цетиње, 1964, стр. 369-371) пише: "По њима се зову поједини огранци у братству: Стијеповићи по Стијепу, Драговићии по Драгу, Никовићи по Нику и Марковићи по Марку, а Јован нема потомства."

Супротно овоме, Капе у Угњима и на Врелима имају шест огранака, а то су: Андрићи по Андрији, Лукићи по Луки, Никовићи по Нику, Мартиновићи по Мартину, Савовићи по Саву и Жмуровићи по Жмуру.

Могуће је да је постојала и подјела на огранке коју наводи Вукмановић. За Капе у Лимљанима (Црмница) он пише да су од Стијепа, Иванова сина, од кога они, као од родоначелника, броје своје пасове-потомке. Знају осам пасова, што одговара броју генерација Капа у Угњима, по садашњим огранцима.

Ердељановић у књизи "Стара Црна Гора", на страни 334, пише да су Капе у Угњима од Шоровића, а то се и данас прича међу Угњанима. Он је написао да су Капе 1910-11 имали десет пасова и набраја их, од Николице Шоровића до попа Петра Капе. Ердељановић још тврди да се Шоровићи имали пет до шест пасова прије него што су добили презиме Капа-Капичић.

Ако узмемо да је до 1911. године било десет пасова Капа и пет до шест пасова Шоровића, почетак овог братства могао би се лоцирати на двадесете

године XVI вијека (један пас 25-30 година, што помножено са 15 даје 387). То се поклапа са појавом имена Шоро, 1523. године. Ово су међутим, само претпоставке, јер немамо поузданих доказа да тако заиста и јесте.

Ердељановић пише у поменутој књизи (стр. 282): "Најстарији предак којега знају звао се Николица Шоровић Капа, а набрајају овако своје пасове од њега: Петар (данашњи пас) – поп Илија – поп Стево – Нико – Гошо – Нико – Иван – Јово – Дракула – Никац (Николица) Шоровић." Нема доказа да се Јован, Дракула и Николица презивају Капе, али има за све њих да су се презивали Шоровићи.

Капе су стариначко братство и први пут их налазимо 1596. године у которским писаним споменицима. Занимљивио је, међутим, да се тада спомиње Радо Капичић (а не Капа), док 1597. године имамо Ивана Капицу (Капичића). Ове податке налазимо код Риста Ковијанића ("Поријекло црногорских братстава по Которским споменицима", стр. 167-168). Али, послије свестране провјере и анализе података дошао сам до закључка да ова два имена немају никаквог сродства са угњанским Капама. Први документ у коме се спомиње братство Капа из Угања датира из 1786. године, када је, како нам је већ познато, Петар I Петровић дао један млин на Врелима Беладама, а други Капама. (Павле Радусиновић, "Сеоска насеља", стр. 337) Колико се зна овај млин су послије Миховића највјероватније држали Шоровићи и плаћали закуп Цетињском манастиру. Млин је, иначе, и данас власништво Капа, али не ради више од 40 година.

У XIX вијеку појављује се више писаних докумената у којима се говори о угњанским Капама, негдје и о Капичићима. Тако се 1800. године спомиње кнез Нико, који с Добрљанима тражи од војводе Николе и осталих бајичких главара писмено одобрење, овјерено од стране владике Петра I Петровића, да могу купити угњанске баштине и метехе... У овом документу, који дајемо у прилогу, наводе се Капичићи, а не Капе.

Поставља се питање да ли су постојала два попа Гоша, један Капа а други Шоровић. Поп Гошо се у писаним документима први пут јавља 8. септембра 1817. године, као поп Тошо Шоровић, који пише писмо Петру I Петровићу (претпоставља се да је у питању грешка и да то није био поп Тошо, већ Гошо). У том писму описује патње три стотине чељади, које је он бродом водио за Русију, мучећи се два мјесеца на броду до Цариграда. Из писма се види да је он био спроводник тог народа. ("Записи Цетињског историјског друштва, књ. XVI, свеска 5, новембар 1936, стр. 311-312). А у вези са питањем да ли су постојала два попа Гоша, сигурно је да је био само један, али се он по свом даљњем претку осјећао Шоровић, иако се његов млађи предак називао Капа-Капичић. А у Цркви св. Петра на Врелима записано је да "обнову изврши поп Гошо Шоровић", само се не може

прочитати датум када је то учињено. Затим се 24. јануара 1821. године спомиње поп Гошо Капичић, поводом заваде између Капичића и Гуцила, из Очинића. ("Записи Гласника Цетињског историјског друштва", фебруар 1939. године, стр. 115. – Писмо Митрополита Петра I о измирењу Капичића с Гуцулима) Сигурно се ради о истој особи, без обзира што Шоровићи из Лимљана кажу да им Капе из Угања својатају попа Гоша. Из митрополитова писма сазнајемо још један важан податак, име оца Андрије Драгова. По Андрији један огранак братства прозвао се Андрићи. До тада није било познато име Андријиног оца, а из поменутог писма видимо да се он звао Драго. Тако су подаци о једном пасу у братству комплетирани.

У тестаменту Стијепа Зубера, писаног 1838. године, помиње се поп Капа, али се не наводи његово име. То би могао бити поп Гошо или поп Машо. Овај податак нам потврђује да су Капе имале више свештених лица (седам). Према предању први је био поменути поп Гошо. Посљедње свештено лице из братства Капа био је протојерej Петар, који је умро 1957. године.

Године 1853. појавио се списак 35 Угњана, који су учествовали у ослобађању манастира Острога, међу којима налазимо и три попа из братства Капа: Маша, Стева Никова и Луку. И овај податак нам потврдјује да Капе као братство настају у XVIII вијеку, јер прије ових свештеника позната су нам још два до три паса, а прије њих су Шоровићи.

Комплетне податке о броју породица, броју чланова домаћинства, имена и година старости имамо 1879. У том списку кућа-домаћинстава Капа има 20, а у цијелом селу 52 домаћинства, у 5 братстава. Те 1879. године село Врела се не помиње као посебно село, већ само као заселак Угања.

У писмима и документима Петра I Петровића, од 26. новембра 1816. године у Стенцији за умир између Почека и Шпадијера, међу главарима за Умир налази се и поп Капичић, чије се име не наводи, али се претпоставља да је у питању Гошо. (Јевто М. Миловић, "Петар I Петровић Његош- писма и документа, грађа 1780-1820", књига 1, Титоград 1987, стр 418-419.)

Из писма Петра I Петровића, упућеног Симеону Орловићу, 25. априла 1817. године, види се да народ масовно умире од гласди и болести и да се пријављује за пресељасвање у Русију, па на страни 432 књиге J. M. Миловића, "Петар I Петровић Његош" -писма и документа, грађа 1780-1820, књ. 1 (Титоград, 1987) пише: "...от глади, а почело се и у Ријечку нахију и Конак такођер умирати... Овдје стоји дан и ноћ ка и на пазар са сваке стране сакупљен народ, молећи и закључајући сваки са својега краја да их справљам пут Русије да не иду у турске руке." А на страни 435 пише: "...Тако на

исти начин Абрамовићи из Бјелицах. Биће једних и других више од 200 душа изван куће Капичића с Угањах."

У већини писаних докумената из XVIII и XIX вијека налазимо презиме Капичић, а касније се редовно јавља Капа. Не зна се прави разлог зашто је тако, сем ако то друго презиме није добијено као нека врста звања, по капи, капици. Некада, па и данас, код старијих Црногораца се чује ријеч: "Дај ми ону капицу", или: "Ће ми је она капица?" Рјеђе се чује да неко пита гдје му је капа. Мислим прије свега на стари начин изражавања.

Презиме Капа јавља се чешће послије 1853. године. Тако су уписани сви чланови овог братства који су учествовали у борби на Острогу, 1853. године. Већ смо споменули имена тројице попова, Маша, Луке и Стева.

Јован Вукомановић наводи да је први предак Капа-Капичића био Иван Јованов. Он је до сада дао најтачније податке о родоначелнику овог братства, које зацијело потиче од Јована Дракулова, коме су дали надимак Капа или Капица, а његов син Иван је тај надимак добио за презиме. Сви који су били прије њега су Шоровићи, а Вукмановић је по именима Иванових синова подијелио Капе на огранке: Стијеповиће по Стијепу, који су се одселили у Лимљане, Драговиће по Драгу, који су данас Андрићи и Лукићи, Никовиће по Нику, од којих су данашњи огранци Никовића, Жмуровића и Савовића, и Мартиновиће по Мартину, који су у ствари од Марка. Не треба искључити ни могућност да сви огранци нијесу настали одједном. Кад се све ово узме у обзир родослов Капа изгледао би овако: Марко – Ђуро – Марко – Саво – Јован – Андрија -Драго – Иван. А даље, од Ивана до Никца, су преци, али са презименом Шоровић. Све скупа, има шест огранака Капа-Капичића, а четири од њих, као и Капе из Лимљана, имају по девет пасова, док Савовићи и Никовићи имају по осам пасова. Ако прихватимо да је од Ивана-Ива Јованова Шоровића било пет синова и да су огранци Капа од њих, онда можемо констатовати да ово презиме датира из XVIII вијека.

Да се податак Вукмановића може прихватити као вјеродостојан потврђује и чињеница да Капе у Лимљанима за свог родоначелника узимају Стијепа, кога Вукмановић убраја међу синове Ивана Јованова-Јовова. Највјероватније је да се Јово Дракулов презивао Шоровић, што се види из документа из 1687. године, у коме се наводе Јово и Вуко Дракулов Шоровић. Додајмо овоме да Вукмановић наводи и Ника, као трећег Дракуловог сина, те да је он 1690-95. године већ човјек у годинама, а 1727. године је продао имање Шоровића у Угњима, и то као Шоровић, а не Белада.

О узроцима добијања имена Капа имамо мало података. Основна претпоставка је да је Јован Шоровић, Дракулов син, из Цариграда донио велику капу, па су му његови по томе дали надимак. Али, то је само предање и

нема доказа да је тако било. Зна се поуздано да се Јован 1687. године презивао Шоровић, па су сви изгледи да је тек његов син прихватио презиме Капа, а то је било негдје у XVIII вијеку. Јован Вукмановић у својој књизи "Црмница – антропогеографска и етнолошка испитивања" (Београд 1988), на страни 131 пише: "Капе су даљом старином из Босне. Старо презиме им је било Шоровић. Њихов најстарији предак, за којега знају, био је Никола. Овај је имао два сина, Мартина и Дракулу. Дракулов син Јово оде у Цариград да обиђе исељене рођаке и они га дарују великом капом, по којој га домаћи назваше Капа. До Николе Шоровића Капе набрајају девет пасова: Петар – поп Илија – поп Стево – Нико – Гошо – Нико – Јово – Дракуле – Никола. Капе и Шоровићи се држе као рођаци."

Јован Ердељановић у својој књизи "Стара Црна Гора" (стр. 292) пише: "...Капе су добиле тај назив по Мартину брату Ивана Јовова... који је, веле, донео из света некакву капицу, па добио по њој назив Капа."

Да ли је капу донио Јово или Мартин не може се утврдити, јер о томе нема никаквог документа, већ постоји само предање, а Вукмановић не негира Ердељановића, ни обратно. Битно је да и један и други дају податак да је презиме Капа добијено по некој донесеној капи или капици.

Кад је у питању братство Капа, Ђоко Јовићевић, наставник, из Ријеке Црнојевица, има своју верзију, коју износи у листу "Илустрована политика", под насловом "Освета Угњана", у којем пише да су Капе у XV вијеку добили то име зато што је један из делегације за умир између Угњана и Ивана Црнојевића био властелин – старјешина села.

Ослањајући се на родослов, који је дао Јован Ердељановић, у књизи "Стара Црна Гора", проистиче да се Капе-Капичићи дијеле на огранке почевши од Ника, сина попа Гоша. За ово се не наводи неки поузданији доказ, али ако узмемо у обзир да је у томе учествовао и поп Петар Илијин, који је у то вријеме (1910) сигурно најбоље знао податке о својим прецима, онда податак изгледа поузданији.

По Вукмановићу Јово се појављује као родоначелник Капа, али мора да се постави питање да ли је то тако. Не негирајући да је Јово Дракулов син, да је ишао у посјету својима у Турску, да је донио велику капу и да су га његови ради тога прозвали Капа. Али, поставља се питање: Ако се Јово Дракулов 1687. године презивао Шоровић, а од њега до Гоша имамо два паса (Нико и Иван), а зна се да се Гошо родио крајем XVIII вијека и да се презива и Шоровић и Капичић, онда није логично да родоначелник Капа буде Јово Дракулов. Ипак, са доста сигурности можемо узети податак да је Јованов син Иван први почео да се презива Капа.

Остаје још питање како су Вукмановић, Јовићевић па и Ердељановић могли да закључе да су Шоровићи у Туђемилу од Капа крај Цетиња, када

се зна да су они од Шоровића из Лимљана, мада су ови поријеклом из Угања, али не од Капа, већ су Капе од њих. Ердељановић у својој већ поменутој књизи, на стр. 293, пише: "Андрија Јовићевић заиста наводи две куће муслимана Шоровића у Туђемилима и саопштава њихово казивање да су "од Капа с Угања искрај Цетиња". Ердељановић ово не демантује, иако је на другом мјесту написао да су Капе од Шоровића, а не Шоровићи од Капа. А Јован Цвијић, у књизи "Насеља и поријекло становништва" (стр. 74) наводи да су Шоровићи у Тудјемилу од Капа с Угања крај Цетиња.

Капе и Властелиновићи

У чланку који је написао Јован Вукмановић, а који је објављен у "Гласнику Етнографског музеја на Цетињу", 1964. године, на страни 370 о Капама (Капичићима) пише: ""По предању они су старином из Босне, али се не зна њихов родоначелник нити доба када је дошао. Сами своје претке називају Властелинивићима, а други их зову Селишћима, односно Селићима. Они су првобитно били насељени око Врела и било их је свега 170 кућа, ограђених у сухомеђе. У то вријеме већ је био досељен Иван-бег на Цетиње..." Јован Вукмановић не наводи ниједан извор података на основу којих је ово написао.

Вукмановић даље описује сукоб Власетелиновића са момцима Иван-бега, да би показао како су Властелиновићи напустили своја огњишта у Угњима, односно Врелима: "...Исте ноћи сви Селишићи, са породицом, стоком и покућством које су могли носити, прећу у Приморје и у зору стигну у Будву. Ту се укрцају на брод и сви стигну под Цариград, гдје остану 130 породица и касније се потурче, а остали се врате. Од њих се 40 породица настани у сјеверној Далмацији, гдје се 36 покатоличи, а 4 прећу у Лимљане и прозову се Шоровићи."

Ни за ове занимљиве податке Вукмановић не наводи гдје их је пронашао. Ипак, он је први историчар који тврди да су Шоровићи од Капа, а не обратно, као што наводе сви остали. Ако поставку Јована Вукмановића прихватимо као могућу, ипак остаје понешто што је заиста мало вјероватно, чак немогуће. Како су се, рецимо, толике породице могле укрцати на брод у Будви и отићи у Цариград? Будву су држали Млечани и само њихови бродови могли су да исплове из те луке. Утолико прије што су Млечани били у непријатељским односима са Турском у то доба, а овдје је ријеч о крају XV вијека. Исто тако поставља се питање како је млетачка власт примила на своју територију толики караван Црногораца, кад се има у виду да су Млечани тада били у лошим односима и са Црнојевићима.

Све ово говори да Вукмановићев опис овог догађаја не можемо да прихватимо као могућ, не негирајући, наравно, да се нешто тога и догодило, али под другим условима и мањег обима. Кад се овоме дода тврдња да се из Цариграда вратило 40 породица Властелиновића и да су стигли у сјеверну Далмацију, поставља се питање куда су стигли и како.

И Јован Ердељановић у књизи "Стара Црна Гора" (стр. 291) пише о Властелиновићима: "...Сва садашња братства угањска мисле да су потомци онога једног Властелиновића из Врела, који је био заостао, кад су остали Врељани испред освете Ивана Црнојевића били одавде побегли." А на страни 293 исте књиге наводи се да је Шоровиће прогнао књаз Данило, док се Властелиновићи не спомињу. На основу овога испада да су Капе поријеклом од Властелиновића, а не од Шоровића и да су још у XV вијеку живјели на Врелима, а не у Угњима. Колико се, међутим, данас зна, и то на основу докумената и архивских трагова, па чак и на основу предања, Капе су од Шоровића, а Властелиновићи нијесу никад ни живјели у Угњима или на Врелима. Проучавајући обимну грађу и консултујући се са историчарима и људима из Угања и Врела, нијесам наишао ни на какав траг Властелиновића. Нико не спомиње ово презиме, чак ни најстарији мјештани, они који имају преко 70 година, а зна се да су предања у Црној Гори жива још и данас, а поготову су била до 1945. године. Ипак, у дјетињству сам често слушао како старији људи кажу: "Ће си Властелиновићу?" или "Ће си властело?", као и "Ће си Шоровићу?". Чини ми се да је ријеч "властела" и "властелиновић" означавала нешто више од обичног презимена (Белада, Капа, Зубер, Лагатор или Мировић). Ове ријечи као да су потицале од ријечи "власт". Зна се да су Угњани бирани за чланове властела (народних судова) још за вријеме Црнојевића, па назив "Властелиновићи" можда потиче отуда.

Ако бисмо, иначе, прихватили мишљење Ердељановића и Вукмановића да је постојало неко братство Властелиновића, и то још тако бројно, поставља се питање како то да Иван Црнојевић, кад се 1485. године доселио на Цетиње у властеле, у два наврата (1489. и 1494), није изабрао никог од њих, већ Радича Остојића, Радосава Богосаљића-Богосављевића, Радосава Калуђеровића и Николу Павловића. Из овога може само да се закључи да је у то вријеме у Угњима и Врелима живјело више братстава, али нигдје се не спомињу Властелиновићи. Отуда је сумња у њихово постојање оправдана.

Сам начин исељавања Властелиновића, како то наводи Вукмановић, доводи нас у велику дилему, па је тиме доведена у сумњу и прича о убиству кћери Ивана Црнојевића и Иванових момака. А Јован Вукмановић даље пише да су се у морејском рату (1684-1699) истакла браћа Милош и Раде

Властелиновић, који су се, уз знаменитог Баја Пивљанина, борили на брду Вртијељци, код Цетиња, 1685. године, када је Бајо и погинуо. Ко су могли бити ови Властелиновићи? У Рисну је некад живјело чувено братство Властелиновића, које је изумрло. Сматра се да је оно било поријеклом из Херцеговине, па су Милош и Раде могли бити од ових Властелиновића. Васко Костић-Тиват, у свом чланку насловљеном "О Екатерини Властелиновић", пише о Властелиновићима са Превлаке, острва цвијећа. Али ови Властелиновићи нијесу у сродству са Властелиновићима које везују за Врела.

Да Властелиновића није било у Угњима и на Врелима види се и из истраживања Славка Мијушковића, које он објелоданио у "Историјским записима", органу Историјског института НР Црне Горе (Цетиње, 1956, стр. 105-126). Ево неколико извода из тог рада:

"Породица Властелиновић и самим својим презименом указује на своју припадност племићкој класи. Петар Шобајић, истина више на основу предања и народне пјесме него на основу писаних извора, наводи да су Властелиновићи знаменито братство и да су по господству били једна од првих кућа у Херцеговини. (...) У почетку морејског рата истичу се у борбама против Турака браћа кнез Милош и Раде Властелиновић, који се скупа са Бајом Пивљанином боре против Турака на Вртијељци (1685 године). (...) Још у току морејског рата видимо повремено Рада и друге Властелиновиће у Рисну, гдје ће се по окончању овог рата (карловачким миром 26. јануара 1699. године) стално населити. Не можемо тачно одредити вријеме кад се породица Рада Властелиновића стално населила у Рисну, али је свакако то било много раније од 25. фебруара 1716. године, кад су у књизи млетачких привилегија, које се на њу односе, кнез Раде први пут помиње као становник Рисна, и то у терминацији Себастијана Бендрамина, которског ванредног провидура, у којој стоји да је он учествовао у трима тешким биткама, у којима се понашао исправно и похвално. Ове три битке су из времена поновног турско-млетачког рата, који је почео објавом од стране Турске, 25. новембра 1714. године. (...) Ристо Ковијанић и Иво Стјепчевић помињу Стевана Властелиновића у својој расправи "Хајдуци у Боки до Морејског рата" и мислим да с правом тврде да је он неко вријеме утицао на покретање хајдучких акција из Боке, у коју сврху је, изгледа, повремено боравио у Боки."

А Петар Шобајић, кога спомиње Мијушковић, о Властелиновићима пише следеће ("Записи", књ. 6, Цетиње, 1930, стр. 340-341):

"Само презиме њихово и све ово што сам у први мах нашао о Властелиновићима, нарочито податак да су од Млечића добили звање гроФова, указало ми је да су Властелиновићи некада били неко познато и врло

истакнуто братство око Никшића, и подстакло да о њима још што сазнам. (...) Толико сам досад прикупио података о Властелиновићима. И ако све ово што изнесох чини само један одломак из њихове прошлости, ипак можемо схватити шта су некад представљали Властелиновићи. Сви су ови Властелиновићи које наведох и о којима нешто знам живели у 17. веку као становници Горњег Поља код Никшића, сем Николе, који се помиње у Русији 1715. године. Време њиховог живота је уједно и доба најславније прошлости Никшића под Турцима, кад су Никшићи са другим нашим племенима предњачили у великим борбама с Турцима, вођеним у устанку Грдановом и у кандијском и морејском рату, кад су показали силан замах борбености, пожртвованбности и јаке националне свести."

Људи од угледа

У братству Капа-Капичић било је, а и данас има, угледних људи, који су били ауторитет не само у братству, селу или племену, него и шире. Немам намјеру, а ни могућности, да све те личности набрајам, али сматрам обавезом да их неколико споменем. Братство Капа-Капичић дало је седам свештених лица, међу којима су се посебно истицали поп Гошо, који је и први свештеник у братству и селу, а вјероватно и први писмени Угњанин. Прото Стефан није био само свештеник, него и учитељ и просветитељ, у рату војсковођа, а у миру хуманист. Дао је велики удио у изградњи школе у Очинићима за дјецу читавог Конака. Године 1875. изабран је за члана Црвеног крста Црне Горе. Под његовим надзором извршена је обнова Цркве св. Димитрија, 1877. године. Један је од чланова оснивачког одбора читаонице на Цетињу.

Поп Илија био је вођа Црногораца у румелијској буни, 1885. године, а прота Петар Илијин био је посљедње свештено лице у братству. Ђуро Илијин био је први барјактар Конаџијске чете, а син му Нико такође је носио ово знамење, послије свог оца. Писати о Ђуру и Нику, а не споменути и Никовог сина Душана, првог предсједника Сељачког братства Црне Горе, који је умро млад, 1938. године, не оставивши наследника, била би велика неправда. Ту је и Ђуро Андријин, први школовани официр из Угања и командир Конаџијске чете у балканским ратовима и првом свјетском. Има их још доста из старије генерације, па и оних млађих из другог свјетског рата и послије рата, који заслужују да им се име спомене. Знам да ће бити замјерке што сам многе изоставио, као што је јунак Вучјег дола Ђикан Лазов и неки други, али ова књига није намијењена појединцима, него селу и братствима, а у братству Капа споменуо сам ових неколико свијетлих ликова. Извињавам се онима који нијесу именовани.

Прилози

1) Писмо кнеза Ника војводи Николи и свијема Бајицама

Благодарному господину војводи Николи и протопопу Марку и Перу Вукотину и свијема Бајицама м. д. п.

Знате несретне Капичиће, с Угањах, да се свадише и омразише с онијем ко их је од свакога другога бранио и за њих ходио и зборио што је за потребу било. То сте ви, којијема брата убише и вас добро опечалише и наједише, а сами себи изгубише и бербатише. И тако, како су ви дужни онолико блага, за које се муче и труде ден и ноћ и продају своје земље с метехом да ваше благо намирују. Дакле, досад доходили су толико путах, моле и богом заклињу да ни земљу с метехом продаду. А нама мило то није да се у туђе границе мијешамо без чиста конта. А, сувише, знамо да је она земља вама на сред пута, а у границу од катунске нахије. Бојимо се да нам та куповица неће бити мирна. Но ве молимо и богом заклињемо, ви се мирнијем начином медју собом договорите и нама ваше договорно писмо пошаљите, које ће бити потписано руком господина владике и губернаторовом и другијех главарах црногорскијех. А ми ћемо се робит и удружеват и ту баштину с метехом куповат, зашто баштину нећемо без метеха, нити је нама за потребу.

Молимо ве, немојте да се наженемо на који инат и смутњу, но чекамо одговор, прави пред црквом на Агатон.

И да сте здраво.

Кнез Нико и сви Добрљани, на службу.

Август 18, 1800, на Добро.

("Црногорске исправе XVI-XIX вијека", Томица Никчевић и Бранко Павичевић, Цетиње 1964.)

2) Писмо попа Тоша Шоровића Петру I

Високо Преосвештенство, Милостиви мој Господар.

Разумјели сте како су нас вратили натраг. И ми триста чељади, што смо били у брод капетана Адама Илића – и Станко (Станко Стијепов, синовац Владичин – прим. Ш.Л.) је био с нама – ми смо погинули од болести и стојали смо на море, докле смо дошли у Цариград, више не шездесет дана. И Станко је био болан и до смрти је долазио, ма бјеше преболио. Кад смо дошли под Цариград дочека не министар (руски посланик у Цариграду – прим. Ш.Л.) славно и

дао ни је сваку потртебу за четрдесет дана. Пак не справише у грчке бродове и справи ни Станко Ника Симовића, да ни драгомани с Грцима, па се разбоље. И ми бјесмо двије стотине у ови брод, пак проклети Грци – петнаест – изједоше ни харач и покрадоше, то ни не дура ни за двадесет данах, а за двадесет и три дни нијесмо љеба окусили, но се нагна у Грках шенице, те смо је фрешку зобали; не могаше старци и бабе и нејака дјеца; помријеше двадесет и четворо, што су ни Грци дестрегали и ниједно нијесмо на крај укопали, но свако у море бачили. И кад досмо на Цириг не умијаху пут наћи у Пуљу, и ходили смо петнаест дана око Пуље и досмо под Крф. Отоле не Инглези изагнаше. И угна не вријеме под Цимаром. Изидосмо неколицина на крај и хоћаху не Грци продати паши од Јањине, но утекосмо. Отоле се вратисмо и угна не вријеме опет под Цимаром и ту ни брод насједе и мало се не утописмо. И ево смо дошли на Росе, већ не знамо куд ћете с нама да чинимо кварантину, и сви смо бони и невољни и опали од болијести, но да смо ти препоручени да за ови остатак мислиш. Но немаш рашта, но смо се сами изгубили и нашу ђецу изгубили, а људих јачијех није умро нико, нако старци, бабе и мала ђеца. А Станко је остао у Цариград веома болестан и шпеда билов (?), а баш се разбоље кад смо кренули. И већ ви не умијем писати ништа, нако нашу несрећу, која ни је била на пут. И шиљем ви од Станка књигу; пријед је писао но се разболио.

Вашега Високопреосвештенства покорни слуга поп Тошо Шоровић, који је на ови свијет несрећан.

На 1817.

На Росе

("Записи", 1936, стр. 311-312)

3) Писмо Владике Петра I Капичићима

От нас Владике Петра

Попу Гошу и Андрији Драгову и свијема Капичићима поздрав. Ето шиљем мојега свештеника Јосифа к вами, кои ће ви казат сетенцију што су учинили главари његушки и цетински с Господином Гувернадуром међу вама и Гуцалом. Тога ради вас свијех Богом вседержитељем у три пута заклинам, пак и у триста путах да пристанете како сетенција изговара и да се не мразите Церногорцима, зашто су ови људи послани от свијех Катуњанах који су на Његуше

били и свијема ће жалост бити на вас ако ту сетенцију сломите, јер ћете и друге сломити и с тога можете у веклику несрећу панути. Но ве и опет молим и свом силом небесном заклњем немоте сами себе до такве несреће довести, него и с вашом штетом пристаните и послушате како су ови људи рекли, инако да ви није просто ни благословено. Ако ли послушати нећете немоте мене призивати ако ви до које потртебе буде.

В прочем јесам ако хоћете

ваш доброжелател
Владика Петар

На Цетиње гевара 24.
1821.
(Не пише одакле је документ узет)

Неколико надгробних споменика на којима се види да су се Капе раније тако презивале, а не Капичићи. То се види са ових спомен-обиљежја, а види се и број одликовања појединаца

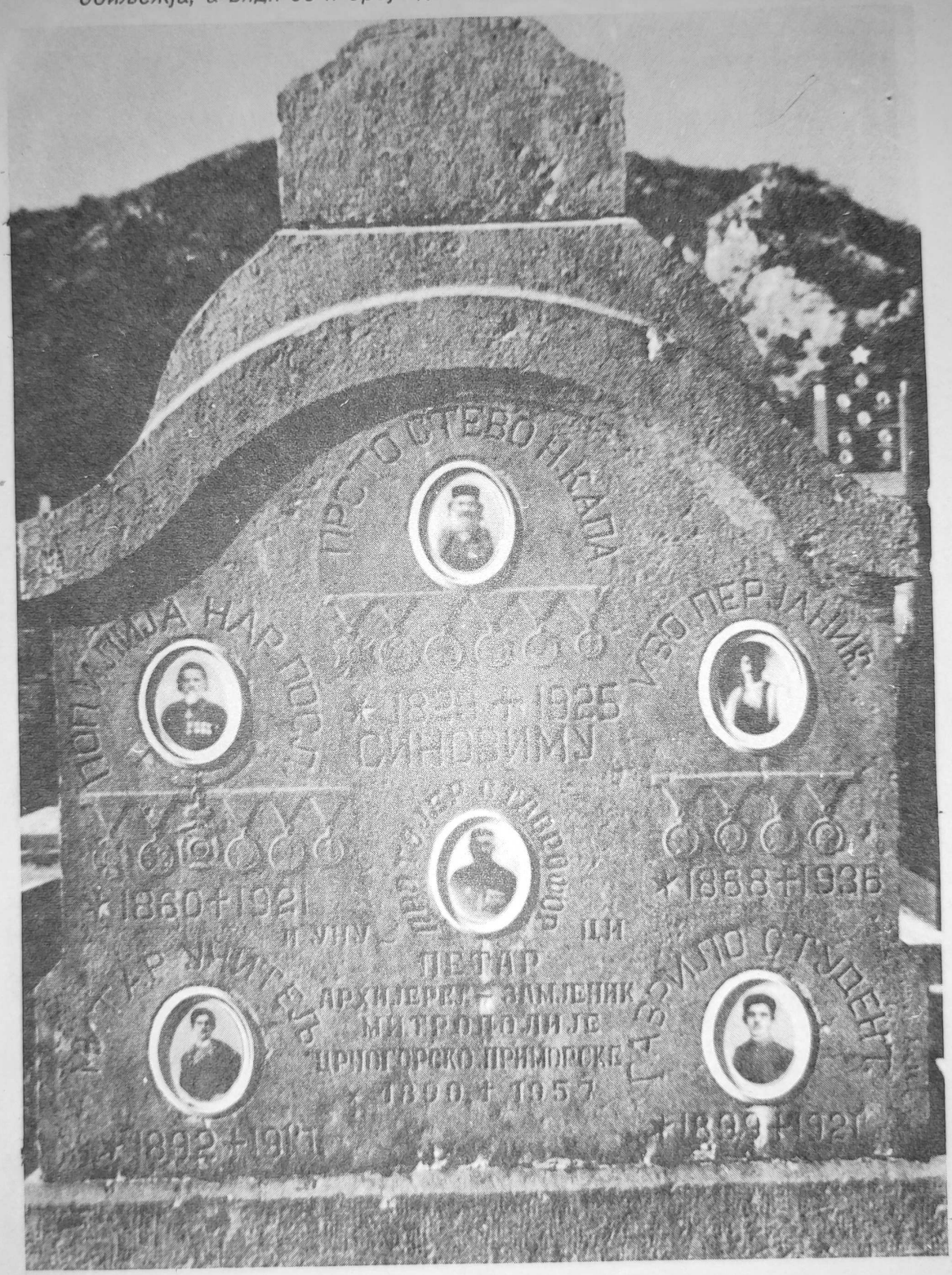

Прото Стево Ников Капа и његови потомци

Барјактар Ђуро Илијин Капа и његови потомци

Потомци Андрије Никова Капе

Списак носилаца домаћинства братства Капа-Капичић, по мјесту становања 1879, 1910, 6. IV 1941. и 1. I 1992. године

1879. ГОДИНЕ

Угњи

Баро Лукин
Ђуро Илијин
Ђикан Лазов
Драго Лукин
Илија Ивов
Јоко Ников
Јован Илијин
Јоко Лазов
Крсто Жмуров
Мићо Савов
Марко Мартинов
Марко Жмуров
Стево Ников
Нико Мартинов
Перо Вукалов
прото Стеван Драгов
Симон Богданов
Филип Савов
Филип Прелов
Шуто Ивов

1910. ГОДИНЕ

Угњи

Лука Баров
Нико Ђуров
Филип Ђиканов
Саво Јовов
Симон Богданов
поп Илија Стевов
Андрија Ников
Лука Јоков
прото Стево Драгов
Мило Шутов
Марко Драгов
Стево Марков
Митар Марков
Иво Стевов
Илија Ивов
Ђуро Марков
Иво Илијин
Симон Богданов
Мићо Савов
Јоко Ников
Лабуд Јоков
Митар Крстов

Врела

Иво Перов
Лабуд Јоков
Перо Филипов
Марко Филипов
Саво Машов
Нико Мартинов
Илија Јоков

1941. ГОДИНЕ

Угњи

Баро Лукин
Васо Марков
Илија Марков
Јанко Филипов
Јован Стевов
Кићо Шутов
Марко Илијин
Марко Савов
Нико Ђуров
Петар Стеванов
Стево Лукин
Саво Илијин

Врела

Иво Илијин
Икача Перова
Лазо Лабудов
Марко Ивов
Саво Јованов
Томо Марков
Филип Перов

Цетиње

Блажо Савов
Душан поп-Стевов
Ђуро Андријин
Мило Ђуров
Петар Савов
Петар Илијин
Петар "Прцо"
Саво Милов
Саво Машов

Котор

Владимир Јованов
Драго Стевов

Цариград

Мило Шутов

1992. ГОДИНЕ

Угњи

КАПЕ

Велика Петрова
Лука Баров
Марко Стевов
Роксанда Видова
Стане Савова
Саво Драгов

КАПИЧИЋИ

Стево Кићов

Цетиње

КАПЕ

Вукосава Јованова
Анђе Васова
Ђуро Марков
Мило Филипов
Милица Николина
Никола Баров
Стане Филипова
Стеван Баров
Саво Филипов

КАПИЧИЋИ

Василије Стевов
Владимир Милов
Илија поп-Петров
Марко Видов
Јоко Савов
Божидар Јоков
Драган Јоков

Подгорица

КАПЕ

Јован Савов

КАПИЧИЋИ

Олга Ђурова
Чедомир Павлов

Котор

КАПЕ

Љубица Маркова

Тиват

КАПЕ

Петар Ивов

Улцињ

КАПЕ

Милица Савова

Будва – Бечићи

КАПЕ

Стеван Драгов
Стеван Илијин

КАПИЧИЋИ

Михаило Илијин

Бар

КАПИЧИЋИ

Анка Маркова
Никшић

КАПИЧИЋИ

Иван Савов
Милка Видова

Мојковац

КАПИЧИЋИ

Павле Илијин

Бијело Поље

КАПИЧИЋИ

Петар Павлов

Београд

КАПИЧИЋИ

Александар Илијин
Бранко Јованов
Гордана Васова
Зоран Бранков
Драган Јованов
Драгутин Стевов
Јован Милов
Павле Милов
Лука Илијин
Љиљана Владимирова
Миодраг Бранков

КАПЕ

Василије Илијин

Крушевац

КАПИЧИЋИ

Душан Томов

Нови Сад

КАПИЧИЋИ

Саво Стевов

Ловћенац (Војводина – Бачка)

КАПЕ

Божидар Лазов
Васо Лазов
Лука Лазов

Капичићи:

Вељко Лазов
Лука Јоков
Јоко Лазов
Јоко Томов
Милован Јоков

Кула (Војводина)

КАПИЧИЋИ

Драган Милованов
Душан Милованов
Љубомир Милованов
Милован Љубов
Синиша Милованов

Загреб

КАПИЧИЋИ

Јоко Стевов

Карловац

КАПИЧИЋИ

Илија Ивов

Пула

КАПИЧИЋИ

Петар Кићов

Трогир

КАПИЧИЋИ

Михаило Петров

Рудо

КАПИЧИЋИ

Саво Кићов

Цариград (Истамбул)

КАПЕ

Милица Милова

САД

КАПЕ

Владимир Јованов

Миле Марков

КАПИЧИЋИ

Зоран Јованов

Павле Видов

Петар Блажов

Напомена: За годину 1992. презимена сам писао онако како се
опредијелио, Капа или Капичић, а за раније периоде узимао сам са
презиме Капа, осим ако није било другачије записано, јер је само
презиме и постојало. Исто тако за годину 1879. Врела нијесу ни е
дентирана, пошто нијесу ни постојала као посебно село. Све Капе упис
су, дакле, као Угњани.

Од тренутка кад је претходни списак састављен па до изласка књ
умрли су следећи носиоци домаћинастава из братства Капа-Капич
Бранко Јованов Капичић, Божидар Лазов Капа, Мило Филипов Ка
Роксанда Видова Капа, Саво Филипов Капа, Стане Савова Капа и Л
Лазов Капа.

Огранци Капа-Капичића

АНДРИЋИ: Иван – Драго – Андрија – Илија – Јован – Саво – Марко – Ђуро – Марко.

НИКОВИЋИ: Иван – Нико – Гошо – Нико – Стево – поп Илија – протојерej Петар – Илија-Ицо.

ЛУКИЋИ: Иван – Драго – Лука – Драго – прото Стефан – Јован – Бранко – Миодраг – Лука.

Жмуровићи: Иван – Нико – Којица-Жмуро – Марко – Ђуро – Љубо – Милован – Драган – Томислав.

МАРТИНОВИЋИ: Иван – Марко – Грујо – Мартин – Марко – Митар – Видо – Марко – Владимир.

САВОВИЋИ: Иван – Нико – Саво – поп Машо – Саво – Илија – Павле – Драган.

СТИЈЕПОВИЋИ: Иван – Стијепо – Саво – Ристо – Саво – Никола – Радмило – Никола.

Из овог се види да је само огранак Стијеповића у Лимљанима задржао родослов онакав како га наводи Јован Вукмановић, а то је да су они од Стијепа Иванова. Драговиће, које Вукмановић такође наводи, Капе у Угњима сада узимају као Андриће и Лукиће, по Драговим синовима Андрији и Луки. А Вукмановићев огранак Никовића, по Нику Иванову, Капе сада дијеле на три, према именима синова Ника Гошова: Савовиће по Саву, Никовиће по Нику и Жмуровиће по Којици, који је имао надимак Жмуро. Вукмановић је навео и огранак Марковића, по Марку Иванову. Капе њих данас називају Мартиновићима, по Мартину.

Ја сам у овим родословима код свих на прво мјесто ставио Ивана, јер од њега сви потичу, а не онако како их данас дијеле Капе-Капичићи. Од Ивана до данас ниједан огранак нема више од девет нити мање од осам кољена, што се види и из овог прегледа.

РОДОСЛОВ КАПА – КАПИЧИЋА

(ОГРАНАК ЛУКИЋА)

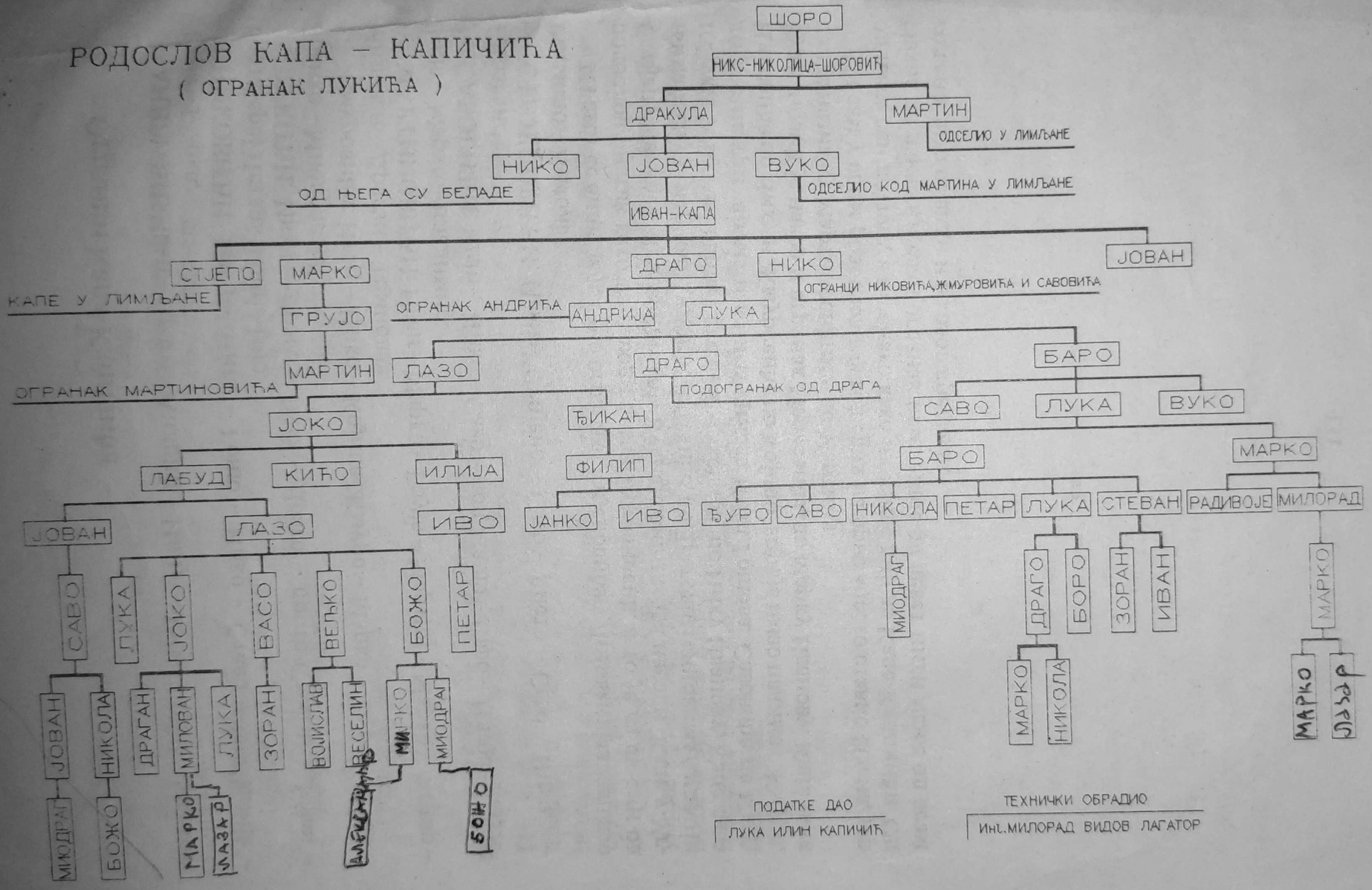

ПОДАТКЕ ДАО

ЛУКА ИЛИН КАПИЧИЋ

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО

ИНЖ. МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

ОГРАНАК КАПА – КАПИЧИЋА
ЛУКИЋИ (ПОДОГРАНАК ОД ДРАГА)

ПОДАТКЕ ДАО
ЛУКА ИЛИН КАПИЧИЋ
БРАНКО ЈОВАНОВ КАПИЧИЋ

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО
ИНЖ. МИЛОРАД ВУЈОВ ЛАГАТОР

ОГРАНЦИ КАПА-КАПИЧИЋА (НИКОВИЋИ,ЖМУРОВИЋИ И САВОВИЋИ)

ПОДАТКЕ ДАЛИ
ИВО САВОВ КАПИЧИЋ
ЛУКА ИЛИН КАПИЧИЋ
БРАНКО ЈОВАНОВ КАПИЧИЋ

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО
Инг.МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

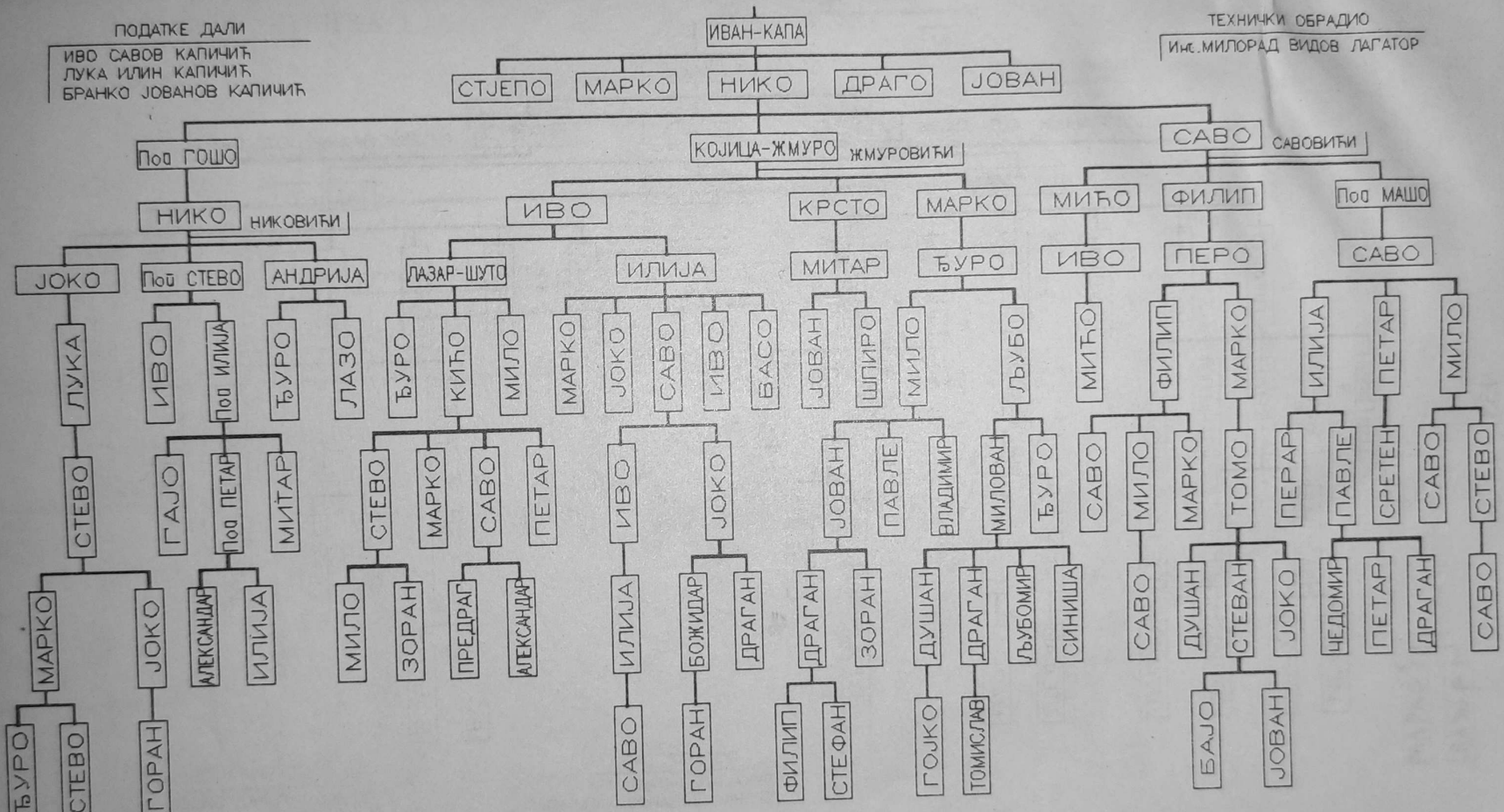

НАПОМЕНА

НИКО ИВАНОВ ИМАО ЈЕ ТРИ СИНА.ПО Др.ЈОВАНУ ВУКМАНОВИЋУ ПРИПАДАЛИ СУ ОГРАНКУ НИНКОВИЋИ.ДА БИ СЕ У ТРЕЋЕМ ПАСУ ПО НИКОВИМ УНУЦИМА ПОДИЈЕЛИЛИ НА ТРИ ОГРАНКА:ПО НИКУ ГОШОВУ-"НИКОВИЋИ",ПО КОЈИЦИ(ЖМУРУ)-"ЖМУРОВИЋИ И ПО САВУ НИКОВОМ-"САВОВИЋИ".

ОГРАНЦИ КАПА-КАПИЧИЋА (АНДРИЋИ И МАРТИНОВИЋИ)

ПОДАТКЕ ДАЛИ
ИВО САВОВ КАПИЧИЋ
ЛУКА ИЛИН КАПИЧИЋ
БРАНКО ЈОВАНОВ КАПИЧИЋ

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО
МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

Капе у Лимљанима

Према народном предању и оном што је до сада написано, КАПЕ у Лимљанима су поријеклом од стариначког братства Шоровић, које је некада живјело у Угњима и Врелима, одакле су, највјероватније у XVIII вијеку, отишли у црмничке Лимљане. Ове Капе су наводно од Ивана Јовова, који је имао пет синова, Стијепа, Драга, Ника, Марка и Јована, а Стијепо је родоначелник данашњих Капа у Лимљанима. Према Јовану Вукмановићу од осталих Иванових синова су данашње Капе у Угњима.

Да су Капе у Лимљанима, Капе у Угњима и Беладе сви од истог родоначелника види се и по броју пасова, којих је осам до девет. Разлика долази само од тога кад се ко женио, а најчешће се то радило између 20. и 25. или између 25. и 30. године живота. Ипак не треба искључити могућност да су се појединци женили и старији. Исто тако на разлике у пасовима утицало је и то кад је ко добио мушко дијете, али све скупа чини да се јавља једно кољено мање или више.

Капе у Лимљанима су задржале само ово презиме, док су се у Угњима до 1945. године појединачно презивали и Капичићи, а послије другог свјетског рата највећи број њих је узео ово презиме. Тако имамо случајева да се отац презива Капа, а синови Капичић.

Не знамо тачно од када су Капе у Лимљанима. Исто тако не зна се поуздано ни ко се први од њих доселио у ово црмничко мјесто, мада је то највјероватније Стијепо. Знамо једино да су Шоровићи били први који су дошли овдје, али је и за њих спорно када су то учинили. Јован Вукмановић мисли да су Шоровићи дошли у Лимљане још у XV вијеку, у вријеме Ивана Црнојевића. Јован Ердељановић, пак, вјерује да се то догодило за вријеме владавине владике Данила, значи у XVII вијеку.

Презиме Капа, то може да се тврди са сигурношћу, појављује се у XVIII вијеку, па је логичније да је тада и дошло до себе. У прилог томе иде и број пасова Капа, од Ивана, сина Јована Дракулова Шоровића, а још више од Стијепа, кога ово братство узима за свог родоначелника.

Предање, такође, каже да се у Лимљане одселила само једна породица, што објашњава малобројност овог братства. Према казивању професора Николе Капе, по годинама најстаријег, 1879. године биле су само двије породице, 1910. такође двије, да би 1992. године Капе у Лимљанима бројале 12 фамилија. То потврђују и пописи из 1879. 1910. и 1941. године, јер су у

два случаја у Лимљанима евидентиране само двије породице Капа, а једном три. Истина, 1941. године у Тетову, у Македонији, живио је професор Никола Савов, са својом фамилијом, који је из Лимљана. И ово иде у прилог тези да су Капе у Лимљанима негдје од XVIII вијека. Тек послије другог свјетског рата број породица у овом братству се повећао, али је истовремено тада дошло и до њиховог расељавања, тако да је у јануару 1992. године у Лимљанима остала још само једна. Шест породица сада живи у Бару, двије у Подгорици, једна у Петровцу на мору, једна у Ужицу, једна у Београду...

Од када је презиме Капа, како смо већ рекли, не може поуздано да се утврди. Први писани документ, који је и најпоузданији траг, датира из времена када је Петар I Петровић дао на Врелима један млин Беладама, а други Капама. То се, да се подсјетимо, догодило 1786. године. Исто тако, подсјећамо се и документа из кога се види да је 1727. године Нико Дракулов, од кога су Беладе, продао имање Шоровића у Угњима. Нико се тада потписује као Шоровић. Зна се, такође по предању, да је Нико брат Јованов-Јовов, а и он се 1787. године потписује као Шоровић. Од Јована су Капе, док су од Ника Беладе. Кад овдје помињемо Шоровиће, претпостављамо да се они сви нијесу истовремено одселили у Лимљане.

Јован Вукмановић у књизи "Црмница – антропогеографска и етнолошка испитивања", (Београд, 1988, стр. 131) пише мало опширније о Капама који су из Угања дошли у Лимљане. Он подсјећа да је Иван имао пет синова, Стијепа, Драга, Ника, Јова и Марка, напомињући да су лимљанске Капе од Стијепа, а даље каже:

"Капе су дошле с Угања, а даљом старином су из Босне. Старо презиме им је било Шоровић. Њихов најстарији предак, за којкег знају, био је Никола. Овај је имао два сина, Мартина и Дракула. Дракулов син Јово оде у Цариград да обиђе исељене рођаке и они га дарују великом капом, по којој га домаћи назваше Капа. До Николе Шоровића Капе набрајају девет пасова: Петар – поп Илија – поп Стево – Нико – Гашо(?) – Нико – Иван – Јово – Дракуле – Никола. Капе и Шоровићи се држе да су рођаци." Из овог се може утврдити да се Јово, Дракул и Никола презивају Шоровић. То се односи и на Јова, који је по Вукмановићу донио велику капу, а Ердељановић пише да је то био Мартин, али не наводи који, да ли Николин или Дракулов.

Капе у Лимљанима тврде да су они и Шоровићи од два брата, па се и данас својатају као рођаци. Није спорно да су Капе од Шоровића, али ова два братства не могу бити од два брата, већ су то Капе из Угања, Капе из Лимљана и Беладе са Врела. А да ни све Капе нијесу од истог родоначелника може да се закључи по називима огранака, које даје Јован Вукмановић, према именима пет синова Ивана Јовова Шоровића.

Капе из Угања дају шест огранака, и то Андриће, Жмуровиће, Лукиће, Мартиновиће, Никовиће и Савовиће. Нико до данас није утврдио да ли су сви ови огранци од једног родоначелника, или су, можда, од више. Ни Капе из Угања, ни њихови родјаци из Лимљана не знају који огранак са Угања им је најближи. Али је чињеница да сви они (мисли се на огранке) имају исти број пасова. Појављују се разлике у два огранка, по један пас мање, али то није због родоначелника, већ због појава о којима смо већ говорили. Тако у огранку Андрића, код којих је 1910. године Јован Ерделановић ишао до Петра, до 1992. године на његовој линији дошло је до повећања само за један пас, а у огранку у цјелини највише за два. Јер синови Марка Стевова још се нијесу оженили, иако су за женидбу већ приспјели.

Што се Капа из Лимљана тиче, с њима је било понајлакше, јер се зна да су они истог поријекла као Капе из Угања и Беладе са Врела. Зато, уколико се разјасне спорне ситуације ова два братства, то јест код Шоровића и Капа у Угњима, разјашњавају се и код њих. Ту остаје нејасно ко је њихов родоначелник, који је први добио презиме Капа, као и кад су се тачно населили у Лимљанима, односно да ли је Стијепо, којег узимају као родоначелника, син Ивана Јованова, како то пише Јован Вукмановић.

Рушевине старе куће Михаила-Мила Блажова Капе у Лимљанима-Каруче, послије земљотреса 1979.

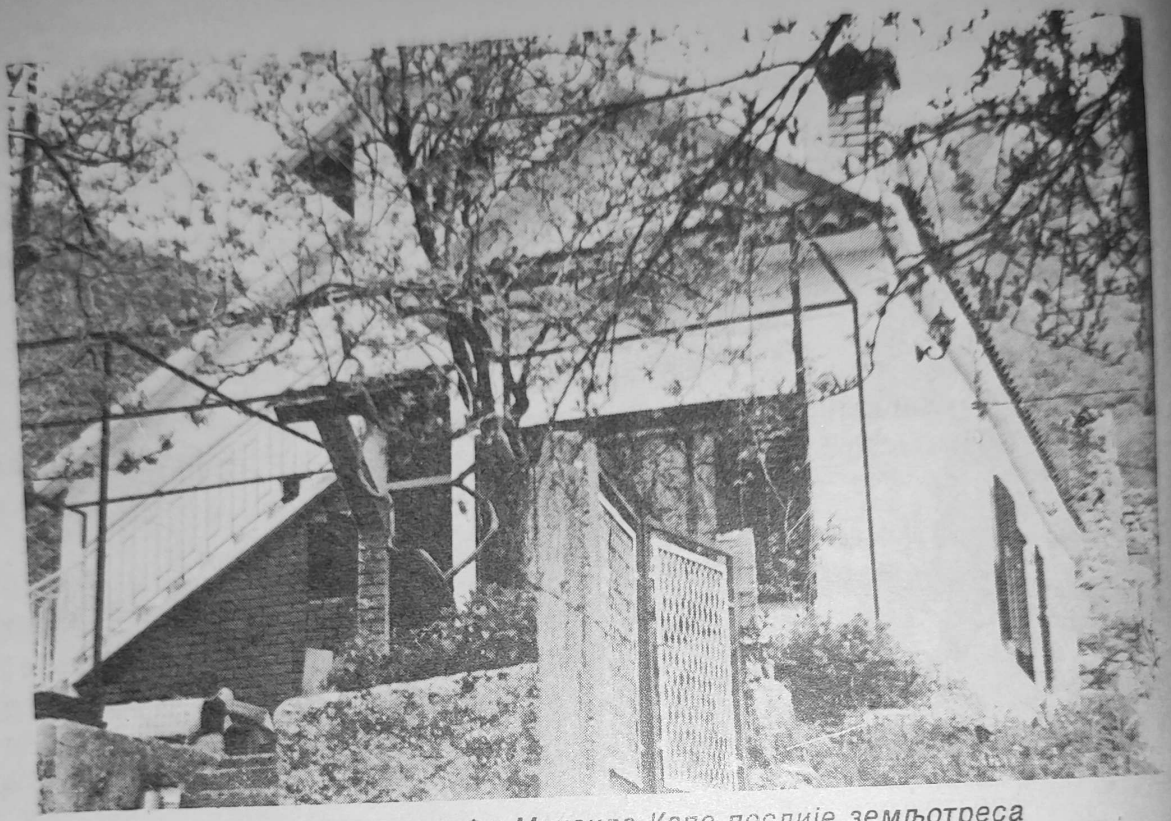

Новоподигнута кућа Михаила Капе послије земљотреса

Рушевине старе куће пок. Ђура Савова Капе у Лимљанима, послије земљотреса, сада његових синова Радована, Божидара и Сава

Списак носилаца домаћинстава Капа из Лимљана по мјесту становања, 1879, 1910/11, 6. IV 1941. и 1. I 1992. године

1879. ГОДИНЕ

Лимљани

Ристо Савов
Саво Ђуров

1910. ГОДИНЕ

Лимљани

Саво Ристов
Ђуро Савов
Радо Јоков

1941. ГОДИНЕ

Лимљани

Блажо Савов
Ђуро Савов

Тетово

Никола Савов

1992. ГОДИНЕ

Лимљани

Михајло-Мило Блажов

Петровац

Милка Ђурова

Бар

Војислав Блажов
Велика Савова
Божидар Ђуров
Данило Блажов
Даница Владимирова
Младен Михајлов
Срећко Михајлов

Подгорица

Радован Ђуров
Саво Ђуров

Ужице

Никола Радмилов

Краљево

Божидар Ђуров

Београд

Никола Савов

РОДОСЛОВ КАПА У ЛИМЉАНЕ

ПОДАТКЕ ДАЛИ
ДАНИЛО КАПА
ВИДО ШОРОВИЋ

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО
ИНЖ.ЛАГАТОР ВИДОВ МИЛОРАД

Братство Лагатор

Много је необичних презимена код нас и за добар се дио не зна како су настала. И презиме Лагатор, свакако, заслужује да се објасни читаоцу. Постоји у Црној Гори и у више мјеста у Хрватској. Није изведено, како би се у први мах могло помислити, од глагола лагати, већ од једне старе институције-функције. ЛАГАТОРИ су у средњем вијеку, а вјероватно и раније, били привилеговани владарови чиновници, које срећемо широм Балкана. Били су задужени за редован пријенос вијести (гласова), порука и робе са истока (Константинопоља) према западу (Венеција) и сјеверу (Пешта) и обратно. Они су на одређеним одстојањима, обично дан хода, имали своје постаје (станице), у којима се вршио прихват уморних гласоноша и коња, у доласку и повратку, да би даље наставили други, одморни људи и коњи, и тако од станице до станице. Дакле, могло би се рећи да су лагатори били претеча данашње поште. А да су они постојали заиста од давнина, говори и запис да је царев лагатор 1014. године донио тужну вијест Самуилу да је византијски цар Василије наредио да се ослијепи 14.000 његових војника, што Самуило није могао да преживи. У Манастиру Нагоричину постоји натпис о сахрани краљевог лагатора.

Иако је ова институција одавно престала да постоји, остали су њени бројни трагови, прије свега топоними, а код нас, ето, и једно презиме. Топоними који су мени познати данас се налазе у горњем Полимљу, код Иванграда, гдје се једно село зове Лагатори, затим Лагаторов крш у Угњима, Лагаторова лазина у Лимљанима и Лагатор, некадашње имање Вука Карацића у Лозничком пољу. Данас се и велики спортски центар у Лозници зове "Лагатор". Што се презимена тиче, Лагаторе данас (1992) имамо у Угњима и Врелима, затим у низу мјеста у која су они дошли из ова два села: Цетињу, Подгорици, Будви, Котору, Никшићу, Београду, Крагујевцу, Новом Саду, Ловћенцу и Суботици. Имаа их, затим, у селу Подгубовици код Книна и више других мјеста у Славонији и Далмацији, а и у општини Сињ (села Камешница, Криводол, Љута и Граб). Из књиге Мирка Перића, "Сињ и Цетинска крајина у борби за слободу" (Сињ, 1974, стр 75, 98, 135 и 144) сазнајемо још да основна школа у селу Граб носи име браће Лагатор.

Неспорно је, дакле, да данашње презиме Лагатор вуче корјене из давнине, од некадашњих гласоноша. О њима пишу и познати аутори, а овдје ћу споменути само неке. Константин Јиречек, у "Историји Срба"

(Београд, 1972), наводи: "У средњем веку у нашим земљама постојала је установа или звање лагатор, који по свој прилици пртедставља старешину, већника, гласоношу..." Јиречек је сматрао да је термин "лагатор" грчког поријекла, од грчке ријечи "алагатор", а да су то били коњушари, писари, привилеговани сељаци, односно владареви приватни чиновници.

Миленко Филиповић ("Структура и организација средњовјековних катуна", Сарајево, 1963) се слаже са Јиречеком и додаје да је... у турско вријеме термин лагатор означавао неки војни чин, нижег старјешину који је командовао извјесним бројем војника (коњаника). Лагатори су могли вршити и неке облике вјесничке службе. Мирко Барјактаревић ("Гласник Етнографског института САНУ, IX и X, Београд 1951) пише: "Ми смо, пратећи правац и трагове једног старог пута, који је повезивао средњовековне српске државе Зету и Рашку, утврдили да се порекло имена Лагатор у горњем Полимљу заиста мора довести у везу са давнашњим путем, да је такво име дошло по негдашњим весницима, који су својевремено, ту поред пута, имали своју станицу."

Толико о далекој прошлости. Јован Ердељановић пише да садашњи Лагатори знају да им је старо презиме било Бојковић. Поставља се питање на основу чега он ово износи. Гдје је извор овог податка? Лично знам да је понеко од старих Лагатора, посебно Лука Божов, причао да су Лагатори од Бојковића, али за то заиста нема никаквог писменог доказа. У турским дефтерима из 1521. и 1523. године на пар мјеста наводи се име Бојко, али из тога се не може закључити да оно има било какве везе са презименом Лагатор. Но ево шта Ердељасновић пише од ријечи до ријечи ("Стара Црна Гора", стр 289):

"Један део данашњих угањских старинаца зове се Лагатори, а знају да им је право и старо презиме било Бојковићи. Али како су се од старине називали Лагаторима, после је поступно овај назив превладао, те се већ доста одавно зову тако. Један се крш у самим Угнима зове Лагаторов крш. – Познато ми је још само поље, део Лозничког поља, које се зове Лагатор, и више нигде код Јужних Словена нисам нашао таквог браственог или топографског назива. Али га нисам могао наћи ни код њихових романских или арбанашких суседа.

"И овај ће назив вероватно спадати међу она прилично многобројна топографска имена, којима је основа тамна а имају несрпски завршетак – "тор", те је и он свакако остао Србима од Влаха. А што се њиме прозвало и једно браство у Угнима, то је понајприје могло доћи на тај начин, што се онај део села, на коме су се настанили Бојковићи, од старине звао именом Лагатори, па се после

то име пренело и на браство. А могло је ту имати и остатака од неког још старијег становништва, као што се види по предању, које ћемо даље изнети, па да је оно већ било називано Лагаторима и да је по некоме од њих добио име и поменути Лагаторов крш.“

Насупрот Ердељановицу, Ристо Ковијанић даје, чини нам се, генезу имена Лагатор и његово тумачење изгледа нам вјеродостојнијим од Ердељановићевог. У својој књизи “Поријекло црногорских племена на основу которских споменика“, на странама 288-289 он пише:

“За старо угањско братство Лагатор Ердељановић каже: да им је ’право и старо презиме било Бојковићи; али, како су се од старине називали и Лагаторима, после је поступно овај назив преовладао, те се већ доста давно зову само тако’. Он сматра: да је презиме Лагатор ’свакако остало од Влаха’. Међутим, то није тако. Јиречек каже: да ријеч долази од грчког алагатор (аллагатор), вођа гласника. Нема сумње да је отуда дошло презиме Лагатор. Налазећи се на главном путу Котор – Пећ – Призрен, односно Приштина – Ново Брдо, становници овог каменитог насеља, лаки горштаци и одлични пјешаци, били су и у средњем вијеку гласоноше. У вријеме кад се преко Котора преносила пошта из Венеције за Цариград међу куриримаписмноношама било је и Угњана. Неки од предака овога братства био је лагатор, и по њему су се тако прозвали. По њему се назвао и Лагаторов крш у Угњима. Наши средњовјековни владари имали су своје лагаторе. У Старом Нагоричану сахрањен је ’краљев лагатор’. У которским споменицима помиње се један лагатор 1435. год. Катуша, кћи пок. Рахоја из Будве, из Паштровића, по вољи Миладина Мрчића, лагатора, и Ђурка Трнута, његовог зета, својих рођака (de volunta de Milladien Mercić, lagator, et Gurćo Tarnut suo cermanii cušini), ступила је у службу, 9. марта 1435, код которског нотара Ђованија Луксе, да ради у његовој кући 10 година, у Котору или изван Котора, за храну одјећу и дјевојачку спрему за удају (XIV, 317).

“Презиме Лагатор не јавља се у котортским споменицима до краја XVI вијека, али јавља се Бојко Новаков из Угања. По томе Бојку, или по његовом истоименом претку, Лагатори су се раније звали Бојковићи.“

Ни Ковијанић, дакле, не оспорава да су се преци Лагатора презивали Бојковићи, али је, свакако, његова анализа појма “лагатор“ увјерљивија. А могућност да је првобитно презиме овог братства било Бојковић ништа не мијења његову каснију историју, коју боље познајемо на основу пи-

саних извора. Прича о Бојковићима остаје у области занимљивих предања, као што је и оно које наводи Јован Вукмановић, у књизи "Поријекло неких катунских братстава према народним предањима" (стр. 369): "Први угањски насељеници населили су се на Врелима, источно од Угања. По локалитету 'Угње', које је на подручју данашњег села и гдје су биле 'стајнице' (станице), временом читаво село је добило име. У селу има више братстава.

"Најстарији досељеници у селу су Лагатори, о чијем имену и поријеклу предање не зна ништа. Они су првобитно имали само стајнице у 'здрћи крупне горе' у селу и воду изнад њега. Прича се да је воду открио један чобан помоћу јарца, који би сваког дана ишао кроз шуму и враћао се мокре браде. Чобан га је једном приликом пратио и наиђе на воду, коју касније сељани изведу на точак, па почну око ње подизати куће. Од два брата, Мићуна и Ђукана, постали су огранци Мићуновићи и Ђукановићи. Лагатори су живјели у миру са осталим Угњанима, једино су се једном приликом због једног цера посвадјали са Капичићима и измирио их је Петар I."

Има још занимљивих предања. Једно, на примјер, каже да је прва кућа у Угњима била сазидана на Лагаторовом кршу. Њени зидови били су дебели око један метар, са пушкарницама. Била је изграђена на једној стијени, која доминира околином. Кућа је, наводно, при врху била шира него у темељима, како јој се нико не би могао успети уз зидове, који нијесу били малтерисани споља, већ само од камена повезаног кречом. Занимљиво је, такође, да се локалитет Лагаторов крш први пут спомиње 1435. године, истовремено кад и породично име Лагатор. Из свега овог може се закључити да је презиме Лагатор неоспорно дошло по некадашњем занимању. А пошто се село Угњи налазило на једном од старих караванских путева, највјероватније је да је неки од предака данашњег братства радио у вјесничкој служби, те је тако и настало ово презиме.

Предање говори да Лагатори у старини нијесу живјели само у Угњима, већ и у Лимљанима! О томе читамо у Вукмановићевој књизи "Црмница" (стр 127): "Лагатори су живјели на Леђевиштима, гдје су им два кућишта, а постоји и Лагаторска лазина. Они су старином били с Угања. Неки њихов предак 'убије Турчина', који је имао земљу на Угњима и турске власти га у Бару набију на колац. Његова жена са четири сина пребјегне у Црмницу. Два се врате на Угње и од њих су тамошњи Лагатори, а два остану у Црмници. Један је од ових због крви прешао у Гусиње и од њега су Лагаторци, а од другога су били Лагатори у Каручу, гдје су изумрли."

Занимљиво је заиста да Вукмановић наводи како су Лагатори далеке 1521. године живјели у Лимљанима, наводећи узрок њихове сеобе из Угања. Мислим да ово остаје само предање и да се не може прихватити као историјска чињеница, јер Турака у горњој Зети, па ни у Угњима, није било у то вријеме. Они су први пут продрли на Цетиње и Ловћенско горје тек 1685. године, послије борбе на Вртијељци, код Цетиња. У турском дефтеру из 1521. међу житељима Угања и Црмнице, па и Лимљана, нема Лагатора, бар не по ономе што нам је изнио Бранислав Ђурђев. Тачан је, међутим, број кућа које наводи Вукмановић. У предањима се каже да су се Шоровићи у Лимљане одселили прије Лагатора, а прича се да су се породице Лагатор и Капа заједно одселиле, што Вукмановић негира. Он се позива на податке Јована Ердељановића ("Стара Црна Гора", стр 294), али овај нигдје не наводи да су се Лагатори иселили из Угања у Лимљане до 1521. године.

Можемо, дакле, остати при закључку о поријеклу презимена Лагатор, које, за разлику од многих других, у временима која су се мијењала, није претрпјело промјене. Људи који су имали ово презиме, носили су га постојано и поносито, као што то, уосталом, чине и данас.

Расељавање

Колико се зна и на основу података које сам прикупио, прво расељавање у бртаству Лагатор почело је највјероватније у XVIII вијеку, када се једна фамилија одселила у село (заселак) Каруче – Лимљани, општина Бар. Овај податак је поуздано тачан, али не знамо како се звао тај Лагатор. Његово име утолико је теже дознати што иза њега није остало потопмства, а у старе дане придржао га је Станиша Шоровић, који је наслиједио његово имање. Умро је почетком XIX вијека. У селу и данас постоје два кућишта, остаци дома овог Лагатора, а то мјесто на Лећевиштима и данас се назива Лагаторова лазина. О Лагаторима у Каручима (Лимљанима) Видо Шоровић каже:

> "... Што се тиче братства Лагатор у Лимљанима, писаних података о њему нема. Има нешто предања и то углавном од 1800. године наовамо. Зна се да је посљедњи Лагатор живио у вријеме владике Петра II. Њега је у старе дане придржао Станиша Шоровић, који је наслиједио имовину тог посљедњег Лагатора у Каручима."

Претпоставка је да је расељавања било и раније, али о томе нема података. Зна се да се у XIX вијеку из Угања, са Лагаторовог крша, на Врела одселио Томо Јошов са четири сина, Андријом, Милом, Вукецом и Јошом

и од њега је огранак Ђуровића, односно Томовића. Да би у XX вијеку, посебно у другој половини, дошло до масовнијег расељавања у разна мјеста Црне Горе (Цетиње, Подгорица, Никшић, Будва, Котор...) и Србије, гдје само у Београду данас живи девет породица. У Угњима су остале само двије, а Лагатора још има у Ловћенцу, Новом Саду и Крагујевцу. Више породица овог братства живи у САД. Има их, такође, у Хрватској, посебно у општини Сињ, у селима Камешница, Криводол и Љут, а у селу Граб, како је већ споменуто, основна школа носи име "Браћа Лагатор".

Лагатора такође има и у Славонији, у селу Рајићи, а професор Више пољопривредне школе у Винковцима, Нада Лагатор, прије више година награђена је за подвиг године. Има их и код Книна. Сви су они католичке вјероисповијести, али за оне у Далмацији постоји вјероватноћа да су дошли из Црне Горе и да су били православци. То ми је у рату лично рекао Марко Лагатор, који је касније погинуо као командант батаљона у II далматинској пролетерској бригади. Догађаји у Хрватској нијесу ми омогућили да ово до краја испитам и провјерим. Зна се поуздано да се доста људи из Црне доре доселило у тај дио Далмације. У општини Сињ постоји чак село Угљани, које би могло имати везе са Угњима.

Остаци куће из XVIII вијека у Лимљанима-Каруче, у којој је живио посљедњи Лагатор из Угања, од којега није остало потомства

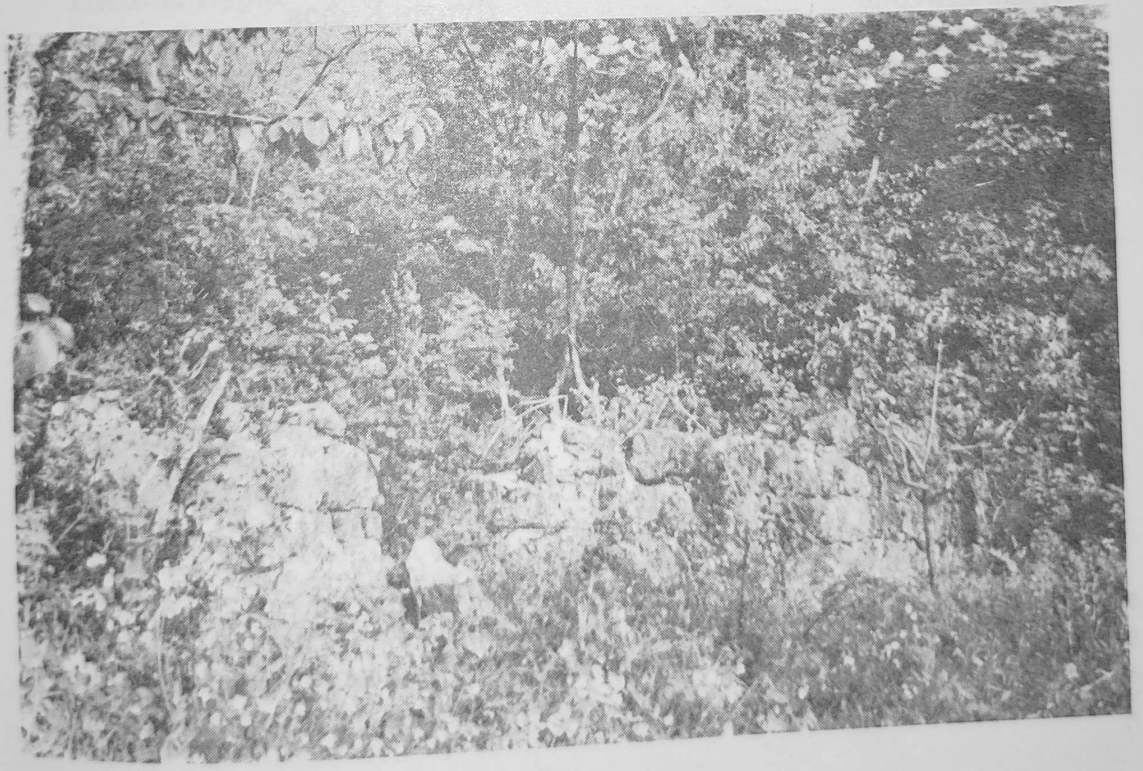

Списак носилаца домаћинства братства Лагатор, по мјесту становања, 1879, 1910, 6. IV 1941. и л. I 1992. године

1879. ГОДИНЕ

Угњи

Андрија Томов
Божо Перов
Јошо Томов
Крсто Тодоров
Марко Тодоров
Митар Перов
Томо Јошов

1910. ГОДИНЕ

Угњи

Видо Митров
Ђуро Митров
Јоко Божов
Кићо Митров
Лука Божов
Нико Митров
Саво Марков

Врела

Анадрија Томов
Вукац Томов
Јошо Томов
Мило Томов
Филип Марков

1941. ГОДИНЕ

Угњи

Илија Видов
Јоко Божов
Јоко Савов
Лука Божов
Митар Савов
Никола Кићов

Врела

Божо Јошов
Васо Ивов
Видо Лукин
Иво Вуков
Лука Јошов
Марко Вуков
Перо Андријин
Перо Илијин
Саво Илијин
Саво Милов
Шпиро Матов

Цетиње

Андрија Кићов
Кићо Митров

Котор

Душан Кићов
Љубица Никова

САД

Кићо Илијин
Митар Андријин
Марко Ђуров

1992. ГОДИНЕ

Врела

Владимир Марков
Василије Савов
Веско Душанов
Душан Ивов
Гојко Душанов
Ђина Перова
Марко Лукин
Митар Божов

Угњи

Бошко Митров
Никола-Коле Кићов

Цетиње

Блажо Митров
Блажо Ивов
Бранко Васов
Василије Николин
Видо Перов
Васко Владов
Владимир Митров
Војислав Видов
Видо Лукин
Драган Владов
Ђуро Лукин
Ђоко Андријин
Лука Видов
Марко Владов
Михаило Перов
Милутин Божов
Никола Ђуров
Петар Јоков
Рајко Душанов
Саво Васов

Будва – Бечићи

Драгутин Душанов
Славко Ђуров

Котор

Љубица Никова
Петар Божов

Подгорица

Ђуро Митров
Филип Ђуров

Никшић

Блажо Перов

Београд

Војислав Јоков
Илија Видов
Јован Владимиров
Марко Перов
Митар Војославов
Мирослав Шпиров
Милорад Видов
Никола Перов
Шпиро Матов

Нови Сад

Марко Николин

Суботица

Љубо Блажов

Ловћенац (Војводина – Бачка)

Васо Јоков
Ђуро Јоков
Даница Јокова

Крагујевац

Никола Лукин

САД

Душан Кићов
Мило Ђуров
Марко Ђуров
Никола Ђуров
Олимпија Кићова

Напомена: Податке за потомке Душана Кићова, Мила, Марка и Николе Ђурова немамо. А од тренука састављања ове листе до изласка књиге умро је Блажо Перов из Никшића.

РОДОСЛОВ ЛАГАТОРА

ОГРАНАК МИЋУНОВИЋА (ПО МИЋУНУ)

ЂЕПО-ЂЕПУР
ВУКО-ВУКАШ
НИКАЦ
ДРАГИША
ПЕРИША
МАТИЈА
ПЕРО

ЂУКАН

ОГРАНАК ЂУКАНОВИЋА (ПО ЂУКАНУ)

МИЋУН

ЛАЗАР

ОГРАНАК ЛАЗАРЕВИЋА (ПО ЛАЗАРУ)

ТОДОР

ПЕРО

БОЖО

ЈОКО

САВО

МАРКО

КРСТО

ФИЛИП

МИТАР

САВО

ЛУКА

ЈОКО

МИТАР

ВОЈИСЛАВ

ДАНИЛО

МИТАР

ЈОКО

ВАСО

ЂУРО

НЕНАД

ДУШАН

ИВАН

БОЖИДАР

ПЕТАР

ДУШАН

ДРАГАН

ЗОРАН

ВИДО

ЛУКА

ИВАН

ЛУКА

МИЛОРАД

АЛЕКСАНДАР

ВОЈИСЛАВ

ИГОР

ЛУКА

ПЕРО

МАТО

ЂУРО

ФИЛИП

НИКОЛА

СВЕТОЗАР

МОМЧИЛО

ИЛИЈА

БЛАЖО

КРСТО

ШПИРО

МИРОСЛАВ

МАТО

МАТИЈА

КИЋО

НИКО

ВИДО

ЂУРО

ЂОКО

АНДРИЈА

АЛЕКСАНДАР

АНДРИЈА

ДУШАН

МИТАР

НИКОЛА

ДРАГАН

МАРКО

ВАСИЛИЈЕ

ИЛИЈА

ЛУКА

ИВАН

ПЕТАР

НИКОЛА

МАРКО

МИЛО

ИЛИЈА

ВЛАДИМИР

ЈОВАН

БЛАЖО

НИКОЛА

БОШКО

ЂУРО

ЈОВАН

РАДЕ

МИТАР

МИТАР

ПОДАТКЕ ДАЛИ

ЂУРО ЛУКИН ЛАГАТОР
ИЛИЈА ВИДОВ ЛАГАТОР
БЛАЖО МИТРОВ ЛАГАТОР

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО

ИНЖ. МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

ОГРАНАК ЛАГАТОРА ЂУКАНОВИЋИ (ПО ЂУКАНУ)

ОГРАНАК ЛАЗАРЕВИЋА (ПО ЛАЗАРУ)

ОГРАНАК МИЋУНОВИЋА ((ПО МИЋУНУ)

ПЕРО
ЂУКАН
ЈОШО
ТОМО
ЛАЗАР
МОЈАШ
ИЛИЈА
МИЋУН
ВУКАЦ
ЈОШО
МИЛО
АНДРИЈА
САВО
ЂУРО
ПЕТАР
МИЛУТИН
ВАСИЛИЈЕ
ПЕРО
МИТАР
ВИДО
МИХАИЛЕ
НИКОЛА
ВАСО
БЛАЖО
ЛЪУБО
БРАНИМИР
ПЕТАР
СЛАВКО
САВО
ЗОРАН
ДРАГАН
МИРКО
НИКОЛА
БОРИС
МАРКО
ИЛИЈА
ПЕРО
МАРКО
БЛАЖО
ЈОКО
НИКОЛА
КИЋО
ДУШАН
САВО
ВАСКО
ИЛИЈА
ВОЈИСЛАВ
ЈОКО
ПЕРО
МАРКО
ИВО
ВЕСЕЛИН
БЛАЖО
ГОЈКО
ДУШАН
БРАНКО
ВАСО
САВО
МИТАР
МИТАР
МОМЧИЛО
СЛОБОДАН
ИВАН
МАРКО
ВЛАДО
МИХАИЛО
НИКОЛА
ЛУКА
МАРКО
НИКОЛА
ПЕТАР
ДУШАН
ВЕСКО
РАЈКО
МАРКО
БОЈАН
СТЕВО
МИТАР
ЈОВАН
ВЛАДО
МАРКО
ДРАГАН
ВАСКО
ПРЕДРАГ
НЕНАД
ЖЕЉКО
ЖАРКО
БОЖО
ПЕТАР
МИОДРАГ
РАЈКО
ВЕСКО
МИЛУТИН
ЗОРАН
ДЕЈАН

ПОДАТКЕ ДАЛИ

ЂУРО ЛУКИН ЛАГАТОР
ИЛИЈА ВИДОВ ЛАГАТОР
БЛАЖО МИТРОВ ЛАГАТОР
МАРКО И НИКОЛА ПЕРОВ ЛАГАТОР

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО

ИНЖ. МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

Братство Мировић

Братство Мировић, како смо раније рекли, није стариначко, иако у Угњима живи већ 250 година. Мировићи су се, за разлику од Шоровића, Белада, Капа и Лагатора, доселили у Угње највјероватније у XVIII вијеку. Један од становника села Мирац, племена његушког, каже предање, убио је кадију, приликом одређивања границе. Мјесто гдје га је убио назива се Кадијина скала. Овом Мирчанину није било презиме Мировић и до данас се не зна ко је он био. Мировића у Мирцу није било, иако Ердељановић не мисли тако, а ту су живјела братства Сараори, Радмановићи и Зорани.

Кад је убио кадију, поменути Мирчанин је прешао планину и дошао у Угње, гдје се задржао, затим населио и на крају и оженио одивом из братства Капа. Како није имао средстава за живот, отац дјевојчин му даде четвртину посједа којег је имао, а за три сина остави три дијела. Ово је било мимо обичаја у Црној Гори. Одива није узимала дио очевог имања ако је у кући имала браће, али овог пута је, ето, учињен изузетак.

Према казивању Ива Савова Капичића избјегли Мирчанин оженио се кћери Ивана Јовова Капе. Име јој се поуздано не зна, мада неки кажу да се звала Ивана и да је имала браћу Ника, Драга и Шћепа (Стијепа). Била је из садашњег огранка Лукић.

Не зна се, наравно, ни како се звао овај Мирчанин, али предање каже да му је име било Миро, те се он сматра родоначелником братства Мировић. Можда су га, међутим, Угњани прозвали Миро зато што је дошао из Мирца, али то, у крајњем случају, није ни важно. Зна се да су Мирчани славили крсну славу Ђурђев дан, а послужбицу Марков дан, али је овај придошлица прихватио крсну славу Угњана, Митров дан и послужбицу Петров дан. Јован Вукмановић пише, чак, да се он оженио одивом Шоровића, што, ипак, није тачно.

Кад је у питању братсво Мировић има заиста мало података о његовој прошлости и они који је истражују морају да се ослањају на предање, у коме, пак, има доста контрадикторности и нелогичности, што се одразило и на писање Јована Ердељановића ("Стара Црна Гора") и Јована Вукмановића ("Поријекло неких катунских братстава према народном предању"). Има разлика и у казивању појединаца из братства Мировић и других Угњана.

И поред најбоље воље и труда нијесам успио доћи до неколико врло значајних података, као што су:

– Вријеме кад је поменути Мирчанин дошао у Угње.
– Како му је било име и презиме?
– Кад се оженио и прихватио презиме Мировић?
– Ко је родоначелник (његово име) и кад се он временски појављује?– Кад се Мировићи дијеле на огранке и по коме је та подјела извршена?

Без ових података опис почетака братства Мировић сигурно је непотпун и непоуздан. Но и без тога имамо једну потпунију слику о братству него што смо је имали до сада. Утолико прије што су подаци за XIX и XX вијек цјеловити.

Ево само неколико детаља из којих се јасно види та контрадикторност код Јована Вукмановића. "Мировићи – по предању родоначелник Мировића доселио се из Херцеговине на Мирац, а одатле због убиства пређе на Угње. Он у Коложуњу, у данашњој Кадијиној скали, убије кадију због неке неправичне подјеле. На Угњима он се настани код браће Шоровића, који му даду сестру и четвртину свога имања. Братство се дијели на Мировиће у ужем смислу, Ђурановиће и Шкапије, које је, кажу, тако назвао владика Сава, по капи.

"Данашњи Мировићи причају да су старином с Мирца, али не знају од којег братства. Дошао из Котора кадија на Мирац да усијеца границу између Црне Горе и Турске и захватио дио имања села Мирца. Због тога га убије неки Миро, чије се презиме не зна, пребјегне на Угње, гдје нађе само једну кућу Капа и ожени се њиховом дјевојком. Капа да досељенику пола планине и трећи дио села. Миро је имао три сина, од којих су Ђурановићи и Ланговићи, који су се ископали, а од трећега није нико остао. Мировићи су се исељавали, највише због крви, у Куче, Зету, Улцињ и Бјелопавлиће." (Јован Вукмановић, „Гласник Етнографског музеја", Цетиње, 1964, књ. IV, стр. 371).

Ово је први пут да неко напише или каже да се тај родоначелник Мировића оженио одивом Шоровића, иако сви знају, и то је доказано, да је у питању била одива Капа, и то из њиховог огранка Лукић. И свуда гдје они имају имање, односно гдје су имали посјед, уз њих је 1/4 била Мировића, и то не свих Капа, већ само огранка Лукић, и још уже – подогранка Протовић. Оваква тврдња Јована Вукмановића изненађује, утолико прије што су се Шоровићи прије овог догађаја већ били одселили у Лимљане. Вукмановић уноси још више нејасноће у једној фусноти, у којој наводи да је тај Миро пребјегао у Угње и ту нашао само једну кућу Капа! Даље прича има исти ток. Тешко је могуће да је у то вријеме у Угњима била само једна кућа Капа.

Такође није до данас доказано да су се Мировићи исељавали у Куче, Зету и Бјелопавлиће, а Мировићи који се тамо срећу нијесу у сродству са

угњанским. Једино је тачно да неки Мировићи живе у Улцињу, гдје су се одселили 1906. и 1916. године, из Угања и Врела. Према казивању Јанка Јованова Мировића и Жарка Душанова Мировића, Мишко Мировић и остали Мировићи, који живе у Бару и Улцињу, поријеклом су из Куча и презивали су се Живковићи, те према томе нијесу ни у каквом сродству са угњанским Мировићима.

Кад су у питању Мировићи у Зети, Јован Цвијић о њима пише (Дела, Београд, 1926, књига XXIII, стр. 494): "Мировићи у Горичанима 5, Шушњу 1 и Курилу 3 су из Чешмара, у Цеклину, и пореклом су од Вучетића. Предак им је Миро, по коме су добили име, иселио се из Чешмара око 1800. године, због сиромаштва и населио се у Горичанима, на турској земљи... Мировићи се своје са Ђурановићима, Никићима и Улићевићима из Лимљана."

А ево шта пише Јован Ердељановић, на страни 326 своје књиге "Стара Црна Гора": "Мировићи на Угњима и на Врелима (укупно 10 кућа) су пореклом 'из Мирца његушког'. Памте претка Мира, који је, веле, убио кадију 'у Кадијину скалу, кад је дијелио границу'. Тај им је предак, дакле, живео још за време турске власти над Црном Гором, а то значи да су Мировићи већ одавно на Угнима, бар од 17. века.

"Миро је, причају, узео одиву од Капа (старог угањског братства, о коме смо напред говорили), те је његовим потомцима припао четврти део од све њине деонице, а примили су од Капа и њихову славу" (Митров дан и послужбицу Петров дан).

"Мировићи казују да има њихових одсељеника у Улцињу и у Кучима (где се, веле, и сад презивају Мировићи), а био је један и у Будви, 'али се ископа!' – Ја нисам нигде у Кучима сазнао да има или да је било досељених Мировића. Можда су се у Кучима бавили кратко време, па отишли даље."

Ердељановић се, међутим, није добро обавијестио. Да је заиста било Мировића у Кучима види се из књиге "Вирпазар, Бар, Улцињ, Цетиње" (Београд, 1974, стр. 531). Ту пише да је Мировић Митров Милић рођен 1890. године у Ублима (Кучи) и да је стријељан 27. јула 1941. године у старом Бару. Ово нам даје до знања да су Мировићи ипак живјели у Кучима. А на страни 397 своје књиге Ердељановић пише да су Мировићи били међу старинаčким братствима у селу Мирцу, на Његушима. Данас, међутим, не може да се нађе никакав траг, чак ни у предањима, да су Мировићи икада живјели у Мирцу.

Прво име братства Мировић, које сам нашао у писаној грађи, било је Иво. Иво Голубов је 1800. године именован за умир између Бајица са

Конаџијама и Доњокрајцима. Зна се да је Иво један од најстаријих братственика, па нам је овај документ потврдио да презиме Мировић датира из XVIII вијека, а не из XVII, како то претпоставља Ердељановић. Он је имао сина Голуба, који је добио име по дједу, а овај је свом сину нађенуо име Иван-Иво, такође по дједу. Од дједа Ива очигледно није било потомства. Иво је понудио новац за подизање кампанеле на Цркви св. Митра у Угњима, о чему сам опширније писао у првом дијелу књиге. Према казивању Слободана Мировића, Иво Голубов дао је прилог у злату цетињском Манастиру св. Петра, да би се било који Мировић школовао на богословији. Али, све до краја другог свјетског рата то се није догодило. Касније су се у Призренску богословију уписали Стево и Данило Ђуров, али су је убрзо напустили. Нема попдатака кад је поменути прилог Цетињском манастиру дат и у којем износу.

Ланговићи

Постоји предање о Ланговићима из Угања да су поријеклом од Мировића, али о томе нигдје нијесам могао наћи писани траг. Чак се и то предање помиње само код Јована Вукмановића ("Поријкло неких катунских братстава", стр. 371). Оно што он пише битно се разликује од казивања Слободана Ђурова Мировића, који прича да су Ланговићи огранак у братству Мировић а "то име добили су по оцу Лангу, који је имао девет синова, и живјели су у Врелима. Расељили су се, али се не зна када и куда. На Врелима су имали посједе: њиве Печурицу, Ступ, Лишник, Крушку, Пећету, Врх кабла и Под Плочник. Ти њихови дјелови су касније припали Мировићима. Сви су нестали пошто су једнога убили људи владике Петра, наводно због непослушности. Када су остала браћа чула за то, одселили су се, плашећи се за своје животе. Вјероватно су од њих Мировићи у Зети, Кучима, код Прокупља, а има их и у Лици и Славонији, у Босни, код Олова, а један Мировић је чак био на двору код руске царице Катарине, и то високи официр."

Што се тиче ове приче о Мировићима, да их има у Зети, Кучима, код Прокупља, Лици и Славонији, то је тачно, али они нијесу сродници Мировићима из Угања. У Зети су Мировићи живјели у селима Горичани, Шушањ и Курила. Судећи по ономе што је о њима написао Јован Цвијић сви су поријеклом из Чешмара у Цеклину, недалеко од Ријеке Црнојевића. Мировића је било и у селу Ублима, у Кучима, и они немају везе са угњанским Мировићима. Што се тиче Мировића код Прокупља, ти су од Станишића, из Бјелопавлића. Сигурно је да Мировића има и у другим мјестима у Југославији, али они, како смо рекли, нијесу сродници уг-

њанским. Од тих у Топлици је пуковник Никола Мировић. Што се тиче Мировића у Русији, о њему нијесам наишао ни на какав писани траг, али код Јована Ердељановића пише о попу Ђоку Мировићу из Дробњака. Колико сам могао провјерити то братство више не постоји у Дробњаку. Године 1942. погинуо је Саво Мировић из Томашева, код Бијелог Поља, као борац 3. пролетерске санџачке бригаде.

Кад је у питању презиме Ланговић, до њих ме није довео ниједан писани траг. Само се у другој књизи, другог тома "Историје Црне Горе", на страни 35, помиње Лонгова рупа, а Јован Вукмановић говори о Ланговићима који су се ископали.

Нека питања о огранку Ланговић могу се сматрати рашчишћеним, а то су:

– Ланговићи су живјели на Врелима и то на мјесту гдје се данас налази кућиште и сувомеђа у власништву Лагатора.

– Они су за оно вријеме и прилике имали велики посјед, њихова је била њива Ступ, највећи комад обрадиве земље у Угњима и Врелима, који је заузимао четири рала простора.

– Нема података, бар мени нијесу познати, колико је браће Ланговића било и како су нестали. Зна се да су имали сестру Ивану, која се удала за Вука-Вукца Томова Лагатора. Они су имали сина Илију и три кћери. Ивана је умрла млада па се Вукац оженио по други пут и добио још два сина, Марка и Ива. Иво је живио 101 годину, а умро је 1983. Према овим подацима може се са сигурношћу тврдити да су браћа Ланговићи нестали у XIX вијеку, а пошто су они један огранак Мировића, значи да су се ови доселили у Угње у XVIII вијеку.

Браћа Ланговић нијесу имали потомства, па је дио њиховог имања као мираз Ивана донијела Вуку-Вукцу Лагатору. Зато је данас њива Ступ власништво његових потомака. Не зна се, такође, да ли се Ивана удала прије нестанка њене браће или послије.

Од Вукца до његовог најмлађег потомка има шест кољена: Вукац – Илија – Петар-Перо – Марко – Петар – Марко (имао 10 година 1992). Највише података о овоме дао ми је Вукчев праунук Марко. То је још један примјер да се о братствима Угања и Врела могу добити многи подаци који су Ердељановићу и Вукмановићу били потпуно непознати, а њима уједно можемо замјерити да су се превише ослањали на предање, а недовољно користили документе. Чак су се недовољно ослонили и на најстарије Угњане, а Ердељановић је највише користио казивања Вида Јаблана.

Неки старији Угњани кажу да постоји прича о нестанку браће Ланговић. Наводно их је било четворица, живјели су на Врелима и једног љетног дана су прашили (окопавали) кукуруз на Ступу, највећој њиви на

Врелима. Неко је са Коцељеве главице зовнуо по именуи најстаријег брата да дође да му нешто каже. Коцељева главица је у близини поменуте њиве. Овај оде и дуго се не врати, затим оде и други брат, па се ни он не врати, онда исто и трећи и на крају четврти. Ниједан се кући није вратио и тако им се изгубио сваки траг, па је у народу остала узречица, то јест клетва: "Ајде, изгубио ти се траг ка оним Ланговићима."

Године 1853. седам Мировића учествовало је у борби за Манастир Острог. То су Марко Иванов, Иво-Иван Голубов, Нико Јовов, Пуран Перишин, Нико Драгишин, Мило Радов и Мијат Ивов. Те давне 1853. они су били ратници Црногорске војске. Неки од њих су родоначелници огранака у оквиру братства, па и то иде у прилог претпоставци да су се Мировићи у Угње доселили у XVIII вијеку, када су и добили презиме Мировић. А да су се као братство брзо увећавали говори и податак да их је већ 1879. било 12 породица. Затим долази до стагнације, јер 1910. године Мировића има осам породица у Угњима, двије на Врелима и двије у Улцињу, а 1941. број се повећао на 20 фамилија, које су живјеле у Угњима, на Врелима, затим у Улцињу, Метохији, Београду и Америци. Мировићи постају све бројнији, јер 1992. године било их је 34 породице, од којих 10 живи у Београду, али у Угњима више ниједна, мада је тамо пет модерно опремљених кућа, само у њих се долази тек повремено. У Врелима су 1992. године била два домаћина.

По Вукмановићу Мировићи се дијеле на два огранка, Ђурановиће и Ланговиће. Вукмановић пише да је Миро имао три сина. Од двојице су Ђурановићи и Ланговићи, а од трећег није остао нико. Вукмановић не наводи вријеме када су огранци настали, али би то могло бити у XVIII вијеку, када је Миро највјероватније дошао у Угње.

Супротно њему, Ердељановић наводи два огранка, Ђурановиће и Шкапије. Ђурановићима се и данас сматрају потомци од Груја, а не зна се поуздано да ли је Грујо био син Ђуранов, али се зна да од њега до данас има осам пасова, значи да је прошло негдје око 200 година. У најновије вријеме Мировићи се дијеле на три огранка: Ђурановиће, Шкапије и Пурановиће.

Мировићи су се чим су створили прва домаћинства у Угњима дијелом преселили на Врела. Највјероватније се први одселио Ланго, од кога су Ланговићи, иза којих није остало потомака. Затим се одселио Вуко, који је имао три сина. Од двојице није остало потомства, а најстарију Вуков син Нико имао је потомка Илију, који такође није оставио насљеднике. Предање каже да је дошло до свађе између попа Луке Капе и Илије Никова Мировића, који су у жестини потегли кубуре иза паса, опалили истовремено и обојица остали на мјесту мртви. То се догодило у Врелима, али

се не зна тачно када. Кућу су ови Мировићи имали у Процијепу, коју су касније продали Капама, а сад је она власништво Васа Милова Беладе. Највјероватније кад и Вуко на Врела се одселио и Мијат Грујов (огранак Ђурановића), а кућу су имали на мјесту гдје је сада кућа Петра Ракова Мировића. У Јасенов до се населио Ђуро Пуранов.

Ђурановићи од давнина живе на Врелима, Шкапије су се одселиле на Метохију, а Пурановићи у Улцињ. У Угњима су остали само потомци Сава Илијина, односно Илија Савов. Данас Мировића има широм Југославије, а највише у Београду.

Стара кућа ђура Илијина Мировића на Угњима

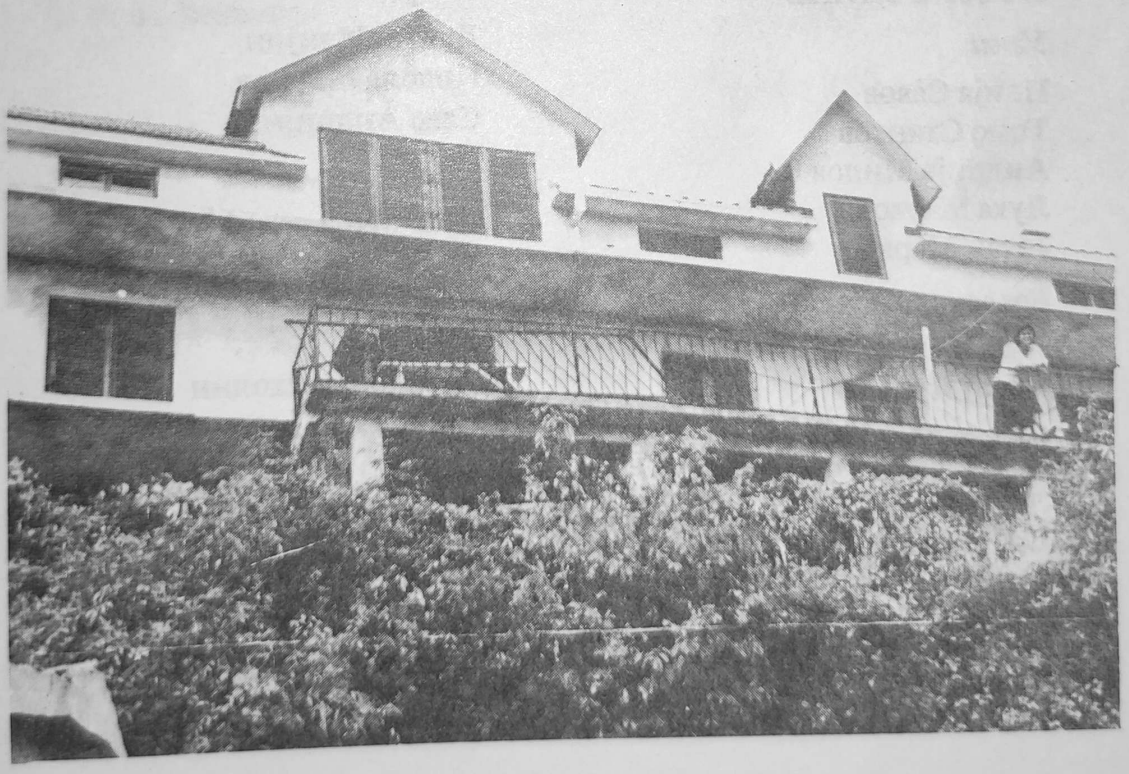

Новоподигнута кућа на Угњима Слободана Мировића, једног од ђурових синова

Списак носилаца домаћинстава братсва Мировић по мјесту становања 1879, 1910/11, 6. IV 1941. и 1. I 1992. године

1879. ГОДИНЕ

Угњи

Бело Радов
Иво Голубов
Илија Савов
Лука Марков
Мило Радов
Нико Јовов
Перо Пуранов
Пуро Ивов
Станко Митров
Филип Андријин

Врела

Иво Мијатов
Нико Вуков

1910/11. ГОДИНЕ

Угњи

Илија Савов
Томо Станков
Андрија Милов
Лука Марков
Јован Марков

Врела

Јоко Ивов
Мијат Ивов

Улцињ

Митар Ђуров

1941. ГОДИНЕ

Угњи

Ђуро Илијин
Илија Савов
Томо Станков

Врела

Андрија Мијатов
Јоко Ивов
Марко Јоков
Нико Мијатов
Рако Мијатов

Улцињ

Душан Митров
Ђуро Митров
Илија Марков
Јован Марков
Пећ – Метохија
Никола Андријин
Васо Андријин
Јован Андријин

Београд

Душан Илијин
Никола Митров
Саво Андријин

САД

Лука Марков

1992. ГОДИНЕ

Врела

Михаило Николин
Петар Раков

Цетиње

Стеван Ђуров

Херцег Нови

Стане Ђурова

Подгорица

Десанка Душанова

Будва – Бечићи

Данило Ђуров
Милорад Петров
Шпиридон-Шпиро Ђуров
Саво Петров

Улцињ

Боривоје Ђуров
Веско Милов
Душан Митров
Јанко Јованов
Спасоје Илијин

Београд

Василије-Васо Ђуров
Гојко Ђуров
Драган Топличин
Илија Шпиридонов
Јелена Васова
Марија Савова
Милан Савов
Реља Николин
Слободан-Бађо Ђуров
Славка Николина

Бечмен – Земун

Драгутин-Драго Васов

Нови Сад

Мило Ђуров
Бачка Топола
Боривоје Јованов

Црвенка

Блажо Јованов

Пећ – Метохија

Стане Јованова

Приштина

Јован Николин

Стокхолм

Миодраг Стевов
Ненад Боривојев

РОДОСЛОВ МИРОВИЋА
(ОГРАНАК ОД МАРКИШЕ)

ПОДАТКЕ ДАЛИ
ЈАНКО МИРОВИЋ
СЛОБОДАН МИРОВИЋ

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО
Инг. МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

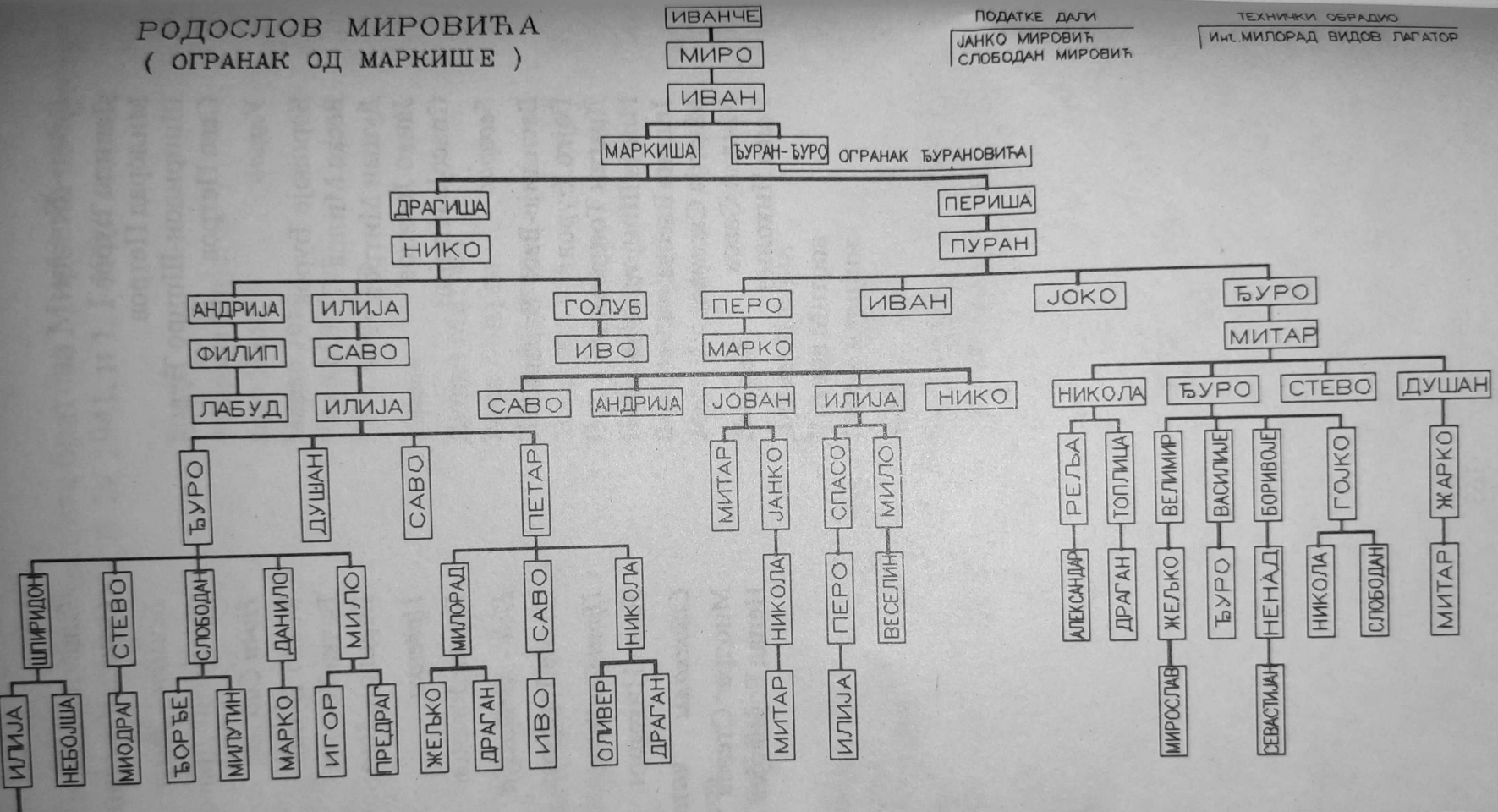

НАПОМЕНА

Податке о орбим родоначелницима добио сам од Јанка и Слободана Мировића. Лично мислим да су имена Иванче, Миро и Буран несигурна, јер би Мировићи имали више засова од Каћа, а сигурно се зна да се је пребјегли Мирчанин оженио од Каћа. Сумњиво име Букан (није уписано у родослов), вероватно је Буран-"Ђуро", од кога потиче огранак "Ђурановића". Ако би прихватили да су Маркиша и Буран-"Ђуро" браћа, односно Иванови синови, тада би се бројеви засова Каћа (8-9) и Мировића (8-10) ускладили. По подацима које су дали Јанко и Слободан, Мировићи би имали 12-14 засова, што је нелогично у односу на Каће од чије одиве потичу Мировићи.

ОГРАНАК МИРОВИЋА
(ЂУРАНОВИЋИ ПО ЂУРАНУ)

ПОДАТКЕ ДАЛИ
ЈАНКО МИРОВИЋ
СЛОБОДАН МИРОВИЋ

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО
Инг. Милорад Видов Лагатор

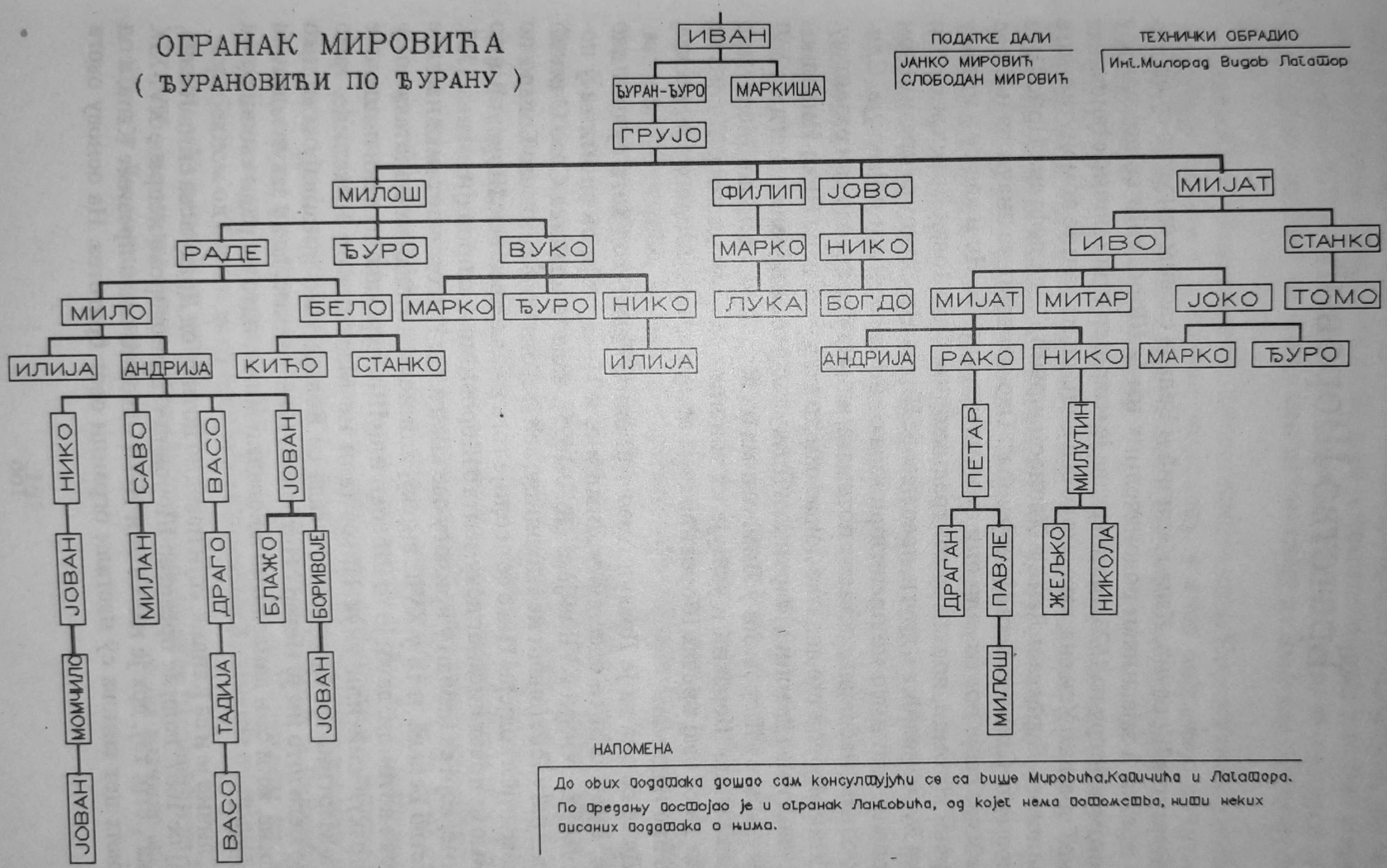

НАПОМЕНА

До ових података дошао сам консултујући се са више Мировића, Капичића и Лагатора.
По предању постојао је и огранак Ланговића, од којег нема потомства, нити неких писаних података о њима.

Братство Шоровић

Братства Шоровић, Капа-Капичић и Белада сасвим сигурно су од једног претка, а заједнички родоначелник им је Шоро, који се појављује у турском дефтеру из 1523. године, када је извршен први попис становника Црне Горе, па и Угњана, како смо то већ видјели из раније поменуте књиге Бранислава Ђурђева и Ламије Хаџиосмановић, "Два дефтера Црне Горе из времена Скендер-бега Црнојевића". Ово наравно не значи да и Шоро није имао своје претке, али они су нама непознати. Но и кад су у питању Шорови потомци, подаци су контрадикторни. Тако Јован Ердељановић и Јован Вукмановић, а и други, прво наводе Никса-Николицу са презименом Шоровић, али нико не прецизира када се он временски појављује. Слиједи, затим, набрајање осталих потомака, али и ту се готово сви разликују.

Упоређујући све податке дошао сам до закључка да је Никс-Николица Шоровић имао два сина, Мартина и Дракула, да се они јављају негдје у XVI вијеку, а да су Шоровићи у Лимљанима од Мартина, односно Мора, како то каже Видо Шоровић и указује на топоним Морова лазина. Но ово не значи да се овај предак Шоровића није звао Мартин. Моро му је, можда, само био надимак.

Даље се зна да је Дракул имао три сина: Јована, од кога су наводно Капе, Вука, који се одселио у Лимљане, и Ника, који се спомиње у посљедњој деценији XVII вијека (1690-1695), када је владика Саво Очинић Ника Дракулова (значи не Николицу, већ његова унука) назвао Белада, по једном дијелу одјеће. Нико се послије тога и даље презивао Шоровић, што видимо из првог писаног документа о Шоровићима, о продаји имања, 1727. године, који се наводи у прилогу ове књиге. Од Никовог потомка настаће братство Белада, и то у XVIII вијеку, али нема поузданих података ко су Никови потомци, да ли је то Шћепан или Шћепур, како то неки пишу, и је ли Дракул син или унук Ников (али не Мартина од Николице, него Мора-Мартина од Дракула) Од када се Беладе тако презивају и колико прије него што им је Петар I Петровић, 1786. године, дао у закуп млин на Врелима, који се и данас назива Беладин млин, иако не ради ево више од 40 година.

Слично је и са Капама, који наводно потичу од Дракулова сина Јована, а овај се 1687. године презивао Шоровић ("Црногорске исправе XVI-XIX вијека", стр. 13), док је његов син Иван наводно имао презиме Капа, а од његових пет синова су настали огранци овог братства. На основу овога

могло би се тврдити да и презиме Капа датира из XVIII вијека, јер се зна да се поп Гошо родио у то доба, а да је свештено лице још био у првим деценијама XIX вијека, да се потписивао Шоровић, а да су га други звали Капичићем, па због тога Шоровићи сматрају да им Капе својатају попа Гоша.

Да су Капе у Лимљанима од истог претка као и Капе у Угњима најбоље потврђују подаци у њиховом родослову, у коме набрајање почиње од Стијепа, Иванова сина, за којег Јован Вукмановић наводи да је један од пет синова Ивана Јовова Шоровића.

Зна се да је Стијепо Капа доселио у Лимљане из Угања много касније од Шоровића и да се, највјероватније, с њим одселила и једна породица Лагатор. Беладе и Капе у Угњима и Капе у Лимљанима имају исти број кољена, осам до девет, за које се сигурно зна да се тако презивају.

Што се Шоровића тиче у њиховом родослову има много нејасноћа. Од 1523. године, када се помиње Шоро, па до Ника Шоровића из 1727. године протекло је 204 године, а то је вријеме за најмање 6-7 пасова. Ми, међутим, знамо само за четири, и то: Шоро – Никс-Николица – Дракул – Јован, када се појављује братство Капа и Белада. За најмање три кољена немамо никаквих података. Од како се наводи да је 1727. године Нико Дракулов Шоровић продао имање Шоровића у Угњима и да је од њега настало братство Белада, а од његовог брата братство Капа, прошло је 265 година (1727-1992) и за то вријеме имамо девет до десет пасова, што одговара том временском периоду. Тај период покривен је пасовима и у родослову. Ово важи за Шоровиће, Беладе, Капе-Капичиће у Угњима и Капе у Лимљанима, пошто су сви од једног претка.

То што Ердељановић наводи да има Шоровића одесељних у Русију данас нико не може да потврди; Шоровићи знају да се један њихов братственик одселио у Туђемиле и касније потурчио. Видо Шоровић пише да је једна породица Шоровића постојала и у Велембусима, у барској општини, а да су од те породице два мушка члана до скоро живјела у Турској. Видо не зна да ли је ова породица у неком сродству са његовим братством. Покојни Данило Шоровић, предратни учитељ, причао је да је на старом православном гробљу, које је запуштено и кроз које је касније прошао пут Бар – Улцињ, а оно се налазило код Каменичког моста, на једном гробу прочитао да је гроб Шоровића, а текст је писан црквенословенским писмом, па се претпоставља да је породица Шоровић у Велембусима поријеклом из тог мјеста. Он чак мисли да су Шоровићи из Угања поријеклом од Бара и да су одатле под најездом Византије отишли у своје катуне у Угњима и ту остали.

Ако узмемо као тачне наводе Ердељановића да су Шоровићи из Угања дошли у Лимљане за вријеме владике Данила, то би значило да су се

одселили почетком XVIII вијека, то јест између 1710. и 1720. године, значи нешто прије него што је Нико Дракулов 1727. продао имање у Угњима.

Шоровићи, потомци старих Шоровића, наводе осам кољена за која знају: Симо – Ђуко – Перо – Радо – Нико – Арсо – Никола – Марко. Овај број пасова одговара периоду од два и по вијека.

У селу Лимљанима, засеоку Каручу, постојала је кула, коју су градили Шоровићи, под надзором једног од браће, који је био поп, а чије се име не зна. Потомци Шоровића причају да је кула била од клесаног камена и да је сваки камен коштао златник. Грађена је мобом а новац је добијен, највјероватније, из Русије, која је, на предлог владике Данила, давала Црној Гори помоћ за подизање цркава и кула. Кула је постојала све до 1979. године, када је страдала од земљотреса, који је захватио Црну Гору. "Ја сам измјерио њене димензије у темељима, – пише Видо Шоровић – и њена унутрашњост износи 7,30 x 5 метара, а дебљина зида била је око 0,90 метара. Кула је имала приземље и спрат. Ојачана мјеста за греде постојала су између приземља и спрата и изнад првог спрата. Да ли је била завршена то, нажалост, не може да се зна. Предање каже да је кулу радило девет брата Шоровића. Најстарији се, због неког камена, посвађа са мајстором и удари га чибуком. Овај, љут због тога, баци преко куле два чекића у прекрст и прокле кулу, те тако она остаде недовршена. На самом врху првога спрата, са јужне стране, стајали су једно поред другог крст и јеврејска звијезда. Да ли је та звијезда можда била повод за свађу, остаје само да се нагађа."

Вукмановић још каже да је на кули било 60 пушкарница, а на спрату, на сваком зиду, по два прозорчића, величине 30 x 40 см. приближно. Сви су изгледи да је кула грађена између 1710. и 1770. године.

Према предању у Шоровића је било више генерација попова, и то од 1795. до 1870. године, то јест прије Сима. Ову тврдњу може да поткријепи Посланица попа Тоша Шоровића (вјерроватно се ради о грешци и у питању је Гошо), послата 1817. године из Грчке на Цетиње, владици Петру I Петровићу, а коју налазимо у књизи "Фреске на камену" или "Посланице Петра I", како је још зову.

Покојни Данило Шоровић, као ђак учитељске школе на Цетињу, негдје пред рат, преписао је једну читуљу Шоровића из Лимљана, највјероватније у Манастиру. У њој сад има 100 имена, што није мало за једно овакво братство. Од Сима (око 1770) до данас у читуљи има око 5о лица, а исто толико од почетка читуље до Сима, што приближно одговара времену прије 1600. године до данас. Ердељановић у родослову Капа иде до Николе Шоровића, који је највјероватније живио око 1600. године. Вукмановић наводи Николу Шоровића и сина му Мартина, који се вратио из Лимљана у Угње. Никола се налази у читуљи, затим Марић (свакако

Мартин, а у питању је погрешан навод Вукмановића). И данас постоји у Каручу Морова лазина, а може се претпоставити да је Моро тај "Марић". Није случајно што Шоровићи и Капе у Лимљанима славе Митров дан.

Јован Ердељановић о братству Шоровић, на 289. страни своје овдје већ поменуте књиге "Стара Црна Гора" пише: "Можда су и стариначко презиме Шоровићи и назив Шорово ждријело успомене на негдашње Влахе. Данашња стариначка братства Капе и Беладе у Угњима знају да им је старо презиме било Шоровић. А назив Шорово ждријело показује да се предак по коме су добили презиме звао именом Шор или Шоро." Ердељановић мисли да су Шоровићи од ранијег братства Властелиновића, а то исто сматра и Јован Вукмановић. Али ниједан од њих не наводи кад је дошло до промјене презимена. Из оног што они пишу може да се закључи да су Властелиновићи напустили Врела крајем XV вијека (1485-1496), у вријеме владавине Ивана Црнојевића.

Ердељановић у "Старој Црној Гори" (стр. 334) пише да су Капе у Угњима од Шоровића и напомиње да су они до 1910/11. године, то јест од Николице до попа Петра Капе имали десет пасова, а да су Шоровићи прије тога имали још пет до шест пасова, али их не набраја. Кад се ово сабере и узме просјечан период једног паса (25 до 30 година) добије се 387 година и тако се дође до времена кад се спомиње Шоро, 1523. То би могло да значи да су данашњи Шоровићи заиста његови потомци.

Није спорно да су Шоровићи живјели у Угњима, да су се одатле једни одселили у Лимљане и да су своје имање у Угњима продали 1. јуна 1727. године, али је нејсано зашто су њихови потомци добили презимена Капа и Белада. Подсјетимо се да је најстарији свештеник код Капа користио презиме Шоровић, па није јасно да ли му је Капа тада још био надимак. У сваком случају на иконостасу Цркве св. Петра на Врелима пише: "Обнову извршио поп Гошо Шоровић." На жалост не може да се прочита година обнове, јер је иконостас до данас доста пропао, а текст је писан црквенословенским писмом.

Јован Вукмановић каже да су Шоровићи са Угања од Селића (Селишића), да су се њих четворица вратили у Лимљане, а они су били од протјераних Властелиновића за вријеме Ивана Црнојевића и да су се у Лимљанима прозвали Шоровићи и да потичу од Мартина, сина Николе Шоровића, који се наводно вратио на Угње.

Супротно овој констататцији Ердељановић, којег цитира и Вукмановић, али га не негира, каже да су Шоровићи у Црмницу дошли са Угања и то са тим презименом, а да је то било за вријеме владике Данила, а не Црнојевића.

Има и других противрјечности у које не бих да залазим, али се може са сигурношху рећи да су Шоровићи из Угања, да су од њих Беладе и Капе, и угњански и лимљански, те да су се неки Шоровићи из Угања одселили у XVII вијеку, а не у XV.

Послије свестраног проучавања и консултовања са Видом Шоровићем, произлази да Симо Шоровић није Станишин и Маркишин брат, да они нијесу од истога претка, да огранак од Сима има осам пасова, а од Маркише само шест. Зна се да је Симо рођен негдје половином XVIII вијека, а његов син Ђуро 1795. године (умро 1870). На основу тога се може закључити да је Симо потомак од Мартина-Мора, односно можда од његовог потомка, јер се Моро-Мартин први од Шоровића одселио у Лимљане. За Станишу и Маркишу се може закључити да су они потомци Вука, Дракалова сина, који се касније одселио у Лимљане, јер се у документима из 1687.године Вуко Дракулов спомиње и као становник Угања.

Од Сима и Маркише родослов је, то се са сигурношћу може тврдити, тачан, али није могло поуздано да се сазна име Симовог, Станишиног и Маркишиног оца. Највише спорних питанмја било је у обради братства Шоровић, с обзиром да је то једно од најстаријих братстава и да је оно претходило братсвима Капа и Белада. Ипак су многа питања разријешена. Спорно је остало ко је родоначелник, затим редослијед потомака до Сима и када се први Шоровић одселио у Лимљане. По званичним документима Шоровића је било на Угњима при крају XVIII вијека, то јест 1794. године, што негира тврдњу Вукмановића и Ердељановића да су они напустили Угње у XV, то јест у XVII вијеку.

Шоровићи у Туђемилима

Бар и његова околина били су до 1570. године под влашћу Млетака, а од 1571. Турци су заузели и Бар и Улцињ. Српски живаљ је био незадовољан влашћу католика и кад су Турци дошли у почетку су се с њима удружили против Млечана. Чак су почели да примају ислам, као што је био случај са Мркојевићима, који су до 1760. били православни Срби. Слично је било и са Туђемилцима.

Зна се да је у Туђемилима био и један Шоровић, али се не зна како се звао и када се и одакле доселио, да ли из Лимљана, што је вјероватније, или из Угања. Он се потурчио, али не знамо када.

О становницима Туђемила пише и Јован Цвијић, у 11. књизи својих сабраних дјела, "Насеља и поријекло становништва". На страни 74 налазимо: "Туђемилци су ускоци из разних крајева Црне Горе. Кад су Црногорци, у почетку 17. вијека, истријебили потурице, онда су преци

данашњих Туђемилаца пребјегли амо и населили се у Туђемилима, или близу њих, на агинској земљи, коју су доцније откупили. Они су дошли као мухамеданци и ту су вјеру до данас задржали. Веловићи су из Лимљана, гдје и данас има Веловића кућа и Веловића гробова. Шоровићи су од Капа из Угања, искрај Цетиња, а Мустафићи из Бајица. Дурковићи су се најприје населили под Грлом од Мужица, а Алиловићи при врху Сутормана, одакле су се спустили у село. Баше, Вучковићи и Бановићи су из Љуботиње; они су православне вјере, а преселили су се овамо послије 1878. године."

Мислим да Цвијић није у праву кад тврди да су Туђемиле населиле потурице, кад се зна, а то пише и Цвијић, да се на врху села налази Црква св. Петке и старо православно гробље. Поред тога, ако су Шоровићи из Угања, ту није било потурица. Приликом мог разговора са Савом Вучковићем и Метом Асановим, 1973. године, обојицом из Туђемила, они су ми изјавили: "Овдје су се досељавали ускоци из Црне Горе, који су најчешће бјежали ради крвне освете. Како је Туђемиле било на територији Млетачке Републике, Црногорци су често упадали у сусједна села да би отимали стоку. Зато су му и дали име Туђемили (туђе мило)." Даље су ми рекли да су сви они српског поријекла, да су славили српску славу и зато су имали Цркву св. Петке, и кад су се једне године сакупили и понапили код цркве, тражили су од попа да им по други пут чита молитву. Поп је то одбио, а они се наљуте, оду у Бар и сви прећу у ислам. Ово нам, ако је тачно, говори да у Туђемиле нијесу дошли мухамеданци, већ Срби, то јест Црногорци, јер би у противном у селу била подигнута џамија. Црква св. Петке је остала и пошто су они примили ислам; ником нијесу дали да им дира стару богомољу и гробље њихових предака. Мето и Саво кажу даље да је 1876. године књаз Никола цркву поклонио католицима из села Зубаца, који је и данас одржавају. Туђемили су испод Грла од Мужица и планинског вијенца који спаја Сутворман и Румију. По Цвијићу село је 1911. године имало 52 дома, од којих само четири православна, а међу мухамеданцима су биле и двије куће Шоровића, односно Салијевића послије преласка у ислам. Асан Салијевић и његов син су умрли, не оставивши насљеднике. Умрла је и Асанова жена Фатима, која је дозволила да се на њиховом посједу 1942. године подигне џамија, која и данас постоји.

Прилози

1) Ратко Милошев и остали застављају своје баштине и млин за дуг Манастиру цетињском, 1687.

Да се зна, како заставише... баштину владики на Понор Радко Милошев, Ди... Јове...ев, и Вук Дракулов, и Јово Дракулов, и ..., и

Вучиц у Вели поток, и Мали поток, и у Лијеску, и у Црни..., у Крушку, и у Плочу и све како може рало заћест, седам дионић... за то дах тридесет и седам гроша и 21 пару, пак на млин 30 гроши.

Тому свједоци поп Раич и поп Вук из Очинић, и Сћепац Калуђеров, и Вулета, и Дамјан Марков, Јово Вукманов из Бјелош, и Сћепац Вучетин од Жањева Дола Његош.

И ако у које вријеме могоше вратит ове аспре владики, опет да је њих баштина како је и била.

Писах ја калуђер Сава в љето 7195.
("Записи", XVII, 220-221)

Напомена: Из овог писма се види да се 1687. године спомиње Вук Дракулов и Јован Дракулов, а знамо да су то Шоровићи, иако се у писму не наводи њихово презиме.

2) Процјена угањских имања 1. јуна 1727.

У име Христа, амин. На 1727, јунија 1.

Да се зна, како ја Милош Вучетин стимах и уцијених баштину на Угње. Најприће дионицу на Блатишта и дионицу на Подубал и дионицу ус пут па дионице и печицу на врх Ундаћа и под Камидолац и Трн под кућом и зграду и кућиште и гору и воду и сухо и сирово што имаше Шоровићма; и то стима и уцијени по прилици и по души 50 грошах.

Стимадури по имену поп Јово Гиговић и Станоје Вуков и Јово Вукчев.

Здруге стране и стимасмо и уцијеносмо баштину, што му бљеше с Милошем Зубером, ћегоће се нахоћаше по чисту конту његове куће и баштине и гору и воду, сухо и сирово 50 грошах, и у грош по 40 динарићах. А у арбанашку баштину руке не метасмо, нити је цијенисмо, докле нађу хочет. Ма остаде при Милошу Вукадинову, кад нађу хочет, да му је плати, како и осталу; а на Гроздијел и на Главочевиће осташе 10 грошах; потеже Нико Дракулов душом, да је од његове баштине и да их да он.

("Гласник Цетињског историјског друштва", јул 1937, стр. 35-36)

Напомена: Из овог писма се јасно види да се нијесу сви Шоровићи одселили у Лимљане, већ да су неки остали у Угњима и Врелима, међу којима и Нико Дракулов Шоровић, брат Вуков и Јованов.

3) Сетенција владике Петра Ђуру Никову Бјелици из Маина, 17. септембра 1794.

Во имја Исуса Христа, на 1794, сектембра 17, у манастир на Станьевиће.

Да се зна и да је вјеровано ово писмо пред свакијем судом и господаром како искаше Ђуро Ников Бјелица из Маинах по тастаменту његова отца десет грошах од свите што му бјеху остали Шоровићи дужни с Угањах от једне главе. И тако на исти данашњи дан дође речени Бјелица с кнезом Луком Кнежевићем и Пером Кнежевићем и прими от мене ниже подписанога, а на име поменутијех Шоровићах талијера млетачке два от добре воље и не остаде по данас за ови разлог међу њима нако мир и љубав вјечна. И тому сједоци више именовани Кнежевићи от Маинах и от манастира калуђер Теодосиј Мерковић и Данил Баица и от Његушах Станко Стијепов Петровић. И за више по данас вјеровање и тверђе писах и подписах и руком подмирих ја владика Петр Петрович Његуш.

На другој страни листа стоји: "Сетенција с Бјелицом из Маинах за дуг от свите што искаше на Шоровиће".

(Рукописно одјељење Централне народне библиотеке "Ђурђе Црнојевић" на Цетињу)

Напомена: У писму под бројем 2, из 1727. године, говори се о продаји имања Шоровића, а појављује се и име Ника Дракулова Шоровића. А у овом писму Шоровићи из Угања помињу се и 1794. То је практично крај XVIII вијека, иако сам сигуран да у то вријеме у Угњима и на Врелима није било Шоровића. Претпостављам да су се појединци од Шоровића, који су добили презимена Капа и Белада, и даље радо представљали и потписивали старим презименом Шоровић, као што је то био случај са попом Гошом.

Рушевине кућа Шоровића у Лимљанима-Каруче, послије земљотреса 1979. године, у којем је порушена и кула Шоровића

Списак носилаца домаћинстава братства Шоровић, по мјесту становања, 1870, 1910, 6. IV 1941. и 1. I 1992. године

1879. ГОДИНЕ

Лимљани

Иво Ђуков
Илија Ђуков
Мило Ђуков
Нико Ђуков
Перо Ђуков
Ђуро Маркишин

1910. ГОДИНЕ

Лимљани

Иво Ђуков
Илија Ђуков
Мило Ђуков
Нико Ђуков
Перо Ђуков
Никола Ђуров

1941. ГОДИНЕ

Лимљани

Данило Ђуров
Ђуро Милов
Зарија Савов
Перо Милов
Петар Радов
Стака Ивова

Вирпазар

Нико Радов

Тирана

Петар Ђуров

1992. ГОДИНЕ

Лимљани

Блажо Савов

Бар

Драган Војов
Видо Перов
Мило Перов
Нико Савов
Слободан Митров

Подгорица

Саво Петров
Љубо Петров

Херцег Нови

Арсеније Ников

Београд

Бека Данилова
Петар Ђуров

Параћин

Младен Петров

Рума

Војислав Заријин

Цавтат

Васко Арсенијев (Арсов?)

САД

Никола Арсенијев (Арсов?)

Француска

Драго Ников
Жарко Заријин

Податке дао Видо Заријин Шоровић

РОДОСЛОВ ШОРОВИЋА

ПОДАТКЕ ДАО
ВИДО ШОРОВИЋ

ТЕХНИЧКИ ОБРАДИО
ИНЖ. МИЛОРАД ВИДОВ ЛАГАТОР

ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ

КОЛО ЦРНОГОРСКИХ АМЕРИКАНАЦА

Из далеке Америке
Црногорац витез хита
"Да л' ћу у бој пристјет' љути?"
он у сваки пристан пита.
"Гдје је војска и краљ гдје је,
што је било, што се чује,
којом страном црногорском
тог и пушка одјекује;
(...)

Никола I Петровић Његош

Ратови и ратовања

Сваки народ у својој историји има славних дана, у којима се јуначки борио и бранио од моћног непријатеља. Та борба могла је да траје од неколико дана до неколико година, а отпор и борба Црне Горе трајала је преко пет вјекова. Опсада црногорског народа није трајала стотинама дана, већ стотинама година.

Народ који је у тим врлетним горама, често и голорук, стајао на пут надмоћној византијској, млетачкој, турској, француској, аустроугарској, италијанској и њемачкој сили, бранећи своју слободу и свој понос, своје мало огњиште, заслужује свако поштовање. То је народ који је пред собом готово без престанка видио силну војску, која је идући напријед све рушила, војску великих царева, која се често простирала у недоглед. А на другој страни гледао дубоко море и немилостиве Млетке, који су га уцјењивали, експлоатисали и гледали у мукама, а нијесу помагали. Гледали су како мала Црна Гора излази на мегдан моћном турском царству, а нијесу пружали руку помоћи, иако су се и сами осјећали угрожени од те силе.

Понос слободе и јунаштва црногорски је идеал, а тај идеал не може савладати никаква сила, брига или тегоба. Вјечити рат, рат за опстанак, чудновата је школа. А ти јунаци се у тој школи нијесу претварали у варваре, већ у људе који су цијенили слободу изнад свега, па и свог живота. Тај јуначки понос, да се сачува и не угаси посљедња варница ~~српске~~ независности одржао их је кроз вјекове. Погинути у боју за образ и поштење, то је била света жртва, од које се није бјежало кад год је за њом постојала потреба.

На овом подловћенском камену, крвавом од многих ратова и буна, живот је одувијек остављао мало времена за радост. Патња и немаштина биле су свакодневна појава, али многа јуначка дјела чинила су их бесмртним. На овом љутом камену, људи су имали мало ведрих дана, нимало времена да броје дане и године, већ само ратове, битке, погибије, али и славне побједе. Ратовање је одувијек било зла судбина народа Црне Горе, па и народа са овог нашег забаченог камењара. Само у другом свјетском рату овај крај је дао 46 жртава. Више од половине њих било је у цвијету младости. Али и у овом крају, као и осталим црногорским, учили смо се на примјерима наших старих предака, васпитавајући тако и наше младе,

у духу борбених традиција, поштујући вјековно јунаштво, борбу за слободу, част и људско достојанство више и од самог живота.

Историчари који су до сада писали о ратовима и ратницима мало су пажње посвећивали Његушко-цетињском батаљону, у коме је од давнина било доста ратника из Угања и Врела, понекад и по стотину. Чак и далеке 1812. године, кад је становништво било знатно малобројније него данас, Угњи су имали 80 мушких глава под оружјем. То видимо из пописа тада спроведеног. На жалост овакви сувопарни подаци су и једини. Нико није подробније описао понашање тих одважних људи, чак ни у другом свјетском рату, који нам је још у сјећању, а баш у њему смо дали толике жртве.

И због овога јавила се потреба за једним оваквим радом, у коме би се бар фрагментарно сачувало од заборава оно што се још може сачувати. Јасно да је све ово рађено на основу оскудне документације. Да су бар постојала било каква записана сјећања учесника ратних догађаја, било би много лакше. Али, ту је оно што је било могуће урадити.

У припреми овог рада имао сам намјеру да у најкраћем прикажем стварање Црногорске војске, да опишем њена борбена дејства и ратове у којима је учествовала. Али, тежиште рада морао сам ипак да усмјерим на јединице у оквиру којих су се борили Конаџије, дакле прије свега на Конаџијску и Угњанско-очинићку чету. Но, ако сам и у томе успио, да читаоцу довољно јасно дочарам оно што је некад било, бићу више него задовољан. Јер, није лако приказати ни борбу за опстанак братстава Угања и Врела, која је трајала око четири вијека, а камоли шире од тога.

Почетком VXII вијека, то јест од када је настала нека врста независне државе, Црногорска војска почела је да се формира на племенско-територијалној основи. Војску су сачињавали мушкарци из братстава, села и племена. Села Угњи и Врела припала су племену цетињском и давала су 60-100 ратника. На челу племена налазио се кнез, војвода или сердар.

Угњи и Врела нијесу дали ни сердара, ни војводу, али су имали одважне ратнике и старјешине, до командира чета, перјанике и четне барјактаре, а у другом свјетском рату корпусне, дивизијске, бригадне и батаљонске старјешине.

Старјешине и војници Црногорске војске стицали су војничко знање кроз борбе. Војска се на дати знак сакупљала, кад год би земљи запријетила опаснопст од непријатеља. Чим би опасност прошла, војници су се враћали својим кућама. Свако је сматрао као богом дану обавезу да с оружјем у руци брани своју и слободу отаџбине.

Доласком књаза Данила на престо, 1853. године, извршена је реорганизација војске. Племена су подијељена на стотине (чете), а стотине на десечарије (десетине). На чело стотина постављени су стотинаши, а деце-

чарија – десечари. Племенима је руководио племенски капетан. Донесен је и Закон о основним војничким дужностима грађана. Чланом 18 предвиђена је обавеза сваког Црногорца и Брђанина да, чим сазна за опасност која прijети држави оде са оружјем на зборно мјесто. По том закону издаја отаџбине била је највећи злочин. (Бранко Павићевић, "Стварање Црногорске државе", Београд, 1955, стр. 318)

* * *

Дуго су Конаџије (Бјелоши, Очинићи, Угњани и Врељани) ратовали у једној чети. По предању, командир те заједничке Конаџијске чете био је поп Милош Тиканов Мариновић, затим Бошко Крнетин Мариновић. Послије подјеле на двије чете, Бјелошку и Конаџијску, Бјелошком је командовао Лука Липовина, а Конаџијском, у којој су били војници из Очинића, Угања и Врела, Мато Мрњов Мариновић. Мато је био командир све до првог балканског рата, када је команду преузео млади школовани официр Ђуро Андријин Капа-Капичић.

Први барјактар Конаџијске чете, од 1870. године, био је Ђуро Илијин Капа. Послије смрти замијенио га је син му Никола-Нико, посљедњи барјактар у Конаку. Четни трубач био је Илија Ников Белада. Зборно мјесто чете налазило се у Очинићима, на Павића ледини, а обучававало се повремено и на Врелима, код Цркве св. Петра.

У Првој катунској бригади Конаџије су се борile у саставу Његушкоцетињског батаљона, под командом Бошка Мартиновића. Реорганизација војске Црне Горе извршена је 1880. године. Катунска бригада у првом балканском рату, 1912. године,броји шест батаљона, а Конаџије су у саставу Цетињског. Командант Цетињског батаљона био је Мартиновић, а Угњанско-очинићке чете Ђуро Капа. Књаз Никола (1870-1905) посебну пажњу је посветио организацији војске Црне Горе. Она је била подијељена у 23 батаљона војске, шест батаљона гарде и једну батерију топова – свега 16.700 људи.

Ратови

О учешћу Угњана и Врељана у ратовима нема писаних података; сачувана су само предања, па иако је много ратника пало за слободу, нека имена се никада неће сазнати. С обзиром да су преко Угања и Врела у прошлости често пролазиле војске, за собом су остављале смрт, ране и пустош. Имајући све ово у виду, морамо се запитати како су поменута села подловћенског горја одољела, а да нијесу поптпуно уништена. Ово тим прије што су многа друга села и племена одавно ишчезла.

За вријеме првог напада Сулејман-паше на Црну Гору (1685), катунска племена су се борила под руководством владике Руфина Бољевића. Турци су попалили села и затражили харач. Катуњани су своје породице склонили у неприступачне предјеле и Турцима нијесу дали ништа. Овај податак биљежи Јован Ердељановић, у књизи "Стара Црна Гора" (стр. 61).

Турци су први пут попалили Угње 1685. године, послије погибије Баја Пивљанина на Вртијељци. Тада су они ушли у Цетиње, гдје се Сулејман-паша задржао четири дана, а поред Угања и осталих села, спалио је и Бјелоше и Очиниће.

Сулејман-паша је поново кренуо на Цетиње септембра 1692. године. У Цетињском манастиру тада су се налазили млетачки војници, који су дошли да помогну Црној Гори. На жалост, савезници нијесу били нарочито расположени за отпор, па је "...на вијећу у Манастиру... 27. септембра 1692. г. посада закључила да се преда Сулејман-паши, уз часне услове. Паша је на то пристао. Саставе и нарочити протокол о предаји Цетиња. "Послије тако склопљеног уговора и по одласку млетачке војске, Сулејман-паша, 28. септембра 1692. године, свечано уђе у Иван-бегов манастир са турском господом, али није прошао ни један сат иза тога, а у манастуру је пукао лагум, који је побио много турских ага и бегова; међу рањенима био је и Сулејман-паша, који, поражен том млетачком преваром, нареди да се разруши и манастирска црква, која од лагума није пострадала била." Манастир је био сграђен на Ћипуру, а не гдје се сада налази. Претпоставља се да су овог пута такође попаљена села око Цетиња, па и Угњи.

Борба против потурица

Ноћу, на Бадње вече 1709. године отпочела је борба против потурица. Према оном што данас знамо у Угњима и Врелима их није било, а за цио Конак подаци су контрадикторни. У књизи "Цетиње и Црна Гора", Јован Томић, на страни 22, пише". "Зна се да су, као и у поменутим мјестима Цетињског племена још и на Очинићима и на Угњима, стајали Турци (муслимански Срби), којима су остали становници тих села плаћали харач и да су, послије погибије њихове у Цетињском пољу и одатле изгнати." Ову тврдњу побио је професор Иван Т. Калуђеровић, из Очинића, који је аргументовано побио наводе Јована Ердељановића и доказао да у Очинићима није било потурица Соколовића и Руцовића. (Опширније о том у "Историјским записима Црне Горе", године XXXIII /LIII/, 1980/4, стр. 104-120). Има и других доказа да међу Угњанима није било потурица.

Постоје различити подаци о времену почетка борбе против потурица. Тако Душан Мартиновић пише да су "1707. започели истрагу потурица и

прелили бадњаке крвљу издајника и отпадника“ (“Цетиње град херој“, Пожаревац, 1983, стр 9), а Јагош Јовановић биљежи: “Ноћу уочи Божића 1709. године отпочела је немилосрдна борба против поптурица...“ (“Стварање црногорске државе и развој црногорске националности“, Цетиње, 1948, стр. 193).

* * *

У морејском рату (1684-1718) Црногорци су помагали свима који су се борили против Турака, па и Млечанима, који су им обећали храну, муницију и другу помоћ. Међутим, Млечани су, користећи савезништво Црногораца, успјели да обезбиједе не само своје посједе и интересе, већ и да повећају утицај на Црну Гору, преко свога гувернера на Цетињу. Њихов крајњи циљ је био да побиједе Турке, а да онда Црну Гору ставе под своју власт. Али, Црногорци ипак нијесу дозволили да буду преварени и “мле-тачки покушај за морејског рата да ослободи Црну Гору испод турске власти, па да је придружи својој територији није успео“. (Јован Томић, “Црна Гора за морејског рата“, стр 280-281)

Када су 1710. године Турци објавили рат Русији, која је већ била у рату са Шведском, Петар Велики се обратио свим словенским народима, посебно Црногорцима, да нападају Турке и тиме Русији олакшају борбу на два фронта. Царски изасланици, који су дошли у Црну Гору, пренијели су позив руског цара. То је подстакло Црногорце да непрекидно нападају Турке. У томе су се нарочито истицала катунска племена.

Турски султан Ахмет, да би се осветио Црногорцима и владици Данилу, напао је Црну Гору са 50.000 војника, јуна 1712. године. Владика Данило са 8.000 Црногораца, међу којима је, према предању, било и Угњана, сачека Турке на Царевом лазу и нанесе им велике губитке (око 20.000 војника). Паша се једва извукао. У том боју био је рањен и владика Данило.

Босански паша Ћуприлић, по налогу турског султана, напао је септембра 1714. године Црну Гору са 100.000 војника. Ћуприлић је сковао план да превари Црногорце. Позвао је на вјеру црногорске главаре, увјеравајући их да са Црном Гортом, по султановој наредби, жели да склопи мир. Црногорци су паши послали 37 својих главара, а Ћуприлић их све затвори, па изненада навали на Црну Гору. Турци су успјели да продру све до Цетиња, палећи напуштена села, док се народ склањао у планине и гудуре. Ћуприлић је порушио тек обновљени Цетињски манастир. Тада су, како наводи Д. Милаковић, у “Историји Црне Горе“ (стр. 100-102), попаљени и Угњи.

Махмут-паша Бушатлија, син црногорског крвника Мехмед-паше, запријетио је марта 1784. године да ће напасти Црну Гору. Тим поводом

одржан је у Ћеклићима скуп главара и народа катунске нахије. Махмут-паша је 1785. године кренуо и, захваљујући издаји неких племенских главара (из четири племена), успио је да се преко љешанске и ријечке нахије пробије све до Цетиња (Историјски записи Црне Горе", књ. III, стр. 318 и Глигор Станојевић, "Црна Гора пред стварањем државе", стр. 90-100). Бушатлија је порушио манастир Ивана Црнојевића на Цетињу, попалио Угње и остала села Конака и запалио Цркву св. Петра на Врелима. Касније, како пише Јагош Јовановић ("Стварање црногопрске државе", стр. 87), расељено је око 4.000 Црногораца. Највише их је отишло према Гласиначком пољу, на Романији. То је било црно доба куге и глади.

Борба код Острога

Данило Петровић је, кад је ступио на власт, прогласио Црну Гору за кнежевину. Непосредно послије тога дошло је до првог Омер-пашиног напада на Црну Гору, 1852. године. У то вријеме Црногорци су се већ борили са Турцима (око 60.000 војника). У борбама су учествовала сва катунска племена. Војвода Мирко Петровић затворио се са 24 јунака у Манастир Острог и током "девет крвавих дана" бранио га од Турака. Књаз Данило је војводи Мирку упутио помоћ из катунске нахије, па су Црногорци Турке отјерали према Никшићу.

Цетињани су такође потукли Турке, посјекавши им 174 главе (Никола П. Рајковић, "Племе Косијера 1439-1945). У тој борби је, поред осталих, учествовало и 35 Угњана и Врељана, из свих пет братстава, о чему свједочи један писани документ. Из оба села борили су се, како наводи Божо Ђ. Михаиловић, у књизи "Манастир Острог и св. Василије Острошки" (Цетиње, 1965, стр. 49):

Илија Капа
Нико попов Капа
Драго Лукин Капа
Крсто Жмуров Капа
Ђикан Лазов Капа
Баро Лукин Капа
поп Стево Капа
поп Лука Капа
поп Машо Капа
Мићо Савов Капа
Преле Андријин Капа
Иво Жмуров Капа
Мијат Грујов (Тако) Капа
Марко Мартинов Капа
Филип Савов Капа
Јоко Лазов Капа
Васо Голубов Белада
Ђуро Голубов Белада
Нико Томов Белада
Томо Јошов Лагатор
Божо Перов Лагатор
Митар Перов Лагатор

Марко Тодоров Лагатор
Крсто Тодоров Лагатор
Марко Иванов Мировић
Нико Јовов Мировић
Пуран Перишин Мировић
Нико Драгишин Мировић
Иво Голубов Мировић
Мило Радов Мировић
Мијат Иванов Мировић
Петар Савићев Зубер
Мило Савићев Зубер
Томо Савићев Зубер
Новак Никчев Зубер

Шира међуплеменска сарадња у борби против Турака дошла је до изражаја и кад је босански Чехај-паша, односно Осман-паша, 1756. године са великом војском напао Црну Гору из три правца. Послије жестоких борби Турци су успјели да се пробију до Чева, јер су Црногорци оскудијевали са муницијом.

Али, баш кад је Осман-паша залогорио на Ублима чевским, један Србин из Боке, чије је име остало незабиљежено, успио је да у Цуце пребаци неколико хиљада метака. То је охрабрило Катуњане, па су снажно ударили на Турке и послије трочасовне борбе потукли их до ногу. У тој борби, као што је познато, погинуо је велики број Турака, а многи су заробљени.

У бици на Височици, 1769. године, између Црногораца и Турака, међу 5.000 Катуњана, Љешњана и Ријечана сигурно је било и неколико десетина Угњана. У тој бици Црногорци су такође извојевали велику побједу.

Једну од највећих побједа против Турака Црногорци су извојевали на Грахову, под командом књаза Данила, 1. маја 1858. године. Тада је од око 6.000 Црногораца, који су учествовали у бици, погинуло више од 500, али су турски губици износили 4.392 војника. Према неким подацима Црногорци су само гонећи Турке, од Грахова до Клобука, заплијенили седам топова, 6.000 пушака, 150 шатора, 2.000 коња и 10.000 ока муниције (једна ока – 1,5 килограма). Од цијеви заплијењених пушака Црногорци су направили ограду око Влашке цркве на Цетињу, која и данас постоји.

Ова побједа је попдигла углед Црне Горе у Европи. Тада је дошло до разграничења између Црне Горе и Турске, уз посредовање европских држава. Послије битке на Грахову, Црна Гора се знатно проширила и обухватила, како пише у "Орлићу" за 1865. годину, Грахово, Жупу никшићку, два дијела Дробњака, Тушину, Ускоке, Липово, горње Васојевиће, трећи дио доњих Васојевуића, један дио Куча и Дољане. У бици на Грахову учествовала је и Конацијска чета, у којој се борио знатан број Угњана, а послије битке одликовани су Васо и Ђуро Голубов Белада, поп Илија, Нико Ђуров, Јоко Ников, Ђуро Митров Капа и Митар Перов Лагатор.

Средином марта 1862. године дошло је до жестоких ратних сукоба између Црногораца и албанских башибозлука, у мјесту Горње Крњице, у Црмници. У борби је учествовало око 10.000 Турака. Црногорцима је у помоћ притекла читава Црмница, а књаз Никола је послао војску из Ријеке Црнојевића и катунске нахије. Међу Катуњанима је било и неколико Угњана, од којих је погинуо Васо Голубов Белада.

Рат Црне Горе и Србије против Турака (1876-1878)

У овом рату са црногорске стране учествовало је око 18.000 војника, практично сви мушкарци способни да носе пушку. Борила се и Конаџијска чета (Очинићи, Угњани и Врељани). Удружени Црногорци и Херцеговци су 18. јула 1876. године на Вучјем долу до ногу потукли Мухтар-пашину војску и дошли до великог ратног плијена.

Црногорци су од јуна до краја октобра 1876. године извојевали шест великих побједа, на Вучјем долу, Фундини, Медуну, код Спужа, у Дољанима, на Тријепчу, и 27 мањих. Црногорци су у тим борбама, како наводи Данило Туњгуз Перовић ("Личности чојства и јунаштва", Београд 1931, стр. 68-69), изгубили 700 војника и имали 1.500 рањеника, док су турски губици износили 17.000 погинулих војника, 18.000 рањених и 1.150 заробљених.

Немамо поузданих података у којим од ових битака и у ком броју су учествовале Конаџије. Једино се тачно зна да су се борили на Вучјем долу и Дољанима. На Вучјем долу Његушко-цетињским батаљоном, у чијем саставу је било Угњана и Врељана, командовао је Бошко Мартиновић, а четом Конаџија Мато Мрњов Мариновић. Међу војницима био је Баро Капа, а овај податак налазимо у Јовановићевој "Историји Црне Горе" (стр. 316).

Године 1878. Црногорци су ослободили Никшић, Бар, Улцињ, Грможур, Врањину и Лесендро, те тако знатно проширили територију своје државе. Књаз Никола је у Улцињу, Бару и Никшићу населио велики број породица црногорских ратника.

О ратовањима Угњана и Врељана нема довољно писаних података. Налазимо само списак погинулих у периоду од 1853-1880. године, а на њему је 14 ратника из пет братстава:

Марко Перов Белада
Васо Голубов Белада
Лазо Лукин Капа
Мило Марков Капа
Саво Баров Капа
Томо Крстов Капа
Нико Баров Капа
Богдан Прелов Капа

Илија Мојашев Лагатор
Саво Илијин Мировић
Ђуро Пуранов Мировић
Филип Марков Мировић
Савић Јоветин Зубер
Лука Петров Зубер

Немамо такође писаних података ко је од угњанских и врељанских ратника одликован, али судећи по уклесаним одличјима на надгробним споменицима таквих признања је било доста. Ево неколико података узетих са гробова испред Цркве св. Димитрија у Угњима:

Ђуро Голубов Белада – 4 медаље,
поп Илија Капа – 4 медаље и 2 крста,
прото Стево Капа – 5 медаља и крст,
перјаник Иво Стевов Капа – 4 медаље и крст,
капетан Ђуро Андријин Капа – 7 медаља и крст,
Ђуро Илијин Капа и његов син Никола-Нико Капа, оба барјактари Конацијске чете – 7 медаља и крст,
Лука Марков Мировић – 3 медаље и крст
Митар Перов Лагатор – више одликовања, итд.

Многи ратници из ових села истицали су се јунаштвом, о којем говоре и предања. У једном се каже да се на Вучјем долу истакла цијела Конацијска чета па је господар Црне Горе књаз Никола наредио да се најхрабријем Конацији додијели Медаља Обилића. Послије дужег вијећања одлучено је да то одликовање припадне Ђикану Лазову Капи или командиру Драгу Липовини, из Бјелоша. Није могло да се утврди ко је од њих двојице био бољи јунак. Ипак, на крају је медаља дата Липовини, док је Ђикан као најхрабрији у чети добио награду од 100 фијурина.

Црногорци, а међу њима и велики број Угњана и Врељана, не само што су ратовали у Херцеговини, већ су Херцеговце и материјално помагали, иако су сами доста тешко живјели. Новчану помоћ Херцеговцима су 1875. године дали:

Вуко Томов Лагатор
Нико Томов Белада
Петар Голубов Белада
Ђуро Голубов Белада
Крсто Тододров Лагатор
Филип Савов Капа
Богдан Прелов Капа
Јоко Лазов Капа
Марко Мартинов Капа
Мило Павићев Зубер
Мило Савићев Зубер
Новак Никчев Зубер
Петар Савићев Зубер
Јоко Томов Зубер
Илија (не зна се који)
Ђикан Лазов Капа
Станко Мијатов Мировић
Лука Марков Мировић
Иво Голубов Мировић
Митар Перов Лагатор

Божо Перов Лагатор
Јошо Томов Лагатор
Марко Тодоров Лагатор
поп Стево Капа
Јоко Петров Белада
Мило Савов (не зна се који)
Јоко Ников (не зна се који)
Ђуро Илијин Капа
Марко Драгов Капа
Јово Илијин Капа
Мијат Грујин Капа
Марко Жмуров Капа
Крсто Жмуров Капа
Нико Јовов Мировић
Перо Пуранов Мировић
Филип Андров Мировић
Саво Илијин Мировић
Бело Радов Мировић
Мило Радов Мировић

Помоћ су, како сазнајемо из "Гласа Црногорца" од 22. новембра 1895. године дале и остале Конаџије из Бјелоша и Очинића.

Рат 1912. године

Србија и Црна Гора предузеле су заједничке војне операције против Турака у октобру 1912. године, покушавајући да се избаве из петовјековног турског ропства. Српска војска оријентисала се ка Македонији (кумановска и битољска битка), Косову и Метохији, Драчу и Скадру, а главнина Црногорске војске ка Скадру.

Скадарска битка трајала је од 8. октобра 1912. до 23. априла 1913. године. Опсаду Скадра извршиле су главне снаге Црногорске војске и дио српских јединица. Добро утврђени Скадар, како пише Јован Ћетковић, у књизи "Борба око Скадра", бранило је 29.000 турских војника, са 90 артиљеријских оруђа, под командом Ризван-бега.

У овој славној бици Угњани, Врељани и Очинићи сачињавали су једну чету Цетињског батаљона, који се борио у саставу Приморског одреда. Четом је командовао поручник Ђуро Андријин Капичић, четни барјактар био је Нико Ђуров Капа, а командири водова Мило Петров Белада, Иво Илијин Капа и Перо Илијин Зубер, док је четни трубач био Илија Ников Белада.

Црногорска војска напала је Скадар од Улциња, а на челу је био баш Приморски одред (Ријечко-љешанска, Црмничко-приморска и Катунска бригада), који је бројао 15 батаљона и имао 34 артиљеријска оруђа; укупно 8.000 војника, под командом Митра Мартиновића. Зетски одред (Вучедолска, Никшићка, Бјелопавлићка, Мјешовита и Зетска бригада) имао је 24 батаљона и 40 артиљеријских оруђа; укупно око 15.000 војника, под командом Данила Петровића престолонасљедника. Ова јединица напала је Скадар из правца Подгорица-Тузи.

У овом рату учествовало је и 4.300 Црногораца, који су из печалбе, углавном из Америке, дошли да помогну својој браћи.

Од Угњана и Врељана на Тарабошу и Бардањоли погинули су:

Лазо Милов Зубер
Томо Марков Зубер
Марко Јанков Зубер
Јоко Илијин Капа
Лука Јаков Капа
Стево Марков Капа
Нико Митров Лагатор
Лабуд Филипов Мировић
Лука Марков Мировић

Погинуо је и стари командир Конажијске чете Мато Мрњов Мариновић.

Рањени су:

Мило Петров Белада, водник
Филип Јаков Зубер
Марко Филипов Капа
Томо Марков Капа
Видо Митров Лагатор
Лука Филипов Лагатор
Мато Филипов Лагатор
Саво Милов Лагатор

Скоро сви они били су дошли из Америке. Ево и списка Угњана и Врељана који су били на раду у Америци кад је овај рат избио и који су о свом трошку дошли у земљу и ступили у Конацијску чету:

Саво Милов Белада
Рако Јоков Белада
Томо Ников Белада
Митар Милов Белада
Филип Јоков Зубер
Митар Богданов Зубер
Лука Ников Зубер
Лазо Милов Зубер (погинуо)
Филип Перов Капа
Томо Марков Капа
Драго Стевов Капа
Иво Илијин Капа
Андрија Томов Лагатор
Саво Милов Лагатор
Перо Андријин Лагатор
Иво Вуков Лагатор
Лука Филипов Лагатор
Мато Филипов Лагатор
Нико Митров Лагатор (погинуо)
Лабуд Филипов Мировић

Код луке Медово 24. децембра 1915. године потопљен је брод "Бриндизи", са 500 добровољаца из Америке. Међу њима је био и Лабуд Мировић.

Рат 1913. године

Рат Србије и Црне Горе са Бугарском Турска је искористила да поврати неке територије око Једрена и Дубруже. Црна Гора није била у

спору са Бугарском, али је ступила у рат да би помогла Србији. Из састава свих батаљона Црногорске војске одабран је потребан број војника, који су кренули на Брегалницу.

Ранији батаљони су претрпјели велике губитке на Скадру, па је због тога од ранија два или три осниван један батаљон, а од више чета једна. Тако су од батаљона из катунске нахије основана два батаљона. Први је био Његушко-ћеклићко-цетињско-цуцки, у који су, у 2. чету, ушли и Угњани, а њиме је командовао Ђуро Андријин Капа. Послије оснивања овог батаљона, јединица је отишла у Загорич, код Подгорице, гдје је основана 1. бригада, чији је командант био Лука Ђ. Гојнић.

Под командом сердара Јанка Вукотића на бојиште је упућено 12.802 Црногорца, распоређених у 19 комбинованих батаљона. Од Угњана и Врељана су пошли:

Митар Милов Белада
Ристо Јоков Белада
Саво Милов Белада
Томо Ников Белада
Бошко Марков Зубер
Мило Марков Зубер
Никица Богданов Зубер
Митар Богданов Зубер
Саво Лукин Зубер
Филип Јоков Зубер
Андрија Милов Мировић
Јоко Ивов Мировић
Мијат Ивов Мировић
Ђуро Андријин Капа, командир чете
Илија Савов Мировић
Јован Лабудов Капа
Саво Илијин Капа, водник
Симон Богданов Капа
Иво Илијин Капа
Томо Марков Капа
Филип Перов Капа
Иво Вуков Лагатор
Јоко Савов Лагатор
Лука Јошов Лагатор
Марко Вуков Лагатор
Перо Андријин Лагатор
Перо Илијин Лагатор
Саво Милов Лагатор
Стево Јошов Лагатор

Ови подаци скупљени су на основу казивања Угњана и Врељана.

Послије напорног марша од Подгорице до Брегалнице, Прва бригада је учествовала у боји на Рајчанском риду, на лијевом крилу Моравске дивизије другог позива. Ево шта је о тим борбама написао француски дописник Анри Барба: "...Команданти се устежу... да изведу јуриш и ставе општу ствар на коцку, а људе на касапницу. Али, један глас викну из рова Црногорске војске, један од оних 12.000 остатака испод Скадра, што су похитали у помоћ браћи, прешли пјешице Санџак и стару Србију, па извади сабљу, трубе засвираше јуриш, Црногорци полетјеше... Бугари осуше ватром, паде њих 20, остали продужисе. Не пуцају, не траже заклоне. Официри са исуканим сабљама задржавају прве да се боље прикупе.

Паде киша олова, примјећује се гдје вире бајонети... већ су у рововима, хватају се за грла. У пет часова увече Рајчански рид био је заузет.“ (Љубо Полексић, “Црногорци у српско-бугарском рату 1913.“, “Побједа“, 1. март 1964).

Црногци су у овом рату имали 168 погинулих, 56 умрлих и 18 рањених војника. Вјероватно је ово била прва борба у којој Угњани нијесу имали ниједног погинулог, али су рањени Филип Јоков Зубер и Саво Милов Лагатор.

Што се тиче учешћа породица Шоровић и Капа из Лимљана, оне су такође судјеловале у овим ратовима, са осталим Црногорцима, као што је то био случај и раније. У бици за Скадар учествовао је Видо Ђуров Белада са два сина и сви су рањени. Васо Ивов и Ђуро Милов Шоровић били су учесници битке на Брегалници, као и првог свјетског рата. Васо Ивов Шоровић рањен је у бици на Мојковцу, а Видо Ђуров Белада ране је задобио на Гату у Херцеговини.

Први свјетски рат 1914-1918. године

Аустро-Угарска је оптужила Србију да је крива за атентат на аустријског принца Фердинанда у Сарајеву, на Видовдан 1914. године, који је извршио Гаврило Принцип. Убрзо послије тога објавила јој је рат, а општа офанзива Аустро-Угарске на Србију отпочела је 12. августа 1914. године.

Већ другог дана послије почетка офанзиве Црна Гора је објавила рат Аустро-Угарској, а краљ Никола је позвао Црногорце “у свети рат за слободу Српства и Југословенства“.

Црногорсдка војска је за овај рат организована у четири одреда: Ловћенски (8.500 војника), Херцеговачки (9.000 војника), Старосрбијански (5.000 војника) и Санџачки (15.000 војника). Сви су били распоређени према аустријској граници. Црногорски фронт за одбрану протезао се од Будве до планине Јелице у Србији, а износио је 520 километара. Црногорска војска укупно је бројала 44.000 војника, са главним снагама на ловћенском и херцеговачком фронту.

Наредбом Врховне команде Црногорске војске од 25. августа 1914. године формирана је и Санџачка војска (око 15.000 војника), ради садејства са Српском војском из рејона Пљеваља ка Горажду и Сарајеву. Црногорска војска је чак избила на Романију и Сарајево (Пале).

Аустроугарска војска успјела је да уђе у Србију, али ју је у бици на Церу Српска војска потукла до ногу. Аустро-Угари су изгубили 23.000

војника и 600 официра, уз 4.500 заробљених. Срби су, пак, изгубили 250 официра и 16.045 војника, уз огромно страдање цивилног становништва.

Октобра 1915. године аустроугарске и њемачке снаге, уз помоћ бугарске војске, напале су Србију, приморавши њену војску да се повлачи под борбом према Косову и Метохији, а затим преко Црне Горе и Албаније, све до Крфа. Санџачка војска обезбјеђивала је повлачење Српске војске. Надмоћније снаге непријатеља потиснуле су Црногорце 21. октобра 1915. године са Романије и они су се повукли на линију Тара – Мојковац – Чакор.

Црногорци су водили велику битку против Аустроугарске војске код Мојковца од 17. децембра 1915. до 10. јануара 1916. године, и то против три непријатељске дивизије, 53, 59. и 62. брдске. Највеће борбе вођене су на Бадњи дан и првог дана Божића, када су Црногорци у борби прса у прса потпуно разбили 62. аустријску дивизију, због чега се њен командант убио. У том одлучујућем бою, непријатељ је изгубио 7.000 људи, а од Црногораца је опогинуло 205 и било је велики број рањених.

Док се главнина Црногорске војске борила на Мојковцу и у Санџаку, двије чете Конација налазиле су се у саставу Ловћенског одреда, који је био на Ловћену.

Пошто је Српска војска преко Призрена и Скадра избила на Јадран, Црна Гора више није могла да се одупире. Сердар Јанко Вукотић је потписао капитулацију 21. јануара 1916. Краљ Никола и предсједник Владе Лазар Мијушковић су 19. јануара 1916. гопдине напустили Црну Гору, не позвавши војску да се с њима повуче. Они су се, преко Скадра, пребавцили у Италију.

Окупационе власти су, послије заузимања Црне Горе, разоружале народ, завеле најоштрији полицијски режим и успоставиле војне и полицијске постаје у скоро свим селима. За окупацију је употребљено 45.000 војника и 3.000 полицајаца.

Између два рата 1918-1941.

Током три године аустро-угарске окупације владали су терор, пљачка, глад, болест и било је много жртава, миграција и других недаћа. Није зато ни чудо што је народ жељно очекивао ослобођење, с надом да ће се то зло стање брзо промијенити и његов положај поправити у сваком погледу. Те наде су подгријевала и многа обећања, која су нештедимице дијелили разни заговорници црногорске и великосрпске политике, који су дошли да организују и спроведу присаједињење Црне Горе Србији.

Црногорци су сами ослободили Црну Гору, прије уласка српских трупа. Дошла је слобода, али привидна и од побољшања економске ситуације није било ништа. Народ је и даље остао гладан, го и бос. Такво стање стварало је мучну атмосферу, неповјерење у власт и њену политику, чак велико незадовољство. Када се, уз овакво стање, има у виду и понашање српских трупа, које су дошле у Црну Гору, и такозваних "бјелаша", онда није чудо што је незадовољство народа сваким даном све више расло.

* * *

Године 1918. дошло је до уједињења народа Југославије у једну државу, што је била давнашња жеља свих њих. Али, у малој и поносној Црној Гори појавиле су се династичке странке – такозвани "бјелаши" и "зеленаши". Први су били присталице уједињења под династијом Карађорђевића, док су "зеленаши" заговарали сепаратну Црну Гору, с краљем Николом на челу. Странке су, чак, из својих редова основале оружане јединице, уз помоћ којих су хтјеле да остваре своје политичке циљеве. Конације су се, сем појединаца, опредијелиле за "зеленаше", као и већина племена катунске нахије, па и шире.

Новембра 1918. године долази до засједања Подгоричке скупштине, на којој је донесена одлука о уједињењу. На Скупштини је, како пише Јован Р. Бојовић ("Подгоричка скупштина 1918. – документа", "Дечје новине", 1989, стр. 10), Угње и капетанију цетињску представљао Мило Ђуров Капа, који је 1919. године, послије неуспјелог напада "зеленаша" на Цетиње, емигрирао у Италију са групом Угњана.

На Скупштини је био, у улози секретара Предсједништва избора, Душан поп-Стевов Капицић, једини "бјелаш" из Угања и Врела. Душан се појављује 1. новембра и као потпредсједник Одбора организоване омла-

дине за уједињење, а 11. новембра послао је телеграм подршке Великој народној скупштини у Подгорици.

Како се није могло наћи политичко рјешење, 6. јануара 1919. године, на Бадње вече, зеленашке јединице су, под командом племенских командира и команданата, напале Цетиње, које су држали и добро утврдили "бјелаши" и српске снаге, под командом пуковника Симовића. "Зеленаши" су напали Цетиње с циљем да га заузму и успоставе своју власт. Конације су, сврстани у двије чете, у саставу Цетињско-његушког батаљона, нападали од Дубовика. Борба је била жестока и пале су жртве на обје стране. Од Угњана теже је рањен командир извиђачког вода у батаљону, Лука Филипов Лагатор. Напад није успио, јер су "бјелаши" и српске снаге добили појачање и одбранили град.

Због политичких подјела завадили су се између себе и неки Угњани. У побуни "зеленаша", 1918. године, Ђуро Ников и Радо Перов Шоровић изгубили су животе. Убили су их земљаци "бјелаши". Код Капа из Лимљана и Белада из Никшића није било жртава.

Послије неуспјелог напада на Цетиње, готово сви Угњани и Врељани повукли су се у Котор, с намјером да се пребаце у Италију и повежу с краљем Николом Петровићем. То им, међутим, није омогућено, већ их је савезничка војска почела да користи за утовар и истовар бродова. Послије тога се највећи број побуњеника вратио својим кућама, а у Италију су успјели да се пребаце, из Угања и Врела, сљедећи војници: Ђуро Андријин Капичић, командир чете, Саво Илијин, Марко Илијин, Илија Марков, Васо Марков, Нико Ђуров, Душан Ников, Иво Стевов, Мило Ђуров и његова жена Анђе, поп Илија, поп Петар и Симон Богданов, сви из братства Капа, укупно 14 затим Саво Милов Белада, Мило Перов и Стево Ђуров Зубер, као и Јоко Савов Лагатор.

Гајо Илијин Капа, који се затекао на студијама у Каиру, успио је да дође у Италију и прикључи се свом оцу попу Илији и осталим Угњанима. Гајо је тамо и умро, 1921. године.

Једна група емиграната, са Ђуром Капом на челу, пребацила се 1919. године из Италије у Црну Гору. Са Ђуром су, између осталих, били Саво Белада, Иво Стевов, Симон Богданов и Марко Илијин Капа. Ђуро је именован за команданта сектора, Саво Милов Белада и Марко Илијин Капа су се поново вратили у Италију, а остали су наставили да комитују. Њима се прикључио и Перо Илијин Лагатор. Група из Италије се 1922. године вратила у Црну Гору, сви са чином официра, сем Стева Ђурова Зубера, Васа Маркова Капе, Марка Илијина Капе и Јока Савова Лагатора. Анђе Милова, која је са мужем емигрирала 1919. године, у Италији је родила два сина, Јована-Јова и Павла-Паја.

Током 1919-1922. године наоружани "бјелаши" из Цетиња упадали су у Бјелоше, Очиниће, Угње и Врела, излажући народ репресалијама, посебно породице из којих је било комита или оних који су отишли у Италију. Шта је све предузимано најбоље се види из једног извјештаја Цетињског окружног начелства, који наводи Димо Вујовић, ("Уједињење Црне Горе и Србије", стр. 499), а у коме пише: "...Предузете су сљедеће мјере:

1. Од заласка сунца забрањен је излазак из куће.
2. Наређено је хапшење свих породица из којих неко има у шуми, као и узимање талаца, 5-6 виђенијих људи из сваког села.
3. Нико не може примити ни килограм брашна или других намирница.
4. Забрањен је долазак на Цетиње, на пазар или други посао, без обзира да ли неко има пропусницу."

О терору у Црној Гори Батрић Јовановић, у књизи "КПЈ у Црној Гори 1919-1941. године" (Београд, 1959, стр 31-32) пише:

"Послије неуспјелог устанка "зеленаша", власти у Црној Гори и "бјелаши" завели су крвав терор над зеленашким присталицама и народом у крајевима у којима је било зеленашких комита. Убијани су и премлаћивани недужни људи, окривљени због јатаковања, паљене су куће и уништавана имовина сељачка у мјестима гдје је било комитских акција. Тадашње власти у Црној Гори, на челу са командантом Драгутином Милутиновићем, командантом Зетске дивизијске области, генералом Милошем Михајловићем, повјереником краљевске владе Ивом Павичевићем, пуковником Стојаном Поповићем, окружним начелницима Бошком Бошковићем, Љубом Гломазићем, Михаилом Божовићем, Митром Вучковићем и другима, нијесу се много разликовале од аустријског окупатора, а у неким случајевима су их чак и превазилазиле. Терор је отјерао у шуму многе људе, који нијесу имали никакве везе са краљем Николом, а још мање са италијанским империјализмом."

Животни услови

Скоро 86 одсто становништва Црне Горе живјело је на селу, а за Конак се може рећи да је тај проценат износио практично 100 одсто, јер између два рата у граду су били настањени само Лале и Нико Зубер, поп Илија Капа и Душан поп-Стевов Капа. Касније се овај број повећавао.

Она малобројна радничка класа радила је по 8 до 10 сати дневно за веома биједну надницу, а најчешће без икаквог осигурања. Мало је било Конација у то вријеме који су имали више од пет шест рала обрадиве

земље, а породице су, ипак, биле бројне. Из године у годину повећавао се број сеоских пролетера и полупролетера, који нијесу могли да зараде за живот. Један број Угњана добио је земљу у Метохији, а много више је било оних који су по закону о колонизацији имали право на земљу као ратни добровољци, али то право никада нијесу остварили.

Цијене су у Црној Гори биле неприступачне; килограм кукуруза, увезен из Војводине или Славоније, плаћан је 100 одсто, па чак и 150 одсто више него тамо гдје је гајен. Зато су сељаци били принуђени да се задужују код банака и богатијих сељака, и то уз страшну камату, од 100 одсто!

Од 1918. до 1941. године на терену Конака није подигнут ниједан привредни објекат, па скоро ни у Цетињу, те се нико није могао запослити. За 22 године једино је изграђен пут Цетиње – Будва, који дјелимично захвата Конак, као и прикључни пут за Врела и Угње. У Зетској бановини индустрија је 1938. године запошљавала само 0,75 одсто радника, а 1939. године на 1.000 становника Црне Горе инвестирано је само 85.000 динара, док је у Словенији та сума износила 1.927.000, а у Хрватској 1.223.000 динара!

И други статистички подаци били су поражавајући. На 1.000 становника у Црној Гори, 1939. године, у индустрији је било на располагању само једно радно мјесто, док је тај број у Словенији износио 151, а у Србији 45.

Привредне прилике у Конаку биле су исте, или чак још горе него у Црној Гори у цјелини. Зато је велики број Угњана и Врељана у то вријеме отишао у печалбу, најчешће у Америку. Неки су ишли и враћали се више пута.

У свим болницама Зетске банопвине, почетком 1941. године, било је свега 713 кревета, од којих је преко године било искоришћено само 317, или 46 одсто. Разлог је што сељак није могао да плати болничко лијечење. Отуда чести смртни случајеви, чак и код младих. Али, ако је било мало болница било је доста жандармеријских станица.

Неколико десетина Конација враћа се 1922. године из Италије, гдје су у емиграцији провели скоро три године. Било је све више оних који су хљеб зарађивали у Њемачкој или Француској, Белгији и Америци, гдје су долазили у додир са напредним радничким покретом. Они су били први покретачи борбе за бољи живот у Црној Гори.

Ако се у много чему назадовало, број писмених у Угњима и Врелима се повећавао, посебно послије изградње школе у Очинићима, 1905. године, у коју су ишли дјечаци и по која дјевојчица; из Очинића и Бјелоша већ 1915. године било је неколико ученица, а из Угања и Врела прва је у школу пошла, 1916. године, Милица Илијина Капа. Све више младих из Конака уписивало се и у средње и више школе. Тако је 1941. године ситуација била сљедећа:

На факултету је прва дјевојка, Олга Ђурова Капичић, а од младића Јован и Павле Милов Капа; гимназију и друге средње школе похађа и један број женске дјеце.

Повећавао се и број Угњана и Врељана који су били запослени у Цетињу, као службеници, учитељи, свештеници, активна војна лица, чиновници, све до посланика и предсједника општине и богатих трговаца, браће Николе и Лала Зубера.

И сељаци су покушали да се боље организују, ради побољшања услова живота, па је 1937. године основано Сељачко братство, чији је задатак био да се испослује одобрење за читаву територију Зетске бановине да мјесне организације имају само да се пријаве полицијској власти, а не да као самостално друштво моле за одобрење организације. На крају се успјело у томе: 5. новембра 1937. године Управно одјељење Банске управе одобрило је рад и правила друштва на територији читаве Бановине.

У правилима Сељачког братства се каже: "Циљ је друштва да морално и материјално помаже село и сељаке, радећи на свим пољима: пољопривредном, задружном, здравственом, социјалном, просвјетном, итд. једном ријечју, његујући чојство као што се његовало јунаштво... Чланови друштва могу бити само југословенски држављани који живе у селу и који су непорочни. Са њима могу бити чланови и они који су вољни сарађивати у духу ових правила." (Нико С. Мартиновић, "Сељачко братство", "Историјски записи", књ. ИВ, 1-3/1949, стр. 39).

Амблем друштва чинили су: рало, гусле и ханџар. Први предсједник је био Душан Капа, сељак, а секретар Стево Краљевић, правник. Прва мјесна организација формирана је 28. септембра 1937. године у Конаку, и то у Очинићима, у згради основне школе. На скупштини су била 72 сељака, који су се уписали у чланство Друштва. Међу њима је, како сазнајемо из "Историјских записа" (Орган историјског друштва Црне Горе, Цетиње, књ. ИВ, свеска 1-3/1949), било око 40 сељака из Угања и Врела.

Душан Ников Капа је својим угледом и паметним радом успио да Сељачко друштво учини толико популарним, да се у њега учланило на хиљаде Црногораца, међу којима готово сви Конације. КПЈ је успјешно развијала свој рад у оквиру Друштва. Но убрзо органи власти су увидјели да се практично ради о политичкој организацији, па је 1938. године забрањен рад Сељачком братству. Тада ПК КПЈ за Црну Гору умјесто Сељачког братства оснива Сељачку самопомоћ, која је постала још масовнија и подобнија за рад.

Душан Ников Капа је умро 1938. године и тада је његова смрт претворена у политичку манифестацију. Тако масован спровод није упамћен у Конаку. У Угње је дошло на хиљаде људи и многе делегације из разних крајева Црне Горе, положено је на десетине вијенаца, а над Душановим

одром су говорили Мираш Дрецун, Нико Симов Мартиновић и Васо Ђуров Вукићевић.

О Душану је Јован Мариновић 1968. године, у листу "Борба", написао: "Прошле су три деценије од преране смрти нашег драгог друга Душана Н. Капичића, првог предсједника масовне револуционарне организације у Црној Гори "Сељачког братсвва". Рођен у селу Угњи код Цетиња, у угледној црногорској породици, Душан Н. Капичић се од ране младости прикључио напредном радничком покрету у Црној Гори. Храбар, одан, омиљен у народу, нарочито међу сиромашним сељацима свог краја, Душан је активно учествовао у свим борбама што их је Комунистичка партија Југославије организовала и водила у Цетињу и у околним мјестима против реакционарног режима старе Југославије. Управо због таквих особина, Душан Н. Капичић је био у стању да одвоји извјестан број сељака, нарочито из свог родног мјеста, од режимских кортеша, придобије их за акциони програм Комунистичке партије Југославије у предизборној кампањи 1935. године и за листу Удружене опозиције. Душан Н. Капичић такође учествује у масовним јунским демоснстрацијама на Цетињу и на Белведеру 1936. године, када је дошло до познатог крвопролића, изазваног од стране присталица реакционарног великосрпског режима.

"Душан Н. Капичић није се истицао само као учесник у масовним демонстрацијама против старог југословенског режима и као агитатор против политике тог режима, већ је био познат у свом крају и као способан организатор. Те његове организаторске способности су дошле до изражаја приликом оснивања "Сељачког братства", а нарочито у вријеме када је он био предсједник ове значајне организације у црногорском селу."

Душан је рођен 1902. године у Угњима, у дому барјактара Ника Ђурова Капе, као јединац међу шест сестара. Завршио је основну школу у Очинићима, а три разреда гимназије на Цетињу. Због окупације Црне Горе 1916. године прекинуо је школовање, а 6. јануара 1919. године са одраслим Угњанима учествовао је у нападу на Цетиње, затим је са оцем и 18 Угњана емигрирао у Италију, да би се вратио 1922. године, а затим одлази на рад и даље школовање у Француску и Америку. По повратку ради у Србији, у Бору и Белој Цркви, све до избора за предсједника Сељачког братства.

Одлазак људи на рад у иностранство, све већи број ученика и студената и повећан број чиновника, све позитивније су утицали на побољшање услова живота, од техничко-хигијенског уређења кућа за становање до одијевања.

Економска криза и ратна опасност 1941. године, које су задесиле Југославију, па тако и Црну Гору, све више се осјећала и изазивала велико неспокојство у народу. Она ће се ускоро претворити у нову велику катаклизму.

Списак Угњана и Врељана, учесника борби око Цетиња 1919. године

Митар Милов Белада
Саво Милов Белада
Рако Јоков Белада
Ристо Јоков Белада
Машан Илијин Белада
Мило Илијин Белада
Мило Ников Белада
Томо Ников Белада
Марко Перов Белада
Богдан Милов Зубер
Марко Милов Зубер
Перо Милов Зубер
Митар Богданов Зубер
Никица Богданов Зубер
Петар Богданов Зубер
Мило Марков Зубер
Бошко Марков Зубер
Лука Николин Зубер
Ђуро Николин Зубер
Перо Илијин Зубер
Мило Перов Зубер
Ђуро Стевов Зубер
Петар Стевов Зубер
Саво Милов Зубер
Саво Лукин Зубер
Саво Машов Капа
Мило Савов Капа
Илија Савов Капа
Перо Савов Капа
Филип Перов Капа
Марко Филипов Капа
Томо Марков Капа
Лазо Лабудов Капа
Иво Илијин Капа
Лабуд Јоков Капа
Илија Јоков Капа
Ђуро Андријин Капа
Петар Илијин Капа
Илија Стевов Капа
Митар Марков Капа
Драго поп-Стевов Капа
Јован поп-Стевов Капа
Петар поп-Стевов Капа
Стево Лукин Капа
Илија Марков Капа
Никола Марков Капа
Васо Марков Капа
Мило Ђуров Капа
Љубо Ђуров Капа
Саво Илијин Капа
Марко Илијин Капа
Илија Ивов Капа
Нико Ђуров Капа
Душан Ников Капа
Филип Ђиканов Капа
Боро Лукин Капа
Кићо Шутов Капа
Ђуро Шутов Капа
Симон Богданов Капа
Илија Ников Капа
Стево Драгов Капа
поп Петар Илијин Капа
Иво Стевов Капа
Перо Андријин Капа
Саво Милов Лагатор
Иво Вуков Лагатор
Марко Вуков Лагатор
Илија Вуков Лагатор
Перо Илијин Лагатор
Лука Филипов Лагатор
Мато Филипов Лагатор
Перо Филипов Лагатор

Божо Јошов Лагатор
Лука Јошов Лагатор
Лука Божов Лагатор
Јоко Божов Лагатор
Кићо Митров Лагатор
Видо Митров Лагатор
Андрија Кићов Лагатор
Јоко Савов Лагатор
Митар Савов Лагатор
Саво Марков Лагатор
Јоко Ивов Мировић
Андрија Мијатов Мировић
Илија Савов Мировић
Андрија Милов Мировић
Томо Станков Мировић
Никла Андријин Мировић
Рако Мијатов Мировић
Васо Андријин Мировић

Напомена: У овим борбама нико од Угњана и Врељана није погинуо, а рањен је Лука Филипов Лагатор, командир извиђачког вода.

Угњани у емиграцији, 1921. године, у Италији - Гајета

Стоје, са десна на лијево: Мило Перов Зубер, Петар Илијин Капа, Душан Ников Капа и Илија Марков Капа.
Други ред: Саво Илијин Капа, Анђе Милова Капа, са сином Јованом, поп Илија Капа, барјактар Нико Ђуров Капа и Мило Ђуров Капа.
Трећи ред, чуче: Васо Марков Капа, студент Гајо Илијин Капа и Стево Ђуров Зубер.
Напомена: На фотографији нијесу сви Угњани који су били у Гајети.

Ратне године 1941-1945.

Априлска катастрофа

Вијест да су Њемачка и Италија напале Југославију, 6. априла 1941. године, без објаве рата, брзо се проширила Цетињем и сусједним селима. О бомбардовању Београда, напредовању њемачких и италијанских трупа, практично без отпора, није се ништа знало, али је народ то и предосјећао по бомбардовању Боке Которске, а нешто касније и Цетиња.

Италијански и њемачки бомбардери надлијетали су Цетиње и Конак, нарочито село Бјелоше, тако да је становништво од првог дана рата, на извјестан начин, имало непосредан додир са непријатељом.

Посматрано шире, Цетиње и његова околина тих дана били су у маломе слика општег стања у Југославији. На Цетињу су се налазили: Штаб Зетске дивизијске области, 38. пјешадијски пук, команда жандармерије за Зетску бановину. У том великом гарнизону одмах се уочило одсуство војног реда на сваком кораку. По граду, без одређеног циља, ишле су мање групе војника, већином без оружја, иако је било ратно стање, а било је и таквих који нијесу имали комплетну војничку униформу. Већина војника показивала је забринутост, па и безнадежност због положаја у коме су се налазили. Овај призор постао је све упадљивији због све већег броја нових резервиста, међу којима је било доста Конација, који су од униформе имали само шајкачу и шињел, а најчешће су били у опанцима. Они који су добили оружје већином нијесу имали одговарајућу муницију. Тако је било и са војницима на стражарским мјестима. О издаји се причало по читавом граду, па и селима. Грађани су се све више окупљали на јавним мјестима не би ли што дознали о војној ситуацији, а Конације су се просто преселиле у град. Градска омладина тражила је оружје од Војног округа, како би се придружила браниоцима земље. Међу младима из Конака било је и старијих, а сви су хтјели оружје и жељели су да иду на фронт.

Војни органи, међутим, нијесу ништа предузимали. Давали су само обећања и тражили да се чека. С времена на вријеме градом се проносила понека вијест, најчешће неистинита, о напредовању наших трупа, посебно у Албанији, о поразу Њемаца, великом броју заробљеника, о уништеној ратној техници. Чули су се и гласови о расулу војске и готово неометаном напредовању Њемаца. Због тога је револт грађана, нарочито омладине, подстакнут растућом неизвјесношћу, бивао све јачи.

Цетиње је 17. априла освануло у неком чудном расположењу. Цио град и околину обузело је несвакидашње комешање, праћено бригом шта ће се догодити. Што се тиче Угања и Врела, није било мушке главе у ова два села која није отишла на Цетиње. Тамо су сви били на улицама и кад год би се појавили војници, сви су питали шта се то догађа, о чему се ради, је ли могуће да је већ крај.

"Издаја, капитулација, примирје, не знамо ни ми сами", – одговарали су војници.

Наредног дана, када су Италијани ушли у град, улице су биле пусте, шкуре на прозорима затворене, касарне и магацини празни. Све је било другачије од оног што је окупатор замишљао и што су му петоколонаши обећавали да ће наћи.

Иако је из Угања и Врела било доста регрута-кадроваца и много више резервиста, у заровбљеништво је одведен мали број њих. Биљежимо имена Петра попова Капе, Душана Митрова Беладе и Сава Андријина Мировића. Сви они вратили су се живи у завичај послије рата.

У данима априлске катастрофе 1941. године мало је било Угњана и Врељана који нијесу набавили оружје. Војници и резервисти пјешачили су данима преко планинских врлети и беспуђа, избјегавајући сусрете са окупатором, али се од пушке нијесу растајали. Други су успјели да оружје узму из војних магацина на Цетињу или од оних који су га бацили приликом повлачења. Било је понешто наоружања које је заостало из прошлих ратова. Све то добро је конзервисано и склоњено на сигурно мјесто. А сви позиви окупатора, уз пријетње, да се оружје преда, остали су без одзива.

Убрзо послије окупације дошло је до врло интензивног идеолошко-политичког рада у народу, у сва четири конацијска села. Радом су руководили чланови КП и СКОЈ-а. Ово је било неопходно јер се у Конаку, код једног броја "зеленаша", осјећала симпатија према Италији и они су живјели у нади да ће доћи до повратка династије Петровића и до стварања нове слободне краљевине Црне Горе.

Већ крајем априла 1941. године у свим селима Конака, Бјелошима, Очинићима, Угњима и Врелима, бројно су појачани активи СКОЈ-а и омладине. Организована су три актива: бјелошки, очинићки и угњанско-врељански. У цјелини узев, расположење народа за борбу против окупатора било је више него добро, захваљујући прије свега угледу и ауторитету КПЈ. Посебно се код младих осјећала мржња према окупатору.

Од капитулације Југославије па до почетка оружаног устанка на Цетиње и Конак дошло је више људи који су до тада живјели ван Црне Горе. Међу њима је било студената, комуниста и истакнутих руководилаца

покрета Београдског универзитета. С обзиром да су имали политичко марксистичко и опште искуство, њихова помоћ партијској организацији Конака била је драгоцјена.

Комунистима Конака било је јасно да народ треба припремати за тешки, крвав и одлучан бој, па се то неуморно и чинило.

У тим тешким данима Комунистичка партија Југославије је остала вјерна народу, организујући га за борбу против непријатеља. У априлским данима комунисти су остали родољуби, скупљали су оружје, свјесни да рат против фашистичких освајача тек треба да почне и да се води. Они се нијесу мирили с чињеницом да је рат тако брзо завршен, а народ поробљен.

Нападом фашистичке Њемачке на СССР створени су повољни услови за још шире окупљање црногорског народа око КП, те је окупатор, користећи домаће издајнике, који су му се ставили у службу већ првих дана окупације, појачао будност и почео хајку на комунисте и остале патриоте.

Конак у јулском устанку 1941. године

Један од првих и најважнијих задатака комуниста и патриота Конака био је прикупљање и ускладиштење оружја. Овај задатак са успјехом је извршен не само захваљујући активности комуниста и скојеваца, већ и осталих Конацији, прожетих љубављу према слободи. У Конаку је у јулским данима 1941. године било 6 чланова КПЈ, 32 члана СКОЈ-а и око 50 омладинаца и омнладинки. Морално-политичко стање било је на висини.У сва четири села појачан је идеолошко-политички рад, редовно су одрржавани састанци и конференције са групама мјештана, па и читавим селима. Дошло је до повећања броја чланова Омладинске организације и СКОЈ-а.

Формирана је и конацијска борбена група, и то већ 10. јуна, у Бокеринима (Очинићи), која је имала 35 бораца, већином младих људи, који су били одслужили војску и имали војничког знања и искуства, али било је и оних који у војсци нијесу били. Само двојица ових првих бораца била су старија од 30 година. Група је била наоружана пушкама, а имала је 5 пушкомитраљеза, довољну количину муниције и ручних бомби. Већина бораца посједовала је и пиштоље. Поред Конација у групи је било и неколико Цетињана, који су благовремено избјегли хапшење и умакли окупатору.

* * *

Послије распада Краљевине Југославије у Угње су пребјегли и многи братственици из Метохије и других крајева, а вратили су се и они који су били запослени ван Црне Горе, као и студенти, тако да се број становника села нагло повећао. Али, сви они су дошли без игдје ичега, једини иметак им је био оно што су могли да понесу са собом преко Чакора или других мјеста куда их је пут водио. Сви су они (Љубо Ђуров Капа, Ђуро Ников Зубер, Васо Андријих Мировић и други) били сада без куће и кућишта, без имања и ичега другог што би им представљало основу за живот. Међутим, немјерљива братска и завичајна љубав, као и солидарност, дошли су до пуног изражаја.

Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору, Боку и Санџак, на састанку одржаном 8. јула 1941. године, у селу Стијена Пиперска, а поводом Одлуке ЦК КПЈ од 4. јула 1941. године, одлучио је да се што прије отпочне са нападима на карабињерске и жандармеријске станице, мање војне постаје, општинске управе, мостове, комуникације, ПТТ уређаје и линије... Ова одлука је преко члана Мјесног комитета КПЈ Цетиње пренесена партијској ћелији Конака ноћу 12/13. јула, послије састанка Мјесног комитета за Цетиње. Из овог се види да се врло брзо радило и да је за непуних пет дана директива пренесена од Покрајинског комитета до партијских ћелија и чланова.

Ноћу 12/13. јула 1941. године, члан Мјесног комитета КПЈ Цетиње Даница Мариновић стигла је у Доње Очиниће и секретару партијске ћелије Вељку Мирановићу пренијела одлуку, то јест директиву Мјесног комитета КП Цетиње, која је била базирана на одлуци ПК КПЈ за Црну Гору и Боку, да се 13. јула отпочне са оружаним устанком и да Конаџијска борбена група запосједне положаје на путу Цетиње – Будва, на простору Веље ждријело -Мокри до, односно у висини Доњих Очинића.

Те ноћи се није спавало. Хитно је одржан састанак ћелије, присуствовали су сви чланови. Сваки од њих задужен је да упозна одређен број чланова борбене групе са одлукопм о устанку, као и гдје да се јави команди. У току пријеподнева, 13. јула, почели су групно и појединачно да пристижу чланови одреда. Становбништво Очинића, Врела, Угања и Бјелоша поздрављало је своје борце и упућивало им жеље за успјех. За чланове одреда, како младе тако и старије, био је то доживљај године, па и живота. До јуче је свако од њих чувао тајну да је члан КПЈ и СКОЈ-а, а данас се наоружани крећу кроз села, слободно и поносно.

Директива из Цетиња о устанку у Конаку је примљена са малим закашњењем. Борбена дејства, према њој, требало је да почну у поподневним часовима, а директива МК КПЈ Бар била је да се то учини 13. јула у раним јутарњим часовима. Тако је Грађанско-радомирски одред, везан

за МК КПЈ Бар, запосио положај на путу Цетиње-Будва још у току ноћи и већ око 5,30 часова, 13. јула, започео борбу, заједно са Подгоричко-томићким одредом. О Томе Батрић Јовановић, у књизи "Црна Гора у НОБ 1941-1945", на странама 99-100, пише: "...Биро партијске ћелије у Љуботињу одржао је састанак 12. јула у Богутима, у кући Ђока Вукићевића. На састанку је установљен план дејства љуботињских герилаца... Партијска ћелија Грађана и Радомира била је обавијештена о почетку оружаних акција против Италијана преко МК Бар."

Око 11 часова једну моторизовану колону, која је пошла из Цетиња за Будву, кад је избила на Обзовицу, напала је борбена група са Прекорнице и Обзовице. Чим се запуцало на Обзовици, сви мушкарци из Врела скупили су се код куће Сава Милова Беладе, а Угњани код Студенца, питајући се како је то могуће да Љуботињани пред њиховим кућама воде борбу против окупатора, а да они сједе код кућа. Услиједиле су полемике и објашњења. Атмосфера је била доста напета. Слично је било и у Очинићима и Бјелошима.

Сепаратисти су дошли брзо до изражаја. Одмах су питали ко су ти који пуцају и тражили да се види гдје су Крсто Поповић и Лука Јовановић и шта они раде и мисле, зашто да се сједи скрштених руку код куће. Неки су предлагали да се пита и Душан Капа.

У таквој атмосфери из сваког села су се издвојили они који су знали своје зборно мјесто и задатак и отишли према селу Доњи Очинићи, у коме је било зборно мјесто конацијске борнебе групе. За то вријеме распламсала се борба на Обзовици, а од Цетиња повремено су пристизала појачања. Примјећивало се да непријатељ евакуише своје рањенике према Цетињу. Било је јасно да чекања више нема. Требало је ићи и запосјести положај од Великог ждријела до Мокрог дола. Кренула је једна малобројна група са Врела, преко Понора за Црвену стијену и даље за Мокри до. Приликом преласка пута Цетиње – Будва, између путева који скрећу за Угње и Врела, у висини њиве Мила Ђурова Капе, примијећен је један луксузни аутомобил, који је ишао од Оштрог бријега ка Цетињу. Васо Лазов Зубер предложи да се ауто нападне. Кад је аутомобил изишао из једне кривине сачекан је са упереним пушкама. Шофер је одмах укочио, а с њим је био још само један италијански официр. Обојица су се одмах предали. Аутомобил је, затим, гурнут низ један зид у њиву, Италијани разоружани и брзо склоњени с пута. Послије ове акције борци су наставили пут у Доње Очиниће. Преко Скале пристигла је и група из Угања. Даље су сви дејствовали у саставу конацијске борбене групе. А она је 13. јула, у поподневним часовима, запосјела положаје на простору Веље ждријело – Мокри до. Сваки борац је добио конкретан задатак и распоред.

Приступило се прекопавању пута, како моторизација не би могла да прође према Обзовици, гдје је борба била окончана.

Да је конаџијска борбена група благовремено добила задатак и запосјела положаје у јутарњим часовима 13. јула, она би свакако напала италијснаку моторизовану колону. Овако су Италијане напали Љуботињани. Поред тога, снаге окупатора у покрету према Будви, а касније приликом повлачења од Обзовице према Цетињу, највјероватније би биле сасвим уништене или би им били нанесени велики губици. А овако су се Италијани несметано вратили у Цетиње, претрпевши мале губитке у сукобу са Љуботињанима на Обзовици.

Позив за устанак многима је у селима Угње и Врела покварио славље св. Петра и Павла, али је младима донио радост. Више од 120 Конаџија латило се оружја и запосјело положај око Цетиња. Народ је носио храну на положаје, осјећала се права ратна психоза.

Дошао је и 16. јул, дан страха, туге и жалости, дан злочина, који на сву срећу није трајао дуго. Четири италијанска бомбардера типа "савоја", четири челичне птице, појавила су се изнад Бјелоша и осула митраљеску паљбу, бацајући на село и бомбе. Затим су продужили ка Очинићима, Угњима и Врелима, све до Обзовице. У селима је настала паника. Народ је напуштао домове; стари и немоћни, жене и дјеца тражили су спас по вртачама и пећинама, којих је, срећом, у околини било доста. Од експлозије бомби дизале су се црне траке дима, а по селима су се чули плач и кукњава жена. Од једне бомбе, пале на Врела, код млина Белада, погинула је Милица Савова Белада. Кренула је да нађе спас са два синчића. Двогодишњег Баја носила је на рукама, а нешто старији Мишо трчао је за њом. Треће дијете било је у мајчиној утроби. Авионска бомба пала је испред њих и направила велики кратер. Експлозија је Милицу напросто разнијела, а дјеца су, за чудо, остала неповријеђена. Био је то тежак злочин. Мртве мајчине руке чврсто су држале Баја у загрљају, а он је немоћно гледао својим дјечјим очима. Нешто даље од њих, од експлозије друге бомбе, тешко су контузовани Зора и Владо, двоје дјеце Марка Вукова Лагатора, која су у Пастишу чувала стоку. Остали су доживотни инвалиди. Никола Перов, који је био у њиховој близини, остао је неповријеђен. У осталим селима није било жртава.

Тек што је Милица сахрањена, италијанска артиљерија је, 20. јула, из Цетиња почела да гађа Угње. Погинула је Милица Савова Капа, оставивши иза себе малољетну дјецу. Рањена је Маша Маркова Капа, а контузована Ике Илијина Капа, која је добила нервни слом, па је убрзо трагично завршила свој живот. По селима су одјекивале страшне експлозије и изазивале панику код људи, жена и дјеце, који су масовно на-

пуштали своје домове. Бомбардовање Конака из ваздуха и са земље и прве жртве искористили су сепаератисти за пропаганду против устанка. Због одсуства комуниста и чланова СКОЈ-а, који су се налазили на борбеним положајима, сепаратисти су донекле и успјели. На ову појаву чланови партијске ћелије брзо су реаговали и ситуацију ипак окренули у своју корист.

"Зеленаши" из Конака од првог дана устанка нијесу отворено иступали против борбе, јер су знали да не би имали подршку у народу, већ су говорили да је још рано за отпор и да треба чекати док се не види шта ће рећи Крсто Поповић и њима слични. Тиме су хтјели да успоре развој устанка.

Вијести о првим успјесима на Чеву, Ријеци Црнојевића, Корћелима, Вирпазару и другим мјестима још више су подигле борбено расположење народа. У одред су почели да пристижу појединци са Цетиња, велики број из Бјелоша и Очинића, док их је било знатно мање из Угања и Врела. Бројно стање групе попело се на око 120 бораца. Команда групе расподијелила их је на комуникацију Цетиње – Будва, од Великог ждријела до Мокрог дола, а друге на Ђиново брдо и Каменову главицу, све до Шевриье, држећи из тих праваца Цетиње у блокади и спречавајући сваки покушај непријатеља да нападне у правцу Бјелоша и Очинића.

У одреду, односно борбеној групи, чији се логор налазио у једној вртачи, поред пута Цетиње – Будва, недалеко од Доњих Очинића, организован је прави војнички живот и ред: дежурни, стража, патрола, засједе, осматрачи и друго. Одређени су бомбаши и ловци тенкова, са којима је извођена посебна настава. Знало се ко су пушкомитраљесци и њихови помоћници, одређени су економ и болничар и организована је војна и политичка настава.

У логору је уведена и колективна исхрана. Намирнице су добровољно добијане од становништва.

Положај гдје се пут увлачи у један усијек, испред Мокорог дола, пружао је повољне услове за борбу, јер је доминирао путем и обухватао у виду потковице читав терен, а имао је и добру прегледност. Рушењем једног пропуста и прекопавањем пута створена је препрека за тенкове и осталу моторизацију, а изнад ње одређен је положај, посебно за бомбаше. Свако је знао које мјесто треба да запосједне у случају борбе; изненађења није могло да буде.

Када су осматрачи 17. јула јавили да наилази шест тенкова од Загробља, одмах се изашло на положаје. Кад су тенкови дошли до прекопаног пута, дат је знак за отварање ватре. На то су тенкови митраљеском

и топовском ватром засули положаје партизана. Један за другим тенкови су ипак прешли прокопани дио пута и продужили према Обзовици. Немајући искуства, борци одреда нијесу направили довољно широку и дубоку препреку.

Љуботињани су били направили дубљу препреку и тенкови су ту морали да стану, па иако су намјеравали да продуже за Будву, вратили су се назад за Цетиње. Приликом повратка тенкова, Конације су их спремно дочекале, засули их бомбама, нарочито бомбаши Шако Мариновић, Шпиро Кажић и Владо Батричевић. Два тенка су оштећена, али су под заштитом митраљеске и топовске ватре остали успјели да их извуку и да заједно продуже за Цетиње.

Ово је било прво озбиљније ватрено крштење Конација у борби против окупатора. Послије ове акције вођене су мање борбе са групама Ита-лијана, који су покушавали да се пробију правцима Цетиње – Будва, Цетиње – Боровик и Цетиње – Шеврља – Бјелоши. Извршен је и један јачи напад на Италијане у Заграбљу.

Послије првих већих успјеха устаника у Црној Гори окупатор је интервенисао са више од 100.000 војника, уз подршку авијације, артиљерије, тенкова и морнарице са Јадрана. Од Подгорице је наступао, 11. алпски пук дивизије "Пустерија" и у првим вечерњим часовима, 18. јула, успио је да стигне у Цетиње и да деблокира пут Подгорица – Цетиње, те да тако ојача свој цетињски гарнизон. Истога дана када је 11. алпски пук кренуо из Подгорице, италијанска моторизована колона се упутила из Бара према Будви, вршећи успут репресалије по паштровићким селима. Кад је стигла у Будву ту се комплетирала и сјутрадан кренула ка Цетињу. Партизани Маина, Брајића, Паштровића, Црмнице и Љуботиња напали су Италијане у рејону села Брајића и нанијели им тежак пораз. Непријатељске снаге у Цетињу, послије овог, неколико дана нијесу покушавале ништа, чекајући, очигледно, појачање, а кад је оно 20. јула стигло, почело је чишћење већег обима у широј околини Цетиња. Тако су 20. јула, поред осталих мјеста, бомбардована села Очинићи, Угњи и Врела. Послије тога, 22. јула, услиједила је окупаторска офанзива у захвату пута Цетиње – Будва. Окупаторске трупе прошле су кроз Бјелоше, Очиниће, Угње и Врела, пљачкајући све на што су наишле. Народ је малтретиран, а неки људи су одведени у цетињски затвор. Међу њима су били Лука Перовић и Лука и Божо Јовановић, који су 31. јула стријељани на Цетињу. Из сваког села је окупатор, 19. августа, узео по 6 талаца и одвео их на Цетиње, у затвор Владин дом, а одатле у логор Клос, који се налазио у Албанији. Таоци су у том логору остали све до половине новембра 1941. године, а неки и дуже. Међу њима су били:

Из Врела

Мило Ников Белада
Саво Илијин Белада
Рако Јоков Белада
Иво Илијин Капа
Мило Филипов Капа
Саво Милов Лагатор

Из Угања

Душан Филипов Зубер
Марко Стевов Капа
Лука Ников Зубер
Душан Кићов Лагатор
Митар Јаков Лагатор
Петар Николић-Шуто

Послије непријатељске офанзиве већина људства вратила се својим кућама и наставила са герилским ратом, како је било планирано.

* * *

Конацијска борбена група, како смо видјели, основана је 10. јуна 1941. године, у мјесту Бокерине. Она је бројала 35 бораца, са командиром и комесаром. Послије јулског устанка и борбених акција, група је прерасла у Конажијски герилски одред, који је био везан за Ловћенски партизански одред, а партијска ћелија за Мјесни комитет КПЈ Цетиње. Августа 1941. године дошло је до груписања партизанских одреда, тако да се на територији једног окружног комитета КПЈ налазио један одред. Ловћенски партизански одред обухватао је територију Оклружног комитета КПЈ Цетиње. Конацијски одред ушао је у састав Ловћенског партизанског одреда.

У јесен 1941. године у Конаку је основана Конацијска партизанска чета, састављена од три вода: Бјелошког, са командиром Стевом Јовановићем, Очинићког, са командиром Јованом Калуђеровићем, и Угњанско-врељанског, са командиром Васом Зубером. Практично, у почетку су ови водови постојали само у мобилизацијским списковима. Водове су сачињавали само добровољци, спремни да у чету ступе чим добију позив. Чета је бројала 73 борца, од којих су само тројица била старија од 30 година. Највише је било оних који су били у добу од 20 до 25 година, па се ова чета с пуним правом може назвати четом конацијске младости.

У прво вријеме, након оснивања, водови су дјеловали сваки на свом терену, а при крају 1941. године чета се сакупила у рејону Крсте, Очинићка планина, и том приликом борци су положили и заклетву. Текст заклетве прочитао је пред стројем Конацијске чете Јован Мариновић, почетком јануара 1942. године, код куће Марка Лукина Батрићевића, а она је гласила:

"За народ, за слободу,

"Ја Н.Н. заклињем се чашћу и свим што ми је најсветије да ћу се храбро и дисциплиновано борити, да национално-ослободилачку борбу, у коју добровољно улазим, нигдје ни у каквој ситуацији нећу изневјерити, да ћу

свако наређење руководећих другова без поговора извршавати, да ћу се дисциплиновано и одано покоравати одлукама војне команде и скупу бораца којима припадам.

"Заклињем се и гарантујем чашћу и животом да ћу све данас дате обавезе вјерно извршавати." ("Зборник докумената и података о НО рату југословенских народа", том III, књ. 1, док. бр.11).

Послије заклетве заорила се пјесма. Био је то свечан тренутак за више од 70 бораца Конака, међу којима и 20 Угњана и Врељана. Тада је изабрано руководство чете, а дошло је и до мање измјене у водовима. За командира чете изабран је Стево Јовановић, а за политичког комесара Вељко Калуђеровић, за замјеника командира Блажо Рудовић, а за замјеника политичког комесара Вељко Мариновић. За командира Бјелошког вода изабран је Саво Перовић. Чета је и даље остала у саставу Ловћенског партизанског одреда, а партијска ћелија је везана за Општински биро у Љуботињу.

Са овог мјеста, и поред снијега и хладноће, јединица је вршила четна извиђања и патролирања на свом терену. На Бадње вече, 6. јануара 1942. године, чета је, из правца Боровика, извела демонстративни напад на Цетиње, што су урадиле и друге јединице са осталих праваца. Код окупатора и квислинга у Цетињу настала је паника. Све њихове јединице запосјеле су положај и отвориле артиљеријску, минобацачку и митраљеску ватру. Борце чете, као и друге мјештане, напад је подсјетио на вече кад су истријебљене потурице, као и на напад на "бјелаше" 1919. године у Цетињу. Акција је у потпуности успјела, а борци су због велике хладноће морали брзо да се повуку на полазни положај.

У то вријеме један од основних задатака чете био је идејно-политички рад на терену, јер се већ осјећао утицај сепаратства у свим селима, па и на поједине борце у чети. Одржани су зборови у селима, који су били добро посјећени. Нико се на тим зборовима није супротстављао линији КПЈ и народно-ослободилачкој борби. Међутим, по завршетку зборова и одласку партизана из села, поједини сепаратисти наставили су своје дјеловање и поред свих упозорења.

Ноћу 27. фебруара 1942. године чета партизана, подијељена по тројкама, ухапсила је девет људи, који су мирно спавали у својим кућама. Били су то, практично, виђенији домаћини сва четири братства, који су живјели у Угњима. Нико од њих није припадао ниједној војној формацији, нити су били наоружани, а нијесу давали ни отпор приликом хапшења. Спроведени су у Штаб Ловћенског НОП одреда, који се налазио у селу Штитарима (Ставор), под командом Пека Дапчевића и политичког комесара Михаила Вицковића. Послије кратког саслушања кажњени су једномје-

сечним кућним притвором, али су двојица задржана и стријељана 1. марта! Од седморице пуштених пет је касније отишло у партизане!

Стријељање ове двојице угледних Угњана, као и партизански захтјев да мјештани предају оружје, сепаратисти су искористили да повећају свој утицај у ова два села. Неки сељаци су 11. марта 1942. године примили италијанско оружје, са задатком да спријече дејство партизана на својој територији и да обезбиједе централу и пумпу за воду на Врелима и водовод Врела – Обзовица. Касније, сви сељаци морали су да узму оружје, осим неколицине, за које се сумњало да су партизански симпатизери или сарадници. А као награду, Италијани су сељацима обезбиједили сљедовање хране. Неки сељаци су се слагали са овим само ради тога да би им породице примиле сљедовање. Тако се на списку сепаратиста нашао и стари Стево Зајц, поријеклом Пољак, који се био оженио у Врелима 1917. године и ту остао да живи. Било је и других. Спискове је сачињавала команда сектора, чије је сједиште било на Врелима.

Батаљон Италијана био је дислоциран на Врела и Угње, ради обезбјеђења централе за погон воде са Врела на Цетиње. Да би лакше обавили задатак, основали су сепаратистичку команду сектора, на чијем челу је био Јоко Мировић. Команда је поред територије Очинића, Угања и Врела, обухватила и простор Љуботињске планине, па су ту формирани и националистицки водови, први – Очинићки, други – Угњански, трећи – Врељански и четврти – Пачарско-обзовички. Командир чете састављене од ова четири вода био је Марко Капа. Команда сектора налазила се у Врелима, а италијанска команда у Угњима. Непријатељ је увео затвор за све сумњиве, и то не само са Врела и Угања, већ и из Бјелоша, Љуботињске планине, па и неке Црмничане и Љуботињане.

Главнина Италијана била је дислоцирана у Врела, гдје се кружно утврдила. Италианска команда је остала у селу, све до капитулације Италије, али у смањеном саставу, јер је њен највећи дио повучен у цетињски гарнизон. За вријеме свог боравка Италијани су наоружане сељаке користили за стражу и патролирање, а понекад и за претрес терена.

Почетком априла 1942. године на Вељој Гори, на граници са Љуботињем, дошло је до пушкарања са партизанима, али без губитака на обје стране. То је била и једина оружана борба између партизана и наоружаних сељака Врела и Угања.

Сепаратисти из Врела, по налогу њихове команде, априла 1942. године, лишили су слободе Риста Лазарева Лубарду и довели га у италијанску команду у Угње, одакле је спроведен у команду у Врела, да би га одатле истог дана једна десетина Италијана одвела преко Плоче, Градине и Јасеновог дола у Тигларицу. Ту је, недалеко од пута, убијен и затрпан

грањем и камењем. Ристо је био активни сарадник НОП-а, али тешки инвалид и неспособан за борбу.

Послије овога догађаја сепаратисти су, заједно са Италијанима, претресли терен Забрђа, све до Ценклинштака. У борби сепаратисти нијесу учествовали, али су једном приликом заробили партизана теренца Марка-Матуша Лопичића, у кући Васа Камбана. Лопочић се ту затекао заједно са партизаном Божом Радоманом. Кад их је Васова сестра Беба обавијестила да наилазе војници Радоман је побјегао, а Лопичић се склонио у кућу. Италијани су га пронашли, разоружали и спровели у Врела. Командир чете националиста Марко Капа, причају свједоци, послао је курира на Цетиње да пита шта да раде са заробљеником. Према истој причи курир се вратио и пренио поруку да се Лопичић спроведе на Цетиње и преда Италијанима, како би му они судили. Послије тога националисти су заробљеника спровели до Италијана у Врелима и договорили се с њима да га сљедећег нада пошаљу на Цетиње. Али, чим се у Угњима сазнало шта се догодило, реаговале су неке породице. Неколико сељака успјело је да заробљеника одузме од Италијана и стријељали су га код Цркве на Понору, гдје је и сахрањен.

Приликом претреса Забрђа, гдје су се налазили партизански илегалци, Италијани су од сепаратиста захтијевали да запале кућу Луке Машановића и Марка Радомана, али су ови то одбили. Други пут су ишли од Брајићке планине, односно Ундишта. То су акције које је чета Врељана, Угњана, Очинића, Обзовића и Печарђана извела од марта 1942. до 9. септембра 1944, године.

Тешки дани

Пропаганда сепаратиста била је све јача у фебруару и марту 1942. године. Тада није било хране и глад је владала у народу, па је Конаџијска партизанска чета морала половином марта да се са конаџијског пребаци на љуботињски терен, односно у Забрђе и Травни до, гдје је ушла у састав Партизанског батаљона "13. јул", чији је командант био Блажо Кажанегра, а политички комесар Мирко Бурић. Чета је добила задатак да контролише пут Цетиње – Будва, од Касомових кућа до Обзовице.

Завладала је незапамћено хладна зима, глад и немаштина, наступили су тешки дани за становнике Угања и Врела. Најтеже је било када су стизала обавјештења о заробљеним партизанима, њиховим мучењима у затворима у катунској нахији, логору на Чеву, гдје су ограђени бодљикавом жицом, пред упереним митраљеским цијевима, гладни и жедни, били мучени и малтретирани. Одатле су спровођени на Цетињски ае-

родром, гдје су чекали да се испразни дио злогласног затвора у Богдановом крају, из кога су извођени на суд и осуђивани на дугогодишњу робију. А послије осуде обично су спровођени у Барски логор или разне друге логоре и затворе у Италији.

Док се тако поступало са заробљеним партизанима, дотле су њихове породице, мајке, очеви, браћа и сестре, малтретирани по кућним притворима, цетињским затворима, а неки од њих такође су упућивани у Барски логор или у заробљеништво у Италију.

Од тих мартовских дана 1942. године много је шта пошло низ брдо за сељаке Угања. Прихватање оружја од окупатора свакако није за похвалу, али, ипак, све те људе не би требало називати издајницима, слугама окупатора, квислинзима и сл. Чињенице говоре сасвим другачије. Око 85 одсто сељака Угања и Врела касније се борило у партизанима, а неки од њих испољили примјер јунаштва. Њих 12 погинуло је под петокраком, и то 90 одсто млађих од 23 године. Једна група њих, под притиском непријатељске пропаганде и страха, 9. септембра 1944. године није се прикључила партизанским јединицама, већ су напустили село и њихова је даља судбина непозната. Неки су, опет, на сумњив начин ликвидирани, септембра 1944. године, а неки марта 1946.

Послије повлачења партизана из Конака, у сва четири села остао је само један илегалац. У условима активног рада сепаратиста, његова активност се на терену није осјећала. Ипак, један број патриота из Врела и Угања сарађивао је с партизанима. Саво Милов Белада редовно их је обавјештавао о покрету непријатеља према Цеклину, Љуботињу или Брајићима, најчешће преко Блажа Ристова Беладе. У активности се, поред осталих, истицала и породица Сава Лукина Зубера. Било је и неколико јавних иступа Риста Беладе, Јована Капе и Николе Лагатора. О тим појавама првоборац Јово Михаљевић је записао:

"... Крилаши из Угања и Врела изјавили су, кажу, својим старјешинама да неће поћи у какву акцију против партизана у Љуботињу, већ ће рађе погинути од окупатора, него опалит' метак на партизане." ("Живи записи", стр. 10).

Прије напуштања Љуботиња, око 10. априла 1942. године, дошло је до преформирања чете, тако што је од партизана Конака и једног броја Љуботињана формирана једна чета. Командир је био Васо Прља, замјеник Стево Јовановић, политички комесар Мило Лубарда, а замјеник Велько Маринович. Тада је један број бораца самовољно напустио чету.

Кад је требало гушити четнички покрет у Васојевићима, упућени су борци из Конака. Од њих петорице храбро су погинули Душан Калуђеровић и Ђорђе Перовић. Са Врела је ишао и Васо Зубер.

Чета је 13. и 14. априла прешла комуникацију Цетиње – Подгприца, у рејону Дабрске плоче и одступила према Ставару. Борци су 50 дана били у борби и покрету, без редовне исхране и одмора. Мбноги нијесу могли да издрже, па је дошло до већег осипања. Тада је један број бораца пошао кући, послије чега су заробљени или су се сами предали. Изведени су пред суд и неки су осуђени на дугогодишњу робију и транспортовани у Бар или Италију.

Неколико младих из Конака било је у Ловћенској ударној чети, односно батаљону (Илија Јовановић, Томо Јовановић, Јован Лагатор). На дан формирања 4. црногорске бригаде, јуна 1942. године, у њеном борбеном строју нашли су се и Угањани Павле, Владо и Анђе Капа.

* * *

Опредјељење Крста Поповића да се стави у службу Италијана имало је утицаја на један број старијих Конација и Катуњана. Одсуство партизана на овом подручју 1942/43. године утицало је да су политички рад и активност на линији НОБ-а скоро сасвим замрли. Међутим, чим је 1943. године група илегалаца појачала пропагандни рад, одмах је дошло до активирања омладине и формирања актива СКОЈ-а. Капитулација Италије умногоме је допринијела да на овом терену дође до масовног окретања становништва НОБ-у. У то вријеме окупатор је стријељао на Цетињу матуранта Петра Илијина Капу и убио Петра-Прца Капу, интернирца у Италији.

Ваљало би напоменути да од наоружаних сепаратиста Угања и Врела ни један није рањен, нити је погинуо од партизанске пушке, а нема ни доказа да су сепаратисти убили или ранили неког партизана, сем већ поменутог Лопичића.

Капитулацијом Италије, њена команда из Врела и Угања повукла се на Цетиње, а тада су дошли Њемци. Већина затвореника и логораша пуштена је кућама, а велики број Конација, који се затекао у италијанским логорима, успио је да побјегне, послије чега су многи приступили НОВЈ, а неки се вратили у Црну Гору. Овим се знатно измијенила политичка ситуација, те је ослабио притисак националиста.

Борбе партизана око Цетиња, послије капитулације Италије, а посебно 1944. године, биле су све жешће. Пут Цетиње – Будва често је прекидан. Националистички покрет био је у распадању.

Осмог маја 1944. године једна сеоска кола са коњском запрегом, власништво Никице Зубера, из Угања, при повратку са Цетиња, наишла су на противтенковску мину, на путу, код Мокрог дола. Од експлозије су погинуле Маре Драгова Капа, Јоке Митрова Капа, Стане Крцунова Зубер, а без ноге је остао младић Вељко Зубер, син власника кола.

Већина Угњана и Врељана 9. септембра 1944. године прикључила се борби против окупатора, а партизани из Врела су одвели Јока Ивова Мировића, Сава Милова Лагатора, Мила Никова и Сава Илијина Беладу према Љуботињу. Прије одвођења из Врела они су партизанима предали оружје. Ухапшени су прву ноћ провели у Љуботињу, а сљедећег дана су поведени на Штитаре. Спроводили су их Видак Гардашевић и Рако Кустудија. Рако је ишао позади, а Видак напријед. Јоко и Саво били су заједно везани, а Мило и Саво Белада заједно. Прије него што су стигли у Штитаре, убијени су Јоко Мировић и Саво Лагатор, као и партизан-спроводник Видак Гардашевић. Како је до овог догађаја дошло има више верзија, о којима се може само нагађати, али документа о овом случају нема. Обојица Белада су успјели да побјегну. За судбину Мила ништа се не зна, а Саво је ликвидиран 1946. године.

Стаза крвљу обиљежена

Послије капитуалације Италије једна гррупа наоружаних патриота из Угања ступила је у везу са партизанима Љубом Мартиновићем, Видом Калуђеровићем, Костом Врбицом и другима, ради преговора о предаји без борбе. Почетком септембра 1944. године вод из Пачарађа и Обзовице приступио је НОП-у.

Батаљон 1. бригаде КНОЈ-а, ноћу 8. и 9. септембра 1944. године, ушао је у Врела и Угње без борбе. Шатб батаљона сачињавали су: командант Павле Радоман, комесар Јовица Црвенко, а замјеници су били Душан Марковић и Владо Симовић. Са њима је био и Мило Лубарда, члан комитета КПЈ. У Угње је ушла чета Љуботињана, под командом Петра Бановића, а на Врела друга чета, такође Љуботињана, под командом Марка Пејаковића. Радоман и Мило Лубарда отишли су на Врела, гдје се налазила и Команда сектора сепаратиста, на челу са командантом Јаком Мировићем.

Кад су партизани стигли пред Врела и Угње, на њих није опаљен ниједан метак, нити су, пак, сељаци напуштали села. У Угњима је једна група националиста, претежно оних који су насјели непријатељској пропаганди, без борбе напуштила село, отишла у планину, а одатле се прикључила окупатору. Многима од њих тада се изгубио сваки траг.

Док је партизански батаљон претресао села, од Цетиња су запуцали Њемци, а нешто доцније и четници Марка Попиводе, па су партизани кренули да посједну положај, позвавши Угњане и Врељане да им се придруже. Одазвало се око 40 сељака. Убрзо је дошло до борбе са Њемцима код Мокрог дола, а нешто касније и код Касомових кућа, када су разбијени

четници натјерани у бјекство према Цетињу. У тој борби су се истакли многи Угњани.

Ово ватрено крштење, 9. септембра 1944. године, Угњани су доживјели у Рудници, односно код Мокрог дола и Касомових кућа. Петар Маркишић, учесник у борби, записао је: "Кувао се богати ручак за партизане, али Њемци нијесу дозволили да се мирно руча. Кренули су у већем броју из правца Цетиња. Жестоко су се сукобили са партизанима. Скоро сви Угњани и Врељани траже сада оружје од партизана, јер желе да се боре против Нијемаца... Партизанској десетини убрзо су пристигли у помоћ борци других чета, заједно са бројним Угњанима и Врељанима. Борба се развила широко по Рудиници и SS јединице су почеле одступати према Цетињу, трпећи, притом, осјетне губитке...

"Видјећи да немају излаза (Њемци, прим. Ш.Л.) пружили су очајнички отпор, а батаљон 1. бригаде народне одбране и двије теренске чете, заједно са Угњанима и Врељанима, све више је стезао обруч. На бојишту је остало 68 мртвих SS полицајаца. Заробљен је један полицајац и два шофера. Заплијењена су два камиона, један мали бацач и већи број пушака."

У овој борби, поред батаљона КНОЈ-а, Врељана и Угњана, учествовала је и теренска партизанска чета, којом је командовао Блажо Рудовић, а у њој је био и велики број бораца са Његуша, Очинића и Бјелоша.

Код Касомових кућа од Угњана и Врељана је рањен Ђуро Лукин Лагатор. Послије вишедневних борби и извојеваних побједа, борци из Угања су се вратили у село 15. септембра, узели нешто опреме, а затим продужили преко Пачараћа, Прекорице и Љуботиња у село Богуте. Ту су предахнули, а затим преко Цеклина и Стругара пошли за Ћиновиће, да би се већ сљедећег дана нашли у селу Чешљарима.

Сљедећег дана у Дражевини је формиран батаљон у који је ушла и чета Угњана и Врељана. Командант батаљона био је Милутин Војиновић, а политички комесар Мило Краљевић. Батаљон је прву акцију извео на Кокоте и Бери, затим је продужио, преко Круса, Ораха, Велестова и Чева, ка Ресну и одатле, преко Бате, пошао на Трешњево, гдје је 18. септембра 1944. године формирана 10. црногорска НОУ бригада.

Угњани и Врељани су ушли у 3. чету 3. батаољона, а један број сељака из Очинића и Бјелоша укључен је у 4. батаљон. Командир чете био је Благота Блажо Рудовић, а командир чете Угњана и Врељана Саво Кусовац. Командир 1. вода био је Илија Лагатор, а 2. Гојко Васовић.

Бригада је одмах пошла на Кривошије и напала Грахово. Борбе су трајале 21 дан, по невремену, без смјене, а тада су погинули Киђо Митров Зубер, Ђуро Ников Зубер, Јово Митров Лагатор и Блажо Перов Лагатор. Од Угњана и Врељана рањени су Марко Филипов Капа, Иво Савов Капа,

Василије-Васко Илијин Капа, Јоко Томов Капа, Душан Илијин Мировић, Петар Ђуров Зубер, Новак Савов Зубер, Никола Лукин Лагатор и Блажо Ивов Лагатор.

Послије пада Грахова пошло се према мјесту Убли Ћеклићки, а одатле у напад на Буковицу Његушку. Послије неуспјелог напада (48 часова борбе), Бригада се упутила у Дубовик, одакле је практично отпочела борбу за Цетиње, у којој су из 3. чете погинули Митар Милов Зубер и Ђуро Љубов Капа, а рањен Душан Филипов Зубер.

Трећи батаљон се затим помјерио у Бјелоше и запосјео положај од Дубовика до Шеврља, на коме је погинуо Саво Илијин Мировић, а рањени Блажо Митров Лагатор и Марко Ристов Белада.

На положајима око Цетиња и у борбама за његово ослобођење свој пуни допринос дали су борци Угања и Врела, а многи су се истакли храброшћу и залагањем.

По ослобођењу Цетиња, 3. чета је упућена према Обзовици, ради одласка за Бар. Али, због новонастале ситуације, чета је из Обзовице усмјерена према Загарчу, ради ослобођења Даниловграда. Послије вишедневних борби Загарач је ослобођен, али не и Даниловград. У тој борби је погинуо Душан Јаков Лагатор, а рањен Видо Лукин Лагатор. Од свих рањених и погинулих из 3. чете, само су четворица служили бившу војску.

Бригада је кренула преко Кујаве, Слапа, Мартинића и Пипера на Радаче, да нападне Вежешник код Биоча, који је заузет, као и Међђа глава. Бригада је на тим положајима остала до 19. децембра 1944. године, када је ослобођена Подгорица.

По ослобођењу Подгорице, 3. батаљон је упућен према Улицињу, преко Момишића и љешанске нахије до Ријеке Црнојевића. Трећа чета ноћила је у Дујеву, а у зору се укрцала на брод (неким борцима је то бикла прва пловидба) и пошла према Крајини. Због невремена брод је морао да пристане у Вирпазару; чета се искрцала и пошла према Годињу, а затим у Шестане, гдје је стигла 25. децембра 1944. године. Одатле је наставила за Острожац и ту остала неколико дана.

Послије чишћења терена 3. батаљон је продужио за Улцињ и у њему остао да би и ту очистио терен. То је трајало око два мјесеца, и за то вријеме ухваћени су и ликвидирани многи шиптарски балисти. Батаљон је послије овог задатка враћен на простор Острошца, на коме је било још више Шиптара балиста.

Десета бригада кретала се правцем Улцињ – Бар – Котор – Игало – Тиват, а затим је превалила дуг пут Цетиње – Подгорица – Никшић – Шћепан поље – Волујак – Сутјеска – Зеленгора, гдје се сударила са четничким јединицама. Истим путем Бригада се вратила до Радановића,

Грбља и Котора, гдје је децембра 1945. завршила свој борбени пут. Касније, 10. црногорска бригада ушла је у састав Корпуса народне одбране и пошла из Котора преко Зеленике, Хума, Мостара и Сарајева, за источну Босну, да око Горажда и других мјеста настави борбу притив усташких и четничких остатака.

Послије успјешно извршених задатака, марта 1946. године, преостали дио 3. чете (Угњанско-вреоске, како је називана) прешао је у 4. сарајевску бригаду КНОЈ-а. О чети је њен командир Саво Кусовац написао:

"Средином септембра 1944. одмах по формирању Бригаде, примио сам дужност командира 3. чете 3. батаљона у селу Прогановићи. Чета је имала 76 бораца и старјешина, претежно из села Угања и Врела, што се налазе у непосредној близини Цетиња. То су, углавном, били сеоски омладинци и скојевци. Борци и старјешине су ме врло срдачно и топло примили као командира чете, а ја сам у таквој средини био спреман и на највећа прегнућа...

"Када су послије ослобођења Грахова отпочеле борбе за Цетиње, 3. чета је у саставу батаљона прешла на положаје Бјелоша према Орлову кршу. Борбе су вођене неколико дана. Њемци и четници су из бункера на Орловом кршу, Табље, изнад Манастира и Медовине, пружили снажан отпор. Потискујући и уништавајући непријатеља, чета је улазила у Це-тиње из два правца: Орлов крш – Манастир – Табље – Биљарда – Владин дом и правцем Пељер, између Двора и Официрског дома, до старе општин-ске зграде, да би избила на Балишића пазар...

"Ово сам навео да се види њен допринос за ослобођење Цетиња и да је чети част да је учествовала у ослобођењу свог града Цетиња, поноса Црне Горе." ("Монографија 10. црногорске НОУ бригаде", стр. 99).

О губицима ове чете, на истој страни Саво Кусовац пише:

"... Послије ових тешких окршаја, наша 3. чета је била готово преполовљена. На сектору Кривошија – Грахово имала је значајне губитке: 17 мртвих и рањених бораца и старјешина. Јуришајући на њемачке бункере јуначки су погинули Кићо Митров Зубер, Јован Митров Лагатор, Блажо Перов Лагатор и Ђуро Ников Зубер, који је умро у бригадној болници на Трешњеву..."

У овој књизи има још доста похвалних ријечи о 3. чети и њеним борцима.

* * *

Међу борцима из Врела, у јесен 1944. године, налазио се и Иво Илијин Капа. Његова чета боравила је у селу Метеризима и једне децембарске ноћи наређено јој је да преспава на једном гувну, на коме је било доста сламе. Била је то чета младића, међу њима нешто старији био само Иво Илијин Капа. Док се чета припремала за починак, наишао је Мићун Петричевић, политички комесар Ловћенског одреда. Застао је код Ива и упитао га одакле је и како се зове. Овај му одговори. Тада му Мићун рече: "Ти не можеш овдје остати, треба те прекомандовати." Тиме се разговор завршио. Чета је отишла на спавање, а Иво на стражу. Почео је да размишља. Касније је чуо разговор у кући поред огњишта, у коме је спомињано име Капа. Посумњао да се спрема његова ликвидација, јер је послије пуштања из логора био код националиста, али није ништа лоше учинио. Под овим утиском, засада из непознатих разлога, потегао је пушку и убио Николу Јокова Јововића, из Глувог дола у Црмници и ранио Блажа Вујовића, из Жупе Добрске. Савладан је и стријељан.

Ловћенски одред су напустила два сина Сава Милова Лагатора, Петар и Милутин (у партизанима је био и њихов брат Ђуро, али у другој јединици), јер су преко Рака Кустудије сазнали да је њихов отац, приликом спровођења у штаб Одреда, који се налазио у Штитарима, Куново Присоје, покушао да побјегне и тада је убијен, заједно са Јоком Мировићем. Одмах послије тога Петар и Милутин су дошли у Врела и повели шеснаестогодишњег брата Василија-Васа. Отада им се губи сваки траг.

Слично је било и са Ђуром Беладом, чији је отац Мило успио да побјегне приликом спровођења у Штитаре.

* * *

Народноослободилачки одбори, како Конацијски тако и сеоски, егзистирали су све до пролећа 1942. године, када су националисти, уз помоћ окупатора, успоставили своју власт, а скоро све чланове НО одбора затворили.

Послије капитулације Италије, септембра 1943. године, почели су поново да се стварају илегални НО одбори, прво у Очиниħима, а 1944. године и у остала три коначка села. Основан је и први општински одбор за Конак. Предсједник је био Драго Мариновић, потпредсједник Митар Савов Лагатор, а секретар Саво Бошков Јовановић.

Пред општинске и мјесне народне одборе 1944. године постављен је основни задатак: учвршћивање народне власти, одржавање реда и безбједности, снабдијевање јединица НОВЈ и пружање разних помоћи, посебно

болници на Цетињу. Одбори су имали свој удио и у броби против заостали х квислинга, али се, понекад, грубо гријешило.

Ратоваше и гинуше широм Југославије 1941-1945.

Из Врела и Угања 89 бораца нашло се у више од 30 ратних једница и то широм Југославије. Они који су 1941. године кренули у рат и остали до краја, борили су се у јединицама у разним крајевима земље. Од оних који су у партизане ступили 1941. године, до априла и маја 1942. године, њих 21 били су у Конаџијском герилском одреду, затим у Конаџијској партизанској чети Ловћенског НОП одреда, да би се марта 1942. године припојили Батаљону "13. јул". Тројица су се борила у саставу Ловћенског батаљона у бици за Пљевља, када је храбро погинуо Иво Филипов Капа. Тројица су била у строју 1. пролетерске НОУ бригаде 21. децембра 1941. године у Рудом. Од њих је погинуо Никола Андријин Мировић, фебруара 1942. године, у нападу на Прачу код Горажда у Босни, као десетар у Рударској чети 4. краљевачког батаљона. Васо Лазов Зубер борио се у ударном батаљону против четника у Васојевићима, а Јован Митров Лагатор у Омладинском црногорском батаљону. Послије масовног напуштања редова партизана, априла 1942. године, и заробљавања једног броја партизана, који су осуђени и интернирани, Анђе Капа, са синовима Павлом и Владимиром, нашла се у строју 4. пролетерске црногорске бригаде, на дан њеног формирања, јуна 1942. године. Пет сељака из Угања и Врела, који су остали у партизанским редовима, борили су се у Босни и Херцеговини, Војводини и Србији, у саставу 1, 2, 3. и 4. војвођанске бригаде, и то као руководиоци при штабу 16. војвођанске дивизије и у штабу 12. војвођанског корпуса, у 28. српској бригади на југу Србије и у 1. коњичкој бригади. Послије бјекства из италијанског логора, Мило Ђуров Капа ступио је у 1. југословенску прекоморску бригаду, а Војислав Митров Лагатор борио се у 25. бродској славонској бригади (Славонија).

До масовног ступања становника Врела и Угања у партизанске јединице дошло је 1944. године. Највише њих се нашло у 3. чети 3. батаљона 10. црногорске НОУ бригаде. Од њих 61 погинули су: Кићо Митров, Ђуро Ников, Митар Тубер, Ђуро Љубов Капа, Блажо Перов, Јован Митров и Душан Јаков Лагатор и Саво Илијин Мировић.

Неки од припадника 3. чете прекомандовани су и у друге јединице. У 5. црногорској пролетерској бригади, априла 1945. године, код Сарајева, погинуо је Васо Лазов Зубер, као комесар чете. Остали Угњани и Врељани борили су се у 6, 7, 8. и 9. црногорској бригади. Угњана је било и у 2. пролетерској далматинској бригади, батаљону ОЗН-е, Артиљеријској

бригади, КНОЈ-у и у другим јединицама. Више од 20 њих је рањено, а петнаесторица су из рата изашла са чином официра, а на дужности од командира вода до команданта бригаде и политичког комесара корпуса. Угњи и Врела дали су једног народног хероја, једног генерала, једног адмирала, два пуковника и више нижих официра.

Нестало је 46 сељака из Угања и Врела. Они су пали у борби, као жртве терора или цивилне жртве рата. Има и оних који су погинули на другој страни. Нема података да је из ова два села за тако кратко вријеме икада раније страдало толико људи, иако је њихова историја дуга 500 година.

Број погинулих и рањених у НОВЈ чини скоро половину способних мушкараца. Међу њима је било доста баш оних још недораслих за војску, али и они су пошли са старијима у борбу за слободу и понос свог племена.

Стари Угњани, који су се одселили у Лимљане, Шоровићи и Капе, као и Беладе у Никшићу и Мировићи у Улцињу, такође су масовно учествовали у НОБ-у и дали своје жртве. Данило Ђуров Шоровић и Јован-Јошо Белада су носиоци партизанске споменице 1941. Митар Мировић је погинуо, Нико Шоровић је умро у логору Клос, у Албанији, погинуо је и Блажо Савов Капа, на радном мјесту, приликом минирања воза 1944. године, у Лимљанима, а Зарија Шоровић погибе у селу Дупило, као припадник националног покрета.

То је прилог у крви житеља Угања и Врела, дат и борби против фашистичких завојевача и његових слугу, у борби за слободу и нови бољи живот.

Списак учесника у Народноослободилачкој војсци 1941-1945.

Белада

Блажо Ристов
Блажо Милов
Блажо Машанов
Божо Милов
Велика Ракова
Васо Милов
Ђуро Милов
Јован-Јошо Видов
Мило-Миња Раков
Саво Милов
Марко Ристов

Зубер

Васо Лазов
Видо Митров
Гајо Бошков
Душан Филипов
Ђуро Ников
Ђорђе Никичин
Крсто-Кићо Митров
Крцун Перов
Лука Митров
Милица Васова
Михајло-Мијо Лукин

Митар Милов
Новак Савов
Марко Бошков
Павле Лукин
Петар Ђуров
Саво Перов
Ристо Филипов
Петар Богданов
Петар-Перо Савов
Стево Ђуров

Капа-Капичић

Алекса-Ацо Илијин
Анђа Милова
Василије-Васко Илијин
Видо Митров
Владимир-Владо Милов
Душан Томов
Ђуро Љубов
Илија-Ицо Петров
Иво Савов
Иво Филипов
Иво Илијин
Јован-Јово Милов
Јоко Томов
Кићо-Крсто Шутов
Лука Јованов
Лука Лазов
Мило Ђуров
Мило Филипов
Марко Филипов
Марко Илијин
Марко Ивов
Марко Стевов
Никола-Нико Стевов
Павле-Пајо Милов
Павле-Мујо Илијин
Петар-Перо Савов
Петар Илијин
Саво Филипов
Стево Милов
Стево Драгов
Саво Јованов

Лагатор

Блажо Митров
Блажо Ивов
Блажо Петров-Перов
Блажо Пера Андријина
Бошко-Божо Јошов
Васо Ивов
Видо Лукин
Војислав Митров
Душан Јоков
Душан Кићов
Ђуро Лукин
Ђуро Савов
Илија Видов
Јоко Перов
Јован Митров
Митар Јоков
Милутин Савов
Михајло Перов
Марко Перов
Никола-Коле Кићов
Никола Лукин
Петар Савов
Саво Илијин
Шпиро Матов

Мировић

Васо Андријин
Душан Илијин
Душан Митров
Ђуро Илијин
Ђуро Митров
Митар Јованов
Никола Андријин
Јанко Јованов

Јован Андријин
Саво Илијин
Петар Илијин

Шоровић
Данило Ђуров
Никола-Нико Савов
Арсеније-Арсо Николин

Напомена: У овај списак унесени су сви учесници НОБ, без обзира колико је ко у војсци остао, а у тексту који следи сваки случај ће бити понаособ разјашњен.

Списак погинулих у Народноослободилачкој војсци

1. Васо Лазов Зубер

Рођен 1910. године у Врелима, Цетиње. Црногорац, радник. Ступио у НОБ 13. јула 1941. године. Погинуп априла 1945. године код Сарајева, на дужности командира чете, у Петој пролетерској црногорској бригади.

2. Гајо Бошков Зубер

Рођен 1923. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, земљорадник. Ступио у НОБ 1941. године, погинуо у Угњима несрећним случајем, као борац.

3. Ђуро Николин Зубер

Рођен 1910. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, земљорадник, избјеглица из Метохије. Ступио у НОБ септембра 1944. године. Погинуо у октобру 1944. године на Кривошијама код Грахова, у саставу Десете црногорске бригаде, као борац.

4. Крсто-Кићо Митров Зубер

Рођен 1923. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, земљорадник. Ступио у НОБ септембра 1944. године, погунуо у октобру 1944. на Кривошијама код Грахова, у саставу Десете црногорске бригаде, као борац.

5. Митар Милов Зубер

Рођен 1915. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, земљорадник. Ступио у НОБ септембра 1944. године, погунуо у новембру 1944. код Цетиња, у саставу Десете црногорске бригаде, као борац.

6. Ђуро Љубов Капа-Капичић

Рођен 1926. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, земљорадник. Ступио у НОБ 9. септембра 1944. године, погинуо у новембру 1944. код Цетиња, у саставу Десете црногорске бригаде, као борац.

7. Иво Филипов Капа

Рођен 1920. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, радник. Ступио у НОБ 13. јула 1941. године, погинуо 1. цецембра 1941. у Пљевљима, у саставу Ловћенског батаљона, као борац.

8. Петар Илијин Каћа Каћичић

Рођен 1920. године на Цетињу. Црногорац, матурант. Ступио у НОБ 13. јула 1941. године. Ухапшен у Цетињу као обавјештајац Мјесног комитета КПЈ Цетиње и стријељан 1943.

9. Блажо Петров Лагатор

Рођен 1925. године на Врелима, Цетиње. Црногорац, земљорадник. Ступио у НОБ 9. септембра 1944. године, погинуо у октобру 1944. на Кривошијама код Грахова, у саставу Десете црногорске бригаде као борац.

10. Душан Јоков Лагатор

Рођен 1928. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, земљорадник. Ступио у НОБ 9. септембра 1944. године, погинуо у новембру 1944. на Заградама код Даниловграда, у саставу Десете црногорске бригаде, као борац.

11. Јован-Јово Митров Лагатор

Рођен 1921. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, земљорадник. Ступио у НОБ 1941. године, са прекидом због заробљеништва 1942. Погинуо у октобру 1944. године на Дренку код Грахова, у саставу Десете црногорске бригаде, као борац.

12. Никола Андријин Мировић

Рођен 1896. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, рударски радник. Ступио у НОБ јула 1941. године, погинуо фебруара 1942. на Прочу, Босна, у саставу Краљевачког батаљона Прве пролетерске НОУ бригаде, као десетар.

13. Саво Илијин Мировић

Рођен 1921. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, земљорадник. Ступио у НОБ 9. септембра 1944. године, погинуо 7. новембра 1944 на Орловом кршу код Цетиња, у саставу Десете црногорске бригаде, као борац.

14. Митар Јованов Мировић

Рођен 1909. године у Угњима, Цетиње. Црногорац, радник. Ступио у НОВЈ 1943. године, погинуо 6. децембра 1944. као замјеник командира чете, заставник у 4. батаљону Седме црногорске омладинске бригаде.

Списак жртава Угања и Врела 1941-1946. под разним околностима

Белада

Видо Ђуров
Машан Илијин
Саво Илијин
Ђуро Милов
Милица Савова
Мило Ников
Томо Ников

Зубер

Гајо Бошков
Стане Крцунова
Васо Лазов
Кићо-Крсто Митров
Митар Милов
Саво Перов
Ђуро Ников

Каћа

Ђуро Боров
Вељко Драгов
Данило Драгов
Маре Драгова
Петар Илијин
Лука Јованов
Боро Лукин
Ђуро Љубов
Саво Милов
Васо Марков
Марко Савов
Јоке Митрова
Блажо Савов
Марко Савов
Душан поп-Стевов
Драго поп-Стевов
Милица Савова
Петар-Прцо
Иво Филипов
Блажо Савов из Лимљана

Лагатор

Душан Јоков
Саво Милов
Јован-Јово Митров
Блажо Перов
Никола Перов
Василије-Васо Савов
Милутин Савов
Петар Савов

Мировић

Никола Андријин
Јоко Ивов
Саво Илијин
Митар Јованов
Ђуро Јоков
Марко Јоков

Шоровић

Никола Радов
Зарија Савов

Списак резервних официра по братствима

Белада

Блажо Ристов
Јован-Јошо Видов

Зубер

Васо Лазов
Ђорђије-Ђукан Никичин

Каћичић

Ђуро Андријин
Лука Лазов
Јован Милов
Павле Милов
Владимир Милов
Стево Милов
Иван-Иво Савов
Душан Томов
Марко Филипов
Мило Филипов

Лагатор

Илија Видов

Никола-Коле Кићов
Блажо Митров
Војислав Митров
Шпиро Матов

Мировић

Душан Илијин
Митар Јованов

Шоровић

Данило Ђуров

Напомена: На списку су само резервни официри који су учествовали у рату и у рату добили чинове.

Списак носилаца Партизанске споменице 1941. године из Угања и Врела, без обзира гдје су живјели

Јован-Јошо Видов Белада
Јован-Јово Милов Капичић
Павле-Пајо Милов Капичић
Владимир Милов Капичић
Анђе Милова Капичић, рођена Јовићевић
Војислав Митров Лагатор
Шпиро Матов Лагатор
Данило Ђуров Шоровић

Напомена: У списак су унесени преживјели првоборци из Угања и Врела, међу којима су и Јован-Јошо Белада и Данило Шоровић, чији преци су поријеклом из Угања.

Споменик Конацијама на Очинићима

На четвртом километру од Цетиња, на путу Цетиње – Будва, на мјесту гдје се пут одваја за село Очиниће, подигнут је и откривен 1973. године споменик у знак трајног сјећања на погинуле борце у народноослободилачком рату. Имена 66 ратника и жртава фашистичког терора у сеоским насељима на подручју Конака уписана су на предњој страни камене пирамиде, чија је висина преко три и по метра.

Споменик је подигнут на мјесту гдје је Конацијски партизански одред, под руководством КП, извео прву успјешну оружану устаничку акцију, 17. јула 1941. године, што је и забиљежено на гранитној плочи величине 40 x 50 сантиметара, постављеној с јужне стране споменика. На сјеверној страни налази се плоча исте величине, на којој је уписано име студента Жарка Мариновића, члана КПЈ, који је погинуо 4. априла 1936.

године у Београду, борећи се са осталим студентима за аутономију Универзитета и "за идеале остварене у НОБ-и" – како је то записано и на плочи.

На главној спомен-плочи, постављеној на прочељу споменика, исписан је овај текст, са именима погинулих:

БОРЦИ КОНАКА: БЈЕЛОША, ВРЕЛА, ОЧИНИЋА И УГАЊА ПОГИНУЛИ У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ И РЕВОЛУЦИЈИ ШИРОМ НАШЕ ДОМОВИНЕ У БОРБИ ПРОТИВ ОКУПАТОРА ОД 1941. ДО 1945. ГОДИНЕ.

ПРВОБОРЦИ

БАТРИЋЕВИЋ Павле
БАТРИЋЕВИЋ Бранко
БАТРИЋЕВИЋ Ђорђе
БАРОВИЋ Живко
ЂАКОНОВИЦ Мило
ЈОВАНОВИЋ Б. Лука
ЈОВАНОВИЋ Томо
ЈОВАНОВИЋ Милорад
ЈОВАНОВИЋ Јован
ЈОВАНОВИЋ Боро
КАПИЧИЋ Иво
КАПИЧИЋ Петар
КАЛУЂЕРОВИЋ Ђорђе
КАЛУЂЕРОВИЋ Душан
ЛАГАТОР Јован
ЛИПОВИНА Ђуро
МАРИНОВИЋ Никола
МАРИНОВИЋ Шако
МАРИНОВИЋ Лука
МИРОВИЋ Никола
ПОПОВИЋ Јово
ПЕРОВИЋ Лука
ПЕРОВИЋ Ђорђе
ПЕРОВИЋ Ј. Саво
ПЕРОВИЋ М. Илија
ПЕРОВИЋ Б. Илија
ПЕРОВИЋ Блажо
РУДОВИЋ Боса
РУДОВИЋ Перо
ЗУБЕР Васо

БОРЦИ

БАТРИЋЕВИЋ Божидар
ЈОВАНОВИЋ Милан
ЈОВАНОВИЋ Н. Петар
ГЛЕНЦА Јован
ГЛЕНЦА Раде
КОКОТОВИЋ Анте
КОКОТОВИЋ Милош
КОКОТОВИЋ Андрија
КАЛУЂЕРОВИЋ Иво
КАЛУЂЕРОВИЋ Петар
КАПИЧИЋ Ђуро
ЛИПОВИНА Петар
ЛАГАТОР Душан
ЛАГАТОР Блажо
МИРОВИЋ Митар
МИРОВИЋ Саво
ПОПОВИЋ Ђуро
ПЕРОВИЋ Ђуро
ПЕРОВИЋ М. Саво
РУДОВИЋ Велиша
РУДОВИЋ Јово
ЗУБЕР Ђуро
ЗУБЕР Митар
ЗУБЕР Крсто

ЖРТВЕ ФАШИСТИЧКОГ ТЕРОРА

БЕЛАДА Видо
БЕЛАДА Милица
ЂОКОНОВИЋ Спасоје
ЈОВАНОВИЋ Филип
ЈОВАНОВИЋ Блажо
ЈОВАНОВИЋ Владо
ЈОВАНОВИЋ В. Петар
ЈОВАНОВИЋ Горде
КАПИЧИЋ Милица
ЛИПОВИНА Јован
ПЕРОВИЋ Митар
ЗУБЕР Гајо

ПОДИЖЕ НАРОД КОНАКА У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ И СЈЕЋАЊА НА ОВЕ СВИЈЕТЛЕ ЖРТВЕ.

Мјештани села Конака хтјели су да се достојно одуже својим погинулим сељанима у НОР-у. У томе су и успјели. Подигли су пристојан крајпуташ да подсјећа туристе и друге пролазнике на велике жртве, што их је имао овај слободарски крај околине Цетиња у посљедњем рату. (Подаци узети из књиге Душана Мартиновића, "Цетиње град херој", Пожаревац 1983, стр. 83-86).

Приликом откривања споменика, 13. јула 1973. године, говорио је народни херој Јован Капичић, из чијег говора издвајамо овај дио:

"Драга наша пала браћо, ми вам подижемо овај споменик у сјенци Његошевог Ловћена и Бајове Вртијељке, на мјесту ваше борбе и у близини гробова многих окупаторских војника палих у сукоцу са борцима овог краја. Ви са правом узимате такво мјесто јер сте дио оног страшног Ловћенског одреда који је као ударцем грома уништавао окупаторске батаљоне и који је бљеском муње спаљивао окупаторска упоришта на овој територији. Ви ћете овдје бити чувари једне историје, једне велике традиције, једне епохе без које ми не бисмо били оно што смо сада. Ви сте овдје зато да вас се сјећамо, да вас поштујемо, да вам се дивимо. Али и више од тога: ви сте овдје зато да вам благодаримо за велику жртву за сва времена која ће нас подсјетити на славне догађаје и позвати на нова прегнућа кад то буде затребало.

"У овом свечаном часу, над овим спомеником храбрости и славе, не само да задрхте од поноса људи, већ и ти велика и моћна ловћенска планино можеш бити поносна, јер у твом каменом постољу састављеном од славних датума наше историје, уносимо овај, златним словима исписани историјски камен: јунаци Конака пали за слободу свога народа."

ПОДИЖЕ НАРОД КОНАКА У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ И СЈЕЋАЊА НА ОВЕ СВИЈЕТЛЕ ЖРТВЕ".

Мјештани села Конака хтјели су да се достојно одуже својим погинулим сељанима у НОР–у. У томе су и успјели. Подигли су пристојан споменик крајпуташ да подсјећа туристе и друге пролазнике о великим жртвама што их је имао овај слободарски крај околине Цетиња у посљедњем рату.

Списак дародаваца из Угања и Врела, који су дали добровољни прилог за подизање споменика погинулим Конацијама у другом свјетском рату (1941-1945) и жртвама фашистичког терора:

Из ВРЕЛА:

БЕЛАДА

Блажо Ристов, Блажо Машанов, Божо Милов, Бајо Савов, Бранко Машанов, Анђе Ракова, Гојко Ђуров, Даница Васова, Душан Митров, Васо Милов, Ђуро Ристов, Марко Савов, Марко Ристов, Митар Милов, Никола Савов, Саво Милов, Петар Томов и Јошо-Јован Видов.

ЗУБЕР

Марко Лазов, Никола Савов и Слободан Васов.

КАПА-КАПИЧИЋ

Божо Лазов, Васо Лазов, Вељко Лазов, Лука Лазов, Јоко Лазов, Лазо Лабудов, Марко Филипов, Мило Филипов, Марко Перов, Саво Јованов, Стево Томов, Стево Милов, Перо Савов и Петар Ивов.

ЛАГАТОР

Блажо Ивов, Блажо Перов, Душан Ивов, Душан Лукин, Видо Лукин, Ђуро Лукин, Ђуро Савов, Васо Перов, Владо Божов, Митар Божов, Марко Лукин, Икача Матова, Марко Перов, Никола Перов, Стане Перова, Јоко Перов, Михаило Перов, Владо Марков и Шпиро Матов.

Из УГАЊА:

ЗУБЕР

Анђе Петрова, Вељко Никичин, Видо Крцунов, Јоко Крцунов, Душан Филипов, Ђорђије Стевов, Ђорђије Никичин, Чедомир Ђуров, Станоје Ђуров, Крцун Перов, Марко Бошков, Милица Митрова, Митар Богданов, Михаило Лукин, Петар Ђуров, Петар Савов, Перо Никичин, Стана Никичина, Павле Лукин, Стево Ђуров и Ристо Филипов.

КАПА-КАПИЧИЋ

Владимир Милов, Ђуро Марков, Илија поп-Петров, Иво Савов, Јован Милов, Јован Савов, Киво Шутов, Лука Баров, Марко Стевов, Марко Видов, Милован Љубов, Марко Илијин, Маше Никова, Михаило Илијин, Олга Ђурова, Петар Кићов, Павле Милов, Ружа Васова, Стево Илијин, Икача Капа Мартиновић.

ЛАГАТОР

Блажо Митров, Бошко Митров, Владимир Митров, Ђуро Митров, Војислав Митров, Василије Јоков, Ђуро Јоков, Петар Јоков, Јоко Савов, Илија Видов, Душан Кићов, Стане Лукина и Никола Кићов.

МИРОВИЋ

Васо Андријин, Душан Илијин, Ђуро Илијин, Реља Николин, Славка Николина, Саво Андријин, Петар Илијин, Ика Мировић Васиљевић и Маша Мировић Ђорђевић (кћери Андрије Милова).

Напомена: Прилоге су дала и домаћинства из Бјелоша и Очинића, као и неке привредне и друштвено-политичке организације из Цетиња. Извињавам се ако сам неког из Угања и Врела, због могућег непотпуног увида, испустио.

Рад у новим условима

Рат је завршен, престала је тутњава топова, штектање митраљеза, рачунало се да је престало проливање људске крви. Да, рат је завршен, али револуција је настављена.

Ослобађањем Угања и Врела, 9. септембра 1944. године приступило се избору органа власти, пред којом су стајали крупни задаци, од упућивања у војску свих за војску способних, помоћи неспособнима и рада на обнови, до упућивања на радне акције. Требало је издржати и неправду, која је многима учињена, због наводног прикривања одбјеглих, а доказало се касније да они нијесу били на том терену, нити се зна каква је њихова судбина. Требало је издржати немаштину која је владала. Све је то, а и много другог, ипак издржано.

На територији среза цетињског, по завршетку рата, остао је један број Шиптара, којима није било доста злочина у годинама рата, него су наставили да их чине и послије ослобођења. Једна група њих сачекала је у засједи и убила команданта бригаде КНОЈ-а мајора Крцуна Машановића, на улазу у село Брајиће, на путу Цетиње – Будва. Како је Крцун погинуо у близини Угњанско-вреоске планине, претпостављало се да су злочин извршили националисти из Врела и Угања. Зато је једна јединица КНОЈ-а из Цетиња претресла терен, али није нашла никакав траг. Из Врела и Угања узели су неколико сељака, који су се налазили код својих кућа и повели их као таоце у Цетиње. На путу Угњи – Цетиње, код Вељег ждријела, дошло је до сукоба, и том приликом невини су убијени Лука Јованов Капа, који се затекао на одсуству, као војник батаљона Озне, Саво Петров Зубер, војник артиљеријске бригаде (посједовао је објаву), Машан Илијин Белада и Томо Ников Белада, старији људи. Било је то 12. марта 1946. године. Касније је утврђено да је Машановића убио Илија Пурлија са дружином, а од одбјеглих Угњана и Врељана никог није било у шуми, нити је неко учествовао у овом злочину. Требало је да свако одговара пред својим народом за свој рад и поступке у четворогодишњем рату. Дошао је ред и на извјестан број људи да изађу пред народни суд, посебно у вези са убиством Марка Лопичића и Риста Лубарде. Један број њих је осуђен на разне временске казне затвора. Пред суд народа требало је да изађе и Душан Капа, секретар Националистичког одбора за Црну Гору. Он је

успио да побјегне у Италију 1944. године, али је доведен у Цетиње и затворен. Ту је саслушаван и припремано је јавно суђење. Душан је то сазнао, успио је да узме један тањир, у коме му је донесена вечера, разбио га и пререзао вене изнад шаке, те тако извршио самоубиство, 1946. године.

Село без сељака

Помјерање становништва, као сталне, живе и непресушне масе, стари је закон и процес. Појединачно или групно кретање људи вршено је од најстаријих времена. Но све је то било појединачно или у мањим групама, као што је био случај са исељавањем у Никшић, 1885. године, или у Улцињ 1906. године, што опет не значи да раније није било и масовнијих селидби, као што је она у Лимљане, у Црмницу, или оне послије Ћуприлићевих и Бушатлијиних похода на Црну Гору. На жалост о тим расељавањима немамо поузданих података. Зато ћемо се задржати на масовном напуштању села послије другог свјетског рата, када су становници Угања и Врела масовно одлазили у друге крајеве, тако да се број стасновника ова два села такорећи преполовио. Према попису из 1984. године Угњи су имали 52 становника, од чега само троје дјеце испод 14 година, док је у Врелима било 68 становника, од чега осморо дјеце испод 14 година. Године 1992. није их било ни толико.

Нећу улазити у узроке и детаље миграције у овом периоду, али ћу навести само неке податке, као што су:

1. У рату је погинуло 27 житеља Угања и 19 из Врела, углавном младих, укупно 46, рачунајући и двојицу који су са Цетиња, али су им преци били из Угања и Врела.

2. Послије рата један број људи остао је у војсци и није се вратио на старо огњиште (њих 15, и то све младих).

3. Најмасовнији одласци били су између 1945. и 1946. године, када су се одселили колонисти у Бачку. Из пет братстава одселило се 18 бројних породица, са укупно 60 чланова, и то 3 породице Белада, 5 – Зубера, 4 – Капа, 5 – Лагатора и 1 – Мировића, која се, истина, касније вратила у Угње.

Доласком у село Секић, данас Ловћенац, у равној Бачкој, сви колонисти, Угњани и Врељани, па и Очинићи и Бјелоши, населили су се практично једни поред других. То је и природно и људски. Људи су жељели да у новој средини одрже своје старе обичаје и навике, стечене у завичају. А у групи је то било лакше. Кад су се одвојили од своје географске средине, Ловћена и његових страна, да се бар у новим насељима и у новој средини нађу што ближе један другом.

4. Колико и када су се расељили најбоље говори чињеница да данас само у Београду има више породица из Угања и Врела, него у оба ова села, мислим, наравно, на оне који у Угњима и Врелима стално живе. Поједине породице живе у више од 30 градова широм Југославије: Подгорици, Бару, Будви, Улцињу, Котору, Мојковцу, Београду, Крагујевцу, Новом Саду, Суботици, Кули, Бачкој Тополи, Црвенки, Загребу, Пули и другим, што се види из приложених спискова.

У перриоду 1945-1970. године, у вријеме брзог развоја Цетиња, запажа се све чешће пресељавање људи у град, што значи да они практично одлазе са земље, а долази до потпуног запуштања земљорадње. Зато су у Угњима и Врелима 1992. године живјеле само 24 породице.

Најтеже је селу пао одлазак младе генерације, која је послије завршетка сколовања кренула "трбухом за крухом", и не помишљајући више да се врати на очевину, осим у госте, па и то врло ријетко. Друштвени развој, у позитивном смислу ријечи, учинио је своје. Данас угњанска и врељанска братства имају преко 100 потомака, који су рођени послије рата, завршили школе и службују широм земље. Више од половину њих завршило је више и високе школе. А у априлу 1941. године у Угњима су била свега три студента, док у Врелима није био ниједан. Данас, пак, имамо докторе, инжењере, професоре, учитеље, више официре, правнике, умјетнике, економисте...

Захвалница – умјесто поговора

Тешкоће и проблеми аутора не почињу, а још се мање завршавају у тренутку када је рукопис спреман за штампу. И раније, а поготову данас, у овим кризним и "изолованим" временима, наћи финансијско рјешење за једну публикацију локалног карактера (као што објективно јесте ова књига о историји два села) једноставно је немогуће, ако би човјек тражио разумијевање у званичним издавачким кућама и њихов интерес у оваквој књизи.

У том истинском лутању и мојим узалудним обијањимна прагова неких установа, као велики знак охрабрења појавио се наш земљак Слободан-Бећо Мировић. Понудио је несебично да буде покровитељ ове књиге. Уз неколико етичких проблема, међутим, највећа препрека била је чињеница да је технички посао требало да обави једна штампарија у Чачку, а то је наметало нове бриге – достављање рукописа, контролу штампе, редактуру, транспорт одштампане књиге, а посебно, касније, продају и дистрибуцију.

Послије бројних консултација одлучио сам, уз пуну подршку оних који су најавили помоћ, да једна група Угњана и Врељана, средње и млађе генерације, која то финансијски објективно може, финасира штампање, а мој напор да буде поклон мојим и вашим прецима и наследницима.

То скромно донаторство омогућило је (ипак) да се овај својеврсни историјски подсјетник, као поклон, додијели свим домаћинствима из седам братстава, колико је обрађено, без обзира гдје она живе. Тиме се остварује и основна замисао,да књига дође у руке оних којима је намијењена. Изузетно задовољан због оваквог исхода, најсрдачније захваљујем донаторима.

Није, можда, примјерно да аутор "полаже финансијске рачуне", али управо због оваквог начина финасирања дужан сам да кажем, због своје и ваше моралне чистоте, да сам цијену и услове штампања прилагодио цијенама и трошковима. Прихваћена је најповољнија понуда, водећи рачуна о квалитету. Штампарија "Обод" тражила је само за штампање 3.300 DM, или нових динара. Захваљујући пријатељима успио сам да обезбиједим припрему рукописа за штампу, штампање и дистрибуцију књиге до Цетиња, Бара, Будве, Ловћенца, Куле и других мјеста, као и за промоцију књиге у Београду за толико новца.

Опредјељујући се за најскромнију варијанту, а да се ипак одржи квалитет, основна донаторска помоћ свела се на 100 динара у просјеку, уз неколицину, који су објективно могли и хтјели да дају више. Оног тренутка кад је цјелокупна прикупљена свота покрила планиране трошкове, захвалио сам се на даљој помоћи, иако су појединци (Филип Душанов Зубер, Миодраг Ристов Зубер, Боривоје Јованов Мировић и Мирослав Шпиров Лагатор) нудили и више него што је требало. Коначно, па нека неко и замјери, истичем да су у прилозима били најиздашнији Тихомир Пејин (пријатељ Зорана Бранкова Капичића), власник фирме "Репрохем" у Београду, иако није "наше горе лист", те заслужује моју и вашу посебну захвалност, као и Драган Милованов Капичић, из Куле.

Било је, такође, и оних који су пуно обећавали, али нијесу дали ништа – и њима хвала.

У другим приликама овај простор припада поговору о књизи, али не замјерите што ће ово бити ЗАХВАЛНОСТ (умјесто поговора) донаторима, људима који су омогућили да мој вишегодишњи напор угледа свијетло дана, што ми је веће задовољство од било какве материјалне награде.

На крају, уз наду да ће и стари и млади у овој књизи наћи своје задовољство, своје корјене и историју братства, па и домаћинства, сматрам својом обавезом да – управо по братствима – поменем те доброчинитеље:

БЕЛАДЕ:

Инг. Вељко Блажов, његова сестра Радмила, удата Ћосовић, правник, инг. Драган Јованов-Јошов и његов брат инг. Илија.

ЗУБЕРИ:

Инг. агрономије Филип Душанов и његова браћа Марко и Драго, Миодраг и Милија Ристов, др Новак Николин, члан Академије наука САД и Миодраг и Зоран Вељков, трговци.

КАПИЧИЋИ:

Драган Милованов приватни аутопревозник, пуковник Лука Илијин са синовцима Драганом и Иваном и инг. Миодраг Бранков и његов брат Зоран,дипломирани економист.

ЛАГАТОРИ:

Лука Видов, сликар и економист, његов брат Миодраг, инжењер, инг. Марко Николин-Колов, инг. Мирослав Шпиров, Петар-Перица Марков, генерални директор холдинг компаније "Строј инвест", и Раде Блажов, таксист.

МИРОВИЋИ:

Инг. Блажо Јованов и његов брат Боривоје, правник, Веселин Милов, обртник, Гојко Ђуров, графички радник и његов брат Боривоје, фотограф, инг. Игор Милов, др Милан Савов, инг. Реља Николин и Слободан-Бађо Ђуров, социјални радник.

Извори и литература

АРХИВ Војно-историјског института, Београд, Фонд НОБ, Фонд окупатора и Фонд квислинга.

БОЖОВИЋ, Б. Вук: "Црна Гора у другом балканском рату са Бугарском 1913.", Београд, 1932.

ВУЈОВИЋ, Ђуро: "Ловћенски НО партизански одред", Цетиње, 1976.

ВУКМАНОВИЋ, др Јован:

– "Црмница" (Антропогеографска и етнолошка испитивања), Београд, 1988.

– "Поријекло неких катунских братстава, према народним предањима", "Гласник Етнографског музеја у Цетињу", књ. IV, Цетиње, 1964.

ДРАГОВИЋ, Марко:

– "Прилози за историју Црне Горе из времена владика из различитих племена", "Старине" ЈАЗУ, Загреб 1877.

– "Неколико докумената о вјековној независности Црне Горе", "Књижевни лист", Цетиње, 1901.

– "Митрополит црногорски Василије Петровић Његош или Историја Црне Горе 1750 до 1760.", Цетиње 1884.

– "Крусовољ књаза и господина црногорскога Ивана Црнојевића", Це-тиње, 1885.

– "Потурчењаци у Црној Гори", из рада "Историја Црне Горе", Цетиње 1931.

ЂОНОВИЋ, Никола: "Црна Гора – пре и после уједињења", Београд, 1939.

ЂУРЂЕВ, Бранислав:

– "Два дефтера црногорског Санџака из времена Скендер-бега Црнојевића", "Записи", год. XIII, књ. XXIII, Цетиње, 1940.

– "Казне и глобе у Црној Гори Скендер-бега Црнојевића", "Записи", год. XIV, књ. XXV, Цетиње, 1941.

– "О војницима – са освртом на развој турског феудализма и на питање босанског аганлука", "Гласник Земаљског музеја II", нова серија, Сарајево 1974.

– "Дефтери за Црногорски Санџак из времена Скендер-бега Црнојевића", I део, "Прилози за оријенталну филологију и историју југословенских народа под турском владавином" I, Сарајево, 1950.

– "Дефтери за Црногорски Санџак из времена Скендер-бега Црнојевића, II део, "Прилози за оријенталну филологију и историју југословенских народа под турском владавином" II, Сарајево, 1951.

– Турска власт у Црној Гори у XVI и XVII вијеку, Сарајево, 1953.

ЂУРЂЕВ, Бранислав и Ламија Хаџиосмановић: "Два дефтера Црне Горе из времена Скендер-бега Црнојевића", Сарајево, 1973.

ЕРДЕЉАНОВИЋ, др Јован:

– "Стара Црна Гора", Насеља, св. 24, Београд, 1926.

– "Стара Црна Гора", "Слово љубве", фототипско издање, Београд,1978.

"ЗАПИСИ", Гласник Цетињског историјског друштва, свеска 6/1930, свеска 16/1936, свеска 27/1937, свеска 21 и 22/1939, свеска 28/1940, свеска 19 и 20/1938. и свеска 25/1940.

"ЗБОРНИК докумената из историје Црне Горе (1685-1782)", Цетиње, 1956.

ИЛИЋ, В. др Ананије: "Систем права у кућној заједници у Црној Гори", Београд, 1936.

ИСТОРИЈСКИ архив Црне Горе, Цетиње.

"ИСТОРИЈА Црне Горе", Титоград 1975.

"ИСТОРИЈА Црне Горе", II том, књ. 2, Титоград 1970, редакција за историју Црне Горе.

"ИСТОРИЈСКИ записи", Орган Историјског друштва НР Црне Горе, свеска 5/1950, свеска 9/1953, свеска 11/1953, свеска 12/1956, свеска 20/1963. године.

ЈАНКОВИЋ, Блажо: "Монографија IV црногорске пролетерске бригаде", Београд, 1975.

ЈОВАНОВИЋ, Јагош: "Стварање црногорске државе и развој црногорске националности", "Историја Црне Горе од почетка VIII вијека до 1918. године", Цетиње 1948.

ЈОВИЋЕВИЋ, Андрија: "Ријечка нахија у Црној Гори", Насеља 7, "Српски етнички зборник" XV, Београд, 1911.

ЈОВОВИЋ, Пан-телија: "Црногорски политичари – портрети", Београд 1924.

"Српски етнички зборник" XV, Београд, 1911.

"ЈУЖЊАК", алманах за 1926. годину, Цетиње 1926, уредили Милан Вукићевић и Видо Латковић.

КОНСУЛТАТИВНИ разговори са више од 30 Угњана и Врељана, као и са појединим историчарима, књижевницима и публицистима.

КОВИЈАНИЋ, Ристо:

– "Помени црногорских племена у которским споменицима (XIV-XVI вијек), I, Цетиње, 1963.

– "Катунски крш", Цетиње, 1973.

ЛУБУРИЋ, Андрија: "Орловићи и њихова улога у црногорској Бадњој вечери 1710", Београд, 1934.

МИЛОВИЋ, М. Јевто: "Петар I Петровић Његош", писма и друга документа, грађа 1821-1830, књ. 2.

МИЛУТИНОВИЋ, Сима Сарајлија: "Историја Црне Горе од искона до новијега времена", Београд 1835.

МИХАИЛОВИЋ, Ђ. Божо: "Манстир Острог и Св. Василије Остро-шки", Цетиње 1965.

МОНОГРАФИЈА X црногорске НОУ бригаде.НИКЧЕВИЋ, Томица и Бранко Павићевић: "Црногорске исправе XVI-XIX вијека", Цетиње, 1965.

"ОПЕРАЦИЈЕ Црногорске војске у Првом светском рату", Војно-исто-ријски институт, Београд, 1954.

"ПЕДЕСЕТ година на престолу Црне Горе", Цетиње, 1910.

ПЕЈОВИЋ, Д. Ђоко:

– "Црна Гора у доба Петра I и Петра II", Београд, 1981.

– "Исељавање Црногораца у XIX вијеку", Титоград, 1962. године. (Историјски институт НР Црне Горе).

ПЕТРОВИЋ, Василије: "Историја у Црној Гори", "Летопис МС", 1845, част I, књ. 68.

ПОПОВИЋ, Ђорђе: "Историја Црне Горе", Београд, 1896.

РАДУСИНОВИЋ, др Павле, "Насеља старе Црне Горе", посебни дио, Београд, 1985.

СТОЈАНОВИЋ, Глигор:

– "Југословенске земље у млетачко-турским ратовима XVI-XVIII ви-јека", Историјски институт, Београд, 1970.

– "Црна Гора пред стварање државе", Београд, 1962.

СУНДЕРИЋ, Јово: "Орлићи".

"СПОМЕНИЦИ" – Историојски записи.

ТОМИЋ, Јован:

– "О црногорском устанку у почетку морејског рата (1684. и 1685), Нови Сад, 1903.

– "О црногорском устанку у почетку морејског рата (1684-1685), Исто-ријска расправа, Нови Сад, 1903.

– "Извештај которског провидура Николе Ерића о млетачком заузећу у Млетачкој Арбанији, Црној Гори, Брдима и Херцеговини са пописом тамошњег људства и стоке из године 1692", Споменик LII, Београд, 1914."ЦРНА Гора" – Монографија, Београд, 1976.

"ЦЕТИЊСКЕ школе 1834-1934", Београд, 1934.

"ЦЕТИЊЕ и Црна Гора", Цетиње, 1927.

ЦВИЈИЋ, Јован: "Насеља и поријекло становништва" књ. 23, Београд, 1926.

Садржај

Ријеч аутора 7

УВОД

Конак и Конације 13

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

Општи подаци о Угњима 21
Врела 50

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ

Братства Угања и Врела 69
Подаци о садашњим братствима 74
Братство Белада 85
Братство Зубер 96
Братство Капа-Капичић 112
Капе у Лимљанима 136
Братство Лагатор 143
Братство Мировић 153
Братство Шоровић 164

ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ

Ратови и ратовања 179
Између два рата 1918-1941. 193
Ратне године 1941-1945. 201
У новим условима 232
Захвалница – умјесто поговора 235
Извори и литература 238
Садржај 243